

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXXIII • nr. 1 (64) • iunie 2025

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ [florianroatis\[at\]yahoo.com](mailto:florianroatis[at]yahoo.com)

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN

Diana FILIP

Simona DUMUȚA

Dr. Vlad Ioan BONDRE

Dr. Ioan GOGOTA

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

www.bibliotecamm.ro

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Cântecul de lebadă al democrației?

Dr. Florian ROATIȘ

Intuind că numărul celor care conduc cetatea este determinant, și că în funcție de aceste forme de conducere sunt bune sau rele, grecii antici au împărțit regimurile astfel: cele în care conduce unul, cel bun (monarhia, din *monos* – unul, singur și *archon* – conducător) sau cel rău (tirania); în care conduc cei puțini (aristocrația de la *aristos* – cel mai bun) și oligarhia (de la *oligos* – puțin) și, în sfârșit, regimurile în care conduc cei mulți (de la *demos*, popor/oameni obișnuiți și *kratos* – putere). Distincția dintre ele este dată de scopul urmărit: interesul public (cele bune) sau interesul propriu (cele rele).

Democrația a fost un regim al egalității între cetățeni, care erau relativ mulți la Atena, dar nu majoritatea populației. Pentru a fi cetățean trebuia să fii adult, liber și nu sclav, bărbat și nu femeie și să fii ateniian. Ca atare, doar 1 din 10 locuitori ai Atenei avea drept de vot. Și atunci, nu mai este paradoxal faptul că Platon considera democrația cu dublă semnificație: un regim și bun și rău, adică cel mai bun dintre regimurile rele și cel mai rău dintre cele bune. Platon

argumenta că oamenii obișnuiți sunt ignoranți, neștiutori și invidioși, fiind astfel o pradă ușoară pentru demagogi.

Și pentru Aristotel, elevul lui Platon, democrația este o formă de conducere rea (coruptă, după expresia sa), deoarece, crede el, demosul are vederi înguste și este egoist, urmărindu-și propriile interese, iar nu binele public, dar este mai bună decât tirania și oligarhia, întrucât chiar dacă cei mulți sunt ignoranți, decizia lor este preferabilă celei a unui individ cum este tiranul sau a unui grup de indivizi, precum în cazul oligarhiei. Iar după trei secole de la experimentul ateniian, istoricul Polybios includea democrația printre formele de guvernare bune, alături de monarhie și aristocrație, cele rele fiind după acesta tirania, oligarhia și ochlonhia (de la *ochlos*, mulțime dezorganizată, adunătură). Pentru greci, democrația însemna guvernarea de către oameni obișnuiți, dintre care mulți erau needucați, fără experiență, săraci etc. În schimb, aristocrații, cetățenii înstăriți, se considerau mai îndreptățiți, prin capacități, să guverneze. La Atena, cel mai mare polis (cetate) al Greciei, unde s-a experimentat democrația, în secolele V-IV î.Hr., s-a ajuns la o adevărată tensiune între aristocrați și democrați.

Alt aspect al democrației ateniene era acela că, deși toți cetățenii erau egali în fața legii, nu orice cetățean era liber să-și exprime părerile, mai ales dacă ele erau nepopulare. Aceștia, ca și alții deveniți prea influenți sau incomozi ca rivali politici erau exilați pe timp de zece ani, fără a-și pierde drepturile, prin fenomenul numit ostracizare (de la *ostrakon*, scoică în grecește, pe a cărei cochilie se scria numele celui care se dorea îndepărtat).

Exemplul Atenei nu a fost urmat de alte orașe-stat din Grecia, dar, concomitent, guvernarea populară s-a instalat și la Roma, cu numele de republică (de la cuvintele latine *res*, lucru și *publicus*, public), care a durat aici mai mult, circa cinci secole.

Democrația, în sensul modern al termenului, a cărei esență este dată de libertatea și egalitatea politică, s-a născut în urma a două revoluții (americană și franceză), ambele în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea (1776 și 1789), la care s-a adăugat contribuția adusă de gândirea liberală engleză în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ea a fost pregătită însă și de practica politică din Anglia secolelor XVII-XVIII ca și de ideile dinamitarde privind egalitatea la naștere a oamenilor (Jean-Jacques Rousseau), de teoria drepturilor naturale (John Locke), ca și de cea a meritocrației. Dar abia după desființarea sclaviei în secolul al XIX-lea și cucerirea dreptului de vot de către femei la începutul secolului XX se poate vorbi de democrație, mai mult sau mai puțin completă.

Noi, modernii, am luat de la greci numele de democrație dat unei forme de guvernare limitată și posibilă pentru scurt timp, și am conceput-o pentru contextul istoric al apariției statelor naționale.

Democrația directă practică în Atena antică, un oraș-cetate, nu mai este posibilă azi, când în fiecare țară există milioane de votanți, fără restricții de avere și de sex, fiind înlocuită cu cea reprezentativă. O democrație autentică, reală presupune coexistența în practică, într-un stat, a unor principii precum pluralismul politic, statul de drept și respectarea drepturilor omului. În esență, pluralismul este văzut ca o metodă de prevenire a „tiraniei majorității”. Acceptând ideea diversității și a repartizării echitabile a puterii de decizie, se evită riscul ca majoritatea să impună, în orice condiții și în orice situație, propria sa voință.

Afirmația des auzită potrivit căreia „nimeni nu este mai presus de lege” rezumă esența statului de drept, principiu fundamental al democrației. Statul de drept presupune, la rândul său, respectarea unor principii: preeminența legii în fața oricărei puteri arbitrare (dincolo de lege începe tirania, spunea John Locke în 1690), egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, indiferent de funcții sau atribuții, indiferent dacă sunt numiți sau aleși, dacă sunt guvernanți sau guvernați și autonomia justiției, care rezultă din separația puterilor (legislativă, executivă și juridi-

că), adică cel care judecă este independent de cel care face legile și de cel care le aplică.

În sfârșit, tema drepturilor fundamentale ale omului pleacă de la premisa că, indiferent de originea sa, de situația sa economică sau de mediul său cultural și social, omul este deținătorul unor drepturi inerente condiției sale. Orice atingere sau îngrădire a drepturilor naturale ale omului riscă să afecteze sau să compromită însăși esența ființei umane. Aceste drepturi sunt anterioare și superioare oricăror legislații, ceea ce face ca acțiunea statului să fie limitată în raport cu drepturile omului. Nicio normă juridică sau putere executivă nu poate priva o persoană de drepturile sale naturale. Ba, mai mult, legile trebuie să existe pentru a consacra și a proteja, sub amenințarea sancțiunilor, drepturile fundamentale cu care ființa umană este înzestrată.

Pentru a ajunge la forma în care se prezintă astăzi, democrația a avut nevoie de circa nouă secole, respectiv de la Magna Charta Libertatum din 1215, prin care nobilii englezi au urmărit să limiteze puterea regelui. Astăzi, procesul democratizării este însoțit și de critici care scot în evidență nu doar virtuțile, ci și limitele ei. Nu ar fi greșit, deci, să considerăm că ea trece printr-o criză, ceea ce evidențiază fragilitatea ei. În pofida criticilor, democrația rămâne nu atât un panaceu, cum ar vrea unii, cât „cea mai rea formă de guvernare, cu excepția tuturor celorlalte încercate”, după definiția dată de Winston Churchill.

Modul în care s-au desfășurat în ultimii doi ani alegerile în diferite țări (SUA, Franța, Polonia și chiar la noi) au relevat pericolele la care democrația este expusă. În primul rând, a scăzut semnificativ încrederea cetățenilor în instituțiile democratice ale statului. Ultimele sondaje arată că românii au 35% încredere în instituția prezidențială, în guvern doar 20% și în parlament 15%¹! Or, se știe că o precondiție de bază a democrației este tocmai încrederea în cei aleși, care ar trebui să fie, potrivit lui Platon, cei mai înțelepți, mai merituosi. Dar, paradoxal, când privim personajele din parlament și din guvern, rămânem uimiți și rămânem dezamăgiți de calitatea lor morală, de studiile – fie incredibil de multe la unii², fie extrem de subțiri la alții –, de lipsa lor de experiență în domeniu și, nu în ultimul rând, de perlele lingvistice și de gândire pe care ni le livrează cu seninătate la posturile de televiziune. Cauza este faptul că partidele nu se preocupă de atragerea oamenilor cu valoare recunoscută – ceea ce le-ar spori și lor prestigiul și credibilitatea –, ci, dimpotrivă, promovează persoane controlabile, șantajabile, chiar foste condamnate, rudenii, prieteni, contând nu competența și capacitatea de a lua decizii în domeniul păstorit, ci loialitatea personală.

Un pericol pentru democrație, cu atât mai mult pentru democrația noastră incompletă³, ezitantă și stingeră parcă, este autoritarismul. Un sondaj de opinie recent, șocant desigur, dezvăluie faptul că 66,2% dintre cei chestionați îl consideră pe Nicolae Ceaușescu un lider bun!

Românii de până la 40-45 de ani nu pot face însă comparații, căci nu cunosc comunismul decât din cărți! Nu e vorba deci de nostalgie, căci mulți dintre respondenți sunt tineri, ci de frustrarea și dezamăgirea trăite de români care, de șapte lustri așteaptă (din 5 în 5 ani) apariția unui Salvator, care să ducă țara în direcția bună. Aproape la toate alegerile după 1990 au avut de ales răul cel mai mic! S-a spus că rezultatele sondajului INSCOP relevă mai degrabă pedeapsa simbolică aplicată de români clasei politice, care se complăce în minciună, dezinteresată de popor și de bunăstarea lui, ea menținându-și privilegiile disproporționate și nejustificate (vezi salariile din companii de stat și pensiile speciale). Să ne mai mirăm atunci că circa 40% dintre tineri ar accepta un regim autoritar⁴, cel puțin până ar scoate țara din situația în care au adus-o mai ales guvernele din ultimii ani?

Un „defect” știut al democrației este faptul că ea mizează pe cantitate, în dauna calității. Contează numărul de voturi, dar persoanele care votează sunt foarte diferite ca pregătire (studii), competență, simț politic, capacitate de muncă, onestitate etc. Acest defect a ieșit cu asupra de măsură în evidență în două recente procese democratice. Spre exemplu, Brexit-ul a fost decis cu 72% votanți fără studii superioare și un decalaj de 20% mai puțini participanți din rândul celor cu studii universitare. La fel, alegerea celui de-al 47-lea președinte al SUA, „charismaticul” Donald Trump, a fost decisă de votanții fără studii universitare (două treimi), cum și la noi, în noiembrie 2024, George Simion a fost ales în proporție de aproape trei pătrimi de votanți cu studii medii, mulți din rural.

În urmă cu două secole și jumătate, Jean-Jacques Rousseau, cel convins că oamenii se nasc egali de la natură, era sceptic în privința realizării în practică a unei democrații reale, autentice, întrucât ar fi împotriva naturii ca numărul mai mare să conducă, iar cel mai mic să fie condus. Se vorbește, astfel, de tirania majorității. Iar „majoritatea” este un termen vag, ambiguu: Cătălin Cherecheș a fost ales primar al municipiului Baia Mare în 2016, pe când era în închisoare, așteptând decizia tribunalului, cu 70% din voturile celor 40% prezenți la scrutin, adică 28% dintre băimăreni! Și apoi, de unde rezultă că cei 51% (uneori chiar mai puțin) sunt cei mai potriviți să conducă?

Democrația are, desigur, virtuți, dar și limite, ba chiar și derapaje, cum a fost anularea alegerilor din noiembrie 2024. E firesc, deci, să ne îngrijoreze evoluția acestei cel mai puțin imperfecte forme de guvernare și să ne întrebăm dacă asistăm la amurgul sau, altfel spus, la cântecul de lebedă al democrației?

¹ Interesant este faptul că românii au cea mai mare încredere în Biserică și în Armată, două instituții a căror natură e total nedemocratică!

² Este cunoscut cazul lui Marius Petrescu, înalt funcționar al statului, plătit zeci de ani împărătește, timp în care a absolvit cursurile a șapte facultăți, a două academii, are trei doctorate, a fost făcut *Doctor Honoris Causa* la universitățile din Chișinău și Sofia și a publicat 49 de cărți! Se poate citi CV-ul lui pe internet.

³ Ne-am indignat când profetul din Dămăroaia, Silviu Brucan, ne-a acordat 20 de ani pentru a înțelege și instala democrația!

⁴ Recent s-a tradus și publicat la noi cartea *Amurgul democrației* de Anne Applebaum, istoric american, care are ca subtitlu, *Seducătoarea atracție a autoritarismului!*

Considerații generale asupra rolului bibliotecii universitare ca partener activ și permanent al universităților în era digitală

Dr. Bogdan Alexandru GHEUKA

Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” București

Introducere

Noțiunea „Societate Informațională” face referire la o viziune nouă, care stă la baza unei societăți axate pe conectivitate și interactivitate. Frank Webster în lucrarea *Theories of the Information Society* enumără cinci categorii de definiții ale societății informaționale: tehnologică, economică, ocupațională, spațială, culturală. Baza viitoarei societăți global informaționale este reprezentată de tehnologiile informaționale și de comunicații recente¹. Începând cu anul 2010, va fi folosit termenul *digital/digitalizare* pentru a înlocui termenul *electronic* și *Societatea digitală* tinde să înlocuiască sintagma *societatea informației*. La nivelul Consiliului Europei și al Comisiei Europene se vorbește despre noțiunea de spațiu european digital și de crearea unei piețe digitale unice. Tehnologia se regăsește, astăzi, în toate sectoarele moderne, devenind crucială activitatea desfășurată pe piața digitală și a serviciilor bazate pe TIC.

Prin urmare, raporturile dintre biblioteci-bibliotecari-utilizatori trebuie să fie interactive, bazate pe o temeinică cunoaștere a noilor tehnologii digitale, precum și a surselor tradiționale de informare. Utilitatea unui bibliotecar, astăzi, nu se mărginește la rolul tradițional pe care-l are în procesul educațional și cultural. De asemenea, serviciile de bibliotecă au obligația să asigure un flux continuu al informației. Nici eficacitatea, nici prestigiul și nici rațiunea de a exista a unei biblioteci nu pot fi mai mari decât dorește și după cum se angrenează colectivul. Cei implicați în orice serviciu al bibliotecii trebuie să devină bibliotecari de referință, pentru că, mai presus de orice, esența oricărei profesii stă în unicitatea „mixturii” tuturor elementelor care-l compun pe individ sub aspect comportamental și afectiv.

Profesorul Mircea Regneală arăta în lucrarea sa *Studii de biblioteconomie* faptul că rolul bibliotecilor zilelor noastre nu se rezumă la păstrarea cărților și documentelor; biblioteca contribuie intens și la răspândirea informațiilor cuprinse în publicații. Pentru aceasta se cere luarea inițiativei pentru crearea și multiplicarea canalelor de-a lungul cărora informațiile să treacă cu ușurință din bibliotecă spre cititor². Astăzi, bibliotecile nu mai sunt entități individualizate, ci sunt nevoite să fie complementare cu alte instituții similare în procesul de facilitare a accesului la informație. Biblioteca modernă este o instituție în care resursele informaționale și diseminarea acestora se realizează prin intermediul Tehnologiilor Informației și Comunicării, iar modelele de comunicare utilizate pentru a relaționa utilizatorii cu produsele informaționale online sunt condiționate de avantajele, limitele și restricțiile impuse de sistemul informatizat. De aceea, este imperios necesar ca bibliotecile universitare să se adapteze provocărilor generate de noile tehnologii informaționale digitale, să aibă prioritate demersurile referitoare la identificarea resurselor financiare necesare cercetării științifice și să respingă, totodată, statutul de simple anexe ale universităților, venind în întâmpinarea cerințelor informaționale ale cititorilor, cu strategii organizatorice aplicate noilor realități cu care se confruntă mediul academic.

Mary W. Ghikas, în studiul *Collection Management for the 21st Century*, pune față în față două concepte: colecție actuală și colecție virtuală (la care accesul se face prin mijloace electronice), pentru a încerca să determine felul în care acestea răspund nevoilor specifice de informare, analizând, de asemenea, avantajele colecției virtuale sub aspectul costurilor (inclusiv copyright) și al timpului de răspuns, afirmând că și în activitățile de împrumut interbibliotecar trebuie să se aibă în vedere atât potențialul ei foarte ridicat, cât și restricțiile care pot să existe. Cea mai mare responsabilitate a bibliotecarului devine,

¹ Frank Webster, *Theories of the Information Society*. Londra: Routledge, 1995. p. 139.

² Mircea Regneală, *Studii de biblioteconomie*. Constanța: Ex Ponto, 2001, p. 168.

în aceste condiții, să asigure un cât mai larg acces la informație și să furnizeze o cantitate cât mai mare de informații pentru o perioadă cât mai extinsă de timp. Se au în vedere elemente precum: suportul și formatul documentelor; limba, delimitările geografice și cronologice; metodologia de evaluare; politica de selecție curentă; numărul de exemplare/copii aflate în circulație; starea fizică (gradul de uzură) etc.³

În acest sens, serviciile electronice din cadrul bibliotecii universitare trebuie să fie echivalente, ca modalitate de funcționare și accesibilitate cu serviciile tradiționale. Digitizarea fondurilor care au fost constituite de către biblioteci și punerea lor la dispoziția utilizatorilor prin intermediul internetului este una dintre cele mai importante sarcini ce le revin bibliotecilor universitare. Raporturile de cooperare dintre o universitate și biblioteca acesteia trebuie să se materializeze printr-un acord în care toate drepturile și obligațiile sunt reciproce și laborios formulate și menționate. Universitățile și bibliotecile universitare trebuie să își constituie un depozit instituțional digital, prin intermediul căruia să se asigure accesul întregii comunități științifice la diferitele produse intelectuale: teze de doctorat, diferite lucrări și publicații importante ale universității. Acest obiectiv necesită stabilirea unor condiții, atât legale, cât și organizatorice, pentru asigurarea accesului la materialele în format electronic. Cele mai multe dintre bibliotecile universitare participante la crearea de arhive digitale pun în aplicare contracte de editare, precum și numere standard de control bibliografic, ca ISBN. Apare, prin urmare, un salt calitativ, deoarece o enormă cantitate de lucrări conținând informații valoroase, depozitate în biblioteci, dar cu un grad de acces restrâns, sunt înregistrate în baze de date bine organizate, care conțin textul complet al documentului și metadatele care îl descriu, împreună cu protocoalele care facilitează interoperabilitatea cu alte sisteme și servicii (*service providers*).

Lauren K. Lee identifică două tipuri de informație în procesul de dezvoltare a colecțiilor: locală și globală. Prima se referă la dimensiunea și conținutul colecției actuale, analiza nevoilor de informare ale utilizatorilor, indicii de circulație, situația bugetului curent, politica de selecție și obiectivele de dezvoltare a colecțiilor. Al doilea tip de informație are în vedere documentele care se doresc a fi achiziționate (ce titluri sunt disponibile, de unde pot fi obținute, care sunt costurile, cât de utile sunt ele, cât de apreciate vor fi, gradul de actualitate a informației în cazul achizițiilor respective etc.)⁴.

În consecință, obiectivul de a forma o arhivă universitară digitală, adică crearea posibilității ca cercetătorii și studenții să acceseze rapid și din locații diverse documente științifice digitizate, trebuie să reprezinte o sarcină prioritară a tuturor bibliotecilor universitare și, mai mult decât atât, este cu atât mai presantă necesitatea ca membrii comunităților universitare să stăpânească metodele de utilizarea a acestor noi tehnologii. De asemenea, cercetătoarea Sanda Bercovici arată în lucrarea *Biblioteca universitară între tradiție și mondializare uniformizantă* că „profilul universității, numărul de facultăți, organizarea spațială impun, de cele mai multe ori, structura bibliotecii. Bibliotecile universitare sunt mai eficiente și mai economicoase decât cele specializate, mai ales în epoca exploziei informaționale”⁵.

În România, biblioteca universitară face parte din Sistemul Național de Învățământ, aflat într-un continuu proces de modernizare. Noua infrastructură informațională, informația digitală și sistemele avansate de comunicații contribuie la o schimbare radicală a procedurilor de lucru în bibliotecă și, de asemenea, la integrarea în societatea informațională. Toate rezultatele acestor acțiuni specifice bibliotecii

³ Mary W. Ghikas, *Collection Management for the 21st Century*. În: *Journal Library Administration*, nr. 11, 1989, pp. 119-134.

⁴ Lauren K. Lee, *Five Levels of Vendor-Assisted Collection Development*. În *Public Library Collection Development in the Information Age* / ed. Annabel K. Stephens, New York: The Haworth Press, 1998, pp. 41-51.

⁵ Sanda Bercovici, *Biblioteca universitară între tradiție și mondializare uniformizantă*. Constanța : Ex Ponto, 2007, p. 1.

universitare, materializate prin realizarea unor resurse de informare-documentare electronice și servicii de referințe on-line, trebuie să corespundă exigențelor comunității academice internaționale contemporane. Din păcate, stadiul de modernizare a bibliotecilor universitare românești este încă neunitar, existând decalaje mai ales între bibliotecile înființate după 1990, precum și între sistemul de stat și cel particular. Preponderent, în cadrul universităților particulare, bibliotecile sunt create pentru a respecta, formal, cerințele legale cerute în vederea obținerii acreditării instituționale. În realitate, multe dintre aceste biblioteci au un fond documentar deficitar, alcătuit în mare parte din manuale universitare, cu un număr restrâns de publicații periodice de specialitate, literatură străină ori abonamente la bazele de date științifice, fiind neinformtizate sau cu programe informatice neomologate. În ceea ce privește învățământul de stat, lucrurile stau cu mult mai bine, procesul de modernizare în cazul acestora fiind mult mai accentuat. Un model de structuri infodocumentare de tip occidental îl reprezintă cele patru biblioteci centrale universitare de la: Iași, Cluj-Napoca, Timișoara și București, care colaborează, de altfel, foarte strâns, alcătuind un consorțiu, cu scopul de a putea pune, prin eforturi financiare și umane conjugate, la dispoziția utilizatorilor produse infodocumentare moderne, prin intermediul achiziției de carte străină, facilitarea accesului la baze de date internaționale etc. Eficacitatea unui bibliotecar modern poate fi măsurată, atât în funcție de calitatea activității prestate pentru utilizator, cât și în măsura în care contribuie la suportul infodocumentar al cercetării științifice.

În consecință, fără biblioteci cu un management modern, dotate cu echipamente performante și conectate la internet, cu aplicații care să permită accesul rapid la informația locală, națională și internațională, reforma învățământului și a cercetării științifice, precum și integrarea în sistemul de valori cultural-științifice europene și universale vor rămâne un deziderat imposibil de atins.

Statutul bibliotecii universitare în Societatea Digitală

În contextul în care structurile infodocumentare contemporane se confruntă cu un volum imens de informații rezultat din proliferarea de publicații științifice și, totodată, cu competiția permanentă în care sunt implicate instituțiile de învățământ superior, bibliotecile universitare sunt nevoite să iasă din starea de pasivitate în care au funcționat în trecut și să devină un partener dinamic al structurilor universitare în cadrul unei societăți bazate pe educație.

Biblioteca universitară a devenit o structură hibridă, în cadrul căreia informația este stocată și diseminată pe suport tradițional și digital. În ciuda diferențelor de opinii, este în general acceptat faptul că tehnologiile informaționale au o influență covârșitoare asupra modului în care se lucrează cu informația, în special în domeniile educației și cercetării. În comunitatea academică, unde facilitarea accesului la informația actualizată constituie o condiție esențială pentru progresul cunoașterii, biblioteca se situează pe o poziție principală în ce privește alfabetizarea informațională. A ști să lucrezi cu informația este o cerință fundamentală a secolului XXI, pentru că aceasta va juca și va avea un rol din ce în ce mai important în domeniile educației și cercetării științifice și pentru că tehnologia și schimbările organizaționale continue vor modifica mijloacele și legile în orice domeniu al cunoașterii. Pentru a reuși să răspundă acestor noi cerințe, învățământul universitar trebuie să se confrunte eficient cu câteva provocări deosebite: să atingă un standard calitativ care să-i permită să facă față cerințelor existente pe plan internațional; să își eficientizeze managementul; să își asigure și, în mod special, să își diversifice sursele de finanțare, mai ales în condițiile actuale, care sunt vitrege, în contextul în care majoritatea economiilor statelor europene stagnează.

În consecință, trebuie efectuate reforme structurale în sistemul de învățământ superior la nivel global, reforme care trebuie să constituie o prioritate pentru agenda politică internațională și internă. De asemenea, să se încadreze în strategiile naționale ale statelor membre ale Uniunii Europene. Trebuie evidențiat și faptul că procesul Bologna a reprezentat un puternic stimulent pentru toate statele implicate, în a promova și implementa reforme structurale în învățământul superior, reforme caracterizate de schimbări legislative și de redimensionarea principiilor sistemului educațional în scopul edificării unei societăți fundamentate pe cunoaștere. Ion Stoica considera în lucrarea *Criza în structurile infodocumentare; sensuri și semnificații contemporane* faptul că „trăim într-o societate a informației în care gândirea sistematizatoare are o importanță științifică uriașă și e legată de capacitatea și rafinamentul sintezei”⁶.

⁶ Ion Stoica, *Criza în structurile infodocumentare; sensuri și semnificații contemporane*. Constanța: Editura Ex Ponto, 2001, p. 147.

Educația universitară joacă un rol cheie în confruntarea cu provocările curente ale societății. Țările UE susțin integral obiectivele Spațiului European al Învățământului Superior, care este spațiul unde învățământul universitar este o responsabilitate publică și unde toate instituțiile de învățământ superior răspund nevoilor extinse ale societății. Reformarea curentă a sistemelor și politicilor în învățământul superior va continua să fie ferm încorporată în valorile europene de autonomie instituțională, libertate academică și echitate socială și va necesita colaborarea permanentă a studenților și a cadrelor didactice.

Totodată, modernizarea universităților conform principiilor educaționale adoptate la Bologna a impactat toată sfera de activitate a acestor instituții, inclusive organizarea și furnizarea serviciilor de bibliotecă. Explozia editorială a impus ca procesul de completare și de dezvoltare a colecțiilor bibliotecilor universitare, cu literatură care să corespundă exigențelor moderne de instruire, să se realizeze conform unor reglementări minuțios stabilite. Mai ales că procesul de dezvoltare a colecțiilor întâmpină anumite dificultăți de ordin economic, care afectează procesul de completare a colecțiilor cu: literatura de specialitate; dispersarea informației în multiplele surse de documentare; apariția pe piață a furnizorilor bazelor de date care conțin informație de ultimă oră, dar, din păcate, la prețuri mult prea mari pentru biblioteci etc. Toate aceste schimbări au pus bibliotecile și alte structuri infodocumentare în fața unor provocări la care au trebuit să reacționeze și, nu în ultimul rând, să se adapteze pentru a putea funcționa. Așadar, se dezvoltă ideea de calitate a învățământului superior, de adaptare la noile cerințe ale economiei de piață.

În ultimii zece ani, în spațiul UE politicile care au avut ca obiectiv dezvoltarea sistemelor de învățământ s-au bucurat de o deosebită atenție din partea autorităților de resort, spre exemplu în țări ca Olanda, Franța, Finlanda, Spania, Danemarca etc. Extinderea sistemului de învățământ universitar, creșterea numărului studenților, diversificarea domeniilor de studiu, transparența, reducerile bugetare, mobilitatea internațională a studenților, a ca-

drelor didactice, a cercetărilor, internaționalizarea pieței de muncă, tot acest complex de factori ridică problema calității procesului educațional și a produselor învățământului universitar.

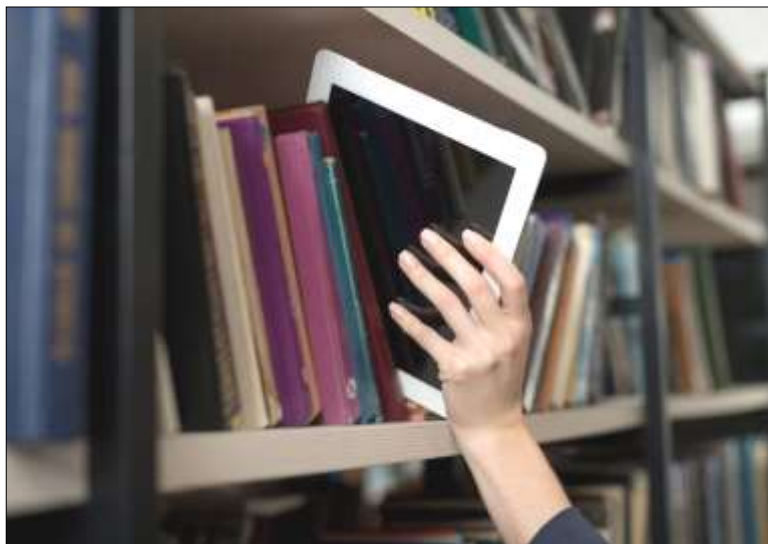
În România, din păcate, mediul universitar, datorită vicisitudinilor istorice, nu a evoluat în același ritm cu societatea și a răspuns cu întârziere cerințelor acesteia. Datorită acestei stări de fapt, rolul și locul bibliotecii universitare în cadrul procesului de învățământ și, mai ales, gradul implicării ei în programele de cercetare, în spațiul românesc educațional, trebuie cu perseverență studiat și, în consecință, trebuie făcute în permanență analize ale sistemului de educație și cercetare și găsite cele mai viabile strategii.

Evoluția bibliotecilor universitare contemporane

Confruntată cu o multitudine de reforme, bibliotecile universitare vor trebui să se adapteze în ritm alert la proiectele dezvoltate de universități. Este necesară, așadar, inițierea și menținerea unei strânse legături cu rectoratele, cu decanatele facultăților și, nu în ultimul rând, cu studenții, pentru a cunoaște care sunt disciplinele de bază ale facultăților; care sunt disciplinele opționale; posibilele teme de cercetare; teme de licență, masterat sau doctorat etc. Doar astfel, cercetătorii, cadrele didactice universitare, studenții și celelalte categorii vor putea accesa informațiile necesare. Totodată, achiziționarea bazelor de date cu caracter științific, a *eBooks*-urilor, precum și a celorlalte documente în format electronic,

atât de necesare procesului de învățământ, presupune un efort financiar foarte mare pentru bibliotecile universitare. Doar printr-o colaborare strânsă între forurile de conducere ale universităților și facultăților, studenți și biblioteci universitare se va reuși găsirea celor mai bune soluții pentru exploatarea la maximum a resurselor infodocumentare. Abordarea economică a organizării și managementul bibliotecii, analiza economică a serviciilor în cadrul activității bibliotecare facilitează adaptarea la schimbări și găsirea de soluții care să asigure continuitatea existenței acestor structuri biblioteconomice în cadrul universităților.

Se constată că vechile modalități de a lucra cu informația sunt depășite, existând numeroase semnale ale decăderii instituțiilor tradiționale ale tiparului. Spre exemplu, edituri care sunt închise sau înglobate în conglomerate de comunicație; prețurile cărților cresc în permanență; spațiile de depozitare ale bibliotecilor fac față din ce în ce mai greu solicitărilor; sistemul de identificare a informației este greoi și necesită timp. În schimb, o bibliotecă modernă deține o imensă bază de date în care informațiile ocupă un spațiu foarte restrâns, sunt excelent indexate și facil accesibile. Este de menționat și faptul că noile tehnologii vor fi folosite alături de modelele tradiționale de transmitere și asimilare a informațiilor.

În Europa, ca de altfel peste tot în lume, bibliotecile universitare trec prin schimbări rapide, încercând să răspundă cerințelor instituțiilor de învățământ superior, al căror număr crește exponențial. Modernizarea bibliotecilor universitare are loc pe baza strategiilor universităților. Pentru a funcționa competitiv, învățământul universitar din orice țară trebuie să se alinieze standardelor internaționale și să adopte strategii manageriale adecvate erei informaționale. Tehnologia informației a schimbat organigrama și imaginea bibliotecii universitare și de aceea strategiile de informare și finanțarea lor sunt vitale nu doar pentru dezvoltarea bibliotecilor, ci, mai important, pentru însăși existența acestora.

Încheiere

Transformările esențiale care se produc în ultimul timp, atât în învățământul românesc, cât și în țările cu o îndelungată tradiție biblioteconomică, se desfășoară sub influența directă a programelor educaționale din Uniunea Europeană. Evoluția deosebită a noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor a dus la răspândirea și utilizarea pe scară largă a instrumentelor TIC în toate domeniile social-economice. Putem constata că toate progresele care au loc astăzi în societate, pe toate palierele sale, se reflectă și asupra sistemului de învățământ. Astfel, acesta cunoaște noi abordări, schimbări, tranziții, transformări de viziune, concepte, situații etc. Este pus în relație cu globalizarea, cu integrarea în Uniunea Europeană, dezvoltarea durabilă, democrația și toate celelalte aspecte ale vieții sociale. În acest fel, se dezvoltă ideea de calitate a învățământului superior, de adaptare la noile cerințe ale economiei de piață.

Din patrimoniul Colecțiilor speciale ale bibliotecii: Cărți cu autograf (II)

Simona DUMUȚA

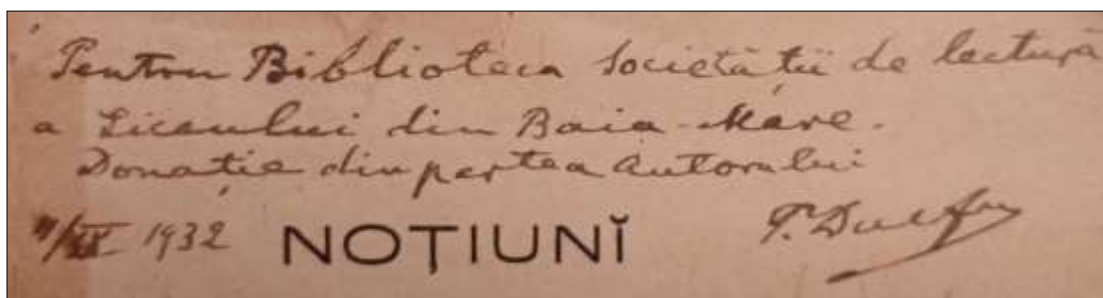
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În fondul Colecțiilor speciale, între valoroasele cărți și periodice vechi, hărți, cărți poștale, manuscrise și medalii, un loc aparte îl ocupă cărțile cu autograf. Zeci de lucrări, purtând însemnările autografe ale unor scriitori mai mult sau mai puțin celebri, completează patrimoniul acestui compartiment special. În cuvinte puține sau fraze elaborate, dedicațiile reușesc să ne poarte în timp și spațiu, ridicând un colț de perdea de pe fereastra trecutului și dezvăluind legături de amicitie, simpatii, dovezi de respect și admirație. Înnobilate astfel, cărțile au făcut parte, cândva, pentru o vreme, din bibliotecile personale ale unor academicieni, scriitori, critici literari, editori, profesori etc.

Continuăm, în cele ce urmează, prezentarea seriei de cărți cu autograf existente în colecțiile noastre, începută în nr. 1 (56)/2021 al revistei *Bibliotheca septentrionalis*.

Simeon Florea Marian – *Ornitologia poporană română*, de S. Fl. Marian, Membru al Academiei române, Tom. I, Cernăuți, Tipografia lui R. Eckhardt, 1883. Pe pagina III, dedicația autorului pentru profesorul bucovinean **Ștefan de Repta**, consilier gubernial și director al liceului din Suceava, descendent al unei vechi familii moldovenești: „*Mult iubitului meu șef Dlui / Ștefan de Repta / director la gimnaziul din Suceava / în semn de stimă și / venerațiune / SFIMarian / 1897*”.

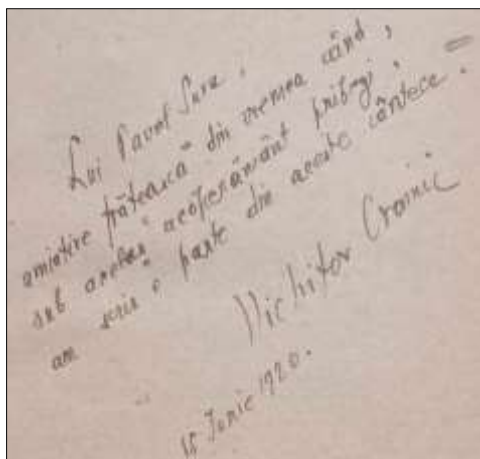
Petre Dulfu – *Noțiuni de estetică: pentru Clasa V-a a Institutelor pedagogice și Externatelor secundare de fete (Conform programei în vigoare)* de P. Dulfu, Doctor în filosofie, profesor de filosofie și pedagogie la Asilul „Elena Dómnă” și de pedagogie la Școala Normală a „Societății pentru învățatura poporului român”, București, Tipografia Thoma Basilescu, 1891. Pe pagina de titlu dedicația: „*Pentru Biblioteca Societății de lectură / a Liceului din Baia Mare. / Donație din partea autorului / P. Dulfu / 4/IX 1932*”.

Ion Pillat – *Iubita de zăpadă*, București, Tipografia G. Ionescu, 1915. Pe pagina de gardă: „*Prietenului Stratulat / cu toată amicitia / Ion Pillat / 1920*”. În lipsa mai multor informații, dar ținând cont de faptul că au fost contemporani, presupunem că este vorba despre **George I. Stratulat**, magistrat al vremii în București și autor de versuri.

Vasile Voiculescu – *Din Țara Zimbrului și alte poezii*, Bârlad, Tipografia Lupașcu, 1918. Pe pagina de titlu dedicația: „*Lui Corneliu Moldovanu / aceste versuri pierdute, / cu același fior cu care i le trimetam / acum 20 de ani / V. Voiculescu / 1937 Sept. 29 / Buc.*”. **Corneliu Moldovanu** (pseudonimul lui Corneliu Vasiliu) a fost poet, romancier, critic de teatru, gazetar, fondator de reviste literare, secretar al Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică, profesor de literatură dramatică, director al Teatrului Național din

București și director general al teatrelor, secretar, vicepreședinte și președinte al Societății Scriitorilor Români.

Nichifor Crainic – *Darurile pământului: Cântecul patriei. Șesuri natale. Arbaice. Ploaie cu soare*, București, Editura „Cartea Românească” S.A., Atelierele C. Sfetea, 1920. Pe pagina de titlu fals dedicația autorului pentru librarul și editorul **Pavel Suru**: „Lui Pavel Suru / amintire frățească din vremea când / sub același acoperământ pribegi, / am scris o parte din aceste cântece / Nichifor Crainic / 15 Iunie 1920”.

Grigore Antipa – *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*, de Dr. Gr. Antipa, Membru al Academiei Române, București, Librăriile „Cartea Românească” și Pavel Suru, 1921. Pe pagina de titlu fals dedicația: „Colegului Popa-Burcă / în semn de deosebită afecțiune / G. Antipa”. **Ion Popa-Burcă** a fost un profesor naturalist și geograf, autor de manuale, publicist și

om de știință din Piatra-Neamț”. Pe aceeași pagină, dar și pe copertă, mai există o marcă de proprietate stampilă, probabil a unuia dintre proprietarii succesivi ai volumului, cu textul: „DR. M. POPESCU-SPINENI / STR. DR. CIRU ILIESCU No. 4 / BUCUREȘTI”.

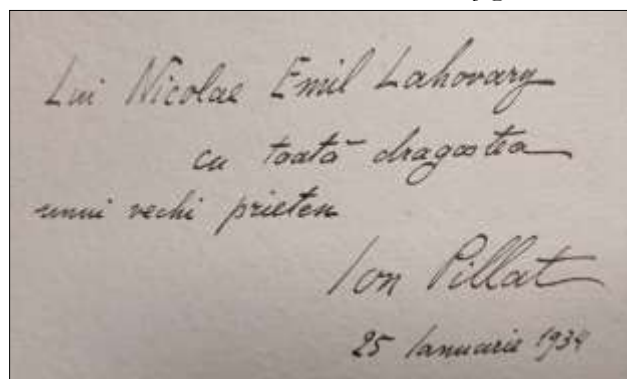
Lucian Blaga – *Pașii profetului: Poezii*, Cluj, Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”, 1921. Pe pagina de titlu dedicația autorului: „Lui **Alecu** / cu multă dragoste / Lulu”.

Ion Minulescu – *Sperdanii...*, Colecția Manuscriptum, București, Arte Grafice, 1927. Pe pagina de titlu dedicația: „Domnișoarei **Cerchez** / omagiu din partea autorului / Ion Minulescu / 21. V. 933 / Ziua Cărții”.

Gheorghe I. Brătianu – *Le problème des frontières russo-roumaines pendant la guerre de 1877-1878 et au Congrès de Berlin*, par G. I. Bratianu, professeur à L’Université de Jassy, correspondant de L’Académie Roumaine, București, „Cartea Românească”, 1928. Pe pagina de titlu, dedicația autorului: „D-sale / D-lui Prof. **Georgescu** / cu vii mulțumiri și cele mai / alese sentimente / Gh. I. Brătianu”.

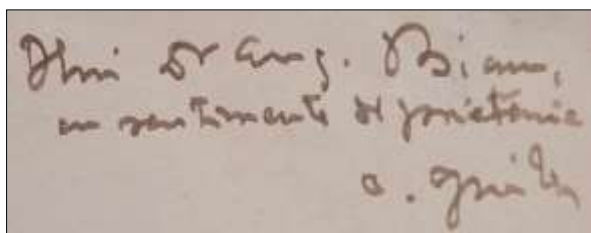
Dan Botta – *Eulalii*. Precedate de Veghea lui Roderick Usher. Parafrază de Ion Barbu, București, Luceafărul, 1931. Pe pagina de gardă dedicația autorului: „Lui **Sică Dumitrescu**, / figură de ceară pentru sortilegiile Tristeții, / delinquent în albele Phrygi, / cel dintâi închinat, printre noi, Anunțaiților- / fără-de-seamă, / omagiul bunului său prieten, / Dan Botta / 16 oct. 931”.

Ion Pillat – *Scutul Minervei*, București, Tipografia „Luceafărul”, 1933. Pe antepagina de titlu dedicația autorului: „Lui Nicolae **Emil Lahovary** / cu toată dragostea / unui vechi prieten / Ion Pillat / 25 Ianuarie 1934”.

Mihail Sadoveanu – *Valea Frumoasei*, București, Editura „Cartea Românească”, 1938. Pe pagina de titlu fals dedicația autorului: „Doamnei **Aglae Kirițescu** / aer – lumină – pădure și apă / dorindu-i să cunoască și dsa Valea Frumoasei pe teren. / Mihail Sadoveanu / 29. V. 939 / B.”. Pe pagina de titlu marcă de proprietate semnătura: „Kirițescu”.

Onisifor Ghibu – *La a douăzecea aniversare a Universității Daciei Superioare*, de Onisifor Ghibu, profesor la Facultatea de Litere și Filosofie, Membru coresp. al Academiei Române, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1939. Pe pagina de titlu, dedicația autorului pentru Eugen Bianu: „D-lui Dr. Eug. Bianu, / cu sentimente de prietenie / O. Ghibu”. **Eugen Bianu** a fost avocat, doctor în drept și director al Siguranței Statului din București. A redactat revista studentescă *Noi* din Cluj (1913), dar și volumele: *Arta dansului sau Îndreptar practic pentru toate jocurile sociale moderne* (1907) și *Ordinea obștească: îndreptar profesional în știința polițienească* (1938).

Nicolae Iorga – *My american lectures*, by Professor Nicolae Iorga, Rector of the Bucharest University, Doctor (Honoris Causa) Oxon, Doctor (Honoris Causa) Sorbonne etc., Bucharest, State Printing Office, 1932. Pe pagina de gardă, dedicația autorului: „*To the Colege of Eton / the author / N. Iorga*”. Parcursul acestui volum, purtând dedicația marelui savant pentru prestigiosul Colegiu Eton din Anglia și achiziționată de biblioteca noastră de la anticariat, rămâne, deocamdată, un mister.

N. Steinhardt (aici cu pseudonimul Antisthius) – *În genul... tinerilor*, București, Editura Cultura Poporului, 1934. Pe pagina de titlu fals, dedicația autorului: „*Nos actes nous suivent, spunea / Paul Bourget. / Tot așa și păcatele tinerețelor / noastre. / Iată că ne ies în cale aidoma / unor stafii. / Cartea aceasta e o stafie, / pe care îndrăznesc să o dedic / – pe acest exemplar – Bibliotecii / Județene Maramureșene, / Cu dragoste și respect / Antisthius (N. Steinhardt) / iulie 1988 / N.B. – Cartea nu a supărat nici pe M. Eliade / nici pe E. Cioran nici pe C. Noica, care, / rîzînd, l-au iertat pe autor*”.

Nicolae D. Cocea – *Pentr'un petec de negreață*: roman, Ediția II-a, București, Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co., 1934. Pe pagina de gardă dedicația autorului: „*Lui Petre Georgescu, / șeful mașinilor, multu- / mită căruia au putut să / apară ireproșabil pa- / ginile acestea, recunoștința / lui N. D. Cocea / mai 934 / B.*”. În lipsa mai multor detalii, doar bănuim că ar

Nos actes nous suivent, spunea
Paul Bourget.
Tot așa și păcatele tinerețelor
noastre.
Iată că ne ies în cale aidoma
unor stafii.
Cartea aceasta e o stafie,
pe care îndrăznesc să o dedic
– pe acest exemplar – Bibliotecii
Județene Maramureșene,
Cu dragoste și respect
Antisthius
(N. Steinhardt)
iulie 1988
N.B. – Cartea nu a supărat nici pe M. Eliade
nici pe E. Cioran nici pe C. Noica, care,
rîzînd, l-au iertat pe autor

putea fi vorba despre Petre Georgescu-Delafras: tipograf, editor și scriitor, fondatorul Editurii Cugetarea din București.

Vasile Netea – *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman: corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, Sibiu, Editura „Revistei Economice”, 1942. Pe pagina de titlu dedicația: „*Lui T. Al. Munteanu, / pentru strofele sale / adânci și ispititoare, / prietenia și prețuirea lui / V. Netea / Buc. 25 VI 942*”. **Teodor Al. Munteanu** a fost poet și publicist, redactor la revista *Convorbiri literare*.

Ion Șugariu – *Paradisul peregrinar*, Colecția Meșterul Manole, București, [s.n.], 1942. Pe pagina de gardă dedicația: „*Lui / Coriolan Gheție, cu aceleași calde / sentimente de prietenie / și cu aceleași cre- / dințe într-o misiune / care, chiar dacă / ne depășește posibi- / litățile, rămâne / totuși singura noastră / justificare în fața / vieții. / Ion Șugariu / Buc. 19. IV 942*”. **Coriolan Gheție** (1916-1990), scriitor, autor de eseuri și memorialistică.

Lui
Coriolan Gheție,
cu aceleași calde
sentimente de prietenie
și cu aceleași cre-
dințe într-o misiune
care, chiar dacă
ne depășește posibi-
litățile, rămâne
totuși singura noastră
justificare în fața
vieții.
Ion Șugariu
Buc. 19. IV 942

Bibliografie:

1. Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009.
2. Predescu, Lucian, *Enciclopedia Cugetarea: material românesc: oameni și înfăptuiri: istorică, culturală, literară, publicistică, ziaristică, folkloristică, militară, religioasă...*, București: Cugetarea – Georgescu Delafras, [1940].
3. Sasu, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române: DBLR*, Pitești: Paralela 45, 2006.

Tsundoku – eterna obsesie de a te înconjura de cărți

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Moto: „Când mă gândesc la toate cărțile care mi-au rămas de citit,
sunt sigur că voi avea parte de și mai multă fericire”.
(Jules Renard)

La ora actuală, societatea în care trăim se află într-o continuă schimbare, la intervale relativ scurte de timp. Acest fapt își pune amprenta asupra modului de adaptabilitate al omului. Odată cu acest progres, nevoile umane au devenit din ce în ce mai multe și mai diversificate, iar timpul satisfacerii lor este grăbit, antrenând un consum imens de resurse.

Am ajuns să consumăm mult mai mult decât avem nevoie, dar și să pierdem noțiunea unor alegeri favorabile, conform propriilor așteptări. Avem alternative la tot pasul, executate în timp util, însă cu o durabilitate de viață tot mai mică. Imediat ce ne-am achiziționat un produs, datorită pieței concurențiale, în secunda doi apar altele mai performante, care să le submineze pe cele anterioare.

În această lume plină de tentații, omul trebuie să facă alegeri, să fie mereu în dispoziția de a face comparație și analiză cu alt obiect care se află în sfera lui de interes. Deși scopul progresului tehnologic este de a ne ușura viețile, mulți dintre noi ne blocăm în fața unui sentiment de nemulțumire și neliniște. Unul dintre factorii majori care contribuie la insatisfacția noastră este supraîncărcarea informațională. În fiecare zi, suntem bombardați cu o avalanșă de informații prin intermediul rețelelor de socializare, al știrilor și al altor surse media. Studiile arată că această supraîncărcare poate duce la stres și anxietate. *Cantitatea mare de informații pe care o primim zilnic poate copleși sistemul nostru cognitiv, rezultând dificultăți de concentrare și creșterea nivelului de stres*¹.

Dacă în anul 1943 psihologul umanist american Abraham Maslow spunea că singurele nevoi mai importante decât cele „sociale” sunt cele legate de supraviețuirea fizică și de securitate, în prezent cercetătorii și-au schimbat teoriile. De pildă, conform Teoriei autodeterminării (SDT)², dezvoltate de psihologii Edward Deci și Richard Ryan, oamenii au la bază trei nevoi psihologice fundamentale (autonomie, competență și relaționare) și satisfacerea lor este esențială pentru dezvoltarea, creșterea, integritatea și bunăstarea omului. Mai exact, sentimentul că ești important pentru alți oameni.

Societatea modernă ne-a distanțat de mediul natural, de valorile tradiționale, de micile bucurii, dar și de socializările fizice cu ceilalți în detrimentul celor online, toate acestea având consecințe negative asupra stării noastre de bine. De pildă, petrecerea timpului în natură are beneficii dovedite asupra sănătății mintale, reducând stresul și anxietatea. *Conexiunea cu natura ne ajută să ne simțim mai calmi și mai fericiți, dar urbanizarea și stilul de viață modern ne-au îndepărtat de aceste experiențe esențiale*³.

Îmbucurător este faptul că, în ciuda acestor schimbări digitalizate, procesul educațional este fizic, excursiile, călătoriile sunt preferate la fața locului și nu virtual, iar procentul celor care citesc cărți fizice îl depășește pe al celor care preferă lectura pe un ecran.

Fie doar pentru a evada din rutina cotidianului, fie pentru a se informa sau cultiva, cititul a rămas una dintre cele mai frumoase activități ale omului. Printr-un studiu⁴ realizat de cercetătorii de la Universitatea din Sussex, s-a constatat că cititul timp de doar șase minute reduce stresul cu până la 68%. Dr. David Lewis, neuropsihologul cognitiv care a condus studiul, a spus așa: *Nu contează ce carte citești, pierzându-te într-o carte captivantă poți scăpa de grijile și stresul lumii de zi cu zi și poți petrece o perioadă explorând domeniul imaginației autorului.*

¹ <http://chic-elite.ro/de-ce-nu-suntem-fericiti-cu-viata-moderna-pe-care-o-avem/>

² <https://www.faviz.ro/notite-vizuale/nevoile-psihologice-de-baz>

³ <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2014.00976/full>

⁴ <https://www.anxietycentre.com/research/reading-reduces-stress-by-68-percent/>

Acest procent, deloc de neglijat, a clasat cititul în topul activităților destresante, urmat fiind de:

- Ascultarea muzicii: reducere cu 61% a stresului/anxietății;
- Consumul de ceai/cafea: diminuare cu 54% a stresului/anxietății;
- Plimbarea: reducere cu 42% a stresului/anxietății.

Cu alte cuvinte, dacă vrei să-ți relaxezi cu adevărat corpul și mintea, cititul unei cărți funcționează mai bine și mai rapid decât aproape orice altceva. Sau, după cum spune cercetătorul principal și neurologul dr. David Lewis, *a te pierde într-o carte este relaxarea supremă*. Alți psihologi au găsit explicația acestui fenomen prin faptul că mintea omului trebuie să se concentreze asupra a ceea ce citește, iar corpul este lăsat liber să se relaxeze.

Așadar, rolul cărților este deosebit și se extinde și dincolo de simpla lectură. Acestea reprezintă instrumente extrem de valoroase în modelarea gândirii, culturii sau valorilor unei societăți, precum și un refugiu constant spre creativitate, conexiune sau cunoaștere umană. Contribuie la formarea unei personalități individuale, dar și la formarea unei societăți, mult mai educate și empatică.

Desigur că pasiunea pentru lectură a avut și are, în continuare, adepți. În prezent, special pentru iubitorii cărții, sunt organizate evenimente culturale, lansări de carte sau târguri specializate. Amintim aici cele mai mari târguri de carte din lumea întreagă⁵: Târgul de carte de la Frankfurt (Frankfurter Buchmesse) – cel mai mare târg comercial de carte din lume, BookExpo America, Târgul de carte de la Paris (Salon du Livre de Paris), Târgul Mondial de Carte de la New Delhi, Târgul Mondial de Carte de la Tokyo, Târgul Mondial de Carte de la Guadalajara, Târgul Internațional de Carte de la Buenos Aires, Târgul Mondial de Carte de la Londra, Târgul de carte de la Bologna pentru copii, precum și Târgul de carte de la Madrid. Pe teritoriul țării noastre avem Gaudeamus și Bookfest, care atrag zeci de mii de vizitatori pe an, atunci când sunt organizate.

Pe lângă aceste târguri, pasionații de lectură pot să-și procure sau achiziționeze cărți permanent – pe bani, de la numeroasele anticariate sau librării fizice sau online, dar și temporar – împrumutate de la bibliotecile pe care le frecventează. De asemenea, există grupuri active și în mediul virtual: Facebook, Reddit, Goodreads, unde cititorii discută despre cărți, fac recenzii sau chiar propun lecturi colective. În acest mediu, foarte accesate sunt blogurile⁶ de prezentare a cărților, vlogurile⁷ booktube sau conturile de instagram specializate în cărți – bookstagram.

În textul de față, doresc să pun accentul pe colecționarii de cărți fizice. Pentru aceștia, colecționarea sau achiziționarea formatelor tradiționale de carte înseamnă, în primul rând, un mod de a învinge efemerul. Orice carte adăugată în biblioteca personală va fi, cândva, un pansament pentru suflet, dar și o evadare din cotidian sau o nevoie de cunoaștere satisfăcută. Cu alte cuvinte, fiecare dintre acestea reprezintă în sine un portal către întreaga memorie culturală.

Cosmin Mihailovici, Directorul Direcției Arhivă a CNPB⁸ face următoarea remarcă: *Colecționarea nu este doar despre adunarea de obiecte materiale, este despre păstrarea istoriei, educație, conexiuni sociale și împlinire personală. Este o activitate care adaugă valoare vieții individuale și comunității în ansamblu, promovând în același timp învățarea continuă și aprecierea diversității culturale și artistice.*

Cu alte cuvinte, a colecționa înseamnă a crea punți dinspre prezent spre trecut, iar fiecare carte colecționată, în exemplul de față, reprezintă o conexiune cu o idee, epocă sau chiar mentalitate.

Această obsesie de a aduna cărți pentru a fi citite, în prezent sau cândva, are un nume specific în limba japoneză: **tsundoku**.

Tsundoku⁹ este o combinație a mai multor cuvinte japoneze: *Tsunde* care înseamnă „a stivui lucruri”, *Oku* tradus ca „a pune ceva deoparte pentru o vreme” și *Doku*, care vine de la *yomu* care înseamnă „a citi”.

Originea acestui cuvânt, din scrierile pe care le avem până în prezent, datează din secolul al XIX-lea în Japonia, în timpul erei Meiji (1868-1912). Prima menționare scrisă a acestui termen apare în anul 1879, în ziare și în literatura vremii. Mai exact, sintagma *tsundoku sensei*¹⁰ se găsește într-un text sati-

⁵ <https://www.bookset.app/the-10-most-important-book-fairs-in-the-world/>

⁶ **blog** (cuvânt provenit de la expresia engleză *web log* = jurnal pe Internet) este o publicație web (un text scris) care conține articole periodice sau actualizate neîntrerupt care au de obicei un caracter personal.

⁷ **vlogul** este un blog în care postările sunt clipuri video, iar conținutul e împărtășit prin discurs și multimedia.

⁸ <https://notardebucuresti.ro/2024/07/01/placerea-de-a-colecționa-o-pasiune-care-transcende-timpul-si-spatiul-iunie-2024/>

⁹ <https://clordendeloslibros.com/en/tsundoku-the-art-of-accumulating-books-and-not-reading-them/>

¹⁰ <https://www.thebookclub.ro/tsundoku-obiceiul-care-distruge-dragostea-de-carte/>

ric din același an al scriitorului Mori Senzo, unde era folosit cu umor pentru a indica persoanele care aveau grămezi de cărți nedeschise în casele lor.

Acest fenomen a apărut în urma unei occidentalizări rapide a Japoniei, din acea perioadă. Odată cu afinitatea pentru literatura și cunoștințele occidentale, dorința de a colecționa cărți a devenit un stindard al curiozității intelectuale, dar și al statutului social.

Dar **tsundoku** nu trebuie asociat doar cu Japonia, acest obicei a existat și în cadrul altor culturi din lume, mai ales acolo unde exista o vastă tradiție literară. Tentația de a aduna cărți pe care, uneori, să nu apuci să le citești, a traversat timpuri și granițe, din China antică până la iubitorii de cărți din Europa Renășterii și, mai nou, ai Erei Digitale.

Tom Gerken¹¹ menționa la BBC că, deși acest termen pare similar cu cel englezesc de „bibliomanie”, există totuși diferențe: *Bibliomania descrie intenția de a crea o colecție de cărți, iar tsundoku descrie intenția de a citi cărți și, în cele din urmă, colecționarea lor accidentală.*

Mergând puțin pe firul narativ al istoriei, termenul de bibliomanie a apărut în Anglia cam în aceeași perioadă cu cel de tsundoku. Clericul și bibliograful englez Thomas Frognall Dibdin¹² a scris, în anii 1800, un roman intitulat *Bibliomania sau nebunia cărților: o poveste de dragoste bibliografică*, în care schița o „nevroză” fictivă care îi determina pe cei care sufereau de ea să colecționeze cărți sau scrieri unice.

Două secole mai târziu, acest termen (bibliomanie) nu mai făcea trimitere la obsesia pentru cărți, ci a fost înlocuit cu entuziasmul sau pasiunea pentru ele. A se vedea aici și definiția dată de dicționarul explicativ al limbii române pentru bibliomanie: „Pasiune exagerată pentru cărți”¹³.

Un alt termen asociat cu **tsundoku** este *bibliofilia*, care reprezintă dragostea de a citi și de a colecționa cărți. Comparativ cu bibliomania – care este o tulburare obsesiv-compulsivă de acumulare a cărților până la punctul de a deteriora relațiile sociale – bibliofilia este tipul sănătos, acel sentiment special de admirație pentru cărți și bucuria de a citi, de obicei manifestat de cineva.

Tsundoku din limba japoneză are o conotație pozitivă, este mai mult decât un obicei de colectare, fiind expresia cea mai clară a iubirii pentru cunoaștere. Cum timpul și energia sunt limitate, individul, însetat de cunoaștere, și-a creat o *antibibliotecă* cu cărți necitite pentru cândva...

Asocierea termenului de **tsundoku** cu o *antibibliotecă* este făcută de către Nassim Nicholas Taleb în lucrarea sa *Lebăda neagră*¹⁴. Pentru scriitor, antibiblioteca acționa ca o reamintire, un pretext al omului de a aduna cât mai multe cunoștințe și de a rămâne curios. Potrivit acestuia, o colecție de cărți nu trebuie să reprezinte cât de mult știe cineva, ci dorința sa de a afla cât mai mult.

Biblioteca ar trebui să conțină cât mai mult din ceea ce nu știi, pe cât îți permit mijloacele financiare... să pui acolo. Vei acumula mai multe cunoștințe și mai multe cărți pe măsură ce îmbătrânești, iar numărul tot mai mare de cărți necitite de pe rafturi te va privi amenințător. Într-adevăr, cu cât știi mai multe, cu atât mai mari vor fi rândurile de cărți necitite. Să numim această colecție de cărți necitite o antibibliotecă.

Dacă e să rezumăm cele mai sus amintite, putem spune, cu convingere, că **tsundoku** nu este o acumulare inutilă, ci o investiție în învățarea viitoare sau o metodă de autoînvățare continuă. Fiecare carte necităită reprezintă o promisiune, o oportunitate de a învăța ceva nou, atunci când vom fi pregătiți să ne îndreptăm atenția spre ea.

Așadar, dragă cititorule, permite-mi să-ți sugerez să te flanchezi de cărți, iar lumea ta va fi mai bogată, mai frumoasă. Cu siguranță va exista mereu ceva nou de descoperit, de aflat. Setea de cunoaștere va fi permanentă, dar, având acest contact viu cu cartea, îți va fi mult mai ușor să străbați oceanul necunoscutului. Dacă nu dispui de spațiu sau mijloace financiare să îți creezi un astfel de spațiu, bibliotecile îți sunt de mare ajutor. Ele îți vor oferi, în modul cel mai altruist posibil, accesul către toate sursele de informare pe care le deține.

¹¹ <https://www.treehugger.com/tsundoku-practice-buying-more-books-you-can-read-4857967>

¹² <https://www.atlasobscura.com/articles/bibliomania-the-dark-desire-for-books-that-infected-europe-in-the-1800s>

¹³ <https://dexonline.ro/definitie/bibliomanie/definitii>

¹⁴ Nassim Nicholas Taleb, *Lebăda neagră*, București, Editura Curtea Veche, 2018.

Lectura cu ochii minții: benzile desenate

Valentina ROTARU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

O bandă desenată reprezintă un mijloc de comunicare pe cale grafică, alcătuită cu ajutorul imaginilor și, adeseori, al cuvintelor, în scopul de a ilustra un fir narativ. Primele benzi desenate din lume au apărut în Japonia, în timpul shogunilor Tokugawa. Kibyōshi, cum se numeau cărțile cu benzi desenate ale perioadei Edo (1603-1868), aveau ca public țintă pe cei cu mai puțină știință de carte.

Ca gen publicistic, benzile desenate și-au găsit consacrarea în Statele Unite, unde au apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea. A fost, ce-i drept, o apariție timidă, în paginile marilor cotidiane americane. Cei doi moguli ai presei de peste Ocean, William Randolph Hearst, patronul de la *New York Journal*, și Joseph Pulitzer, patronul lui *New York World*, au avut ideea ca, pe lângă știrile din ce în ce mai senzaționale care apăreau în ziarele lor, să introducă în paginile suplimentelor de duminică și desene umoristice, cunoscute de atunci încolo sub numele de „funnies”¹.

Benzile desenate au fost și sunt frecvent criticate pentru poveștile considerate simpliste sau ne-realiste pe care le promovează, fiind adesea percepute ca având un aport literar redus sau inexistent. De asemenea, ilustrațiile din benzi desenate sunt adesea privite ca fiind de calitate inferioară. Deși aceste observații pot fi valabile în cazul unora, trebuie să recunoaștem că benzile desenate au evoluat semnificativ. Ele nu mai sunt doar relatări comice sau aventuri ale unor supereroi cu puteri improbabile, ci s-au diversificat într-o gamă largă de genuri și formate (precum benzi desenate clasice, cărți de benzi desenate și romane grafice), fiind create pentru diferite tipuri de public și scopuri.

Acordarea prestigiosului Premiu Pulitzer lui Art Spiegelman pentru „Maus” în 1992 a marcat un punct de cotitură, demonstrând că benzile desenate pot trata teme serioase cu aceeași profunzime și expresivitate ca literatura tradițională. În prezent, un critic avizat ar trebui să recunoască faptul că benzile desenate pot aborda subiecte mature și relevante, fiind din ce în ce mai folosite ca instrumente eficiente de comunicare, mai ales în rândul persoanelor analfabete sau semianalfabete, al tinerilor, dar și ca metode educaționale inovatoare. Astfel, ar fi timpul să depășim prejudecățile legate de acest mediu și să recunoaștem potențialul său valoros, atât în educație, cât și în comunicare².

Potrivit companiei Fortune Business Insights, în anul 2023, piața globală de benzi desenate a fost evaluată la 16,06 miliarde de dolari, iar în 2024 a atins valoarea de 16,83 miliarde dolari.

Producția tot mai mare de benzi desenate cu povești captivante și grafică atractivă care ajută la ilustrarea conținutului acestora face ca popularitatea lor să crească continuu la nivel mondial³. Benzile desenate și romanele grafice au devenit o parte esențială a colecțiilor din biblioteci. Cu diverse teme și subiecte, acestea se adresează unei game largi de interese, făcând lectura mai accesibilă și mai plăcută pentru cei interesați⁴.

Iată câteva motive pentru care benzile desenate și romanele grafice⁵ sunt considerate a fi eficiente pentru a atrage persoanele cărora nu le place să citească:

- Stimulează din punct de vedere vizual: benzile desenate și romanele grafice sunt captivante din punct de vedere vizual, ceea ce poate face lectura mai puțin intimidantă pentru aceia care ar putea avea probleme cu textul tradițional. Prin ruperea textului cu ilustrații, elevii pot procesa informațiile mai ușor și își pot menține atenția concentrată asupra poveștii.

- Sunt adesea mai puțin descurajante: pentru mulți elevi, a citi cărțile tradiționale cu pagini și pagini de text este o corvoadă. Pe de altă parte, cu ajutorul benzilor desenate și al romanelor grafice, aceștia au

¹ <https://historia.ro/sectiune/general/benzile-desenate-o-scurta-istorie-566240.html>

² <https://www.ipl.org/essay/The-Pros-And-Cons-Of-Comics-PKJRNQHEACFR>

³ <https://www.fortunebusinessinsights.com/comic-book-market-103903>

⁴ <https://informationmatters.org/2023/08/comics-and-graphic-novels-impact-on-children-through-history/>

⁵ Romanul grafic este un text care combină cuvinte și imagini (cu teme literare serioase și lucrări de artă sofisticate), care se adresează unui public matur, care este publicat sub formă de carte și comercializat în librării.

posibilitatea de a termina o poveste datorită propozițiilor mai scurte asociate cu repere vizuale și lucrări de artă, sporindu-și încrederea în faptul că pot citi fără a se simți descurajați că nu pot termina o carte.

- Ajută la formarea vocabularului: natura vizuală a acestor cărți îi poate ajuta pe elevi să înțeleagă cuvinte noi în context, făcându-i să-și amintească și să folosească, mai ușor, acele cuvinte în viitor. Doar pentru că benzile desenate și romanele grafice sunt mai ușor de citit, nu înseamnă că nu îi ajută pe elevi să-și formeze și să-și dezvolte vocabularul.

- Ajută la înțelegerea textului: benzile desenate și romanele grafice folosesc adesea o combinație de text și imagini, elevii fiind astfel nevoiți să acorde mai multă atenție detaliilor pentru a înțelege povestea. Acest lucru îi poate ajuta să dezvolte abilități de înțelegere mai bune, care să le fie de folos și pe care le pot aplica și în cazul altor materiale de lectură.

- Sunt distractive: benzile desenate și romanele grafice sunt adesea mai distractive decât textul tradițional, ceea ce le face să devină o opțiune mai atrăgătoare pentru persoanele care altfel ar putea evita lectura⁶.

Natura vizuală a benzilor desenate permite cititorilor să interpreteze și să vizualizeze narațiunea în felul lor propriu, ei fiind încurajați să gândească creativ și să-și extindă orizonturile imaginative⁷.

În societatea contemporană, benzile desenate și romanele grafice și-au depășit cu mult originile percepute ca fiind exclusiv de divertisment superficial. Ele au devenit un mijloc legitim și complex de exprimare artistică și narativă, capabil să abordeze teme profunde precum: războiul, trauma, identitatea, migrația, rasismul sau schimbările climatice. Astfel, ele nu doar că reflectă realități sociale, dar pot contribui activ la înțelegerea și comunicarea acestora, mai ales în contexte educaționale sau în rândul publicului cu acces limitat la literatura clasică.

Într-o eră dominată de imagine și multimedia, benzile desenate reprezintă o punte eficientă între lectură, vizual și emoțional, consolidându-și locul în cultura globală a secolului XXI.

Imagine-colaj preluată de pe site-ul

<https://www.cbr.com/comic-book-series-that-changed-their-titles-without-changing-their-titles/>

⁶ <https://pickatale.com/int/blog/5-reasons-why-comic-books-and-graphic-novels-are-perfect-for-reluctant-readers>

⁷ <https://informationmatters.org/2023/08/comics-and-graphic-novels-impact-on-children-through-history/>

Publicistul Mihai Eminescu – apărător al lui Andrei Șaguna

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

Despre publicistul Eminescu se cer făcute studii de analiză politică pertinentă, pentru care orice element semnificativ este demn de evidențiat. Neîndoios că aceasta este cea mai mare lacună care persistă și la început de secol al XXI-lea în cercetarea eminescologică. În jurnalistica rămasă de la el există dovezi edificatoare că relația lui Eminescu cu Dumnezeu a avut o dimensiune omenesc-personală și una general-națională. Nu întâmplător în articolele de presă el a dat instituției bisericești una dintre cele mai pertinente definiții de vibrație patriotică, o sinteză a semnificației istorice pe care a avut-o la români binomul credință religioasă-țară: „Biserica? Creațiunea aceasta eminamente națională a unui Iuga Vodă, carele la 1399 încă o face neatârnată de orice ierarhie bisericească, biserica lui Matei Basarab și a lui Varlaam, Maica spirituală a Neamului Românesc, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului, Ea care domnește puternică dincolo de granițele noastre și e Altarul de mântuire națională a Țării”¹.

Crescut într-o familie de profundă credință religioasă, Mihai Eminescu a studiat cărțile de căpetenie ale ortodoxiei noastre, printre care semnalăm: *Cartea românească de învățătură* și *Psaltirea* (1643), *Șapte Taine* (1646) ale Mitropolitului Varlaam (*Psaltirea* purtând unele adnotări ale poetului), *Psaltirea în versuri* și *Acatistul* (1673) ale Mitropolitului Dosoftei, *Didahiile* Mitropolitului Antim Ivireanul, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea* (1698) a voievodului-cărturar Dimitrie Cantemir. Alături de acestea se află și *Scrieri apologetice*² ale Mitropolitului Andrei Șaguna (1867).

Dar apropierea tânărului moldovean de Andrei Șaguna nu s-a produs numai pe calea lecturii cărților. Popasurile făcute de poet în Transilvania i-au prilejuit contactul cu sărbătorile Astei, asociația cu un rol important în emanciparea economică și culturală a românilor ardeleni. Mihai Eminescu a participat la reuniunile Astei în perioada când Andrei Șaguna era președinte. Nu este exclus ca de pe atunci să se fi înfiripat în cugetul său convingerea că personalitatea mitropolitului transilvan deținea toate atributele exemplarității. Viitorul student la Viena în anii 1870-1872 avea să înțeleagă că orientarea politică a ierarhului-diplomat era dictată de condițiile social-politice în care trebuia să acționeze. Om politic, „de la creștet pân-în tălpi”³, cum îl definește Eminescu printr-o formulare care va deveni emblematică, mitropolitul Andrei vedea în activismul politic singura strategie prin care românii puteau să-și asigure o bază legală de dialog cu monarhia și cu structurile de putere ale altor conaționali din Transilvania. Șaguna înțelegea necesitatea de a câștiga bunăvoința Curții din Viena spre a avea o mai mare libertate de mișcare în munca sa de ridicare economică și culturală a poporului. De numele lui Andrei Șaguna se leagă nu numai o nouă ediție a *Bibliei*, ci și înființarea la Sibiu a *Telegrafului Român*, unul dintre cele mai importante ziare românești în epocă și totodată cea mai longevivă publicație românească până în prezent.

Devenit jurnalist el însuși, Eminescu va fi impresionat peste ani de șagunianul *Telegraf Român* de la Sibiu, căci publicația, rentabilizată economic și ridicată prin conținut și stil de către redactorul ei Nicolae Cristea⁴, este prețuită de Eminescu drept „foaia cea mai modernă de peste Carpați”⁵.

Cele aproape 2.000 de titluri de cărți, studii și articole câte s-au scris până astăzi despre strălucitul mitropolit, record nemaiațins de vreo altă personalitate a bisericii române, îndreptățește posteritatea să vorbească despre „epoca lui Șaguna”. Se identifică, astfel, cea mai aspră și dramatică perioadă de lup-

¹ Mihai Eminescu, *Timpu*, VII, nr. 63, București, 1882.

² Apud Augustin Z.N. Pop, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, Editura Sport-Turism, București, 1978.

³ Mihai Eminescu, *Scrieri politice și literare*, vol. I (1870-1877), Editura Minerva, București, 1905, p. 196.

⁴ Anca Sîrghie, *Nicolae Cristea și modelul socio-cultural șagunian*, în vol. *Memorandistul Nicolae Cristea și epoca sa, Culegere de studii*, ed. a II-a, Editura Technomedia, Sibiu, 1996, pp. 31-58.

⁵ Mihai Eminescu, *Scrieri politice și literare*, ed. cit., p. 158.

tă pentru drepturile românilor în Transilvania, când, după expresia lui Ioan Slavici, alt scriitor al contemporaneității sale, Șaguna a fost „Mesia al ardelenilor”, cum neprecupețit l-au socotit generații întregi de urmași în ale spiritului național. Atunci când Eminescu medita asupra rostului pe care îl are, la modul generic, creația unei veritabile personalități se putea gândi, fără nicio îndoială, și la destinul acestui făuritor de credință ortodoxă în Transilvania și chiar în întreg spațiul răsăritean: „Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfărâmi orice-ai spune,/ Peste toate o lopată de țărână se depune” (*Scrisoarea I*). Viața înaltului ierarh nu a fost ocolită de încercări dramatice, atât în planul existenței lui omenești, cât și în posteritate.

Andrei Șaguna a avut „un asfințit măreț”, în expresia lui Ioan Lupaș. Se știe că el a trecut la cele veșnice în ziua de 16/28 iunie 1873. Conform dorinței sale testamentare, Șaguna a fost înmormântat în cavoul de lângă Biserica cea Mare din Rășinari, căci acolo slujise adesea, simțind cât de mult este iubit de enoriași. Prohodit numai de duhovnicul său, ieromonahul Gherman Bogdan, într-o simplitate salutară, adică „fără pompă, fără muzică și fără predică”, el a fost condus pe ultimul drum de preoți, studenți teologi și mai ales de poporul care l-a iubit. Ierarhul se ferea cu înțelepciune și demnitate de ceea ce Eminescu socotea a fi o primejdie: „Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormântare,/ Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare.../ Iar deasupra tuturor va vorbi vrun mititel,/ Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el./ Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te așteaptă” (*Scrisoarea I*).

Andrei Șaguna

Presa timpului consemnează și faptul că la înmormântare mulți veniseră de la Brașov să-l conducă pe Șaguna pe ultimul său drum. Într-un ziar german din Sibiu se concluziona: „Simplă și minunată, ca toate realizările sale, a fost și înmormântarea lui”. La rândul său, G.T. Teutsch, episcopul evanghelic-luteran din Sibiu, conchidea în necrolog că „numele lui Șaguna înseamnă o nouă epocă în viața poporului român și a Bisericii ortodoxe”. Rășinărenii, care îl însoțiseră pe Șaguna la Blaj pe Câmpia Libertății în 1848, au fost prezenți și la înmormântarea sa, preluându-l călări de la marginea Sibiului spre a-l însoți până la mormânt. Jalea credincioșilor era îndreptățită. La înmormântare se auzea la Sibiu plângerea credincioșilor: „Româtime mult cercată,/ Pune-ți doliul înnoit,/ C-ai pierdut o stea din ceru-ți:/ Pe Andrei Mitropolit”. Cugetând asupra acestui moment de asfințit al unui arhiepiscop de măreție unică în istoria neamului, Lucian Blaga afirma: „La finele vieții a privit cu mulțumire la roade și la ostenele. El ar fi putut să spună ca și Domnul de pe prapori bisericii, după truda celor șase zile ale creației: sunt bune toate foarte. Doar că el a stins aceste cuvinte între buze, căci a voit să se înfățișeze smerit în fața tronului ceresc. În moarte el s-a unit cu pământul... pe care l-a înălțat mai mult decât toți înaintașii săi. Ca loc de unde a ținut să porcească la judecata din urmă, el și-a ales cimitirul satului ciobănesc al Rășinarilor. Munții din spate vor fi treptele învierii sale”⁶. Este o apreciere care parcă preludiază canonizarea lui Andrei Șaguna, petrecută în 29-30 octombrie 2011 la Sibiu, eveniment sacru prin care el a fost scos din mormânt, ca să fie înălțat în rândul sfinților.

Atât antum, cât și în postumitate, Șaguna a avut parte de ponegriri ale unor dușmani ai săi. Atunci când înaltul prelat a fost tratat de un partid românesc din Transilvania ca vânzător al intereselor românești și ca maghiarofil, jurnalistul Eminescu de la Iași l-a apărat postum cu un spirit justițiar și cu o siguranță a judecății cu totul exemplare. Rațiunea unei asemenea luări de poziții o găsim turnată în versurile eminesciene: „Ba să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă./ Neputând să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?/ Ei vor aplauda desigur biografia subțire/ Care s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrul lucru mare,/ C-ai fost om cum sunt și dânsii.../ Măgulit e fiecare/ Că n-ai fost mai mult ca dânsul. Și prostatecele nări/ Și le umflă orișicine în savante adunări/ Când de tine se vorbește. S-a-nțelese de mai

⁶ Apud M. Iosu, *Andrei Șaguna, Icoana vie de viață și activitate pastorală*, în *Telegraful Român*, nr. 33-36, 1-15 septembrie 2011, p. 24.

nainte/ C-o ironică grimasă să te laude-n cuvinte./ Astfel încăput pe mâna a oricărui, te va drege,/ Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înțelege.../ Dar afară de acestea, vor căta vieții tale/ Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale –/ Astea toate te apropie de dâșii... Nu lumina/ Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,/ Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt/ Într-un mod fatal legate de o mână de pământ;/ Toate micile mizerii unui suflet chinuit/ Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit”.

Facem referire directă la băănățeanul Vincențiu Babeș, cel ce reprezenta „partida” din Transilvania, el fiind un adept al activismului politic. Deși împărtășea aceeași doctrină cu mitropolitul Transilvaniei, Babeș îl trata pe A. Șaguna „ca vânzător al intereselor românești și ca maghiarofil”. Atunci când se autodefinia a fi „Grăitor de adevăr peste voia mea” într-o epistolă către Veronica Micle din 1880, Eminescu își asuma toate riscurile pe care i le putea atrage jurnalistului o asemenea verticalitate. Eminescu îl apără pe omul politic Andrei Șaguna în spirit justițiar, fără nicio reticență, formulările lui fiind clare și bine argumentate pe baza unor documente istorice. În articolul pe care îl va scrie despre defunctul mitropolit cu scopul de a-i face postum dreptate, Eminescu nu-i amintește numele lui Babeș, din respect pentru acela care încurajase începuturile activității sale ziaristice. În schimb, publicistul de la *Curierul de Iași* în 1877 recurge la un document lămuritor, o scrisoare autografă, datată 26 aprilie 1849, trimisă din Debrecin de guvernatorul general al Ungariei, L. Kossuth (1802-1894), lui Ioan Dragoș (1810-1849), reprezentantul său la negocierile cu Avram Iancu din vremea Revoluției din 1848-1849. Kossuth expune politica sa față de popoarele din Ungaria după declararea independenței acesteia în 14 aprilie 1849 și condamnă orientarea lui Andrei Șaguna în timpul Revoluției din 1848-1849 în Transilvania. În acest document liderul maghiar se exprimă astfel: „Urmând simțământului inemei mele, nu esitez (sic!) a declara că dacă, aprețind cele mai sus-zise, vor grăbi (românii) fără amânare a da garanție despre purtarea lor pacifică în viitor, nu mă voi sfii ca în numele păcii și al iubirii să aruncăm vâl asupra delictelor politice din trecut, însă cu escepțiunea aceluia om care a abuzat în mod infam de înalta sa poziție bisericească și de încrederea poporului călcând în mod rușinos datorințele sale către D-zeu și către patrie, nu numai a amăgit poporul român la răsculare și prin aceasta a fost îndemnătorul la atât[ea] pustiiri și vărsări de sânge, ci s-a înjosit încă la trădarea de patrie, ce nu i se poate ierta niciodată, ba nu s-a înfloriat (sic!) a provoca, a îndemna și a mijloci irumperea de putere armată străină în țară, pentru a măcela (sic!) pre poporul propriei sale patrie, și acestea toate le face așa încât totodată a fost destul de vil (franțuzism învechit= netrebnic, ticălos) a juca un rol de fățarnic mincinos, pentru ca în mijlocul păcatelor sale trădătoare de patrie să adoarmă cu cuvinte dulci atențiunea și priveghiarea mea și a soților mei de la guvern; numele acestui om este Andrei Șaguna, asupra capului căruia multul sânge ce s-a vărsat strigă răzbunare dreaptă și care, precum este declarat de trădătoriu de patrie, așa nu poate avea parte de iertare pre acest pământ”. Iată un document aproape necunoscut și ca atare nevalorificat de istoria noastră literară până în prezent. Este ușor de înțeles faptul că din punctul de vedere al lui Kossuth, în 1848, trădarea față de politica maghiarilor în timpul Revoluției din Transilvania însemna să slujești idealurile poporului tău asuprit.

Comentariul lui Eminescu va continua astfel, conducând la concluzia: „Și acestea toate Kossuth le scrie despre unul din cei mai moderați oameni, care se înțelege că nu s-a putut însuflăci niciodată de strania onoare de a fi numărat între turci sau maghiari, încât ceea ce a făcut contra acestora era în realitate un serviciu adus umanității și un merit față cu popoarele transilvane”. Așadar, M. Eminescu vedea în mitropolitul Șaguna un simbol al patriotismului românesc în Transilvania și de aceea ține să-l reabiliteze în posteritate. Argumentată edificator, pledoaria sa continuă: „Mai interesantă însă este această scrisoare din alt punct de vedere. Acum însă se vede cari erau adevăratele lui simțiri. În faptă mitropolitul transilvan, politic de la creștet până în tălpi, își cunoștea așa de bine poporul, oamenii, inteligența, încât nu i-au crezut capabili de-a rezista la '866 cu efect la introducerea dualismului. Ca toți politicii de talent, Șaguna era pesimist, ș-a calculat totdeauna cu împrejurările cele mai rele, nu cu cele mai bune. Îndealtfel lipsa lui de încredere nu în energia, dar în judecata sănătoasă și oarecum realistă a conluptătorilor săi a fost în parte adevărită de vreme”⁷. În analiza pe care o face în *Curierul de Iași*, Eminescu promovează un

⁷ Mihai Eminescu, *Oricare ar fi soarta dezbatelor*, în *Curierul de Iași*, X, nr. 13, 6 februarie 1877, p. 5. (Revista externă). Este reprodus în *Telegraful român*, XXV, nr. 12, 10/22 februarie 1877, p. 45, fragmentar, cu titlul: Sibiu, 9/21 februarie 1877. Se tipărește în volum, prima dată, în M. Eminescu, *Scrisori politice și literare*, vol. I (1870-1877), București, Institutul de arte grafice și editură „Minerva”, 1905, pp. 195-197.

concept interesant, acela de „politicieni de talent”, dovedind că activitatea în acest domeniu practic și de mare eroziune socială nu o pot desfășura cu succes decât oamenii înzestrați cu o anumită carismă, cu intuiție, cu spirit de prevedere și echilibru psihologic. Așadar, cariera politică nu se potrivea oricărui ari-vist, profitorilor de joasă speță, ci solicită rafinament comportamental, tact, înțelepciune. Găsim în articolul lui Eminescu din 1877 câteva elemente de teorie politică. Nu este deloc întâmplător faptul că acest articol a fost preluat imediat în *Telegraful Român* de la Sibiu și folosit de Nicolae Cristea în diatriba dusă împotriva lui Vincențiu Babeș, unul dintre detractorii lui Șaguna.

Preocuparea cu care publicistul Eminescu a valorificat acest document de o importanță capitală pentru disculparea lui Șaguna dovedește în principiu un fapt esențial, anume că injustiția postumă, mai primejdioasă decât oricare formă de greșală în relațiile interumane, era inadmisibilă în concepția „poetului nepereche”, ea devenind un motiv de satiră în *Scrisoarea I*. Eminescologii nu vor putea ignora acest episod de front comun în plan jurnalistic realizat de redactorul de la Iași cu ziariștii sibieni în apărarea

postumă a lui Andrei Șaguna. Este un episod prea puțin cunoscut, dar care va aduce o lumină nouă nu numai în cercetarea publicisticii eminesciene și transilvane, ci și a izvoarelor poeziei *Scrisoarea I*, care nu este pe de-a întregul rodul propriei drame de creator neînțeles, ci și reflexul unor experiențe similare cunoscute de poet în societatea timpului.

Modul cum publicistul de la Iași a înțeles să vină cu promptitudine în apărarea memoriei mitropolitului Transilvaniei spune în ultimă instanță mult despre spiritul onoarei cu care era înzestrat Mihai Eminescu. A apăra pe cel care nu o mai poate face singur devine la poetul-publicist o datorie morală. Spiritul său justițiar și dorința de a sluji cauzele drepte îi vor aduce mari neajunsuri, așa cum recunoaște el însuși, autodefinindu-se în februarie 1880 în scrisorile sale către Veronica Micle, căreia îi mărturisește: „Sunt unul dintre oamenii cei mai nenorociți din lume. Sunt nepractic, sunt peste voia mea grăitor de adevăr, mulți mă urăsc și nimeni nu mă iubește”. Dar acest destin el nu îl va accepta ca pe o osândă, ci-l va purta cu demnitate, cu acea tărie specifică celor aleși, din moment ce confesiunea lui continuă astfel: „Mă onorează ura lor și nici nu mă pot închipui altfel decât urât de ei”. De aici și până la scrutarea cu luciditate a tragicei sale ruperi de lume nu a mai fost decât un pas, în confesiunea: trăiesc

„o extraordinară nenorocire”, odată intrat în „cercul meu fatal”⁸.

În cercetarea de dată recentă tocmai această perioadă de final a biografiei eminesciene este cel mai des abordată și ipotezele emise nu sunt deloc convergente.

⁸ Mihai Eminescu către Veronica Micle, februarie 1880, scrisoare semnată Emin, în vol. *Dulcea mea Doamnă, Eminul meu iubit*, Editura Polirom, Iași, 2000.

Despre (in)traductibilitatea poeziei eminesciene – (note și opinii de traducător)

Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra Neamț

Unul dintre criteriile aproape unanim admise pentru a se aprecia că un poet este în chip hotărât unul „mare”, adică valoros, este faptul de a fi tradus și publicat în alte limbi decât cea în care și-a făcut apariția culturală. Se aplică aici o grilă de judecată asemănătoare „brand”-urilor din tehnică sau din industria modei ori cea cosmetică (mașini Lamborghini, mărci vestimentare Louis Vuitton, Chanel, parfumuri Christian Dior etc.) Dacă astfel de articole de top nu ar fi depășit granițele naționale, ele n-ar fi putut accede în voga care li se cunoaște, în pofida performanțelor intrinseci. Doar răspândirea lor, cu succes comercial la nivel aproape planetar, le conferă excelența de care se bucură – la un moment dat cel puțin. Cam la fel operează și voga poetică a unor scriitori sau artiști. Dacă un poet, ca să îngustăm plaja discuției, rămâne doar la nivelul unui „uz intern” în propria limbă maternă, accesibil doar conaționalilor săi lingvistici, chiar dacă a produs un număr impresionant de volume sau se bucură de un succes binemeritat pe plan național, el va fi socotit cel mult de nivel secundar, de importanță strict locală. Optica e doar conjuncturală, dacă nu chiar eronată, întrucât se are în vedere un parametru care nu este, adesea, cel definitoriu. Dacă un sportiv de real talent, care ar putea ajunge, incontestabil, grație aptitudinilor sale, campion mondial, nu este promovat, ci ținut pe tușă, asta nu înseamnă nicidecum că valoarea sa reală este una de mâna a doua sau a treia.

Chestiunea, dacă e să o analizăm la nivel axiologic, ține de domeniul „falselor probleme”, întrucât valoarea intrinsecă, cea reală, nu e dată de marketing sau de publicitatea agresivă, ci de itemi de altă natură. De pildă, hamburgerii, shaorma sau pizza, produse și comercializate astăzi la nivel internațional, nu sunt mâncăruri mai bune decât preparatele naționale tradiționale, e lucru demonstrat de nutriționiști; în fapt, comercializarea lor pe scară extinsă ține strict de capriciile modelor culinare ale momentului. Chiar dacă au o adresabilitate strict națională, putem fi convinși că sarmalele, tochitura, friptura la proțap, plăcintele „poale-n brâu” au asigurat o perenitate de nezdruccinat, verificată tradițional vreme de secole. Că reputația lor e de ordin local, indigen, asta e o altă problemă...

Ca să revenim la tema propusă, să o restrângem la domeniul strict literar al poeziei. Pentru a deveni o creație autentică, recunoscută ca atare, ea trebuie mai înainte de aceasta să fie cunoscută. De către cine? De către cititori, în primă instanță, care îi acordă sufragiile lor, dar în mod oficial de către critica de poezie, de către jurii competente, care să o promoveze și să o premieze. Dacă cititorii obișnuți se limitează la a „gusta” poezia și a o găsi că este pe placul lor, sau nu, critica de specialitate nu se mărginește la acest simplu criteriu subiectiv. Criticul operează o analiză la nivel estetic exigent, el raportează limbajul unei creații nou apărute la niște canoane preexistente, iar dacă în urma unui astfel de tratament axiologic constată că are de-a face cu o lucrare consistentă valoric, atât ideatic, cât și formal, el îi acordă girul de „reușită”. Un al doilea prag de validare a poeziei îl constituie proba traductibilității ei în alte limbi, îndeobște de circulație internațională, cele care se fac vehicolul mondializării culturale a creațiilor poetice și asigură numele de mari poeți unor creatori proveniți indiferent din ce arie lingvistică. În măsura în care normele de evaluare internă sunt echivalate și la nivel extern, putem avea certitudinea că ne aflăm în prezența unor creatori de certă valoare și care merită să fie cunoscuți, gustați, apreciați ca atare și în afara granițelor strict naționale. Cei care asigură acest proces de transgresare a barierelor lingvistice ale creațiilor poetice sunt traducătorii.

Cititorii realmente interesați de evoluția fenomenului poetic de pe mapamond, cel mai adesea ei înșiși poeți sau critici literari, consultă traduceri apărute ca noutăți la edituri de prestigiu. Sau insistă și asupra a ceea ce propun revistele literare la paginile de creație externă. Acolo apar nume totalmente noi, cvasinecunoscute, de aceea traducătorii își însoțesc exponatele traduse cu prezentări succinte ale perso-

nalităților avute în vedere, în special creatori afirmați la concursuri de anvergură sau festivaluri de poezie, naționale sau supranaționale, și premiați sau multipremiați, chiar cu râvnite premii de răsunet. De nu puține ori, asemenea „mostre poetice” nu conving cititorul, și nici chiar pe specialiștii în materie poetică. Și atunci apar legitime întrebări: să se fi înșelat apreciatorii primi sau munca traducătorilor lasă de dorit și, ca atare, ceea ce e realmente valoros în creația originală să nu transpară suficient sub pana traducătorilor? Se cunosc adagiile din acest domeniu sensibil: *traduttore, traditore*, sau „traducțiile sunt ca și femeile: cele fidele nu sunt frumoase, iar cele frumoase nu sunt fidele”. Ce se întâmplă cu poezia eminesciană, din acest punct de vedere? De ce nu se vorbește despre poetul național român prin excelență ca despre o valoare recunoscută a poeziei universale? De ce nu este receptată pe mapamond poezia eminesciană la reala sa valoare, la fel ca muzica beethoveniană sau pictura unui Leonardo da Vinci, ori piesele de teatru shakespeariene, de pildă?! Chiar dacă ambasadorii culturali s-au străduit, de un secol încoace, a-l impune pe Eminescu lumii prin aprecieri de ordin intern elogioase, ca fiind chiar „ultimul mare exponent romantic” al poeziei de această factură, asentimentul exterior nu a fost cucerit, sau doar în mică măsură și cu reticențe. O seamă întreagă de întrebări se ridică cu privire la justetea unei astfel de aprecieri. Răspunsurile diferă; dacă din punct de vedere strict intern, Eminescu este o valoare certă, indiscutabilă, atunci care să fie impedimentele care îi îngustează cota pe plan extern? Vina a fost dată în special pe traducători, fie ei români sau străini, cunoscători de limbă română și specialiști în poezie, și care s-ar fi dovedit sub nivelul sarcinilor care incumbă unei atare întreprinderi de omologare estetică. În mare parte, cam aceasta ar fi cauza. Dar nu este nici prima, nici ultima. Să o spunem răspicat: dacă un traducător nu este și un bun eminescolog, șansele de a-l traduce adecvat pe poet sunt minime. Cine nu se identifică simpatetic cu eul poetic al creatorului și nu intră în rezonanță armonioasă cu „cogito”-ul creației sale, se va căzni zadarnic să ducă la bun sfârșit o asemenea sarcină, așa cum un alpinist nefamiliarizat cu duhul muntelui, cu secretele intime ale acestui sport cutezător, nu va performa ascensiunea dorită...

Ca să ne apropiem de fondul problemei, e nevoie să ne întoarcem la chestiuni ce preced traducerea în sine, cele care privesc modalitățile nu doar suficiente, ci și necesare creației de poezie autentică. Poezia este ea însăși, în primul rând, o traducere, o translatăre, o transpunere inspirată în cuvinte și imagini, a unei viziuni asupra lumii (*Weltanschauung*) și a vieții. Or, traducerea poeziei este o traducere de gradul al doilea, într-un alt sistem de semne, dar care nu comportă și aceleași conotații precum cel dintr-un gen de metalimbaj. În poezie, poetul se devoalează în aceeași măsură în care se și ascunde, dintr-un anume rigorism al pudorii. Ca să-l putem percepe adecvat, e nevoie să-l vedem nu doar pe cel expus clarității, în planul denotativ al expresiei, ci și pe cel rămas în umbră. „Tăcerile” poezilor, ca și pauzele din frazarea muzicală, sunt elocvente, fac parte organică din ansamblul compozițiilor. De aici ambiguitățile, bogăția de sensuri ascunse. S-a vorbit, și pe drept cuvânt, în cazul lui Eminescu, de genialitate. Or, se știe, geniul se caracterizează prin aportul unei mari doze de originalitate, implicit de superioritate.

În lucrarea *Kritik der Urteilskraft*, filosoful Immanuel Kant definea geniul ca fiind „talentul care dă artei reguli” (*Genie ist das Talent (Naturgabe), welches der Kunst die Regel gibt*). Este ceea ce face ca el să nu fie înțeles corect sau pe deplin nici chiar în cadrul propriului câmp lingvistic de afirmare. Puzderia de studii alocate și consacrate creației poetice eminesciene se justifică tocmai prin necesitatea de a-l face accesibil publicului național în primul rând. Bolintineanu, Alecsandri, Coșbuc sau Goga nu au nevoie de iscusiți hermeneuți pentru a facilita accesul publicului la înțelegerea creațiilor propuse. Eminescu, Arghezi, Blaga, Barbu, Bacovia, Stănescu, în schimb, nu sunt de un acces facil. Marele public, dacă mai există, nu se descurcă eficient fără sprijin major din partea specialiștilor. E nevoie de o propedeutică adecvată pentru ca poeți de această talie să fie receptați în specificitatea lor. Dintre toți aceștia, Eminescu se dovedește cel mai criptic, de aceea este și răstălmăcit, nu o dată. O simplă deplasare de accent de pe un termen pe altul, și riscăm deraierea de la sens ori de la mesaj. Iată, într-o strofă de altminteri destul de citată, ce se întâmplă dacă accentuăm cuvântul ce doar ne închipuim că ar trebui accentuat: „Se pare cum că alte valuri/ Cobor mereu pe-același vad,/ Se

Mihai Eminescu
Cu mâine zilele-ți adaogi...
Cu mâine zilele-ți adaogi, Cu ieri viața ta o scazi Și ai cu toate astea-n față De-a pururi ziua cea de azi.
Când unul trece, altul vine În astă lume a-i urma, Precum când soarele apune El și răsare undeva.
Se pare cum că alte valuri Cobor mereu pe-același vad, Se pare cum că-i altă toamnă, Ci-n veci aceleași frunze cad.
Năntes nopții noastre umblă Crâiasa dulcii dimineți, Chiar moartea însăși e-o păreș Și un visiernic de vieți.
Din orice clipă trecătoare Ăst adevăr îl înțeleg, Că sprijină vecia-nțreagă Și-nvârto universu-nțreg.
De-aceia zboare anu-acesta Și se culunde în trecut, Tu ai s-acum comora-nțreagă Ce-n suflet pururi ai avut.
Cu mâine zilele-ți adaogi, Cu ieri viața ta o scazi, Având cu toate astea-n față De-a pururi ziua de azi.
Priveliște scriitoare, Ce-n repezi siruri se distorn, Repeșă neștrămutate Sub raza gândului etern.

pare cum că-i altă toamnă,/ Ci-n veci aceleași frunze cad”. Dacă accentuăm termenul *alte*, și nu *se pare*, riscăm să falsificăm ideea, gândirea poetică a creatorului. Ceea ce contează aici este ipseitatea curgerii, nu alteritatea. Iar în strofă anulăm valoarea de propoziție opozitivă a ultimului vers, care, astfel, nici nu și-ar mai avea locul acolo. Iar tensiunea creată între aparență și realitate se dezamorsează; drept rezultat: efectul este pierdut. În a treia strofă din celebrul poem eminescian *Luceafărul*, o capcană se deschide celui care nu se înarmează cu cunoștințe gramaticale suficiente, iar majoritatea cititorilor, ba și a comentatorilor, au căzut sau încă nimeresc orbește în ea. „Din umbra falnicilor bolți/ Ea pasul și-l îndreaptă/ Către fereastră, unde-n colț/ Luceafărul așteaptă”. Câți dintre cei care au parcurs aceste versuri au receptat corect intenția poetului, care a folosit substantivul „luceafărul” pe post de complement direct, iar nu ca subiect gramatical, cum îndeobște este asimilat în receptare datorită topicii versului? Căci, situațional, fata de împărat e cea care așteaptă acolo răsărirea, „în zare”, „pe mări”, adică deasupra mării, a astrului vespéral. La fel în penultima strofă din *Luceafărul*, în versurile „Ce-ți pasă ție chip de lut/ Dac-oi fi eu sau altul?”, una este să considerăm sintagma *chip de lut* ca apozitie pe lângă pronumele *ție*, (chiar dacă în unele ediții nu erau folosite virgule specificatoare), și alta să o citim ca pe un nume predicativ pe lângă verbul „a fi”, ajuns pe post de copulativ. Ultima strofă vine în sprijinul acestei interpretări, întrucât Luceafărul se adresează, dezabuzat, la plural îndrăgostiților terestri „norocul *vă* (subl. n. M.B.) petrece”, pe tine și pe chipul de lut oarecare, ajuns a fi îndrăgit de Cătălina, întrucât prea frumoasa îi ceruse și lui renunțarea la atributul veșniciei și îmbrăcarea condiției comune de muritor, deci înscrierea între cei pământeni și deci muritori! („Dar dacă vrei cu crezământ/ Să te-ndrăgesc pe tine,/ Tu te coboară pe pământ,/ Fii muritor ca mine”).

Și atunci, dacă noi înșine, cei de un grai cu Eminescu, nu-i înțelegem cu adevărat aspirațiile, gândirea poetică, atunci cum să așteptăm ca traducători străini să o facă mai bine decât noi? Limbajul său, deși aparent similar cu al nostru, este din altă stirpe, este acel *haut langage*, cum numea un poetician francez (Jean Cohen) discursul poetic autentic. Dacă este transpus într-un limbaj străin neadecvat, el își pierde strălucirea, și astfel frumusețile sale, înaltele acorduri și construcții ideatice se împrăștie, noblețea sa e întinată; iar poetul Eminescu nu are cum să fie receptat în funcție de valoarea autentică infuzată de el creației sale. Tocmai genialitatea acesteia este cea care constituie un impediment major al traductibilității la același nivel, de mare altitudine. De unde am putea deduce că Eminescu este unic doar în limba noastră, ca și cuvântul și noțiunea de *dor*, și numai pentru acei cititori ai săi care au capacitatea de a-l recepta pe aceeași lungime de undă poetică pe care el și-a modulat cu măiestrie mesajul. În rest, pentru ceilalți, el rămâne pe mai departe un Everest către culmile căruia prea puțini ajung să poposească. Îmi imaginez că Eminescu nu și-a dorit să ajungă un poet al maselor largi, ci se adresează doar celor în stare să-l înțeleagă și să-l prețuiască în cunoștință de cauză. Și nici nu cred că a ambiționat să devină poet planetar, întrucât el *era* deja purtător certificat de universalitate, așa cum sunt toate geniile autentice din această lume.

Despre basme și alte fantezii

Dr. Iulian BĂICUȘ

București

Mircea Eliade scria în jurnalul său într-un pasaj din anul 1983: *Nu cunosc nicio mare literatură care să nu povestească faptul că ceva s-a întâmplat undeva. Povestirea este o secularizare a mitului. Iar mitul este întotdeauna secularizarea Sacrului, o istorie primordială care povestește cum ceva(sau chiar lumea însăși) a început să existe, în urma căror evenimente un comportament, o instituție, o modalitate de a lucra sau de a iubi au fost întemeiate. A neglija această dimensiune narativă înseamnă a risca totul. Cred că niciun alt tip de comunicare nu este mai profundă. (...) Din primele timpuri vedem că există o nevoie existențială de a asculta sau citi povești, nu doar de a percepe forme și sunete.*

Mircea Eliade pune în evidență forța întemeietoare a mitului și faptul că ordinea lucrurilor presupune un mit de tip întemeietor, și acest pasaj trebuie corelat cu un altul în care J.R.R. Tolkien definește literatura *fantasy* printr-o capacitate de a construi un univers secundar, bazându-te pe un univers *elfesc*.

Cei care sunt pasionați de studiul imaginației nu au cum să nu ajungă la tema basmelor și la relația acestora cu arhetipurile lui Carl Gustav Jung. Și, dacă vrei să analizezi această relație, este imposibil să nu dai cu ochii peste cartea esențială a psihanalistei Marie-Louise von Franz, *Interpretarea basmelor* (2024). Chiar dacă basmele analizate sunt culte și nu-s un set din literatura română, corpusul de basme din folclorul nostru intră și ele în aceleași categorii arhetipale. Direcția psihanalitică de studiu al basmelor a dat bune rezultate, mai ales prin câteva studii de dată recentă, în special ale elevilor și discipolilor lui Jung, iar dintre aceștia amintim doar două nume: Bruno Bettelheim (2010) și Marie Louise Von Franz, autoarea studiului *Interpretarea basmelor*, dar și câteva studii de dată mai recentă ale Clarisei Pinola Estes (2020), o elevă americană a lui Carl Gustav Jung care a adăugat în studiile ei diferența de gen, care le pasionează pe feministe. La fel cum filmele de animație Disney se divid în filme cu eroi pentru băieți și filme cu prințese pentru fete, la fel, în teoria Clarisei Pinola Estes, există basme care se adresează separat fiecărui sex în parte.

Preocupări importante în acest domeniu a avut și marele nostru critic și istoric literar G. Călinescu, cel care va publica în două numere din revista *Studii și cercetări de istorie literară și folclor* un studiu intitulat chiar „Estetica basmului”, în care va fructifica rezultatele muncii unui alt specialist al domeniului, un formalist rus, celebrul Vladimir Propp, cel care publicase un studiu celebru, intitulat *Morfologia basmului*, scris inițial în limba rusă în anul 1928, dar care a căpătat vogă în Occident datorită unei traduceri în limba engleză realizate abia în anul 1950. Vladimir Propp a ajuns la concluzia că schemele narative fundamentale ale basmelor, pornind de la corpusul de basme populare rusești pe care le-a studiat, este limitat la 32 de nuclee narative și a descris pentru prima oară schema narativă a unui basm, punând bazele naratologiei moderne, dar și a structuralismului lingvistic. G. Călinescu nu va acorda nici el atenție mecanismului psihologic care stă la baza basmelor, cum o făceau elevii lui Carl Gustav Jung, ci va fi mai atent să descrie tipologiile sau elementele componente ale basmelor, fiind oarecum preocupat de structura stereotipă a acestui tip de narațiune. În acest studiu este prima întâlnire a lui G. Călinescu cu structuralismul, ceea ce demonstrează capacitatea sa de adaptare la o metodologie de cercetare deosebit de modernă în momentul în care, aflat la conducerea Institutului de Cercetare al Academiei, se apucă să redacteze studiul, intitulat *Estetica basmului*.

Mult mai aproape de demersul nostru a fost Vasile Lovinescu, cel care în esul *Creangă și creanga de aur* – vărul Monicăi Lovinescu, al lui Anton Holban sau al lui Horia Lovinescu și nepot al criticului E. Lovinescu –, care, pornind de la teoriile lui René Guénon, va studia basmele lui Creangă prin prisma ocultismului și a gândirii esoterice, dar apropiindu-se în multe privințe de direcția jungiană de interpretare a basmelor populare. Și Mircea Eliade a fost influențat de teoriile francezului, așa cum am avut răbdarea să demonstrăm într-un studiu monografic intitulat *Mircea Eliade, literator și mitodolog* și a recunoscut ulterior deschis această influență.

Un bun exemplu de analiză jungiană este cea a studiului consacrat basmului „Harap-Alb”. Dacă G. Călinescu lasă complet pe dinafară cromatica numelor eroilor, pentru V. Lovinescu culorile alb, roșu,

verde și negru sunt, de fapt, chiar elemente ale scenariului alchimic, trecerea de la Nigredo la Albedo presupune tranziția pietrei filosofale prin stări intermediare ca Rubedo. Ca o paranteză, acesta poate fi recuperat dintr-un alt basm camuflat într-o foarte frumoasă carte pentru copii, *Dincolo de oglindă*, tradusă la noi ca *Alice în țara oglinzii*, scrisă cu cinci ani mai devreme de Lewis Carroll, în 1872, basmul lui Ion Creangă apărând în revista *Convorbiri literare* din 1877. În romanul lui Lewis Carroll, personajul central este Alice, care o pornește la drum sub forma unui pion de șah de culoare albă, va parcurge un traseu destul de sinuos, în care pionul alb mută și câștigă, adică devine cea de-a doua Regina Albă, fiind întâmpinată pe ultima căsuță de Regina Albă și cea Roșie, simboluri ale fazelor Albedo și Rubedo, faza Nigredo fiind cu totul lăsată pe dinafară. Deși piesele jocului de șah sunt de culoare albă sau neagră. Nu este singurul basm citabil din această categorie, să nu uităm că Scufița Roșie a fost și ea analizată cu ajutorul aceleiași simbolistici aparținând alchimiei, deși Umberto Eco a demonstrat în eseu „Șase plimbări prin pădurea narativă” că metoda nu este perfectă, că demonstrația lui Giuseppe Sermoni cam scârțâie și că, de fapt, culoarea roșie a scufiței ar fi condiționată în cheie alchimică, fiind culoarea cinabruului, adică a sulfurii de mercur care, în burta lupului, se separă de sulf și ajunge mercur în stare pură. Singura problemă, semnalată de o altă cercetătoare, este că, ieșită din burta lupului, Scufița rămâne tot de culoare roșie, nicidecum argintie, cum ar fi trebuit să fie, dar, în ciuda părerii lui Umberto Eco, coloristica joacă un rol important dacă ne gândim că personajele Scufița Roșie, Lupul, Vânătorul și Bunicuța au culorile Roșu, Negru, Verde și Alb, adică exact cele ale unui lanț alchimic complet.

Găsim în acest basm întreg scenariul alchimic, din acest motiv primul studiu care îmi vine în minte este cel al lui Carl Gustav Jung *Psihologia alchimiei*, care poate fi de un real folos interpretului său, din moment ce psihianalistul Jung crede că putem trasa o paralelă între scenariul alchimic și cel al psihologiei umane; de fapt, fiecare dintre noi suntem în căutarea propriei noastre *lapis philosophorum*, în căutarea Centrului. Inițial, culoarea eroului este Verde, el stă sub semnul cromatic al celor tineri și neinițiați (cruzi).

Chiar denumirea eroului primită în dar de la Spân, „Harap-Alb”, oximoronul cromatic obținut între cele două anti-culori, pe care englezii îl numesc *salt and pepper*, sare și piper, cel între Alb și Negru, demonstrează că acesta este căldicel, nedecis, că nu a parcurs deocamdată etapele drumului inițiativ (vezi studiile lui Mircea Eliade privind *questul* medieval). Drumul lui Harap-Alb între împărăția tătanelui său, Împăratul Verde, și cea de la capătul celălalt al lumii, Împăratul Roșu; ba chiar Sfânta Duminică locuiește într-un ostrov plin de flori, o insulă paradisiacă, cum erau cele descrise de Mircea Eliade în studiul său, *Insula lui Euthanasius* (vezi motivul insulei fericirilor, utilizat de Mihai Eminescu în novella sa – de descendență renescentistă – „Cezara”). Drumul acesta labirintic, pe care Harap-Alb pornește în căutarea centrului său spiritual este extrem de sinuos și întortocheat, iar eroul pornește pe el la îndemnul tatălui său, nu înainte de a trece peste mai multe probe prin care să-și valideze bărbăția și să demonstreze că poate face tranziția de la adolescență la maturitate, dat fiind că, în finalul basmului, eroul se căsătorește cu aleasa inimii sale, fata Împăratului Roș. Nunta va avea loc în ostrovul florilor și la ea sunt invitate de onoare crăieșele albinelor, furnicilor sau zânelor, care se transformă în ursitoare pentru tânărlul cuplu. Un exemplu perfect de *happy-ending*⁹.

Iacătă mezinul are curajul necesar să se lupte cu ursul, reușește acolo unde au eșuat cei doi frați mai mari ai lui și care se întorseseră acasă de sub pod cu coada între picioare, așa cum întotdeauna în basmele românești prâslea este cel mai norocos, de fapt chiar cu Împăratul Verde, deghizat într-o blană de urs, și abia după ce reușește să-l înfrângă în lupta dreaptă sub un pod, o marcă a tranziției spre o altă lume, este lăsat să plece călare pe armăsarul fermecat pe care îl selectează singur cu ajutorul unei tăvi pline cu jărat. În basmul lui Creangă deghizajul este la ordinea zilei, fiecare încercând să treacă drept altcineva, având loc un carnaval al măștilor, dar campioana absolută este chiar fata Împăratului Roș, care are la îndemână soluția metamorfozei magice. Soluția îi este oferită la schimb de o babă, pe care o omenise, cu un rol similar până la un punct celui jucat de Pena Corcodușa în episodul „Întâmpinării Crailor” din romanul lui Mateiu Caragiale *Craii de Curtea Veche*, care are un rol de îndrumătoare. De fapt, bătrâna nu este alta decât Sfânta Duminică, cea care umblă deghizată, așa cum în „Povestea poveștilor” Dumnezeu și Sfântul Petru umblă deghizați în țărani și se hotărăsc să-i dăruiască țaranului exact organul anatomic care figurează cel mai des în suduielile lui, în loc de recoltă de știuleți de porumb, poate tocmai pentru a-l dezobișnui de acest cuvânt prost, omniprezent atât în piețe, cât și pe stradă sau (azi) pe

⁹ Forma românească happy end este greșită.

stadioanele țării. Departe de a fi un basm erotic, cum a fost interpretat adeseori, „Povestea poveștilor” este construită pornind de la legea tabuului lingvistic, uneori înjurătura sau suduiala fiind substituite în textele lui Ion Creangă printr-o parafrază ironică, chiar și în cele două povești de pe ulița mare, singurele povești corozive păstrate dintre cele rostite de scriitor la Junimea.

Ursul are adesea în literatură o valoare de animal simbolic, vânătoarea lui revenind adesea în proză ca semn al inițierii, al trecerii de la adolescență la bărbăție, și mă gândesc fie la nuvela lui William Faulkner în care un copil participă la o asemenea vânătoare cu valoare simbolică, fie la povestirea „Ochi de urs” a lui Mihail Sadoveanu, în care Culi Ursache, un soi de om al frontierei, comparabil cu cel din romanele americane ale preriei, un soi de *trapper* – de fapt în povestire este maestru de ceremonii pentru partidele de vânătoare organizate pentru domnii de la oraș –, pornește în căutarea animalului care l-a împiedicat să-și salveze soția de la moarte, iar, în finalul ei, îl va ucide. Intervine aici un alt motiv celebru, lupta cu monstrul, în care și arhetipologii văd un important mobil al narațiunii în genere. Pornit pe acest drum fără întoarcere, Harap-Alb va fi avertizat de tatăl său – drept un soi de învățătură parenetică – să se ferească de Omul Spân și de Împăratul Roș, dar basmul îl duce chiar în proximitatea lor, ei fiind agenții inițierii sale, ai tranziției către maturitate.

Frica țaranului de omul spân provine poate din zone ancestrale, în care orice mutație genetică trădează de fapt o culpă morală. Un lucru care nu a fost remarcat de niciun comentator este că eroul nu are, inițial, niciun nume, numele de Harap-Alb fiind dobândit de la Spân, care îl prinde într-o capcană, îl închide într-o fântână și îl obligă să-i jure credință, furându-i numele și statutul de nepot al Împăratului Roșu, substituindu-se lui. Eroul intră în slujba Răului, este urmărit de acest blestem și trebuie să-și mintă rudele în privința identității sale, de altfel prin atribuirea unui nume nou el trece printr-un proces de renaștere, așa cum Iona iese la suprafață din burta chitului.

Atras în capcană de Spân, Harap-Alb se angajează într-un soi de relație de vasalitate și îi promite acestuia că-i va face rost de fata Împăratului Roșu, iar pe parcursul călătoriei sale își va atrage mai mulți aliați, o suită de ajutoare, cum le numește Vladimir Propp, însoțitorii săi Setilă, Flămânzilă, Gerilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă. Eroi de *comics*-uri sau de *manga*, aceștia au trăsături speciale care își dovedesc utilitatea, intrând în scenă rând pe rând. Ochilă este, de fapt, un ciclop, care are capacitatea să privească până pe Lună, iar Păsări-Lăți-Lungilă este un om de gumilastic, care își întinde membrele, o prinde pe fata de împărat și o readuce pe Pământ. Introdus alături de camarazii săi într-un cuptor de aramă încins la maximum, pe care Gerilă fără eforturi deosebite o readuce la temperatură normală, din nou putem identifica aici metafora oalei alchimice, a athanorului, comparată de V. Lovinescu cu punguța cu doi bani, sau cu turbinca lui Ivan în care acesta ține cele două carboave, pe care le dăruiește cu generozitate lui Dumnezeu și Sfântului Petru.

Lumea magică din studiul lui Marie-Louise von Franz este alcătuită din cărămizi arhetipale, și opune lumea profană și cea magică, ca fiind cele două părți ale vaselor comunicante. Pe lista din studiul „Profanul și magicul” intră locul nedeslușit, luna, gaura din pământ, gaura din cer sau peștera. Fântâna (a se vedea Harap-Alb), apa, insula, care apare și în studiul lui Mircea Eliade, *Insula lui Euthanasius*, capătul lumii, stâncile care se ciocnesc, care apar în mai multe basme populare românești, codrul, muntele, simetria dintre lumea de sus și cea de jos, tărâmul morților și lumea spiritului, fantomele ca demoni, subcubi sau incubi, vezi studiul lui Ioan Petru Culianu, reprodus în primul volum de *Studii românești*, vezi Zburătorul cu care se luptă Theodoros în romanul eponim al lui Mircea Cărtărescu. G. Călinescu definea acest mit drept unul dintre miturile arhetipale ale culturii române, alături de Miorița, meșterul Manole sau baba Dochia, care își leapădă cojoacele. Figurile arhetipale ale fantasticului vorbesc și ele despre prezența tatălui demonic, Marea mamă, fiul demonic sau umbra, pe care Otto Rank, un alt reputat psihiatrist, o consideră parte a dublului – vezi povestirea „Omul care și-a pierdut umbra”, dar și schița lui Mihai Eminescu „Umbra mea”.

Spre deosebire de alți psihiatriști, Vasile Lovinescu alcătuiește în *Interpretarea esoterică a unor basme românești* o analiză esoterică a basmelor din literatura română, la fel cum a procedat în *Creangă și creanga de aur*. Ea nu are la bază psihanaliza jungiană, ca în cazul lui Marie Louise von Franz, ci pornește de la mitanaliza clasică a lui Gilbert Durand, pe care o practică, fără să știe, ca monsieur Jourdain. O analiză foarte interesantă mi s-a părut cea a basmului „Lostrița”, cules de poetul Nicolae Labiș, și care ar fi putut să-l inspire pe Vasile Voiculescu, cel care a scris proza eponimă „Lostrița”. Analiza lui Vasile Lovi-

nescu vizează o comparație cu mitul lui Oedip, dar mie mi se pare că Nicolae Labiș l-a scris chiar el, și nu l-a cules.

Un alt studiu, mult mai concentrat, este cel intitulat *Interpretarea basmelor*, scris tot de Marie-Louise von Franz, în care există și un capitol despre teoriile asupra basmelor, pornind de la motivul umbrei și de la teoria *animus* și *anima*, dar autoarea cărții nu se rezumă doar la partea teoretică, ci își va aplica teoria pe basmul fraților Grimm mai puțin cunoscut, „Cele trei pene”.

Doamna Viorica Nișcov, o importantă traducătoare din literatura germană, a scris și două eseuri despre basm, primul, pe care nu l-am citit încă, se numește „A fost de unde n-a fost”, ceva mai simplist ca structură, iar cel de-al doilea, mai recent publicat de autoare (2012), „Ești cât povestești”¹⁰, acesta m-a interesat în mod deosebit, fiind o tentativă de a da literaturii noastre o fenomenologie a basmului popular și nu numai. Domnia-sa trece, practic, în revistă toate culegerile importante de basme, cea a lui Lazăr Șăineanu fiind cea mai profesionist realizată, în opinia mea, căci clasificarea basmelor se face nu doar alfabetic, ci și tematic, și dă exemplu o celebră interpretare a lui Noica pe basmul lui Petre Ispirescu „Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte”, în care filosoful de la Păltiniș își verifică celebra tripletă I.D.G., expusă în tratatul său intitulat *Devenirea întru ființă*, abordând nașterea fiului de împărat din perspectiva categoriilor filosofice din propria sa ontologie, pe care le verifică la un moment dat în *Jurnalul de idei* chiar pe romanul lui James Joyce, *Ulyse*.

Din păcate, chiar dacă *briefly*, autoarea se referă la teoriile esoterice ale lui René Guénon sau la variantele ceva mai autohtonizate ale lui Vasile Lovinescu, vărul criticului literar Monica Lovinescu de-abia dacă menționează numele unor Sigmund Freud sau Carl Gustav Jung, adică exact cele care m-ar fi interesat pe mine, dar acest detaliu insignifiant nu ar putea fi deloc relevant, dat fiind faptul că, totuși, contextul acestei cercetări fenomenologice excludea elementele de psihanaliză literară sau psihologia abisală. Ca să suplinesc această carență, m-am gândit că ar fi bine să reiau câteva dintre temele lui Carl Gustav Jung (*În lumea arhetipurilor*) din studiul său *Contribuții la fenomenologia spiritului în basm*. Acest studiu stă la baza tuturor studiilor psihanalitice ale basmelor.

După ce definește arhetipul spiritului, una dintre formele fundamentale de manifestare ale acestuia fiind visele sau basmele, de obicei sub forma bărbatului bătrân, uneori sub forma unui membru al familiei decedat, care este deghizat în magician, preot, medic sau bunic, Carl Gustav Jung narează visul în care apar cei doi magicieni, cel alb și cel negru, aceasta fiind chiar schema cărții lui Tolkien în care magicianul cel bun îl înfruntă pe cel rău, care luptă alături de armatele lui Sauron, fiind provocat la luptă de Gandalf, reprezentant al magiei albe și cel care îl trimite pe Frodo Baggins, care moștenise inelul construit de Sauron ca să-i controleze pe toți locuitorii Țării de Mijloc, să-l scoată din ținut și să-l ascundă pentru a nu cădea din nou în mâinile lui Sauron, care îl căuta de zor. Bătrânul cel înțelept este și un arhetip al basmelor, el fiind întotdeauna pregătit să-l ajute pe erou cu un sfat și un ajutor; de fapt, este un soi de psihanalist care știe cum să mobilizeze forțele spirituale ale eroului și să-l pregătească pentru marea confruntare (vezi cazul particular al lui Harry Potter, care își găsește un asemenea ghid spiritual în persoana directorului școlii Hoggarts, Albus Dumbledore).

În unele basme străvechi bătrânul cel înțelept observă că prințul a construit o biserică, dar că fundația îi este șubredă, iar acesta trebuie să o dărâme și să o reconstruiască până iese perfectă, o variantă din basme a mitului Meșterului Manole. În alte basme el apare sub figura unui gnom înțelept, sau, cum spune basmul popular, mic la stat, mare la sfat, exemplul citat de Jung fiind preluat de la Goethe, cel al cabiriilor, mici la stat, dar cu puteri mari. De obicei, arhetipul acesta al spiritului (*der Geist*) are legătură fie cu soarele, fie cu focul, pe linia simbolismului solar, dublat de cel eolian, fie pe cea a simbolismului alchimic. În mai multe basme, inclusiv cele românești, apar și simbolurile teriomorfe ale Spiritului, aici fiind vorba de celebrele animale înțelepte care îl ajută pe erou, fie că ne referim la caii care vorbesc și pot zbura, fie la bufnița Hedwig din seria de romane *Harry Potter*. În accepțiunea lui Carl Gustav Jung triada trimite la zona arhetipului umbrei, a părții rele a fiecărui om, în vreme ce calul cu patru picioare este un simbol al Binelui.

Și Nicolae Constantinescu amintește distincția dintre basmul popular care este eminamente oral și basmul cult, fiind citate basmul lui Mihai Eminescu *Făt Frumos din lacrimă*, și basmul lui Creangă *Povestea lui Harap-Alb*. Spre basmul cult înclină balanța și cele 15 basme ale lui Petre Crăciun având drept temă Crăciunul. Autorul nu scapă din vedere receptarea celor două basme corozive ale lui Ion Creangă,

¹⁰ Viorica Nișcov, *Ești cât povestești*, București, Editura Humanitas, 2012.

de la Ovidiu Bârlea la Valeriu Cristea, ca și un basm thailandez tradus de autor dintr-o culegere de basme din engleză.

Ca literat de profesie, dar și de vocație, mi-a atras atenția un titlu, *Drăcovenii și alte alea* în proza lui Caragiale, pe care vi-l recomand din tot sufletul, ca să vedeți cum arată demonii îmblânziți ai prozei lui Caragiale, mult mai *terre à terre* sau cu picioarele pe pământ decât demonii din demonologia lui Mihail Bulgakov. Un șir de trei articole consecutive sunt consacrate scrierilor non-ficționale, mai ales parfumului lor special, unele studii fiind scrise de Cătălin D. Constantin, nimeni altul decât editorul cărții *Cultura antropologică*.

Alte teme abordate în volumul domniei-sale sunt cele care ating rolul fotografiei în etnologie, exemplificat prin celebrii frați aromâni Manakia, remarcați și ca pionieri ai cinematografiei cu scop științific sau antropologic, dar și *Fețele războiului*, un articol binom despre jurnalele soldaților de pe front. *Pour la bonne bouche*, și eu am admirat dansul *kagura* la Osaka, iar domnul profesor Nicolae Constantinescu a făcut același lucru la invitația celei mai mari traducătoare din limba japoneză, sensei Angela Hondru, care recent ne-a dăruit traducerea integrală a lui Genji Monogatari, *Povestea lui Genji*, la Editura Polirom. Profesorul Nicolae Constantinescu nu mai are nevoie de nicio prezentare, fiind liderul sectorului antropologic de la Facultatea de Litere a Universității din București și un iubitor al folclorului și antropologiei literare. În această culegere de texte de dimensiuni relativ scurte profesorul a adunat cea mai mare parte a studiilor sale publicate în revista *Cultura*, în prima serie a revistei, cea care apărea și în ediție tipărită. Cartea își surprinde cititorii prin diversitatea temelor alese, astfel că aflăm despre publicistica inedită a profesorului Mihai Pop, patriarhul Folclorului românesc, pe care l-am vizitat încă în perioada când eram student, fiind invitat de regretatul său fiu, Mișko Pop. Câteva articole sunt consacrate lui Iordan Datcu, autorul alegând să discute romanul epistolar *Dragă Maria*, scris de profesor dr. Sanda Golopenția, semnalează finalizarea *Atlasului Etnografic Român*, evocă memoriile lui Romulus Vulcănescu, un important folclorist *d'antan*, apoi anunță comunitatea aceasta a folcloriștilor sau antropologilor despre un eveniment de mare însemnătate, și anume împlinirea a 80 de ani de către monumentul în bronz Iordan Datcu, considerând remarcabile antologiile îngrijite de acesta, ele alcătuind un Opus Magnum.

Tot sub semnul penei inspirate a lui Iordan Datcu se naște un nou volum care îi trece în revistă pe etnologii basarabeni, nord-bucovineni și transnistreni, care sunt relativ necunoscuți în spațiul etnologiei din țară. Am remarcat însă și un studiu dedicat bucatelor românești, scris de Petru Ursache, care se numește *Bucătăria vie. File de antropologie alimentară*, pe care l-aș compara cu o carte de bucate cu un profil aparte a Sandei Nițescu, *Un fir de mărar și cerul albastru*, tradusă la Fundația Culturală Română în limbile franceză și engleză.

Autorul ia în calcul un studiu inedit descoperit în Biblioteca Academiei Române, dar și un eseu celebru al lui Brillat Savarin (1988) *Fiziologia gustului*¹¹, tradus în premieră în anul 1988. Exemplele sunt alese de Petru Ursache pe sprânceană și cu mult humor din diverși autori români din epoci diferite, de la Mihai Sadoveanu, Ion Budai Deleanu, Tudor Arghezi, Ion Pillat, la Ion Minulescu, Nichifor Crainic, Radu Gyr etc. Un alt studiu la temă extrem de interesant este cel care privește gastronomia cu totul aparte a Dobrogei, care are multe influențe balcanice, în care este reluat eseu lui Claude Levy Strauss, (1995)¹², *Mitologice, Crudul și gătitul*, dar și un al doilea volum din aceeași arie geografică, de data aceasta coordonat de Claudia Văduva, *Valori identitare în Dobrogea*.

Autoarele cărții iau în calcul trei elemente variabile: permanența, diferența și schimbarea. Rezultă astfel trei categorii diferite: hrana cotidiană, postul, hrana de sărbătoare. Studiul s-a desfășurat pe un eșantion alcătuit din 22 de localități din județul Constanța și 23 din județul Tulcea. Sigur, primul studiu de acest fel poate fi descoperit în perioada când profesorul Dimitrie Gusti alcătuia celebrele monografii sătești, din care poți afla ce spune Marin Preda în *Moromeții*, că-n timpul săptămânii țărani români mâncau brânză cu smântână, iar sâmbăta și duminica gospodina casei tăia câte o găină, pe atunci agricultura și alimentația respectând normele calorice și fiind și foarte sănătoasă.

M-a intrigat foarte tare un articol despre mijloacele de tortură, văzute de autor într-o expoziție de la Muzeul Municipiului București. Ele poartă nume metaforice și pot fi descoperite într-o carte a lui Ion Godea. Un alt aspect vizează etno-muzicologia unde există contradicții, semnalate de autorul cărții, care a participat la alegerea doinei pentru a fi admisă în dosarul UNESCO, alături de călușari. Li se ada-

¹¹ Brillat Savarin, *Fiziologia gustului*, traducere de Doina Pașca Harsany, București, Editura Meridiane, 1988.

¹² Claude Levy Strauss, *Mitologice, Crudul și gătitul*, traducere și prefață de Ioan Pânzaru, București, Editura Babel, 1995.

ugă restituirea unui volum de basme din Ardeal, alcătuit de Franz Obert, reeditat de Ion Taloș, colecția Obert fiind cea de-a doua ca mărime din Ardeal, după cea a fraților Schott, având drept specific faptul de a fi fost consemnate în limba română și auzite și culese de un singur povestitor. Uneori autorul trece doar în revistă cărțile cumpărate la târgul Gaudeamus, sau cărțile achiziționate la un târg de cărți de etnologie.

În partea a doua a cărții, intitulată „Texte și înțelesuri”, este semnalată apariția unei cărți foarte importante, o culegere de *Basme populare românești*, îngrijită de Iordan Datcu, Nicolae Constantinescu și Gheorghe Olteanu, selecția bazându-se pe valoarea basmului, o parte fiind cele ale lui Petre Ispirescu, dar și pe reprezentativitatea lor. A treia calitate ar fi cuprinderea și exactitatea. Cartea este însoțită de o amănunțită cronologie.

Urmează, astfel, publicarea la sfârșitul anului a culegerii *Basme populare din Bucovina*, alcătuită de Ludwig Adolf Stause din 48 de narațiuni traduse în limba germană, dar și alte două colecții, prima îngrijită de Iordan Datcu și Viorica Nișcov, autoarea unui superb studiu teoretic despre basmul românesc în relație cu teoria basmului, *Ești cât povestești*, și a doua a lui Grigore Crețu. Un alt volum antologic este cel care prezintă basme basarabene sau siberiene, îngrijit de I. Opreșan, toate basmele basarabene fiind culese în anul 1918 de Simion Theodorescu-Kirileanu.

Nefiind profesor de antropologie sau de folclor literar, problematica basmului popular sau cult nu m-a preocupat în mod deosebit, iar tot ce știu despre basmele românești am scris în mai multe studii, despre Ion Creangă, Vasile Lovinescu sau Petre Ispirescu. În mod evident, mă preocupă îndeosebi direcția jungiană de interpretare a basmelor, destul de firav reprezentată la noi, dar extrem de populară în Statele Unite, unde cele două teorii merg armonios una în prezența celeilalte, dar cred că mi-am tocit destul coatele în facultate pe diversele studii pe tema basmului. De altfel, prima fenomenologie a basmului de la noi îi aparține lui G. Călinescu și se numește *Estetica basmului*, o carte la care criticul a lucrat în ultima perioadă a vieții sale, cât timp a fost deportat de autoritățile comuniste la Institutul de cercetare creat special pentru el și care azi îi și poartă numele. Cartea este destul de îndatorată analizei structurale a lui Vladimir Propp, deși se pot vedea eforturile autorului de a scăpa de sub influența formalismului rus, care a condus la apariția unei științe a literaturii foarte utile, naratologia.

Un studiu esențial pentru analiza folclorului anglosaxon este cel al lui J.R.R. Tolkien (2024), *Despre basme (On Fairy-Stories)*, în care cititorii își pot face o idee despre mitopoetica autorului; de altfel, se pare că traducătoarea prozei fantastice în limba engleză a lui Mircea Eliade i-a dat acestuia să citească *The Lord of the Rings*, iar acesta a spus că povestirile lui fantastice aparțin mai mult de spațiul fantasticului european și au rădăcini adânci în folclorul românesc.

Bibliografie:

1. Bettelheim, Bruno, *The Uses of Enchantment. The Meaning and the Importance of Fairy Tales*, Knopf Doubleday Publishing Group, 2010.
2. Caragiale, Mateiu, *Craii de Curtea Veche*, în *Opere*, Editura Institutului Cultural Român, 1997.
3. Carroll, Lewis, *Alice în țara oglinzii*, traducere de Frida Papadache, Editura Ion Creangă, București, 1973.
4. Călinescu, G., *Estetica basmului*, Editura Pentru Literatură, București, 1965.
5. Cărtărescu, Mircea, *Theodoros*, Editura Humanitas, București, 2024.
6. Eco, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 1997.
7. Eliade, Mircea, *Insula lui Euthanasius*, în *Insula lui Euthanasius*, Editura Humanitas, București, 1998.
8. Estes, Clarissa Pinola, *Femei care aleargă cu lupii. Arhetipul femeii sălbatice*, traducere de Simona Voicu, Editura Niculescu, București, 2020.
9. von Franz, Marie-Louise, *Interpretarea basmelor*, traducere de Roxana Nourescu, Editura Trei, București, 2024.
10. von Franz, Marie-Louise, *Simbolurile arhetipale în basme. Profanul și magicul*, traducere de Oana Badea, Editura Trei, București, 2024.

-
11. Jung, Carl Gustav, *În lumea arhetipurilor*, Editura Jurnalul literar, București, 1994.
 12. Jung, Carl Gustav, *Psihologie și alchimie*, traducere de Viorica Nișcov, Editura Teora, București, 1997.
 13. Lovinescu, Vasile, *Creangă și creanga de aur*, Editura Rozmarin, București, 1992.
 14. Lovinescu, Vasile, *Interpretarea esoterică a unor basme românești*, Editura Cartea Românească, București, 1991.
 15. Nișcov, Viorica, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*, Editura Humanitas, București, 1996.
 16. Nișcov, Viorica, *Ești cât povestești*, Editura Humanitas, București, 2012.
 17. Propp, Vladimir, *Morfologia basmului*, traducere de Radu Nicolau, Editura Univers, București, 1970.
 18. Strauss, Claude Levy, *Mitologice, Crudul și gătitul*, traducere și prefață de Ioan Pânzaru, Editura Babel, București, 1995.
 19. Tolkien, J.R.R., *Despre basme/On Fairy-Stories*, traducere de Gabriela Nedelea, Editura RAO, București, 2024.

Proza lui Ion Agârbiceanu

Dr. Marin IANCU

București

Povestitor, autor de schițe, nuvelist și romancier ardelean, Ion Agârbiceanu (1882, comuna Cenad – 1963, Cluj-Napoca) își asociază numele unor momente semnificative din istoria literaturii noastre și din dezvoltarea prozei românești pe o perioadă de mai bine de jumătate de secol. Opțiunea pentru o operă literară de tip „cronică” a unui ținut și a unei epoci ne dezvăluie în Ion Agârbiceanu un scriitor pentru care „atenția la Real” (Roger Caillois) rămâne punctul de plecare al unui demers artistic ce duce la romanul realist. Deși nu folosește procedeul balzacian din *Comedia umană* al recurenței personajelor sau pe cel al „cronicii de familie” în care se urmăresc generațiile unei familii pe o lungă perioadă de timp, opera prozatorului ardelean se dovedește unitară prin problematică și prin intenția de frescă socială. Încă de prin 1910, de la apariția primelor volume de schițe și povestiri, E. Lovinescu îl considera drept „cel mai viguros povestitor al Ardealului din generația tânără”, ca, la puțin timp, criticul de la *Sburătorul* să îi reproșeze însă „inferioritatea estetică, regionalismul lingvistic”. Ceea ce, fapt semnalat în 1929 și de N. Iorga, îi aducea scriitorului „o foarte mare nedreptate și va veni vremea când se va recunoaște cât de mult datorăm adevăratului continuator al lui Slavici în regiunile acestea ardelenne”.

Treptat, după îndelungi reconsiderări, lui Agârbiceanu i s-a recunoscut observația puternică, sănătoasă și aderarea la o doctrină care însemna o reprezentare obiectivă a realității sociale românești, a mediului țărănesc în care s-a format și a trăit, „elementul central, coagulant, la care scrisul său se raportează mereu și din care își trage sevele specifice” (Mircea Popa). Cele dintâi scrieri ale viitorului prozator datează încă din anii studiilor liceale la Blaj, când, trăind cu credința vie a datoriei față de cei din sânul cărora a ieșit, acesta se simte chemat să illustreze necazurile și bucuriile claselor umile de năpăstuiți și ziditori de țară. În scrierile literare publicate asiduu la cele mai multe dintre revistele ardelenesti ale timpului, chiar și după plecarea sa la Universitatea din Budapesta sau după revenirea sa ca preot la Bucium-Sasa sau Orlat, Agârbiceanu a militat pentru apărarea și impunerea valorilor morale. „După o părere comună, scria prozatorul mai târziu, aproape la 60 de ani, pentru creația literară e nevoie de talent, de sinceritate și onestitate; de trăirea intensă a scriitorului în frământările societății contemporane lui...”.

În schițele și nuvelele de după 1905, când începe să publice în *Luceafărul*, scos la Budapesta de Oct. Tăslăuanu, temele abordate vădesc o sinceritate epică exemplară și o dorință de a aduce în fața cititorilor dramele și evenimentele din mediul rural transilvănean, cu întregul șir de conflicte și abateri de la morala vieții, de la legile instaurate de o tradiție țărănească străveche și bine verificată. După 1905, anul apariției primului volum elogiat de N. Iorga *De la țară*, și 1910, anul în care au apărut volumele *Două iubiri* și *În întuneric*, Agârbiceanu publică *Schițe și povestiri* (1912) și *De la sate* (1914), o proză care a evoluat, cum însuși autorul o recunoaște, de la romantism la realism: „Proza «Sămănătorului» mi-a dat și întâiul îndemn de-a scrie, și mi-a oferit și modelul. Am voit, mi-a plăcut să scriu în genul prozatorilor tineri de la «Sămănătorul». Aveam uneori impresia că scriu ca și ei, deși mai târziu mi-am dat seama că în puține i-am putut imita și că, sub înrăurirea lor, am pornit totuși pe un drum al meu”. Înscrise prin tematică, viziune, tipologie și stilistică într-un anumit moment din biografia scriitorului, povestirile din volumul *Două iubiri* (Vălenii de Munte, Editura „Neamul românesc”, 1910; ediția a II-a, București, 1923) aparțin primului moment de creație dominat de impactul cu „peisajul ursuz” și cu „oamenii întunecați” (Mircea Zăciu) ai Apusenilor, integrându-se firesc seriei povestirilor aparținând începuturilor scrisului acestui important prozator al începutului de secol (M. Papahagi), veritabile imagini ale unor suflete umilite prin neputința de a se face înțelese, ori, pur și simplu, prin asceză sau eforturi nerăsplătite de dăruire.

În acest context, originalitatea scriitorului Agârbiceanu este dată nu numai de zona geografică pe care a transformat-o artistic în opera sa, ci și de profesia lui, aceea de preot, aceasta îngăduindu-i să „pipăie boale și rane ale sufletului” (N. Balotă), o mai bună cunoaștere a mediului ardelenesc, îndeosebi

a satului, o mai adâncă implicare în activitățile de înălțare a acestuia, după cum însuși autorul *Arhanghelilor* o va mărturisa adeseori: „Eu mi-am dat seama de foarte tânăr că oamenii nu sunt așa de răi, în majoritatea lor, cum se arată sau cum îi crede lumea. Față de slăbiciunile fatale legate de firea noastră, am simțit o tot mai mare milă”. Scriitorul crede în posibilitățile omului de redresare, el este în epocă, după opinia lui Mircea Zăciu, un „existențialist creștin, nu departe de filosoful catolic francez Jacques Maritain, dar neputând depăși condițiile unui preot de țară. Creator de viață, asemenea autorului *Novelelor din popor* sau ca și Sadoveanu, povestirile lui Agârbiceanu trimit spre imaginea unui povestitor înnăscut, „povestitorul prin excelență, care supune total facultățile sale de percepție vizionarismului epic” (Ion Negoitescu). Asociată povestirilor *Costea pădurarului*, *Căprarul*, *Glas de durere*, *Vâlva băilor*, *Un doctor*, *Luminița* și, eventual, *Hoțul*, din volumul *De la țară* (1905), comentat favorabil în presă de Sextil Pușcariu, E. Lovinescu și, printre alții, de Z. Bârsan, o creație ca *Fefealeaga* oferă senzația de integrare firească a eului în epos, impresia de redimensionare epică și integrare în social a unei condiții de *Sisif feminin* (Perpessicius), destinul crud al Măriei Dinului, prototipul eroinei, adăugând „reprezentării simbolice a anti-chității valențe ale unui tragism de o concentrată și tulburătoare esență omenească” (Leon Baconsky).

Privite în acest context, publicarea celor trei romane în *Luceafărul*: *Legea trupului* (1912), *Arhanghelii* (1914) și *Legea minții* (1916) este percepută ca experiență valoroasă, romanele de tip frescă-socială, romanele-cronică sau romanele de analiză psihologică din perioada interbelică aflându-și aici puncte solide de plecare. Este primul semn de familiarizare cu marea proză a lumii, cu deosebire a marilor realiști și naturaliști ruși și francezi, pornind de la fapte reale, cu ecouri din *Madame Bovary* de Flaubert și din *Ana Karenina* de Tolstoi (ideea de nenorocire a femeii), mai mult chiar de atât, ideea de a scrie romanul evenimentelor din jurul unei mine de aur, *Arhanghelii*, i-a dat-o romanul din jurul unei stațiuni termale, *Mont Oriol*, din 1888, al lui Guy de Maupassant. Personajele scriitorului român ar fi însă „aproape toate după realitate”. La fel, în romanul din 1916, *Legea minții*, două personaje din lumea reală au fost contopite în eroul principal, rezultatul unor astfel de „experiențe sufletești” fiind vizibile și în romanele *Stana* din 1929, *Dolor* (1930) și *Biruința* (1930), așa cum *Răbojul lui Sfântu Petru* (1934) și *Sectarii* (1938) se înscriu în seria romanelor satirice privind viața politică dinainte de război, cu personaje bine cunoscute din presa vremii. Manifestându-și admirația pentru marii romancieri realiști ruși și francezi, I. Agârbiceanu considera că „romanul e rodul simțirii, al pipăirii vieții” și îi plăcea să spună că a urmărit să umple construcția epică a operelor sale cu „oameni și în carne și oase și psihologicește reali”. Cum în această primă jumătate a secolului al XX-lea romanul realist depășise experiența romanului de tip balzacian, tolstoian sau flaubertian și, cu atât mai mult, „romanul experimental” al lui Zola, Ion Agârbiceanu se orientează spre romanele-frescă, cu o compoziție polifonică, unde tehnicile realismului balzacian se asociază original cu finețea analizei psihologice din alte romane.

Publicat inițial sub formă de foileton în revista *Luceafărul*, în cursul anului 1913, romanul *Arhanghelii* a fost tipărit și în volum în 1914, la Sibiu. Cu o geneză mai veche, datând din anii 1906-1910, când, paroh pe atunci în comuna Bucium-Sașa, Agârbiceanu a cunoscut îndeaproape lumea de odinioară a satului minier din Transilvania, scos de pe făgașul existenței sale tradiționale prin apariția unor preocupări de tip capitalist. De aici și intenția unei construcții realiste de tip monografic, cele două părți ale romanului urmând îndeaproape modelul balzacian. Evoluând în cercuri concentrice, spațiul celor trei sute de pagini din prima parte este dominat de lungi elemente topografice, cu valoare documentară, descrieri ale ținutului muntos și ale împrejurimilor satului, cu pagini de interes etnografic și științific, unele dintre acestea privind în mod special ritualul religios și, cu deosebire, al prelucrării extragerii aurului din piatra auriferă. În a doua jumătate a romanului, caracterul evenimential se întetește, intențiile prozatorului vizând înzestrarea romanului cu o succesiune constantă a momentelor epice. Ca roman social, *Arhanghelii* creează imaginea unei colectivități rurale scoase din matcă, pentru totdeauna dezorientată, cu personaje de o mare diversitate, aflate într-o tot mai intensă ostilitate, de la lumea satului aflată în declin, pe cale de a-și părăsi credințele și datinile părinților, la câteva figuri de oameni înstăriți, acționari ai celei mai bogate mine de aur din zonă, ca Iosif Rodean, directorul minei „Arhanghelii”.

O lectură atentă a romanelor lui Agârbiceanu ne-a îngăduit reținerea a două aspecte majore ale Realului transfigurat artistic: *macrocosmosul social* și *microcosmosul familial*. Între aceste două coordonate, romanele lui Agârbiceanu ar putea reprezenta o imagine a sufletului omenesc proiectată pe un întreg univers de viață, o cronică amplă a Transilvaniei de dinaintea Primului Război și până la anii ce anunță dictatura regală. Aflat în fața unui asemenea proiect, e destul de posibil ca Ion Agârbiceanu să se fi aflat,

asemenea oricărui artist realist, în dilema pe care o putea genera faptul că „infiniul Realului strivește finitul textului”, ajungând în acest mod la strategii specifice de selectare a datelor și de construcție a romanelor. Dacă în *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* „macrocosmosul social e văzut prin prisma microcosmosului familiei...”, ca, de altfel, și la G. Călinescu, cu deosebire în romanul *Enigma Otiliei*, la I. Agârbiceanu familia devine, în primul rând, o parte componentă a Realului, o instituție cu un rol esențial în societate. De reținut că primul tablou al Ardealului în toată complexitatea lui îl identificăm în opera lui Agârbiceanu, romanele acestuia fiind în măsură să reflecte pentru prima dată în literatura noastră o zonă precis conturată din punct de vedere etnografic, istoric și lingvistic, cea a Câmpiei ardelenene, a bazinului aurifer al Țării Moților și a ținuturilor mărginenilor din părțile Sibiului, cuprinzând satul și orașul cu instituții reprezentative, cu o serie de categorii sociale specifice. Este adevărat că un oarecare interes față de aceste zone mai poate fi semnalat și înaintea lui Agârbiceanu. Acțiunea din romanul *Geniu pustiu* de Eminescu se petrece tot în Ardeal, după cum Ioan Slavici surprindea și el în *Mara*, deși într-o formă destul de limitată, această zonă de mare originalitate a târgului ardelenesc. Mai mult decât atât, dintr-o cu totul altă zonă, Duiliu Zamfirescu adună în câteva pagini din *Îndreptări* aspecte ale atmosferei ardelenesti, dominate de prezența unui venerabil preot, tatăl Porției, pe când acesta îl ducea pe Alexandru Comăneșteanu în chip simbolic în Transilvania, să încheie o căsătorie în vederea îmborsării sângelui de muntean cu cel de ardelean.

Revenind la ideea originalității operei scriitorului, în privința zonei geografice pe care o transfigurează artistic în romanele sale, loc al „câmpiilor mănoase, al cântecelor și florilor” (O. Goga), Agârbiceanu este considerat „continuator al lui Slavici”, autor ce „deschide pârtia uluitorului Rebrea-nu” (M. Zăciu), operei sale găsimu-i-se atributul de „cronică transilvană a timpului”. Ardealul este pentru scriitorii săi „mamă ocrotitoare și leagăn”, „matrice și temelie” (N. Balotă), „o legătură particulară cu divinitatea”, ceea ce-i conferă o anumită atemporalitate și o altă perspectivă asupra axei valorilor, așa cum probează opera lui L. Blaga, dar și romanul *Strigoii* al lui Agârbiceanu. Frustrați secole de-a rândul, românii au găsit în cultură o posibilitate unică de a ieși la lumină prin cuvânt. Ca și înaintașii săi, Agârbiceanu consideră că rostul creației este să sporească puterile cele bune ale spiritului nostru, să contribuie la înfrumusețarea vieții prin desăvârșirea spiritului, să vină în ajutorul omului, în lupta împotriva instinctelor oarbe, cea mai înaltă frumusețe rămânând cea morală, armonia și desăvârșirea vieții spirituale. Dar, după cum a observat critica literară, din dorința de a oferi o operă care să-și atingă țelul educativ, de multe ori scriitorul alunecă în moralism excesiv. În asemenea cazuri, „literatura devine o anexă a misiunii de preot” (M. Zăciu), deși predominant rămâne „tactul desăvârșit cu care acest prelat știe să facă operă educativă ocolind anosta predică” (G. Călinescu).

Ion Agârbiceanu

Bărbile bărbaților – o mare problemă a istoriei universale

Ion DINVALE

Buhuși

Trecem cu vederea nostimul pleonasm al etimologiei latine – *barbatus*: om cu barbă – și abordăm cu toată seriozitatea simbolistica complexă, extrem de elaborată, simbolistică ce comportă o analiză pluridisciplinară și interdisciplinară, având ca principale perspective: antropologică, sociologică, psihologică, fenomenologică, teologică, ontogenetică și filogenetică, semiologică, social-istorică, cultural-civilizațională, la care adăugăm funcțiile: estetică, relațională, pragmatic-funcțională și igienico-sanitară. Și toate acestea pentru ceea ce dicționarele definesc succint și expeditiv: „smoc de păr ce crește unor animale sub bot”.

Astfel, antropologia bărbii s-ar ocupa de studiul evoluției, variabilității, mutațiilor survenite sub acțiunea factorilor naturali și sociali, cu evoluția bărbii de la primele tulleie, până la barba-pădure (din care anevoie își fac simțită prezența ochii, nasul și gura), la barba-bidinea sau barba-măturoi. Sociologia bărbii studiază importanța pe care o prezintă barba privind statutul, prestigiul și locul individului în ansamblul relațiilor sociale și instituționale, cu privilegiile și discriminările de rigoare (a se vedea Programul Frontului de Eliberare a Bărbii, din Marea Britanie a anului 1955). Psihologia studiază efectele afectiv-emoționale (perplexitate, neliniște, uluială înspăimântată) pricinuite de întâlnirea bruscă, neașteptată, cu un om având barbă roșie sau albastră. În cheie fenomenologică, barba apare ca act de conștiință a experienței pure ce transcende formele concrete de manifestare în timp și spațiu. Perspectiva social-istorică vizează evoluția în timp a bărbii de la barba falsă, metalică, a faraonilor puberi (de pildă, Tutankhamon), la barba rară, deșertică, a politicianilor români de azi, cu marea fluiditate, cu variatele contextualități, cu alternanța perioadelor de „înflorire” și a celor întunecate, de prăbușire, de prigoană, de extincție. Interesantă e și evoluția instrumentelor de bărbierit, de la lamele de obsidian, de piatră ponce, custură, pensețe, ale celor vechi, la instrumentarul sofisticat al vremurilor noastre.

Și pentru că veni vorba de prigoană, să fie foarte clar de la început: nu va scăpa decât categoria restrânsă a celor pentru care barba nu este un capriciu, un moft, un truc, un îndoielnic accesoriu, ci o indiscutabilă necesitate: e menită să compenseze anumite inferiorități fiziologice, să ascundă diformități, asimetrii faciale, cicatrici, estropii, riduri timpurii și pronunțate, bărbii duble, pătrate, ascuțite, maxilare proeminente, adică acolo unde intervențiile chirurgiei plastice sunt neputincioase sau inaccesibile. Cu imensă duioșie ne amintim de poetul Daniil Scavinschi, cel „pe care-i plăcu naturei a-l lucra-n miniatură”, ce iubea cu fervoare mistică poezia, medicina și... mustățile sale... În ceea ce privește celelalte situații, „toate ale praznicului”, cum se spune.

Ca în toate cele, și în acest caz cea mai mare risipă de inteligență, cea mai mare stăruință în a dovedi că barba nu reprezintă un act opțional, ci o fatalitate, le întâlnim în crisparea, în rigiditatea atitudinilor confesionale, avându-și originea în asprimea versetelor Leviticului: „Să nu vă tăiați rotund colțurile părului, și să nu vă radeți colțurile bărbii” (Lev., 19:21). Deși Iisus va pune accent pe credință, trăire, fapte, condamnând impostura marilor exteriorități, smulgând masca smereniei false, a evlaviei ostentative, a exteriorității protocolare, ipocrite, proprii celor preocupați de „partea din afară a paharului”, Sinoadele al V-lea și al VI-lea au dezbătut aprins problema bărbii la clerici, și nu numai, cu argumente dintre cele mai diferite: purtătorul de barbă rămâne în ordinea firii, bărbieritul fiind împotriva naturii; nevoia de a întări prin înfățișare, autoritatea spirituală, dar și morală, socială etc.; raderea bărbii poate fi asociată cu viciul, de vreme ce omul caută să devină plăcut la privit, la atingere, la mângâiere („osândirea împodobirii deșarte”: „cei ce-și gătesc perii capului, să se afurisească^(*)”); barba simbolizează un summum de însușiri: gravitate, solemnitate, distincție, noblețe, respectabilitate, decență, cuviință și, nu în ultimul rând, lipsa de interes pentru cele lumești, meschine, frivole. Așadar, „să-l puneți pe cel care și-a lăsat barbă să șadă mai presus decât ce-l ce-și rade barba, atât la biserică, cât și la masă” (Sf. Cosma Etolianul)...

Frumusețea interioară s-ar revărsa, s-ar prelungi, s-ar exterioriza, și viceversa: „barba are o mare înrâurire sufletească asupra cugetului” (Sf. Clement Alexandrinul). Altfel spus, tradiția obligă: e vorba de

pilda marilor sfinți, râvnitori, dedicați, desăvârșiți... Rolul reprezentărilor iconografice este fundamental: toți sfinții canonizați purtau barbă, pentru că e de neimaginat un schimnic, un duhovnic, un guru fără barbă. E puterea tradiției și a mimetismului, a dorinței de asociere cu o înaltă viață duhovnicească, proprie celor ce-și duc viața în singurătate, post, rugă, priveghere, aspre nevoințe. Glorioasă capodoperă, ar zice Montaigne, dacă am trăi în conformitate cu marile ei exigențe.

Împotriva tradiției s-a ridicat Papa Grigore cel Mare (590-604) care a impus ca obligatorie radea bărbii pentru clerul catolic, obrazul ras, celibatul și semnul crucii constituind elemente esențiale ale diferențierii celor două Biserici până în ziua de azi. E lesne de sesizat că măsura adoptată de către papalitate se înscrie în vechea tradiție a civilizației romane (dar și valorilor renascentiste și ale modernității, asimilate în bună parte), constituind o dovadă de igienă și civilitate, în raport cu popoarele socotite barbăre: gali, germani, traci... Memorabilă e descrierea realizată de către Ovidiu strămoșilor noștri, ce mergeau în frecvente „excursii” în „stațiunile turistice” grecești de la țărmurile Pontului Euxin: „Cu țurțuri grei de gheață li-s pletele-ncălcite... Pe fioroase chipuri stă părul lung, neras... Prin barbă și-a lor plete nicipând nu intră fier”... În treacăt fie spus, raderea bărbilor celebrelor legiuni constituia și o măsură de precauție, pentru că nu era o umilință mai mare pentru un luptător decât să fie tras de barbă de către inamic. O umilință mai mare decât trecerea pe sub furcile caudine.

În veacul al XI-lea, regele William al Angliei a hotărât și el raderea bărbilor... Dar marele inamic al purtătorilor de barbă va fi țarul Petru cel Mare, promotorul europenismului pe pământurile slave, și care, după Ion Neculce, „când au ras barbele, atunci când s-au schimbat portul, singur împăratul i-au ras barba cu mâna lui”, ca semn de prețuire și afecțiune pentru „dascălul meu cel ce m-au învățat carte”: Neculai Milescul Spătariul. Credincioșii care nu se vor conforma vor fi nevoiți să plătească taxe duble, și o taxă specială pentru purtarea bărbii... Sub alți țari persecuția a fost și mai cumplită, credincioșii recalitrânți fiind nevoiți să se refugieze în ținuturi îndepărtate, sau să fugă în altă țară, eventual la noi, în Delta... Toate astea după ce Ivan cel Groaznic interzicea cu asprime tăierea bărbilor, marea problemă a ortodoxiei ruse. La Sinodul Staglov din 1551 s-a interzis până și oficierea ritualurilor funerare pentru cei ce-și rădeau barba.

Un demn discipol, un strașnic partizan al bărbilor peste veacuri e arhiepiscopul Tomisului, Teodosie: „bărbații trebuie să poarte barbă”, cu dispensă pentru spâni (și pentru cei cu barbă roșie, ar adăuga Ion Creangă)... O mare imprudență, zicem noi: s-ar crea derută, confuzie, de vreme ce clericii și-ar pierde exclusivitatea privind „podoaba cea mai de preț”, de care nu sunt dezmoșteniți decât prin caterisire, când li se duce vestea de „popă tuns”. Ar fi foarte trist să fie vorba în primul rând de exteriorități, de accesorii (barbă, veșminte)... Și, totuși, tunsul aidoma mirenilor, împreună cu tragerea la țintă și frecventarea teatrului au fost capetele de acuzare împotriva diaconului Ion Creangă, în procesul de caterisire. Răspopit, pierde dreptul de a sluji, de a păstori; noroc de ministeriatul lui Maiorescu când i s-a oferit un post de învățător (fără examen de titularizare, ceea ce este „revoltător” din perspectiva inspectoratelor școlare de azi).

Venind vorba de exteriorități, superficiale și teatrale, nu se poate să nu ne dea de gândit opinia, cu totul singulară (prin elocvență și vehemență) a lui Dumitru Drăghicescu: „Românii sunt dintre toate națiunile creștine de orice rit, poporul cel mai ateu, cel mai sceptic, cel mai puțin credincios”¹³... Ateu?... Nu!... Sceptic?... Posibil!... Cel mai puțin credincios?... E prea mult spus!... El sesizează lipsa de pătrundere mistică și metafizică, de fervoare, de exaltare, singurul lucru „sacru” fiind ritualul: gesturi, practici, obiceiuri... Trăire și gândire profund și iremediabil ritualizate... Mai mult, ar fi un amestec straniu de misticism și bășcălie, de zeflema, de neseriozitate funciară, îndeosebi când ne gândim că cele mai multe ironii sunt la adresa preoților satelor, ca să nu mai pomenim de cele mai multe și mai cumplite înjurături de cele sfinte pe cap de locuitor: Dumnezeu, Hristoși, cruci, altare, panaghii.

Deși exagerată, opinia lui Drăghicescu pare a fi îndreptățită, când ne gândim că una dintre cele mai răspândite, mai revoltătoare ipocrizii, una dintre cele mai cumplite imposturi, o întâlnim în cazul bătrânilor „pocăiți”, care, după o viață deloc creștinească, se reculeg, își amintesc că trebuie să se ocupe și de suflet, că de ale trupului s-au învrednicit toată viața. Cu cât puterile se împutinează, cu atât mai ageri devin ochii de vultur, veșnic neadormiți, în a vâna „păcatele” celor din preajmă, îndeosebi ale tineretului („Tineretul din ziua de azi”). Toate plăcerile, toate bucuriile vieții, atât de ispititoare cândva, devin, subit, revoltătoare, devin păcate de moarte, capitale sau strigătoare la cer... Preocuparea de căpete-

¹³ D. Drăghicescu, *Psihologia poporului român*, București, Librăria Leon Alcalay, 1907, p. 361.

nie devine înfățișarea: se lasă barbă, se îmbracă veșminte cernite, se ia drumul Bisericii (o încercare grea dacă ne gândim la vechile și numeroasele „așezăminte de cult” deschise cam la a treia casă, și atât de frecventate într-o altă viață).

Să revenim... Așadar, cum stăm cu barba la români?!... Barba poate constitui un motiv de mândrie patriotică, fiind singurul indicator la care surclasăm celelalte neamuri de pe fața pământului. Motivația?!... Prin excelență ambiguă!... În primul rând, barba perpetuează, în psihologia cotidiană, imaginea clasică a omului ascetic, contemplativ, puternic spiritualizat, putând fi luată drept o prelungire exterioară (chiar dacă ostentativă) a înțelepciunii... Dar ce e drept, e drept: discursul capătă greutate datorită unei bărbi impresionante pe care întârzie, hipnotizată, privirea „interlocutorului”, cu ghilimelele de rigoare pentru că particula „inter” nu are acoperire: se ascultă cu sfințenie, se dă din cap (de sus în jos, nicicând în lateral), nu se deschide gura...

Barba schimbă total psihologia receptării... Imaginea capătă autonomie, și așa cum induce în cazul clerului un aer nepământesc, hieratic, generează ambiguități și confuzii structurale ce împiedică bunul simț să mai opereze delimitări sigure între intelectualul autentic și impostorul în stare să-și etaleze, cu o dezarmantă dezinvoltură, pospaiul (strat superficial de zăpadă – n.n.) de cultură, asimilat după ureche prin cafenele, redacții, sedii de partid, emisiuni TV. Plasându-se deliberat într-o zonă de confort spiritual, relațional, emoțional, purtătorul de barbă se complăce în echivocul neliniștitor al nebănuirilor latente, ce face imposibilă identificarea unei statornicii, a unei plenitudini: totală relativizare a realizării... În vremea studenției, un coleg totalmente ignar, ce aștepta la colț cu „da, dar”, singurul cu barbă, cu aeru-i dubitativ/meditativ, a făcut-o pe profesoara Florica Neagoe să-și ceară scuze că nu-i poate da nota maximă, în timp ce alți studenți (proaspăt bărbierii), dar infinit mai culți, erau „gratificați” cu note de cinci sau șase. Și asta, după ce au fost avertizați ca nu cumva să comită imprudența să se prezinte la sesiunea din vară.

Dar ceea ce întrece orice închipuire e că și tăcerea devine extrem de edificatoare. Când nu e colocial, când devine taciturn, distant, imperial, „nemuritor și rece”, purtătorul de barbă e mult mai neliniștitor: asprimea tăcută, strășnicia încruntată, alura reflexivă, prezumtivul scepticism, atât de confortabil, atât de profitabil, inhibă, dezarmează, paralizează, amintind de duritatea politrucilor de altădată, sub care se ascundea lipsa de substanță, de competență. Într-o lume a tranziției, superficialității (și obediței), într-o lume a supremului dicton „totul pentru ochi, nimic pentru minte”, înțelepciunea „se vede”, „sare în ochi”, nu mai trebuie să fie dovedită.

Extrem de nostimă remarca lui Erasmus: „De unde vine slujenia bărbaților, cu pielea plină de păr, cu barba aceea ca o pădure, de par bătrâni și în floarea vieții?”... Am putea răspunde împreună cu el: de la cel mai mare viciu: dorința de a fi luați drept ceea ce nu sunt, adică înțelepți. De aceea, e atât de greu de absolvit registrul existențial de cel satiric, de atitudinea amuzat-malițioasă, ironic-ireverențioasă, și atât de greu de menajat punctele nevralgice ale sensibilităților ce n-ar trebui discreditate prin deriziune. Barba reprezintă, totuși, o opțiune valorică (chiar dacă superficială): nevoia de propensiune, de sublimare, expresia unei dezirabile transfigurări, de realizare simbolică, emblematică, de apartenență la un anumit tip de personalitate, de afiliere la anumite activități și categorii sociale ce fac obiectul unei valorizări sociale deosebite: creația artistică, creația științifică, reflecția filosofică, viața contemplativă, ascetică, duhovnicească. Simpatie, empatie, contagiune; nesperată, nebănuită șansă a oricărui anonim de a accede, chiar și iluzoriu, la un statut înalt, de a revendica un anumit destin, un anumit rol în marele spectacol de pe marea scenă a teatrului lumii. Element de recuzită, e capabilă să substituie realul prin arta dramatică a interpretării.

Conștient sau inconștient, spontan sau ca rezultat al reflecției stăruitoare, individul disimulează, de cele mai multe ori, fenomenul de dedublare a personalității, în tentativa de a concilia atitudini complet ireconciliabile. De pildă, mimarea unor preocupări intelectuale înalte (prin mângâierea ostentativă a bărbii), cu sărăcia cunoștințelor de cultură generală. Se mimează, cu mare artă, reclusiunea, solitudinea aspră, patetică, sensibilitatea ultragiată emanând frustrări, tristeți și melancolii, contemplarea ușor molațică, ușor somnolentă, cu încifrarea trăirilor, a nevăzutelor, dar bănuirilor puteri, cu latența presupusă a bogăției trăirilor interioare etc. Zonă de impuritate, barba încetează linia de demarcație, o face difuză, incertă, indefinită, în absența reperelor concrete, așezate, slăbind autoritatea verdictelor și a ierarhizărilor. Ea satisface nevoia de compensație puternic asortată/asezonată/cosmetizată, concretizată într-o plenitudine nicicând circumscrisă, o plenitudine de o substanță rarefiată, lipsită de consistență. O mondenitate de salon, de bodegă, de cafenea, având ca formă a excelenței vocația oralității, în varianta des-

cumpănitoare a teatralității, cu artificii pozei îndelung cosmetizate. Ceremonial, spectacol emfatic, evazionism subtil, rarefiat, dar lipsit de relief, de substanță.

Toate amintesc de elogiul cioranian al lenevirii princiare, senioriale, ca privilegiu, ca însemn al unei aristocrații crepusculare. Evident, de cele mai multe ori, se asociază cu repulsia față de organizare și rigorism, față de spiritul așezat, cumpănit, de calmă și anonimă banalitate și, nu în ultimul rând, cu suspendarea faptei, anevoie de întrezărit pentru că nesfârșit (și dezarmant) e câmpul virtualităților și obscură rămân intenționalitatea, încercările și înfăptuirea. E o complicitate tulburătoare a dorinței de a ieși din insignifiența cotidianului social cu gestionarea defectuoasă a posibilităților inerente unei autentice devenirii. Sunt clișee ce au însoțit statornic imaginea omului cu barbă ca personaj trăind iluzia eternă a unei mari promisiuni, în siajul unei disoluții lente și ireversibile. Acaparatoare rămâne dorința de a etala o morgă a înaltelor trăiri sau preocupări, amintind de postura idealizată a poetului sau filosofului privind în zare, departe și pe deasupra. Mai precis spus, spre niciunde, așa cum e pierdută în vagi vedenii compensatorii, de scepticism amar și de agonie bizantină reziduală și toropitoare. Barba îngălbenită de tutun (substitut magic, evanescent), cu întregu-i ceremonial, cu teatralitatea gesturilor, reprezintă mărturia tentativei (himerice) de mântuire a lumii de plictisul cosmic, de pustiul, de vidul existențial. Eșecul, îndelung distilat, estetizat, face ca partitura emoțiilor să rămână ambiguă, proteică, indescifrabilă.

Complexul de inferioritate, nemărturisit, latent, dramatic, canalizează o enormă energie în direcția privilegierii unei bune imagini despre sine; o inedită formă de investiție, o inedită formă a profitului; modalitate frivolă de legitimare, de validare din perspectiva ierarhiilor nu prea clar definite și a categorialului ce fascinează ca posibilitate de realizare a autenticității. Cum barba schimbă modul de percepție, reprezintă modalitatea cea mai la îndemână de exprimare a identității, a unei autenticități facile, la îndemâna oricui, veritabil substitut (nu accesoriu), adesea unica modalitate de a fi remarcat, de a ieși în evidență. Nu trebuie ignorat însă aerul de mister, de inedit, de exotism, în contrast cu monotonia plicticoasă a fețelor „palide”, proaspăt rase, exotism pe cale să-și piardă cheia identitară într-o lume a bărbilor generalizate, într-o lume a bărbilor acaparatoare. Așa cum și tentativa de personalizare devine victima derizoriului atotbiruitor. Nici esteticul, preocupare obsesivă altădată, nu mai constituie o preocupare de competență totuși alunecând în monotonie, banalitate și teatralitate.

În van se vor strădui unii să stabilească o corespondență a bărbilor (sălbatică, cochete, cuvinicioase, deprimante) cu tipul de personalitate!... Un lucru e sigur: barba a fost și va rămâne o formă de travesti, de deghizare, de schimbare a identității, precum altădată bărbile, mustățile false și perucile actorilor, parlamentarilor, juriștilor și infractorilor (între aceste categorii neexistând disjunții exclusive). Un alter-ego, având la bază transferuri ilicite, confiscarea nonșalantă a „uniformei”, ce face ca un dirijor de orchestră, între două acte, să fie luat drept chelner de la bufetul Operei. Nu de puține ori, vezi un zidar, plin de var și de ciment, etalând o barbă impresionantă. Încât te întrebi: ajută într-un fel profesiunea când e vorba de construcții, agricultură, servicii, activități gospodărești?... Îl ajută pe Messi bărbuța lui de moșneag, alergând după mingi (pentru că nu are bani să-și cumpere una să fie numai a lui), sau îl coboară în ridicol și deriziune?... Celor intelectuale, poate, cu condiția ca timpul afectat îngrijirii să fie rezervat studiului și scrisului.

Și jurământul pe *Biblie* („Așa să-mi ajute Dumnezeu”) și-ar avea rațiunea dacă ministrul s-ar gândi la Judecata de Apoi, iar nu la ajutorul divin care să facă posibilă desfășurarea cu succes a variatelor matrapazlăcuri/potlogării/malversațiuni. Tot așa și cu barba: o formă de alint pentru tineri care vor să pară mai „bătrâni” decât sunt, după cum bătrânii care vor să acrediteze impresia unei tinereți eterne cultivă o caraghioasă cochetărie. Suspecte în ambele cazuri. Interesant e faptul că barba exercită, paradoxal, o dublă funcționalitate: pe de o parte, una agresivă, de intimidare, de dominație, iar, pe de altă parte, de apărare, de baraj afectiv-emoțional cu caracter inhibitoriu, de suspendare, sau măcar de redirecționare a impulsurilor agresive ale adversarului. Pentru că, nu de puține ori, trădează un dureros sentiment de inadaptare, singurătate, neliniște, vulnerabilitate.

Nu putem ignora faptul că barba reprezenta în primii ani o rebeliune post-totalitară, o atitudine vădit ostentativă, excentrică, o reacție la prigoana instituită de vechiul regim împotriva pletosilor și bărbosilor, acuzați de parazitism și lipsă de igienă, vânați pe stradă și tunși cu forța, pentru că omul nou era de neconceput decât tuns, ras și frezat... Celebră e anecdota cu un student (de la filosofie) care, dus la secția de miliție și tuns chilug, riposta (cu glas scăzut și amar): și Marx, și Engels au barbă (prin fotografie)!... La care milițianul răspunde: lasă că pun eu mâna și pe derbedeii ăia... În absența represiei, a ex-

teriorului neprielnic, în condițiile permisivității în exces, ar fi absurd să mai vorbim de frondă, de sfidare, de răzvrătire, de insurgență piezișă, cu atât mai puțin de flirtul cu boema tineretului universitar (unde e Heidelbergul de altădată?!).

Nu putem încheia aceste considerațiuni fără a ne referi la opinia doamnelor, pentru că lor li se adresează, cu precădere, „mesajul”, asta pentru că „dacă n-ar fi fost femeile, am fi fost nevoiți să ne ghemuim prin peșteră și să mâncăm carne crudă; ne-am civilizat doar pentru a le impresiona” (Orson Wells). În ceea ce privește barba, singura reminiscență a grotei și a cărnii crude, pulsione regresivă spre începuturile ancestrale, opiniile sunt de o diversitate încântătoare: în funcție de vârstă, generație, mediu social, cultură, profesiune etc. Femeilor simple, femeilor de la țară, barba produce reticență, în cel mai bun caz nedumerire. O asociază doar cu fețele bisericești, cu vârstele înaintate sau cu cele patruzeci de zile ale doliului la pierderea unei ființe apropiate. De altminteri, în folclorul românesc barba „e sublimă, e admirabilă, dar lipsește cu desăvârșire”. De neînchipuit prezența ei la cosit, prășit sau la tăiat lemne. Ritualul săptămânal avea la mare cinste briciul, ascuțit pe curea, pentru că era de neconceput să întâmpini sfânta duminică fără un obraz proaspăt bărbierit. Ar fi fost mare rușine... obrazului.

Mustățile, în schimb, se bucurau de mare cinste, indiferent că erau ca „două vrăbii”, în cazul temutului Cozma Răcoare, sau ca „spicul grâului”, în cazul păstorului mioritic. Mustața (neagră, îndeosebi) se asocia cu „vârsta voiniciei”, cum o numește Dimitrie Cantemir, pentru că la vârsta în declin, pleoștită și neîngrijită, să fie privită cu un amestec de dispreț și ironie: „Că moșneagu-i mustăcios/ Și la lume uricios”. Oricum, bărbații de la țară nu au nevoie de acest accesoriu pentru a trece drept maturi, puternici, virili, dominanți, autoritari etc. Departe de manifestările feministe, soțiile lor perpetuează, inconștient, comportamentul specific societății patriarhale: supunerea, acceptarea dominației și chiar a violenței: „lasă să mă bată, doar e bărbatul meu”.

Lucrurile stau cu totul altfel pentru femeile emancipate... Ele sunt atrase de aerul retro, de aerul rebel, misterios, „sălbatic” al masculului feroce, barba substituind, în parte, celelalte atribute al masculinității. Pentru ele, bărbații cu obrazul ras emană banalitate, cuminenie, efeminare, grijă exagerată pentru igienă, bun simț, bună-cuviință, toate fiind de neacceptat pentru femeia-vampir din „Basic instinct” sau din „Instinct fatal”. Când e vorba de relațiile de lungă durată, așezate, potolite, lucrurile se schimbă: crește interesul pentru seturile de bărbierit, de întreținut, pentru că nimic nu e mai revoltător decât o barbă mare, neîngrijită sau, mai grav, încălțită, nimic mai respingător decât un crai-lăc „cu barba-n noduri ca și călții când nu-i perii”... În sfârșit, tot mai mulți își exprimă îngrijorarea că masculinizarea accentuată și progresivă va face posibilă apariția femeii cu barbă, încununarea unei aspirații de veacuri.

Act conștient sau nu, alegere superficială sau motivație arhetipală profundă, formă de deghizare, mai mult sau mai puțin ostentativă, sau opțiune existențială a constituirii de sine, reflex cotidian sau livresc, implicare sau detașare, barba rămâne o dulce, timpurie și voluptuoasă oboesală, plasare într-o nepăsătoare temporalitate, cu arderea tuturor etapelor, tentativă mai mult sau mai puțin subtilă de instalare în proteguitorul spațiu al unui cadru tipologic, categorial, expresie a unui romantism decadent, însoțit de melancolie și reverii istorico-literare, cu aerul desuet de noblete scăpătată, cu promisiuni ce-n veci își reclamă împărțășirea, un exemplu elocvent de frecventare inadecvată a valorilor ce camuflează mai mult decât dezvăluie... Puneți-vă o mască... pentru ca lumea să vă confunde cu altcineva, sau să se teamă un pic de voi, ne îndemna „purătorul de măști” Friedrich Nietzsche, în *Dincolo de bine și de rău*.

Bravadă, frondă, ostentație fudulă, blazare resentimentară sau voluptate a autoînsingurării și autoamăgirii, expresie a nobleței, a rafinamentului sau a unui primitivism atavic, cochetărie sau agresivitate, putere sau vulnerabilitate, ingenuă sau suspectă prin similitudini, conexiuni, interferențe, barba trece când mijloc de protecție (menține căldura, reține praful ce ar intra în ochi, gură sau nas, amortizează loviturile adversarului), când, dimpotrivă, de aspirator pentru praf, bacterii sau insecte, cu pericolul inerent al transferului, în cazul sărutului unui purtător de barbă, însoțită de venerație sau deriziune, de fascinație sau repulsie, barba, imponderabil fatum, ne-a premers, ne-a însoțit statornic, ne va supraviețui. În extremis, nu mustața, cum credea Federico García Lorca, ci barba „reprezintă constanta tragică a chipului bărbătesc”... Un tragism a cărui simbolistică ne scapă.

Și o întrebare legitimă: când se va introduce și la noi o taxă pe bărbi după modelul marelui prieten al lui Dimitrie Cantemir, care considera modernizarea Rusiei de neconceput fără moda europenească?!... Ar fi unica șansă de reducere a deficitului bugetar și de ieșire dintr-un Ev Mediu nespus de întârziat, propriu unui popor ce-și apără sărăcia, și nevoile, mai puțin neamul.

Câșlegile

Dr. Vasile V. FILIP

Feldru (Bistrița-Năsăud)

Traversăm, în intervalul dintre cele două posturi creștine – cel al Crăciunului și cel al Paștelui – o perioadă de destindere, pentru care tradiția (bisericească și cea populară) folosea un termen azi mult mai rar, aproape necunoscut în mediul citadin: *câșlegi*.

Este o perioadă de suspendare a interdicțiilor religioase cu privire la post, în principal a celor alimentare (în sensul că, în afara zilelor din săptămână special și permanent definite prin post) se mănâncă „de dulce” („de fruct/fruct”), respectiv alimente de origine animală: carne, lapte, brânză, ouă. Dicționarele dau cuvântului *câșlegi* o etimologie latină, anume expresia *caseum ligat*, care ar însemna „legarea cașului/brânzei”. Dar e greu de înțeles cum o „legare” (interdicție) dă numele unei „dezlegări”. Câșlegile (ca ieșire din post) devin astfel etimologic echivalente cu „lăsatul secului de brânză” (ca intrare în post). E o primă dovadă a faptului că „litera” documentului nu se suprapune totdeauna cu „spiritul” lui, că scientismul se poate depărta de adevărata știință (precum fariseismul de spiritul Torei), știință care trebuie recuperată prin înțelegere larg-contextuală. Vom mai avea astfel de exemple, dar deocamdată să „legăm” firul descriptiv al faptelor ce caracterizează acest segment temporal.

Câșlegile „dezleagă” și petrecerile de tot felul (nunți, botezuri, șezători, cumetrii, clăci etc.). Este o perioadă în care bucuria de a trăi, atât în plan individual, cât mai ales în cel obștesc, comunitar, atingea cândva cote maxime. Se reluau șezătorile din toamnă, întrerupte în Postul Crăciunului, în care munca împreună (a femeilor și a fetelor, îndeosebi, fiind vorba de industria casnică textilă) se împletea cu voia bună și cu jocurile, de o mare varietate, ingeniozitate și – punctual – chiar licențiozitate, pe care le organizau și le conduceau bărbații (flăcăii – în șezătorile de fete). Nunțile se „înghesuiau”, practic, de multe ori neîncăpând, în satele suprapopulate (majoritatea), în duminicile câșlegilor, caz în care se apela și la ziua de joi. (Tradiția vorbea, în cazul acestei zile, despre „duminica din cursul săptămânii”, căci e ziua prin excelență neafectată de post, dedicată distracțiilor de mai mică anvergură, rădăcină din care a dăinuit, până în urmă cu câteva decenii, „joia tineretului”). Botezurile, de asemenea, erau foarte frecvente (în condițiile unei natalități care se ridica, adesea, la media de cinci-șase copii pe familie), asociate fiind (simbolic, dar și efectiv) nașterii, căreia nu o dată ajung să i se substituie.

Cazul notoriu, pe această linie (deși nerecunoscut oficial), este cel al Poetului Național, Mihai Eminescu, care nu s-a născut la 15 ianuarie 1850, cum atestă „mitrica”, respectiv registrul de stare civilă al Bisericii „Uspenia” din Botoșani. (Este singurul document oficial, echivalent unui certificat de naștere, și de aceea „adoptat” de principalul biograf al poetului, criticul G. Călinescu, pe linia căruia presupusa zi de naștere a poetului a devenit „Ziua Culturii Naționale”). Nu, ci la 20 decembrie 1849, cum atestă o însemnare a tatălui, Gheorghe Eminovici (însemnare care include și ora nașterii), pe o Biblie a familiei; sau cum mărturisise Harieta, sora poetului, și cum știa și poetul însuși (foarte interesat de origini, ale lumii și timpului, cu atât mai mult ale sale ca persoană), care își legase totdeauna, în timpul vieții sale, ziua de naștere de cea „de Ignat”. Ziua de 15 ianuarie 1850 trebuie să fi fost ziua botezului, când, „cu un drum”, a fost completată și „mitrica”, fără prea mari scrupule de exactitate. Așa că, neavând suport oficial, adevărata zi de naștere a poetului a fost absorbită de „zilele de post”, fiind oficializată ulterior, în „câșlegile” anului următor, lucru pe care sunt dispuși să-l recunoască doar cei care își permit să „interpreteze” faptele în spiritul vremii și al timpului (alternativ).

Este doar un exemplu, mai frapant, al unui anume mod – nuanțat calitativ, colorat afectiv, ritmat și contrastant (pe modelul arhaic „sacru” vs. „profan”) – de trăire a unui timp aproape muzical, deosebit de armonios în alternanța și contrastele sale, un timp mai greu de înțeles azi, cu atât mai puțin de adoptat și integrat.

Nici nu ne putem propune mai mult decât înțelegerea unui atare mod de „locuire” a timpului și spațiului, mod al cărui principal efect e armonia omului cu lumea, sentimentul de a fi „acasă” într-o lume în care noi suntem cei care proiectăm „rânduială” și sens.

Din „rânduiala” gospodăririi timpului, cu deosebire la început de an, face parte cu necesitate ideea că timpul nu doar vine peste noi, cu greutatea-i de plumb (care face ca sociologii actuali să plaseze „cea mai tristă zi a anului” într-o luni, tocmai în perioada despre care vorbim), ci el acum „se face”, se plămădește, i se trasează dominantele viitoare; evident, orientate spre noroc, împlinire și rod (fecunditate, fertilitate).

Dintre formele de „plămădire” augurală a timpului, din perioada cășlegilor de iarnă, amintim mai întâi **vergela-tul**, o petrecere cu flăcăi și fete care, înainte de a fi fost preponderent o petrecere, trebuie să fi fost o formă de consacrare publică a cuplurilor candidate la căsătorie în sezonul următor; consacrare care, nu întâmplător, s-a coagulat cu deosebire în jurul Anului Nou, chiar în noaptea dintre ani, devenind o variantă populară (și strămoașă) a Revelionului. Denumirea – o relicvă lingvistică – face trimiteri la vergeaua de lemn cu care „goga”/„gogea” (principalul actant ritualic) scotea pe rând câte un inel, dintre cele aruncate în prealabil în apa din două „cofe” (recipiente cu pereți opaci, din lemn), una a feciorilor, alta a fetelor; succesivitatea presupunând viitoarea însoțire. Formele de divinație (cunoaștere a „ursitei”) erau mai multe, mai cunoscută fiind cea cu numărarea parilor din gard, pe întuneric (tot în noaptea de An Nou), cu însemnarea celui de-al nouălea, care (apoi, pe lumină) va prefigura „ursitul” fetei.

De Bobotează, „agheasma mare” (cu ieșire la cea mai apropiată apă, acolo unde mediul geografic permite) este o invocare, reactivată și refundamentată religios în mediul creștin, a unei străvechi valorizări a apei ca mediu matricial, regenerativ. Iar invocația, cu același prilej festiv, „**Chiralesia!**” (din gr. *Kirie eleison!* = *Doamne miluiește!*), cu ocolirea casei, acompaniată de zgomot de clopoței și tălângi, a copiilor și/sau a bărbaților (după modelul colindatului), este o formă de purificare a spațiului și de provocare a „manei” (rodului) grânelor.

„**Stretenia**” (din sl. *vstrecea, vstrecenie* = *întâlnire*) este reflectarea populară a sărbătorii creștine „Întâmpinarea Domnului” (2 februarie), înțeleasă ca o divinitate meteorologică, contradictorie, răspunzătoare de modificările climatice de la început de februarie. Acum, comportamentul unor animale (ursul, vulpea) ar anticipa venirea timpului frumos, dar oarecum în contradicție cu cel curent, cu vremea de la acea dată: dacă vremea de Stretenie e frumoasă, primăvara e încă departe, și invers.

Calamitățile posibile sunt și ele „gospodărite” prin anume divinități, cu doar aproximativă corespondență creștină. La 16 ianuarie, **Sân' Petru de iarnă** ar distribui lupilor (al căror patron este) „tai-nul” din sezonul viitor, în oi, vite, cai și chiar oameni; și nimeni nu va păți sau pierde nimic din partea lupilor, dacă sfântul, care trebuie cinstit acum, nu a predestinat anume aceasta. Atribuții asemănătoare are **Trif (Nebunul, sau al Viermilor)** în legătură cu lăcustele grânelor, viermii și omizile din livezi, atribuții pe care și le exercită la 1 februarie (în calendarul creștin: Sfântul Trifon, care are un blestem anume pentru aceste rele).

La 10 februarie, **Sfântul Haralambie** (episcop martir de Magnezia, în Asia Mică, din secolul al II-lea, care l-a vindecat de ciumă pe Luchie, propriul său torționar), este pus în legătură cu Ciurma (ca semidivinitate malefică), dar și cu foametea și cu alte boli, pe care le-ar ține sub control (prin „legare”). În Moldova, se crede că a fost arnăut domnesc, răzvrătit împotriva domnului Ipsilant și devenit temut haiduc; pe care doar fratele său, Gheorghe Leondari (rămas fidel domniei) l-ar fi putut găsi și învinge. (Concretizare, așadar, a mitologemului fraților antagonici). Drept care, ispășind păcatul fratricid, Gheorghe ar fi ridicat apoi, la Iași, biserica cu hramul Sfântului Haralambie. (Legenda, auzită de la mama sa,

Profira Ursachi, a fost valorificată literar de către M. Sadoveanu în a doua povestire din ciclul *Hanu Ancuței*, povestire ce preia în titlu tocmai numele sfântului în discuție, Haralambie).

La această sărbătoare nu se lucra cu caii, care, în schimb, erau pregătiți (purificați) pentru sezonul de primăvară prin afumare. Probabil – un relict al receptării acestei sărbători drept „cap de primăvară”, început al sezonului cald, al cărui simbol arhaic este calul (vezi „călușarii”, din miezul verii, de Rusalii), așa cum simbolul sezonului rece era lupul, „introdus” în funcție de Sfântul Andrei (30 noiembrie) și „scos”, la celălalt capăt de sezon, de Sfântul Petru de Iarnă.

În mod explicit, „capul primăverii” este **Dragobetele** (mai frecvent, celebrat la 24 februarie, suprapus „Aflării capului Sf. Ioan Botezătorul”), considerat fiu al Babei Dochia; iar ca funcție – un corespondent al lui Eros-Cupidon în orizontul mitologiei populare românești. El face pereche antagonică cu Zburătorul, semidivinitate a dragostei pătimase, periculoase, neîmplinite, ba chiar lipsite de obiect în lumea reală. Pe când Dragobetele patronează dragostea împlinită, ludică, veselă și sănătoasă, temei al perechii umane care se conturează acum, probabil după modelul păsărilor pădurii. (Referința la modelul aviar subzistă mai ales ca relict lingvistic: tinerii se iubesc „ca doi porumbei”/ guguștiuci, turturele etc.).

Local, Dragobetele se numește și altfel: **Năvalnic** (Oltenia) sau **Popelnic** (Hunedoara), și este asociat florilor cu același nume, pe care fetele le culeg acum (cu anume formule, lăsând în schimb ofrande alimentare) pentru a le folosi la îngrijirea părului (al cărui model, cu rădăcini mitice și virtuți magice, este – cum am văzut – coada de cal). În Bihor, obiceiul culegerii împreună, de către fete și flăcăi, a acestor prime flori ale primăverii (năvalnic, dar și ghiocei, brândușe, spânz, unele cu utilizări în medicina tradițională) se numește „**Liorat**”, iar formula magică pe care și-a asociat-o culegerea florilor a devenit un cântec specific – *Lioara*, făcut cunoscut, la începutul anilor '70, de către interpreta Florica Bradu.

E greu de spus dacă, în timp, Câșlegile și-ar fi răsturnat semnificația etimologică inițială (de la „legare”, la „dezlegare”) – cum s-a întâmplat, totuși, cu multe concepte arhaice („mit”, de la realitate primordială, la i-realitate; „ermetic”, de la legătura simbolică, intermediată de Hermes, la închiderea spre înafară etc.). Cert este că, până nu de mult, termenul era receptat mai degrabă ca unul compus/derivat – *câș-legi* – în sensul unei permise și periodic necesare luări în răspăr a „legilor” (la rândul lor, cu etimologia în „legare”, cu sens de interdicție). Lucru care are ca efect (paradoxal, pentru spiritul non-dialectic) tocmai întărirea, împrăștierea și revigorarea legilor. Odată cu valoarea și frumusețea vieții. (Nu mai e loc aici și de invocarea altor argumente etnologice, precum admirația românilor pentru cuc – simbol tocmai al acestei atitudini, care implică libertatea, tinerețea, non-legarea de cuib/familie etc. – pasăre care are, la 25 martie, o zi anume dedicată: **Ziua Cucului**). Invers, dacă mutăm accentele (ca în lumea modernă) pe libertatea individuală și pe abolirea a tot ceea ce ne „leagă” și ne obligă, dacă tindem să uniformizăm timpul ca prilej de distracție, fără piscuri de sacralitate, pietate și înfrânare, obținem, de-a lungul câșlegilor de iarnă, o lungă serie a „celor mai urâte zile din an”.

Nicolae Breban, despre el, viața și opera sa

Săluca HORVAT

Baia Mare

Vasta operă, viața tumultuoasă, plină de întâmplări, prezența și implicarea sa în viața literară, dar și în cea politică îl înscriu pe Nicolae Breban între personalitățile emblematiche ale literaturii române și ale celei europene.

Scriitor prolific, autor al unor construcții epice ample: *Francisca*, roman cu care a debutat și care i-a adus primele recunoașteri din partea criticii literare, *În absența stăpânilor*, *Animale bolnave*, *Îngerul de gips*, *Buna-vestire*, *Don Juan*, *Drumul la zid* și multe alte volume, la care se alătură cele de publicistică, de memorialistică, de interviuri, de comentarii critice și biografii, Nicolae Breban se numără între scriitorii reprezentativi ai literaturii române contemporane. Opera sa îl așază între marile personalități ale culturii noastre, iar viața lui este marcată de momente care i-au adus, pe lângă laude și înălțări în ierarhia socială și politică, critici și contestări. La toate acestea, scriitorul va răspunde prin comentarii incluse în câteva volume.

Scriitorul s-a născut la data de 1 februarie 1934, în Baia Mare, oraș în care și-a petrecut primii șase ani ai copilăriei, despre care însă are puține amintiri. Provine dintr-o veche familie de preoți greco-catolici, cu origini în satul maramureșean Breb. Tata, Vasile Breban, fiul lui Nicolae Breban, protopop, a fost preot în comuna Cicârlău, unde a construit o frumoasă biserică, iar apoi s-a transferat în satul Recea de lângă Baia Mare. Mama, Constanța Esthera Olga Böhmler, avea o origine șvabă, provenind din Banat. O descendență hibridă, cum o numea Nicolae Breban.

Ocuparea părții de nord a Ardealului de către Ungaria hortistă a schimbat viața preotului Vasile Breban și a familiei sale. Preotul satului Recea, un bun român, apărător al limbii române și al tradițiilor românești, refuzând să părăsească satul, să se exileze, intră în conflict cu noile autorități, fiind încarcerat în închisoarea din Oradea. Rămasă singură, soția acestuia este nevoită să pornească pe drumul exilului. După lungi căutări, ajunge în Banat, unde avea multe rude. În cele din urmă, se va stabili în orașul Lugoj, unde va începe o nouă viață, plină de greutăți care se vor reflecta în procesul de formare intelectuală a tânărului Nicolae.

Toate aceste momente și întâmplări, Nicolae Breban le va evoca fără ezitare în scrierile sale memorialistice, dintre care amintim *Confesiuni violente* (1994) și *Viața mea* (2017), la care vom face referire în cele ce urmează.

În perioada reîntoarcerii în țară după anii petrecuți prin Europa, va reveni mereu la Baia Mare. Aici își va lansa o parte dintre cărțile sale, aici își va face cunoștințe, prieteni – între aceștia am avut onoarea să mă aflu și eu –, va lua parte la viața culturală de aici etc.

Îmi vine în minte lansarea din noiembrie 1991 a romanului *Pradă și seducție*, pe a cărui pagină de titlu mi-a scris următorul autograf: „Lui Săluca Horvat, Simpatia lui Nicolae Breban”.

Au trecut mai mulți ani până la o nouă întâlnire. De data aceasta la Oradea, la Zilele Revistei *Familia* (octombrie 1995). Cu acest prilej, mi-a oferit volumul *Confesiuni violente. Dialog cu Constantin Iftimie*, pe care mi-a scris următorul autograf: „Lui Săluca Horvat, băimărean de-al meu, până la o viitoare întâlnire la fața locului. Prietenia lui Nicolae Breban. Oradea, oct. '95”.

Până la acea dată îi știam mai ales romanele, mai puțin biografia sa și a familiei sale. *Confesiuni violente* a fost cartea din care am aflat nu numai date despre viața prozatorului cu meandrele ei, ci și despre viziunea lui Nicolae Breban asupra vieții literare, despre implicarea lui în viața politică, despre prietenii cu scriitorii, mai ales ai generației tinere.

De la acea dată, întâlnirile noastre au devenit tot mai dese „la fața locului”, la Zilele Revistei *Poesis*, de la Satu Mare, la Colocviile de la Câmpina, la galele APLER, unde anual se întâlneau conducătorii revistelor de cultură, membri ai acestei asociații, și mai ales la Zilele Revistei *Nord Literar*. Mi-a mai rămas în amintire întâlnirea din zilele de 22 și 23 iunie 2007, când Nicolae Breban și soția sa Cristina ne-au

fost oaspeți de onoare și la care a participat, alături de scriitorii locali, și Augustin Buzura. Cu acest prilej, lui Nicolae Breban i s-a acordat titlul de „Cetățean de onoare al municipiului Baia Mare”.

Toți trei am participat la o emisiune a televiziunii locale, unde dialogul dintre cei doi mari scriitori s-a transformat într-o adevărată lecție de istorie literară.

Prezența lui Nicolae Breban ca invitat de onoare la Zilele Revistei *Nord Literar* din 7-8 decembrie 2017 va rămâne în memoria istoriei literare. Cu acest prilej, Consiliul Județean Maramureș i-a acordat academicianului Nicolae Breban, fiu al Maramureșului, Diploma și Titlul de „Cetățean de onoare al județului Maramureș”, în urma propunerii venite din partea Asociației Scriitorilor Baia Mare și a Revistei *Nord Literar*.

De data aceasta, Nicolae Breban mi-a oferit volumul *Viața mea*, pe a cărui foaie de titlu a notat următorul autograf: „Lui Săluț Horvat, eminent scriitor, creator de reviste, discretă personalitate, prietenia caldă a lui Nicolae Breban. Dec. 2017”.

Legăturile lui Nicolae Breban cu Baia Mare, cu Maramureșul, cu viața culturală și cu scriitorii de aici vor rămâne în memoria tuturor.

Nicolae Breban despre el și despre alții

Revenit în țară după anii petrecuți prin Europa în urma autoexilării, renunțând voit la numeroasele avantaje pe care i le oferise regimul ceaușist (ales în conducerea Uniunii Scriitorilor, redactor-șef al revistei *România literară*, membru în C.C. al P.C.R. o voce auzită în viața literară a vremii), Nicolae Breban nu a scăpat de numeroasele suspiciuni, de întrebări mai mult sau mai puțin bine intenționate. La toate acestea, Nicolae Breban va răspunde fără echivoc, așa cum a făcut în volumele *Confesiuni violente*, *Viața mea* și în altele.

Volumul *Confesiuni violente. Dialog cu Constantin Iftimie* (Editura DU Style, 1994) poate fi privit ca o adevărată „spovedanie”, răspunzând cu demnitate la numeroasele întrebări.

Așa cum notează autorul în cuvântul adresat „Lectorilor mei”, în debutul *Confesiunii violente*, cartea aceasta de mărturisiri literare, politice și biografice este una de apărare, dar și de acuze la adresa intelectualității române de după Al Doilea Război Mondial. Este o carte în care, pe lângă problemele grave, curente, ale tranziției, se fac referiri la identitatea națională a generațiilor acestei perioade. Este o carte în care romancierul și omul politic răspunde unui lung șir de întrebări.

Dialogul prozatorului începe cu capitolul „Anticamera Europei”, unde îl are în atenție pe Emil Cioran, amintind de felul în care acesta a reușit să se încadreze în cultura europeană, cum a reușit să-și promoveze și să-i fie recunoscute operele la Paris.

În opinia lui Cioran, literatura Vestului este, evident, superioară celei românești. Cea din Ardeal, din jurul Clujului și Sibiului, prin scriitori precum Ioan Slavici, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, este mai apropiată de cea germană și austriacă, pe când literatura celorlalte provincii e mai aproape de cea a Estului.

O bună parte a întrebărilor și răspunsurilor date au în atenție aspecte biografice, Nicolae Breban revenind mereu la perioada copilăriei petrecută în Banat, apoi la cea bucureșteană și la formarea sa alături de generația acelor ani.

„Noi aveam un vis estetic” este titlul următorului capitol din volum, în al cărui cuprins este sintetizat textul din preambul: „Să mori sau să trăiești, să fii liber sau să stai în pușcărie... să publici sau să nu publici. Noi aveam un vis estetic, speram să instaurăm autonomia estetică”. Este segmentul în care Nicolae Breban aduce în atenție lumea literară a generației începute cu tânărul Labiș, continuate cu o pleiadă de scriitori care vor readuce poezia pe drumul unei noi ere, dar și despre implicarea politicului în viața literară. Lista noii generații este cuprinzătoare: Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Cezar Baltag, Grigore Hagiu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, dar și Marin Preda ș.a. Nu lipsesc referirile la Școala de Literatură din anii '50, prin care au trecut unii dintre aceștia.

Răspunsurile lui Nicolae Breban nu ocolesc subiecte precum: implicarea scriitorilor în politica

ostilă a regimului stalinist, colaborarea cu instituțiile statului (unii dintre scriitorii importanți s-au lăsat cumpărați, între aceștia: M. Sadoveanu, G. Călinescu, Mihai Beniuc, Camil Petrescu ș.a.). Nu-l uită pe Gheorghiu-Dej și nici pe Ceaușescu și pe acoliții din jurul acestora. Comparându-l pe Ceaușescu cu Dej, spune că Ceaușescu nu a fost cinic, ci că a fost nebun, posedat de boala puterii, a fost un dictator care în ultimii ani a mers contra poporului său.

Opinii de interes sunt și cele despre scriitorii reprezentativi.

„Dacă vrem să vedem ce era modern în Eminescu, trebuie să-l citim în paralel cu Baudelaire”. Sunt cuvintele cu care începe capitolul III al *Confesiunilor violente*, intitulat „O bibliotecă a măștrilor”. Așezarea lui Eminescu lângă marele poet francez este semnul de prețuire a lui Breban pentru poetul nostru național, dar și a valorii multor altora dintre scriitorii noștri.

Cuvinte frumoase spune romancierul despre legătura lui Eminescu cu Slavici, Caragiale, Creangă, despre valoarea operelor acestora. Proza lui Creangă este tipică pentru literatura română. Creangă, spune Breban, este scriitorul care s-a oprit între literatura cultă și cea populară. Iată cum îi caracterizează Breban pe cei doi prieteni, care făceau „un cuplu inegal”: „Bănățeanul Slavici: este pământul, e suportul calm, blând, comprehensiv, previzibil, iar dincolo, la Eminescu, găsim nebunia, daimonul, sideratul”. Diferă apoi limba în care aceștia scriu și se exprimă: a lui Eminescu este „atât de mătăsoasă, de caldă, cu izbucniri aspre de geniu”, pe când Slavici „are limba celui ce trăiește într-un imperiu cosmopolit, unde se vorbesc mai multe limbi: germană, maghiară și română”. Cuplul pe care îl făcea Eminescu cu celălalt prieten, Caragiale este considerat de Breban și mai strident. Caragiale, care „suferea de un complex de inferioritate”, era „un clasic, un clasic ranchiunos, un clasic cu o vervă acidă” care „vedea în jur numai prostie și îngâmfare” și „îl afronta pe Eminescu”, prietenia dintre ei fiind plină de contraste.

Dialogul cu Constantin Iftimie continuă, de la Eminescu și cei din jurul „Junimii”, la Liviu Rebreanu, Mircea Eliade, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu ș.a., relevându-se aportul acestora la crearea romanului românesc modern. De la aceștia, la Tolstoi, Dostoievski, Kafka, Proust și Thomas Mann, care au ocupat un loc important în lecturile sale.

Vorbind despre „Conștiința creației”, Nicolae Breban declară: „Eu, când stau și-mi scriu cărțile, nu sunt împins de niciun fel de curent, afară de curentul ideilor mele și ale unei fascinații din tinerețe – de a ajunge un bun scriitor”. Prima carte, *Francisca*, alături de *Moromeții* lui Preda și de *Groapa* lui Eugen Barbu, au marcat o anumită direcție în literatura actuală.

În dialogurile sale, Nicolae Breban revine mereu la biografia sa și la generațiile de scriitori care s-au format la revistele literare. Capitolul IV („Conștiința creației”) începe cu opiniile lui N. Breban despre relativa „destindere” de la revista *Steaua* din Cluj din deceniul VI al secolului trecut și cu rolul jucat de redactorul-șef al acesteia, Anatol E. Baconsky, care i-a dat un conținut „strict estetic”, ceea ce era considerat o „evaziune dușmănoasă față de programul Partidului în anii aceia”, revista ardeleană devenind „cea mai bună revistă literară românească”, depășind *Gazeta literară*, care „făcea o propagandă sovietică și proletcultistă”. Urmarea a fost că Baconsky a fost înlocuit, dus la București, unde a fost marginalizat.

Interesante sunt opiniile lui Nicolae Breban despre cei doi dictatori, Dej și Ceaușescu, despre disidență și exil. Vorbește de o disidență chiar în rândurile Comitetului Central, în care s-au detașat grupări cu opinii diferite, una mai liberală, din care făceau parte Gogu Rădulescu, Paul Niculescu Mizil, Iliescu, și alta mai radicală, în frunte cu Dumitru Popescu, ideologul partidului și apropiat al lui Ceaușescu.

Exilul românesc a cunoscut două etape: cea de după anii '50, care nu a fost o izgonire, ci o fugă, o teamă de regimul comunist; a doua, un exil individual din perioada ceaușistă, o stare de spirit, în căutarea esteticului. Nicolae Breban vorbește despre un exil interior, trăit de el în România, care „a durat 20 de ani”.

Prima plecare a lui Breban în străinătate a avut loc în iunie 1971. A fost și întâia întâlnire cu unii dintre românii aflați în exil. A încercat să înțeleagă ce înseamnă Parisul pentru un scriitor venit dintr-o cultură europeană care nu prezenta un mare interes, Parisul fiind cutia de rezonanță a Europei culturale.

Cioran, de exemplu, a publicat o carte în Franța după doisprezece ani de la venirea aici. Au urmat altele, fără a fi luat prea mult în seamă de critica literară franceză, afirmă Breban. Abia după treizeci de ani i-a fost cunoscută opera la valoarea reală.

Legăturile lui Nicolae Breban cu Franța au fost, pentru început, organizate legal, așa cum a fost și cea din iunie 1971. A fost și primul contact la fața locului, aflând ceea ce înseamnă exilul prin întâlni-

rea cu românii de aici. La acea vreme, Nicolae Breban era cunoscut la Paris ca un tânăr scriitor, un lider în Uniunea Scriitorilor.

Protestul pe care l-a publicat Breban împotriva politicii lui Ceaușescu îi va schimba nu numai imaginea în concepția exilaților, ci și situația sa din țară, fiind exclus „de peste tot”, din Partid, din conducerea Uniunii Scriitorilor și chiar din parterul vilei în care locuia. „Eu mi-am aruncat, spune Breban, nu numai cariera, dar și casa”.

Nicolae Breban a devenit un disident care se aștepta ca în orice moment să fie ridicat.

Din cele zece secțiuni în care sunt încadrate întrebările formulate de Constantin Iftimie și răspunsurile lui Nicolae Breban se pot reconstitui viața literară, dar și cea politică a României dominate de regimul comunist și de cei doi dictatori, Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, ajutați, voit sau prin constrângere, de o bună parte dintre scriitorii care, prin atitudinea lor de compromis, au devenit părtași la parcurgerea unui moment de aproape 50 de ani din istoria României.

Volumul, în întregul său, trebuie privit, așa cum se spune în preambulul *Lectorilor mei*, nu numai ca unul de confesiuni și mărturii, ci și ca unul care, prin referirile la scriitorii vremii și la oamenii politici, devine o carte document, conturând, în același timp, personalitatea scriitorului și a omului de largă viziune, Nicolae Breban.

Cealaltă carte de confesiuni, *Viața mea*, volum apărut la Editura Polirom (2017), este un volum cu un pronunțat conținut biografic, în același timp o scriere de o mare intensitate epică. Este cartea în care Nicolae Breban își reiterează drumul vieții, începând cu anii copilăriei și până la cei ai senectuții. După cum recunoaște autorul, „*Viața mea* nu este doar reconstituirea unei biografii excepționale, ci și verificarea unei structuri, a unei trăiri-tip care revine mereu”. Este o carte în care scormonește în trecut cu luciditate și cu spirit critic, dar și cu nostalgie și patetism, ca martor al epocii pe care a traversat-o. Este, în egală măsură, o carte în care autorul și eroul, totodată, face o analiză severă a vieții literare la care și el a fost părtaș.

În „mottoul” înscris pe pagina de gardă a cărții, Nicolae Breban spune așa: „După o vreme m-am așezat pe marginea drumului care a fost viața mea”.

A doua viață a lui Nicolae Breban este cea a creației, a creatorului lucid și autentic. „Mi-am lăsat în urmă, spune prozatorul, nu numai copilăria, dar și tinerețea prin creație”. Apariția primului său roman, *Francisca*, i-a adus lui Nicolae Breban un succes neașteptat. A fost pornirea în literatură. Au urmat alte și alte romane, care i-au schimbat drumul și i-au adus notorietate.

Viața mea este o carte despre viața lui Nicolae Breban trăită și asumată, cu suferințe și coborâșuri. O poveste despre copilăria sa, a adolescenței cu turbulențele vârstei. Este, în același timp, o carte de o profundă analiză a vieții literare, a celei politice și, nu în ultimul rând, a frământărilor omului de creație aflat mereu în căutarea adevărului. Este romanul unei vieți încărcate de trăiri, în care, cu naivitatea adolescentului sau a omului în plină maturitate, pune întrebări și caută răspunsuri. O carte a prieteniei, a trăirilor interioare și a vieții intime, despre femeile pe care le-a iubit și despre laboratorul său de creație.

În volum întâlnim pagini memorabile despre generația sa de scriitori: N. Labiș, A. Păunescu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Nicolae Manolescu, Ioan Alexandru, dar și despre anomalii promovate de regimul comunist prin eliminarea din viața literară a unor personalități ca Lucian Blaga, T. Maiorescu, E. Lovinescu, T. Arghezi ș.a. și înlocuirea acestora cu scriitori lipsiți de talent precum Dan Deșliu, Victor Tulbure, Maria Banuș etc.

În capitolul XIII (Exilul), revine la peregrinările sale prin Suedia, Franța și Germania Federală – unde devine cetățean german, datorită originii mamei sale –, stăruind asupra relațiilor cu Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu și cu alți români parizieni, dar și asupra exilului interior bucureștean, augmentat de celebrele teze ceaușiste din iulie 1971, fără a eluda avatarurile publicării romanului *Bunavestire*, cu sprijinul unui secretar al C.C. al P.C.R. (Cornel Burtică), după ce fusese refuzat de Marin Preda și alți editori.

După lectura celor două cărți – *Confesiuni violente* (1994, 2021) și *Viața mea* (2017) – putem afirma că ele reprezintă o contribuție necesară la cunoașterea unei personalități emblematice a culturii românești, îmbogățind, totodată, literatura mărturisirilor atât de așteptată de cititori.

O antologie „originală”: *Sunetul Noica*

Dr. Florian ROATIȘ

Baia Mare

Deși s-a scris foarte mult despre Constantin Noica, apariția unei noi cărți despre filosoful de la Păltiniș reprezintă, întotdeauna, un eveniment editorial.

Cu o „mică” întârziere am descoperit cartea lui Dan Iacob, intitulată *Sunetul Noica*, publicată la Editura Papirus Media din Roman, în anul 2019, cu ocazia aniversării a 110 de la nașterea filosofului la Vitănești, azi județul Teleorman.

Având un subtitlu ce sugerează eclectismul— „o antologie de autori, texte și teme legate de viața și opera filosofului român” — cartea nu mi-ar fi declanșat interesul dacă nu aș fi parcurs succintul „Argument” al autorului (pp. 5-6). Am aflat astfel că Dan Iacob a făcut parte din grupul privilegiat al tinerilor care au urcat, în anii '80, la Păltiniș spre a se hrăni din înțelepciunea magului retras într-o mică și cvasi-insalubră cabană. Căci, contrar „orgoliului exclusivist” care i-a fost reproșat lui Noica și discipolilor săi de către N. Steinhardt, filosoful de la Păltiniș îi primea cu o politicoasă disponibilitate pe tinerii care căutau „școala” sa, acea școală în care, potrivit cuvintelor lui Leon Bloy „nu se știe cine dă și cine primește”.

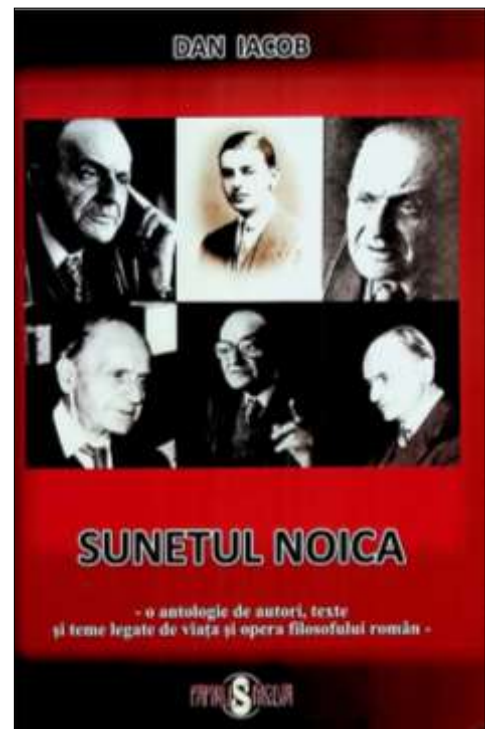
După o cronologie selectivă a vieții și operei lui C. Noica, autorul ne prezintă, în primul capitol, care dă și titlul cărții, câteva fragmente din opera nicasiană, inclusiv „Nota testamentară” și o „Autoprezentare” ale acestuia.

Capitolul II, intitulat „Neodihna de Noica”, este cel mai interesant pentru cititori, întrucât cuprinde întâlnirile lui Dan Iacob cu Constantin Noica la Păltiniș, particularizând unul dintre zecile de discipolate petrecute în ambianța păltinișeană.

În anul 1984, autorul, student la Politehnica bucureșteană, aflat pe „un drum al căutării de sine”, cu mii de pagini citite, iar unele fișate, i-a scris, în urma lecturii *Jurnalului de la Păltiniș*, devoalându-i intenția de a elabora un eseu despre *Luceafărul* eminescian, trimițându-i o schiță cu bibliografia și cuprinsul. Filosoful, care, ca și Steinhardt, nu lăsa nicio scrisoare fără răspuns, i-a încurajat demersul, sfătuindu-l să lase „în sertar” textul, timp de „câțiva ani”, și să-și concentreze atenția „pe cei mari”, citați în original (vezi pp. 74-75).

Discipolul, care viza „lămurirea, întru luminarea de sine”, l-a ascultat și a redactat, într-o primă formă, lucrarea „Tema ființei și poema Luceafărul”, iar la finele anului 1985 revine cu o nouă scrisoare cerând sfatul privind oportunitatea de a urma o a doua facultate, cea de Filosofie. Noica i-a răspuns afirmativ la începutul anului 1986 (p. 75), ocazie cu care i-a transmis o listă de lecturi (pp. 80-81) considerate „necesare unui tânăr cu pregătire științifică și deschis pentru filosofie”.

Întâlnirea cu Noica, „față către față” a avut loc între 19 și 24 august 1986 la Păltiniș, la vila 12, filosoful dovedindu-se o gazdă desăvârșită, în pofida condițiilor mai mult decât modeste de aici (vezi descrierea camerei în care locuia Noica, p. 91) și un mentor extrem de înțelegător cu tânărul pornit cu entuziasm, dar fără instrumentele necesare (cunoașterea limbilor greacă, latină și germană) în cucerirea iubirii de înțelepciune. Cât va fi citit și conspectat Dan Iacob din lista de lecturi propusă de Noica (6 texte din Aristotel, 4 din Platon, 4 din Kant, 4 din Hegel, 2 din Leibniz, plus câte una din Melissos, Xenofon, Anselm, Fichte, Schelling și Heidegger), nu știm! Toate, din februarie până în august 1986 și în

condiția sa de inginer stagiar! Noica l-a încurajat, temperându-i, totodată, entuziasmul, afirmând că „până la patruzeci de ani porți pantaloni scurți în cultură” (pp. 84-85)! Sfaturile sale către tânărul aspirant în filosofie, necomentate de acesta, ni se par cvasi-imposibil de realizat și astăzi de către un tânăr aflat în „câmpul muncii”, cu atât mai mult în acel deceniu nouă, de apogeu al comunismului românesc. Pe Noica nu-l interesa decât cultura de performanță și, deși suferise eșec în căutarea prin țară a celor 22 de „genii” – tineri excepțional dotați pentru cultură, sortiți antrenoratului cultural – îi propune lui Dan Iacob, pe lângă învățarea limbii germane și perfecționarea celei franceze (de greacă și latină îl scutește), o listă de 70 de titluri din cultura greacă (Platon, Aristotel, Plutarh, Plotin – în întregime, apoi Homer, Hesiod, presocraticii, stoicii, tragicii Eschil, Sofocle și Euripide etc.), dar și câteva lucrări de sinteză despre cultura greacă, de Hegel, Nietzsche, Rohde și Fustel de Coulanges – toți aceștia „într-un an și jumătate, doi” (p. 85). În plus, tânărul discipol era sfătuit să citească nu cărți, ci autori, iar apoi culturi în întregul lor (Călinescu, mai modest, cerea să citim literaturi).

Nu știm cât a reușit să lectureze Dan Iacob din lista lui Noica, întrucât autorul nu ne spune. Recunoaște, în schimb, că a ținut cont de sfatul de a păstra textele în sertar și a nu le publica înainte de 40 de ani.

Pentru cei care au citit *Jurnalul de la Păltiniș* în urmă cu patru decenii, paginile de jurnal din acest capitol despre cele șase zile petrecute de discipol cu Noica produc o firească nostalgie, întrucât evocă modesta cameră și programul filosofului, gesturile și sfaturile acestuia și, nu în ultimul rând, simplitatea unui erudit care „posedă arta de a nu pune în umbră pe nimeni” (p. 91).

Acest capitol, în care autorul își dă măsura probând talent evocator, se încheie cu reflecții ale lui Dan Iacob despre Noica și despre câteva cărți dedicate acestuia de Florica și Marin Diaconu, Marta Petreu, Gabriel Petric și G. Liiceanu.

Următoarele patru capitole alcătuiesc antologia propriu-zisă. Diletant realizată, asistăm la o înșiruire redundantă de fragmente din texte ale unor autori din bibliografia lui Noica. Capitolul III este intitulat „Cărți despre întâlnirile cu filosoful”, dar dintre cele 35 de volume antologate doar șapte sunt dedicate lui Noica și ele aparțin lui G. Liiceanu, Mircea Handoca, Vasile Dem. Zamfirescu, Valentin Coșoreanu, Teodor Tanco, Constantin St. Dogaru și Ioan Ursu. Restul cuprinde cărți care conțin doar scurte referiri la autorul *Devenirii întru ființă*, la diferite ocazii, prezentând informații de multe ori cu caracter secundar. Așa sunt cele semnate de Mircea Vulcănescu, Alina Mungiu-Pippidi, Aurora Liiceanu, I.D. Sîrbu, Ioan Pinteș și alții.

La fel, capitolul IV promite, în mod pretențios, „Cărți despre sistemul filosofic al lui Constantin Noica”, în realitate tot volume în care se face „vorbire” despre viața sau opera acestuia. Dintre cele circa 40 de opere reținute, doar cele aparținând lui Andrei-Dragoș Giulea, Isabela Vasiliu-Scraba, Sorin Lavric, Laura Pamfil, Alexandra Laignel-Lavastine, Mircea Malița, Dragoș Popescu, Anca Manolescu și Mircea Lăzărescu abordează, și ele, câteva teme noiciene. Fragmentele preluate din cărțile lui Ștefan J. Fay, Stelian Tănase, Nicolae Balotă, Ion Dur, Ion Ianoși, Maria-Zoica Ghițan sau Zigu Ornea, oricât de semnificative, nu contribuie la conturarea gândirii filosofice a lui C. Noica. Din păcate, Dan Iacob n-a avut acces, așa cum recunoaște, la volumele semnate de Constantin Barbu, Emilia Guliciuc, Ion Hirghidus, Adrian Niță, Ioan Călăuz, Constantin Aslam, Ion Ianoși (monografia din 2006) și, se pare, nici la cele ale lui Mihai Grădinaru și Ion Militaru – adică tocmai cele care abordează sistemul filosofic noician!

Îl invidiem pe Dan Iacob pentru șansa de a-l fi întâlnit pe C. Noica, dar cartea sa va deruta și, în final, va dezamăgi pe cei doritori de a percepe „sunetul filosofiei” noiciene, cum promitea inițial autorul potențialilor cititori (p. 35). Și aceasta, întrucât antologia de față este realizată cu un vizibil și deranjant diletantism, adică neprofesionist, amalgamând fraze, alineate și pagini dintr-o generoasă bibliografie, fără a respecta logica și succesiunea ideilor. Spus limpede, se pare că autorul nu a aflat încă de utilizarea croșetelor pentru a marca omiterea unor fragmente din text, după cum așa-zișii intelectuali declarau, în urmă cu câțiva ani, cu candoare că nu au știut de existența ghilimelelor!

Metoda eronată practică o regăsim în aproape toate textele, excepție făcând doar cele scurte, de o pagină și ceva. Fiind atât de multe, o să evidențiem doar câteva dintre ele.

Din cartea lui Gabriel Andreescu, *Existența prin cultură. Represiune, colaboraționism și rezistență intelectuală sub regimul comunist*, reține din paginile 229-236, de fapt un subcapitol, doar puțin mai mult de o pagină (pp.189-190), evident fără a marca prin paranteze drepte textele omise! Și, în puținul reținut, două

substituiți: „individualiste” în loc de „individualizate” și „Dragoș Protopopescu” în loc de „Dragoș Petrescu”!

Din cartea lui Ion Dur, *Noica – între dandysm și mitul școlii*, ne prezintă din subcapitolul „Viața ca imitatio Christi” pe două jumătăți de pagină pasaje discontinue din paginile 140-146, iar în continuare recenzia lui Sorin Lavric, „Noica – un gânditor creștin?”.

Corect ar fi fost, și bine pentru cititori, să fi redat, ca și din cărțile lui G. Andreescu, Eugen Simion, Alexandra Laignel-Lavastine, Andrei Pleșu etc. în întregime subcapitolele respective. Apoi, din cartea lui Gabriel Liiceanu, *Declarație de iubire*, rezumă textul „Provocarea lui Noica” (pp. 61-76) pe o pagină și câteva rânduri (pp. 283-284), se subînțelege, amalgamând pasajele! La fel se prezintă și „rezumatele” din cărțile având ca autori pe Mircea Handoca, Alexandra Noica-Wilson, Constantin St. Dogaru, Mircea Malița și alții. Mai sunt și alte exemple, dar cel mai elocvent ni se pare a fi modul în care procedează cu textul „Noica și utopia recunoașterii” din cartea Martei Petreu *De la Junimea la Noica* (pp. 477-503), reprodus pe trei pagini și jumătate (pp. 261-263)!

În toate textele amintite de noi, ca și în altele, Dan Iacob îngheșuie pasaje (rar și paginile), aplicând un adevărat „pat al lui Procust”, fără a preveni cititorul de trecerea bruscă la alte idei, sărind peste explicații, paranteze etc. Oferim un exemplu, din zecile risipite cu dărnicie în cuprinsul antologiei, prin care autorul nostru simplifică nepermis textul. Astfel, la pagina 136, Dan Iacob scrie: „Numai la Păltiniș, ne spune Liiceanu – există mântuire”. Textul corect, preluat din articolul „Catarii de la Păltiniș” de N. Steinhardt este mai „explicativ”: „Numai la Păltiniș – ne spune Liiceanu – (și tot astfel s-a crezut la Darmstadt ori la Shantiniketane ori la Dornach) – există mântuire”. Urmează, în textul lui Steinhardt, tocmai motivul care explică „laica pornire revendicativă” – după expresia Monicăi Lovinescu – a monahului de la Rohia, faptul că nu au fost amintiți, nici el, nici Alexandru Paleologu, în *Jurnal*: „Au mai fost inși care l-au iubit, admirat și respectat pe C. Noica”. În continuare, Steinhardt apreciază pe tinerii „care-i luminează” filosofului, „îi îmbogățesc și-i îndulcesc ultimul pătrar al vieții în ascetica lui însingurare de la Păltiniș”. Recunoaște și efortul pe care-l fac aceștia în „a-l studia temeinic pe Hegel ori a traduce dialogurile platoniciene și scrierile lui Heidegger”, ba și „valoarea jertfei străbaterii” de către aceștia a „distanței de la București până la înălțimile sibiene cu trenul și apoi cu un autobuz dintre cele mai asemănătoare cu o dubă”. Și abia acum, Dan Iacob (evident fără o necesară, dar nepotrivită croșetă) reia textul lui Steinhardt: „Dar poate că nici toți cei care, solidari cu Noica, au luat cândva drumuri cu o altă destinație nu au săvârșit rele...”. Este vorba de Steinhardt și de Paleologu, în primul rând, dar cititorii nu vor înțelege ce legătură are distorsionatul fragment cu mântuirea evocată de Liiceanu!

Dar cititorii vor fi derutați și de alte inadecvări, alte deformări voite de texte, de superficialitate și erori de exprimare.

Astfel, cititorul este înșelat, căci i se promit texte din volume despre Noica semnate de autori (exegeți) consacrați, în schimb li se livrează, uneori, fragmente din articole, recenzii sau interviuri despre cartea respectivă, deci de „second hand”! Suita acestor substituții debutează cu mult-pomenitul *Jurnal de la Păltiniș*, semnat de Gabriel Liiceanu. Contrar așteptării cititorilor, mai ales a acelor care n-au lecturat cartea apărută în urmă cu patru decenii, Dan Iacob alege să prezinte excerpte dintr-un interviu luat de Laurențiu Ungureanu „protagoniștilor jurnalului”, printre care îi include, în mod eronat, și pe Alexandru Paleologu și N. Steinhardt! Or, este un fapt binecunoscut că aceștia n-au făcut parte din scenariul conceput de Liiceanu, omisiune care a generat riposta monahului de la Rohia față de „catarii de la Păltiniș”, receptată cu uimire de unii și cu bunătațe înțelegătoare de către Noica. Și parcă nu era suficient, reține și pasaje din texte aparținând lui M. Cărtărescu și Virgil Ierunca despre același *Jurnal*, deci indirect despre Noica!

În același mod procedează autorul și la pagina 237, unde sub titlul cărții lui Ion Militaru, *Constantin Noica și critica Occidentului...* pune două mici pasaje dintr-o scurtă recenzie la carte semnată de Dorica Boltașu într-un număr din *Observator cultural* din 2002! În plus, Dan Iacob o „botează” pe autoare: „Dorina Boltașiu”! Textul acesta putea lipsi, la fel ca și cele aparținând lui Mihai Grădinaru, Maria Cogălniceanu, Cornel Moraru, Ion D. Sîrbu, Jeni Acterian și chiar cel al lui Adrian Marino, întrucât sunt fortuit alese, prea scurte și, ca atare, confuze și inadecvate. Spre exemplu, dintr-o carte a Mariei Cogălniceanu se reproduc, pe o jumătate de pagină, două liste cu nume de ofițeri, informatori și agenți care „i-au lucrat” pe Noica și pe prietenul acestuia, pictorul Vespasian Lungu, autorul frescei cu bizoni din vila filosofului. Ce spun aceste nume, sec redade, cititorului?

Procedul substituției este aplicat și la cartea bunului prieten al lui Noica, Alexandru Paleologu, care se „despărțise” de filosof în anul 1980 într-un eseu din volumul *Ipoteze de lucru*. Cititorii vor fi privați și de contactul cu scrisul acestuia, căci antologatorul le oferă doar fragmente din prefața lui Cristian Bădiliță la cärticica *Amicus Plato sau... despărțirea de Noica* (reeditare a textului din 1980). Din cartea lui Vasile Dem. Zamfirescu, *În cântarea sinelui*, ne sunt livrate doar două alineate din „Cuvântul-înainte” al autorului (desigur deformate!), urmate de „câteva fragmente” despre întâlnirile acestuia din urmă cu magul de la Păltiniș, extrase din interviul luat de Ioana Scoruș lui Vasile Dem. Zamfirescu și publicat în suplimentul cultural al ziarului *Cotidianul*. Tot numai prin câteva extrase din prefață antologhează Dan Iacob și *Vămile gazetăriei* de Ion Dur și *Bătălia continuă* de Dorin (nu Constantin, p. 268) Popescu (la acesta și din „Argument”).

Încheiem seria de inadecvări cu „prezentarea” făcută de autorul antologiei celor două cărți, competent scrise și la obiect, ale lui Sorin Lavric. Pe puțin mai mult de o jumătate de pagină (p. 242), Dan Iacob combină câteva fraze, fără legătură, preluate din lucrarea *Ontologia lui Noica* (pp. 31-60!), după care urmează o recenzie a lui Adrian Niță din revista *Observator cultural*! La fel, nici din *Noica și mișcarea legionară* nu avem decât câteva fragmente disperate și un text al lui Radu Ciobanu, despre volumul lui Lavric, dar nu ni se precizează sursa.

Numeroasele goluri din textele antologiei reflectă o modalitate de lucru greșită și infructuoasă, diminuând posibilitatea de comprehensiune a „inimii inteligente” a filosofului C. Noica – scopul propus de Dan Iacob (vezi p. 379).

Pe lângă faptul că „antologhează” prefete, articole din reviste și ziare și chiar interviuri, acesta nu respectă cu fidelitate textele asupra cărora se apleacă; substituie cuvinte și expresii, introduce cuvinte de legătură și reformulează atunci când „rupe” textul, fără a preveni cititorul prin necesarele paranteze drepte. Există, apoi, stângăcii și erori în exprimare, fie din neatenție („să împlinesc”, în loc de „să plinesc”, p. 159; Noica „obtează” și „înărădăcinarea fascistă” în loc de „rărăcirea fascistă”, p. 233), fie din neștiință („ghetele” în loc de vestitele „ghetre” ale filosofului, despre care scria cândva Mircea Dinescu, p. 199; „superbețea” gândirii lui Noica, p. 374 sau „Hermann Kezserling”, transcrierea numelui fondatorului Școlii de Înțelepciune de la Darmstadt, Hermann Keyserling, p. 275 și altele).

Și, în fine, nu se face nicio referire la „temele legate de viața și opera filosofului” anunțate în subtitlul cărții. Nu știm în ce măsură vor reuși cititorii să extragă din textele estropiate teme precum filosofia lui *întru*, mitul școlii în care nu se predă nimic, respectiv în care „nu se știe cine dă și cine primește” – după expresia lui Léon Bloy –, raporturile cu mișcarea legionară ale lui Noica din anii '40 sau cu Securitatea în anii comunismului, critica Occidentului (a „Germaniei untului”), mila sa pentru învingători ca „fratele Alexandru” sau „fratele Marx”, interpretările la Hegel și Goethe, facsimilarea manuscriselor lui Eminescu, cultura de performanță și cei 22 etc.

Discipol al filosofului de la Păltiniș, Dan Iacob se dovedește puțin informat cu privire la biografia și opera acestuia, fapt reieșit din inexactitățile și confuziile din cronologia cu care se deschide antologia.

Astfel, la pagina 10 autorul afirmă că la Paris, în timpul bursei din anii 1938-1939, Noica s-a împrietenit cu Emil Cioran, cu care „abia se cunoscuse în țară”! Or, cei doi au fost colegi la Universitate și în cercul care gravita în jurul lui Nae Ionescu, s-au întâlnit la conferințele Asociației de arte, litere și filosofie „Criterion”, au fost premiați de Fundațiile Regale în 1934 etc. Să mai amintim și de fotografia cu Emil Cioran făcută la Geneva în august 1931, în timpul Congresului Studențesc, regășibilă în textul „Provocarea lui Noica” din cartea lui G. Liceanu, *Declarație de iubire*, p. 65?

Despre concursul pierdut de Noica în încercarea din 1943-1944 de a accede la universitatea bucureșteană pe postul de conferențiar la Filosofia istoriei și Filosofia culturii (iar nu de „istorie și filosofie a culturii”) au scris și lămurit lucrurile C. Popescu-Cadem (1988), Marin Diaconu (1998) și Lucian Nastasă-Kovacs (acesta a publicat o carte în 2019, redând *in extenso* desfășurarea concursului). Inițial, la concurs s-a înscris și Mircea Eliade, aflat la Lisabona, dar apoi s-a retras, rămânând în competiție C. Noica și Ion Zamfirescu (acesta suplinea respectiva conferință – și nu catedră!). Constantin Noica a fost respins la prima fază, aceea de evaluare și notare a dosarului, neintrând practic în concurs, pe motiv că lucrările sale nu se înscriu în specialitatea conferinței, fiind recomandat, mai degrabă, pentru un post de „istoria filosofiei, teoria cunoașterii și metafizică”. A fost apreciat și notat doar de Dimitrie Gusti, președintele Comisiei, și de Lucian Blaga, dar nu și de N. Bagdasar, G. Oprescu și Mihai Ralea, astfel că în

concurs a rămas numai Ion Zamfirescu, validat după susținerea celor trei probe orale. Lucian Blaga s-a retras din Comisia de concurs având „convingerea deplină că d-lui Noica i s-a făcut o nedreptate”¹⁴

Ca atare, nu știm de unde provine năstrușnica idee a lui Dan Iacob potrivit căreia Noica ar fi pierdut concursul ca urmare a refuzului de a anexa „o declarație cu conținut antilegionar” la dosarul de concurs! (p. 11). La trei ani de la guvernarea legionară, în timpul căreia Noica a publicat articolele din *Buna Vestire*, nu se punea problema unei retractări.

Pe aceeași pagină, autorul ne oferă o altă poveste, amestecând aspecte reale cu altele inventate. El afirmă că, în anul 1945, Noica ar fi cumpărat, „în Pădurea Andronache, o «culă» unde începe activitatea de «mentor» spiritual pentru mai tinerii N. Steinhardt, Sergiu Al-George, Mihai Rădulescu, Alexandru Dragomir, Mircea Vulcănescu”.

Noica nu a cumpărat, ci a construit, într-adevăr, la marginea Pădurii Andronache din apropierea Bucureștiului o casă, dar nu o „culă”, în care au locuit soția Wendy Muston cu cei doi copii până în 1955, la plecarea acestora în Anglia! O casă în formă de culă a vrut să facă la Mogoșoaia, după ieșirea din închisoare (arhitectul Constantin Joja făcuse schița, iar Steinhardt avea promisă o cameră), dar proiectul a fost abandonat, datorită lipsei banilor necesari.

La Andronache, s-a întâlnit Noica, pentru scurt timp, cu prietenii, la discuții culturale, dar nu s-a erijat în postură de mentor spiritual, puțin posibilă în acele vremuri când se instala comunismul. Mircea Vulcănescu a fost arestat și închis la Arsenal, iar N. Steinhardt îl va întâlni pe Noica la Câmpulung Muscel, unde acesta avea domiciliu forțat, în 1954! Iar din biblioteca lui Mircea Eliade lăsată în custodie lui Noica, Sergiu Al-George va lua doar câteva cărți de filosofie și de indianistică.

Despre fatala *Povestiri despre om: După o carte a lui Hegel*, piesă importantă în dosarul procesului „Noica-Pillat”, aflăm că a fost „scrisă la îndemnul lui Cioran”, care, la rândul său, a fost „solicitat de Universitatea Sorbona” să ia legătura cu „fostul bursier” din anii 1938-1939 în vederea aniversării filosofului german! Ce simplu se prezentau lucrurile în România anului 1956! Puteai scrie și publica în străinătate cărți despre filosofia idealistă germană, cu condiția să fie pe înțelesul discipolilor!

Să mai amintim că la p. 16, din formularea autorului se înțelege că în anul 1978 Noica a publicat cărțile *Spiritul românesc în cumpătul vremii* și *Șase maladii ale spiritului contemporan*. În realitate, este vorba de o singură carte, cu titlu și subtitlu, însă, cum „spiritul românesc” era „tratat” doar în capitolul ultim, la reeditare, subtitlul (*Șase maladii ale spiritului contemporan*) a înlocuit titlul inițial.

La pagina 24, autorul ne livrează informații false despre Sanda Stolojan, nepoata scriitorului-diplomat Duiliu Zamfirescu, prietena pariziană a lui Noica. Aceasta nu a făcut parte din lotul celor 23 de intelectuali din lotul Noica-Pillat. Ea și soțul său, Vlad Stolojan, au fost arestați și anchetați pentru „acte pregătitoare de trecere a frontierei” în 1949 și eliberați după circa șase luni. Vlad Stolojan, nepotul unor cunoscuți oameni politici (Mitică Filipescu și Ion Brătianu) a fost arestat din nou în 1958 și trecut prin închisorile Jilava și Gherla, unde i-a întâlnit pe Noica și Steinhardt, cu acesta din urmă legând o frumoasă prietenie. El a fost răscumpărat de către familia sa din Franța prin intermediul lui Henry Jacober, negustor de cereale din Londra. A fost grațiat la 30 noiembrie 1961 și s-a stabilit cu soția și fiul la Paris. Sanda Stolojan s-a remarcat aici ca scriitoare – eseistă, poetă, publicistă, memorialistă, a tradus și prefăcut *Lacrimi și sfinți* în franceză etc. – și ca interpretă oficială a unor președinți francezi.

În sfârșit, un alt caz de deficit de informație îl întâlnim la pagina 27, unde autorul atribuie editarea celor trei volume cu publicistica lui Noica (*Semnele Minervei*, 1994, *Între suflet și spirit*, 1998, și *Moartea omului de mâine*, 2003) istoricului literar Marin Bucur (1929-1994), confundându-l cu cunoscutul editor al filosofului de la Păltiniș (ca și al lui Nae Ionescu, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu și al altor interbelici), filosoful Marin Diaconu (1937-2025).

Un lucru reiese cu claritate după lectura cărții lui Dan Iacob: și anume că acesta îmbină cu talent un deficit de informație cu un exces de imaginație în prezentarea ultimului mare filosof român.

¹⁴ Documentele concursului sunt prezentate de Lucian Nastasă-Kovacs în Anexele la cartea sa *Un concurs universitar și trei personaje: Constantin Noica, Mircea Eliade și Ion Zamfirescu*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2019, pp. 214-243.

„O istorie a literaturii prin... mărunțișuri? Sau prin bârfe?”

- Interviu de Ion FERCU -

Dr. Rodica LĂZĂRESCU

București

– Acum patru ani, scriam („Arheologia atingerii sufletelor”, în *Vatra veche*, nr. 9, 2021): „Filolog cu autoritate rară de profesionist al tainelor discursului lingvistic, spirit-orchestră al unei reviste onorate fără rezerve cu aplauze naționale, Rodica Lăzărescu are în gene și elevatele chemări către o specializare încă neinclusă în nomenclatorul profesiilor: arheologia sufletului. Știe că sufletul ne umblă mereu desculț prin lume și culege toți spinii vieții. Nu există suflet care să nu fi fost rănit prin mărcinii ființării, ne sugerează Origene: «Fiecare are probleme sale. Unii au la cină o pâine uscată, alții plâng că diamantele sunt prea mici»... Rodica Lăzărescu știe și că «după furtunile sufletului, ca și după ale naturii, învie flori pe care le credeam moarte» (Nicolae Iorga) și, cu har rar, ne invită să participăm la seducătoare simfonii ale acestor flori”. Între timp, cele două volume-reper pe care le-ați dăruit istoriei literaturii (Niculae Gheran în oglinda corespondenței, Editura Semne, respectiv Editura David Art, București, 2024) îmi sugerează că această „arheologie” – aplicată cu succes în teza de doctorat, volume de interviuri/confesiuni, cronici literare, biobibliografii, manuale alternative de Limba și Literatura Română pentru liceu, dar și în managementul de excepție al revistei „Pro Saeculum” – a devenit o marcă a discursului istoriei critice literare românești. Mi-am zis că suntem martorii unor fericite reacții nucleare în lanț: lui Niculae Gheran i s-a lipit sufletul (cu 23 de volume) de Liviu Rebreanu, Rodică Lăzărescu de universul epistolar al lui Gheran...

– Spre deosebire de NG, care nu și-a cunoscut „obiectul” de studiu, fiind „împins” către Rebreanu de profesorul Alexandru Piru, după care, știți vorba, pofta vine mâncând, eu am avut privilegiul de a fi, de prin 2011, în apropierea Păgubașului! De a intra în atelierul său de lucru.

Slujind atâta amar de vreme la curtea domnișorului Liviu, N. Gheran nu a avut timpul, dispoziția, răbdarea, ziceți-i cum vreți, să țină un jurnal. A avut, în schimb, o memorie fabuloasă, dublată de o poftă nebună de vorbă, de comunicare, din care făcea un adevărat spectacol! Avea în permanență nevoie de public, de spectatori, fie pentru relatările/povestirile sale orale, fie în comunicările scrise (epistole „pe hârtie”, în ultimii ani mesaje electronice). *Correspondența mă omoară și, paradoxal, mă ține în viață*. Un fel de crez cronicăresc, să nu rămâie nespuse, dar și o plăcere a spunerii! Odată eliberat de datoria față de Rebreanu, care i-a ocupat peste jumătate de veac din viață, și-a dat frâu liber talentului atâta vreme ținut sub obroc, descărcându-și sacul cu amintiri în tetralogia *Arta de a fi păgubaș*. Așa că lada sa cu scrisori este un fel de jurnal, mai sincer și mai autentic chiar decât niște notații diaristice, *volens, nolens* subiective și care (cunoaștem cazuri) pot fi chiar „fardate”, forfecate, croșetate. Om al documentului (uneori „documentul” fiind chiar martori chemați la bară!), în lipsa căruia nu se hazarda în afirmații, Niculae Gheran era conștient de valoarea fondului său epistolar (fie vorba între noi, era conștient, în primul rând, de propria-i valoare!), dovadă chiar grija cu care l-a păstrat și s-a încredințat că, după mutarea sa în eternitate, nu riscă să fie supus risipei. Iar în anii din urmă, când corespondența a îmbrăcat forma electronică (la care, în ciuda vârstei, s-a adaptat foarte repede și bine, chiar dacă uneori mai zbura câte-un mesaj la o altă adresă, în special taman la cel pe care îl luase la tocat), transmitea prietenilor, nu doar mie, schimburi de mesaje, sau numai părți din ele, precizând adesea „spre informare și valorificare”. Chiar am deschis volumul al doilea cu o frază tare dragă inimii mele (care însoțea mesajul expediat altcuiva, pe care mi-l încredința): *Rodică! (cum te-ar răsfăța Herșcu)*. Nu strică s-o arhivezi, pentru memoria pământului natal și a celui biblic din Ghencea, că mi-ai fost soră. Niculae. (Pentru buna înțelegere, dați-mi voie să precizez că Herșcu Rudel este personajul pitoresc din gura Oborului, unul dintre cei doi *alter ego* ai autorului din tetralogia *Arta de a fi păgubaș*, iar pământul biblic unde își consumă veșnicia Niculae Gheran se află în țințirumul Ghencea 2, la margine de București).

Cu riscul de a lungi răspunsul, vă citez și o dedicație (pe volumul *Cu Liviu Rebreanu și nu numai*):

Rodica Lăzărescu

Rodicăi Lăzărescu, cu mulțumiri la trierea arhivei personale, odată cu invitația de a [o] folosi, când și cum va dori în presă. Niculae Gheran (vezi polemica „stinsă” cu E. Simion, cunoștință veche, cândva mult prețuită de mine, nu și la senectute).

Revenind la nerostita întrebare, de ce „universul epistolar”?, răspunsul e simplu: publicând câte un episod în fiecare lună, cum ziceam, în diverse reviste, am dorit să-l păstrez cât mai mult în memoria contemporanilor. Apoi am încheiat primul volum ca un omagiu adus lui Niculae Gheran la împlinirea unui an de la plecarea sa spre un Dincolo sperat mai bun, „deși, mai știi ce-o fi și p-Acolo?”. A urmat al doilea, pentru a marca împlinirea a 95 de ani de la ivirea sa pe lumea Asta pe care a întors-o și a judecat-o pe toate fețele.

– Poposind pe îndelete asupra celor 553 de pagini ale celor două volume, am înțeles că empatizați grozav cu un gând al lui Cioran: „Adevărul despre un autor este căutat mai degrabă în corespondență decât în opera sa. Cel mai adesea opera este o mască”. Mă înșel?

– Nu, nu vă înșelați, de altfel gândul cioranian se împletește cu cel gheranian: „adresată unui om, o epistolă este prin definiție mai sinceră decât orice text destinat mai multor cititori”. Și, reiau/repet, în privința sincerității, epistola devansează jurnalul (cel puțin jurnalul publicat!). Și fiindcă și mie, ca și domnului Gheran, îmi place să lucrez cu materialul clientului, vă mai dau un citat, dintr-un mesaj electronic din 20 aprilie 2013: *Eu cred că atare corespondențe din arhiva personală sunt ilustrative nu doar pentru geneza unei cărți, ci și pentru cunoașterea autorului și, implicit, a unui sistem de relații.*

– Revin la Cioran: „Conversație cu un absent, scrisoarea este un eveniment major al singurătății [...]. În cărțile sale, Nietzsche joacă un rol, se... erijează în judecător sau profet, își atacă prietenii și dușmanii și se plasează – orgolios – în centrul viitorului. În schimb, în scrisori se plânge, e nenorocit, abandonat, bolnav, amărât, e tocmai contrariul a ceea ce se vede în necruțătoarele sale verdicts și imprecatii, adevărată însumare de diatribe”. „Orice spirit profund are nevoie de o mască”, zice Nietzsche în „Dincolo de bine și de rău”. Mai mult, adaugă el, „în jurul fiecărui spirit profund crește neîncetat o mască”. Și la Cioran este prezent acest joc. Atunci când îi citești opera, mai că-ți vine să-l ocrotești, să suni la 112, ca nu cumva să se sinucidă. Scrisorile sale către juna Friedgard Thoma sunt croite însă din plămada unui hedonism adorat de Aristip din Cyrene... Bert Nagel scrie despre celebrele scrisori kafkiane: „Scrisorile din perioada finală arată că scriitorul Kafka, în ciuda, sau poate tocmai datorită, rigurosului său fanatism al adevărului, nu se putea elibera din cercul vicios, diabolic al ambivalenței”...

Întrucât cunoașteți și operele expeditorilor scrisorilor către NG, întreb: ați întâlnit la unii dintre ei acest gen de joc al măștilor?

– Vă aduc și eu o mărturisire în acest sens: Chipul adevărat al artistului se dezvăluie în operă; în viață, el poartă doar niște măști. Nu-l judecați după măștile lui! – cerea Tia Peltz, fiica scriitorului, referindu-se la părintele ei, I. Peltz, într-o discuție cu Dorel Dorian.

Cât despre „jocul măștilor”, dar unul... pe dos, poate cel mai elocvent exemplu găzduit de „lada cu scrisori” (de care mă izbesc adesea ca de-un coșciug, cum declara NG într-o tabletă) e cel al lui Vlad Mușatescu, a cărui operă (*Visul meu e să rădă toată lumea, indiferent de vârstă, sex, naționalitate etc.*) contrastează flagrant cu viața autorului de neîncetate lupte – cu „ocalele” (ajunsesse la un moment dat la 142 kg), cu dietele, cu problemele locative (două locuințe demolate pe parcursul câtorva ani), cu editurile, cu bolile, cu multele proiecte, dar, mai ales, cu Timpul.

– Dacă privesc „Indicele de nume (selectiv)” – vreo 600 – și „Lista expeditorilor epistolelor” (peste 160), îmi amintesc de ceea ce spunea prietenul nostru comun, regretatul Constantin Călin: „Scrisorile sunt nu numai oglinzi ale autorilor lor, ci și ale celor care le primesc. Lângă autoportretul celor dintâi e și portretul (uneori difuz, alteori concentrat) al celor din urmă”. Cred, și din această perspectivă, că opul dedicat lui Niculae Gheran ar putea purta și un subtitlu: „O altfel de istorie a literaturii române contemporane”. Greșesc?

– Permiteți-mi să lepăd o lacrimă și să așez o floare pe lespede a memoriei recent plecatului dintre noi profesor Constantin Călin – pe 22 iunie ar fi împlinit 85 de ani...

Cât despre remarca domniei voastre, da, am avut și eu această „revelație” reconstituind (detectivistic, uneori cu puțină imaginație) acele povești despre prietenii, inamiciții, orgolii, invidii, malițiozități, gratitudini, întâmplări mai mari sau mai mici cu care e presărată viața literară... Și atunci m-am întrebat: S-ar încumeta cineva să scrie o istorie a literaturii prin... mărunțișuri? Sau prin bârfe? Credeți că s-ar mai plânge vreun scriitor că nu figurează în respectiva lucrare?

– Din aproape 500 de epistole a fost zămislită ființa acestei declarații de dragoste întru universul gheranian. În primul volum, am simțit un fior de firească neliniște atunci când spuneai că ați deschis „lada cu scrisori” cu speranța că demersul va ajuta la „cunoașterea autorului și, implicit, a unui sistem de relații”. Imediat, ați adăugat că ați manifestat

„grija de a ține cât mai departe cutia cu epistole de o alta, celebră, din mitologia greacă”. Publicând cel de-al doilea volum, ați inserat o precizare interesantă, amintind de riscul stărnirii unor „nedumeriri, nemulțumiri, critici mai mult sau mai puțin îndreptățite”. Cât de mult a fost deschisă cutia Pandorei? Când NG zice despre Pleșu că are „doxă, e cu hăț, pe lângă momăia de prietenul său Gabriel, lipsit total de umor, meru grav, ca un morcov vârat într-o găină moartă” sau despre Beligan că „un artist adevărat se retrage la timp, nu acceptă să fie cărat pe scenă cu targa”, te poți aștepta la niște **cutremure**. Au fost zărite și sensibilități gingașe iritate?

– Or fi fost, n-am auzit... Am încercat să evit scrisorile *ciupite de vărsat* (cum ar zice protagonistul nostru) ai căror autori sunt în viață. Când împrejurările m-au împins să-mi calc principiul, mi-am amintit că, adesea, l-am auzit pe domnul Gheran spunând, pare-mi-se că le-a și scris, câteva vorbe pline de tâlc: „Tovarăși, cine s-a pozat gol să aibă curajul răspunderii!” De ce pline de tâlc? Pentru că ele susțin existența documentului, a dovezii (*fotografia*) în lipsa căreia niciun adevăr nu se susține sau nu poate fi rostit! Desigur, e de discutat până unde poate fi împinsă limita „dezvăluirilor”, unde începe obligativitatea „croșetelor”. Cred că rămâne la latitudinea fiecăruia. Cu condiția să-și permită să beneficieze, la nevoie, de serviciile unei case de avocatură.

– Denumind emblematic unele subcapitole – „Prietenii, rude și paparude”, „Alți prietenii, rude și paparude”, „Fâșii biografice”, „Alte fâșii biografice”, „Cei trei muschetari” etc. – ați schițat portrete (ale expeditorilor și destinatarului) care ar putea fi decriptate și în registre estetice dintre cele mai variate: Pablo Picasso, Vincent van Gogh, Jan van Eyck, El Greco, Claude Monet, Leonardo da Vinci, Rafael, Nicolae Grigorescu... Un portret al lui Niculae Gheran, în ce manieră ați prefera să fie pictat?

– Tia Peltz! Și de nu mă credeți pe mine, poate-i dați crezare domnului academician Alexandru Zub, care-i scria, în iunie 1972: „Am simțit întotdeauna că în spatele exuberanței Dv. pândește, așteptând clipa în care să se poată înstăpâni suveran, tristețea acelui personaj care când nu se poate amuza pe seama semenilor săi își caută chipul în oglindă. Dar veselie lui e mistificare. Sub fardul bietului «pagliaccio» tremură lacrima, râsul lui e o formă a tristeții și o nouă ironie”. Vă amintiți lacrima de pe chipul clovnului Tiei Peltz?

– „Mi-ajungea răceala d-lui Eugen Simion – care mă amenința într-un post scriptum la un articol [...] că-și va face timp să arate cine am fost și cu ce m-am ocupat”, zice NG Și-a mai făcut timp E.S. („Sfinția Sa Eugeniu Mision”, cum îi zice NG) pentru asta?

– Sfada cu cândva mult prețuitul Eugen Simion a pornit prin 2006, urmare a unei tablete – *Bătrânețe haine rele* – provocate de pensionarea intempestivă a lui Gabriel Ștrempel, directorul Bibliotecii Academiei, tabletă publicată de Gheran în revista lui Augustin Buzura *Cultura*. În replica sa, E. Simion, și el colaborator al publicației, a lansat nefericita formulă cum că Gheran n-ar fi decât „administratorul operei lui Rebreanu”. Așteptat cu neastâmpăr în condei să i se spună cine a fost și cu ce s-a ocupat, Niculae Gheran n-a avut prilejul nici să afle, nici să-i răspundă, polemica „s-a stins”, dar de atunci Păgubașul nostru nu va rata nicio ocazie să-l înțepe cu vorba-i ascuțită. Totuși, în cele din urmă, și-a dat acordul ca Fundația Națională pentru Știință și Artă a Academiei să preia primele zece volume (*Opera Magna*) din ediția sa critică Rebreanu și să le publice în celebra colecție, de tip Pléiade, de *opere fundamentale*, coordonată, după cum se știe, de Eugen Simion. Că lucrurile nu s-au finalizat, asta-i altă poveste...

– Ne-o puteți spune?

– Foarte pe scurt, lucrurile au stat așa (se întâmpla în preajma sărbătorii a 150 de ani de la înființarea Academiei): aflând că NG și-a dat acordul să pună la dispoziția FNNSA volumele ediției adnotate de-a lungul anilor (aduse la zi cu tot ce apărea despre Rebreanu), Profesorul și-a exprimat intenția de a cere unui colaborator „să-l verifice pe Gheran”. Bineînțeles că NG a aflat și uite-așa se confirmă adevărul proverbului cu cei doi care se ceartă și pierde al treilea: celebra colecție nu-l găzduiește pe Rebreanu!

– Spuneți că pentru NG, „în timpul vieții, fotoliile academice s-au dovedit neîncăpătoare... «Dumnezeu să-i ierte, că are ce ierta!»” I-ați putea nominaliza pe unii dintre cei care s-au opus? Când roștiți „în timpul vieții”, simt că încă vă mai locuiește o speranță...

– Nu degeaba tetralogia mnezico-ficțională a lui Niculae Gheran se numește *Arta de a fi păgubaș!* Marele lui avantaj a fost acela că era înzestrat cu puterea râsului. Zicea adesea: „Se ține umorul de mine ca orbul de băț!”. Să vă dau un exemplu. În anul 1981, când a încheiat editarea și comentarea operelor editate ale lui Rebreanu, a primit Premiul „Perpessicius” pentru ediții critice, acordat de Muzeul Național al Literaturii Române. În 2005, când a încheiat întreaga ediție, nu numai că Editura Minerva i-a refuzat publicarea ultimului volum, cel cu numărul 23 (apărut prin bunăvoința Fundației „Niște țărani” a lui

Dinu Sărarul), dar premiul pentru ediții critice... s-a desființat!

Cât despre fotoliul academic, să ne amintim că editorul lui Eminescu, Perpessicius, a fost membru al Academiei (Eminescu, nu), editorul lui Caragiale, Șerban Cioculescu, a fost membru al Academiei (Caragiale, nu). În cazul lui Gheran, lucrurile stau invers! Rebreanu, da, Gheran, ba! După câte știu, nici nu i-a trecut cuiva prin cap să facă propunerea!

Speranță? Se zice că speranța moare ultima; totuși... moare!

– În „Calvarul”, Rebreanu nota aproape amar-humoristic: „Scriitorii sunt, într-o privință, ca țiganii: se ceartă și-n cimitir. Doar că sfada lor e poreclită polemică” (op. cit., Alcalay & Co Editor, București, 1919, p. 92). Amintind că pentru NG nu „s-a găsit nicio palmă de pământ pe Aleea Scriitorilor din Bellu”, dumneavoastră spuneți că, dând crezare lui Rebreanu, „cum că scriitorii români se ceartă până și în cimitir”, pașnic, NG „o fi vrut să evite întâlnirile care s-ar fi putut lăsa cu scânteii”. E multă junglă în universul epistolar al cărui musafir ați fost/sunteți?

– Nu, câtuși de puțin! Înainte de tămbălăul din decembrie îl făcea de temut funcția, după 1989, vorba! E ipocrizie/fățarnicie/prefăcătorie sau poate numai convenționalism în multe felicitări de An Nou, cărți de vizită, mesaje – cum să nu fie când o vorbă bună de-a lui Gheran pusă unde trebuie urnea din loc mașinăria editorială. Sau alte mașinații! Dragă domnule Gheran, În numele stimei noastre reciproce, te-ai ruga să o ajuți pe o „**formoasă**” doamnă care a scris o carte **frumoasă**, ca să răzbească la... liman. [...] Vă mulțumesc și vă dorește izbânzi, I. Pervain, Cluj, 21 iunie 1975. În orice caz, e multă istorie literară!

– Simt foșnetul epistolelor care n-au fost încă valorificate. E pe cale volumul al III-lea?

– Da, deja prin presa culturală am publicat câteva episoade, altele, predate redacțiilor, își așteaptă rândul să fie puse în pagină. Când voi avea fondurile necesare, voi suna adunarea. Din păcate, visul lui Niculae Gheran (și al oricărui istoric literar) de a aduna într-un întreg cele două părți ale unui dialog epistolar rămâne doar un vis.

– La **liber-alese**, îmi puteți răspunde la o întrebare pe care... nu am formulat-o? Bănuiesc faptul că va fi cea mai importantă întrebare a interviului...

– Nu știu dacă va fi așa și pe dincolo, sigur e foarte dureroasă. E o întrebare născută din cazuri cunoscute personal, pe care o adresez tuturor celor în măsură să facă ceva. Așadar, ce se întâmplă cu „moștenirea” cărturarilor plecați spre veșnicie? Cu bibliotecile lor, dolda de cărți rare, purtând dedicații valoroase, cu scrisorile, cu manuscrisele lor? Dornici să-și intre în drepturi, moștenitorii scapă care cum poate de „vechiturile pline de praf”... Aud că până și Biblioteca Academiei, din lipsa spațiului de depozitare, refuză orice donație.

– Îi scrieți, astăzi, o epistolă lui NG, în care sintetizați ecoul corespondenței sale (selectată/adnotată minunat de dumneavoastră) în lumea celor care cuvântă literar, critic-literar. Cum ar arăta această epistolă? Dacă adaug încă un buchet de mulțumiri pentru că ați acceptat acest interviu, îi trimiteți și lui Liviu Rebreanu câteva rânduri?

– Nu v-aș sfătui să mă provocați – zgândăriți o rană deschisă! Dar... fie! O să pun totuși un bemol! Alteță,

O făcui și p-asta! Lângă coliva, vinul și colacul de an, pusei și-o carte. Coliva o-mpărții prin țintirim, cartea o trimisei prin poștă. Mai întâi și-ntâi de toate (vă aud completând: *rața are patru roate*) a luat drumul Bistriței, ardeau toți de nerăbdare, vorba ceea, *s-o pipăi și să urlu: este!* De bucurie, Cocolino s-a făcut pulbere și-a mai depus o cerere de primire în Uniunea Scriitorilor, Sfinția Sa a cetit din sfintele scripturi și a dat chiar și cu tămâie de la Muntele Athos, Rationes, deși s-a mutat la Cluj, tot bistrițean a rămas în (ne)simțiri... Cred că voiau să depună și o coroană în țintirimul din Dobric, cu gândul mai mult la maici (*mănăstire, chef*), dar, fiind în post, fără dezlegare la nimic, au renunțat (și-or fi adus aminte că Dobricul nici n-are cimitir...). Numai junele Menuț și-a găsit timp să scrie ceva în *Răsunetul*. Mai aplecați spre cele lumești au fost clujenii (alde Ovidiu Pecican, *maître* Cubleşan, *maître* Mircea Popa), un istoric ploieștean care *e-n toate*, asemenea partidului *d'antan* (de data asta îl găsi în *Viața Românească*) și două co-nițe (succes la dame ați avut toată viața!), care, del!, tagma muierească, m-au provocat la taifas – cu vechia dvs. admiratoare Lucia Negoită am „bârfit” în scris (în *Acolada sătmăreană*), iar cu tânăra Oana Georgiana Enăchescu la microfonul Radio România Cultural! În rest, Alteță, vorba poetului, *e liniște pe dealuri ca-ntr-o mănăstire arsă!* D-aia de Sfânta Parascheva scosei și volumul al doilea – *scriți, băieți, scriți!* – și, v-o spun numai Domniei Voastre, e în chinurile facerii și al treilea tom! Aferim! Până atunci,

Toate brune,

P.S. Sunt tare curioasă – l-ați întâlnit pe-acolo pe domnișorul Liviu? Tot cu ochii pe poponeața nevestii?

La Radio România Actualități, un dialog despre Lucian Blaga

Emisiunea Actualități Cultură Civilizație R.R.A. din 3 ianuarie 2025

R. = realizator emisiune radio (Mihaela Helmis, Radio România Actualități – Cultură Civilizație)

A.S. = Anca Sîrghie/

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

La mulți ani și din partea Mihaelei Helmis, care ne propune azi, premergător Zilei și Săptămânii Culturii, o revenire la Lucian Blaga. Așa cum o face doamna profesor, critic și istoric literar Anca Sîrghie, autoarea unui nou volum ce mai aduce, mai poate aduce noutăți legate de filosoful-poet Lucian Blaga. Volumul *Lucian Blaga – profesor și mentor* include, anexate, notele unuia dintre cursurile ținute la Sibiu, între anii 1943 și 1945, curs găsit, în mod norocos, de autoarea care reușește să ne ofere fațete noi, care completează imaginea unei excepționale personalități precum Lucian Blaga.

R.: *Îl avem în gând, doamnă Anca Sîrghie, în gând, așezat cumva pe un pedestal prin vocea pe care unii dintre noi i-o aud, prin opera pe care o știm. Adesea pare de neatins, poate mai greu de înțeles, dar pe Lucian Blaga nu-l cunoaștem așa cum este el. Dar bucuria pe care ați avut-o să găsiți un caiet de cursuri de-ale sale din primăvara lui 1943 până în toamna lui 1945 a adus încă o lumină asupra unei personalități atât de bogate cum este, cum a fost și rămâne Lucian Blaga. De această dată, profesorul și mentorul. Așadar, ce să așteptăm de la această nouă călătorie pe urmele lui?*

A.S.: Lucian Blaga a fost pentru mine o mare, mare surpriză, pornind de la tiparul de filosof auster în portretul clasic, care ne fusese prezentat în manualele școlare, căci, ani de zile, 51 la număr, cât am activat cu devotament total în învățământ, am predat capitolul Blaga. Dar de-a lungul timpului a trebuit să îmi modific ideea, concepția, întrucât niște evenimente personale m-au ajutat să mă apropiu de anumite aspecte ale biografiei lui. Odată, în 1996, la un festival „Lucian Blaga” cu sesiune științifică la Cluj-Napoca, a fost o întâmplare faptul că m-a observat, m-a ascultat vorbind și a dorit să mă contacteze o doctoriță, în vârstă de 86 de ani atunci, doamna Elena Daniello. Am manifestat multă prudență la început, dar ea m-a convins și, cu texte în față, am constatat că este adevărat, ea a fost ultima muză inspiratoare și așa a apărut în 2015 o carte dedicată acestei teme, intitulată *Lucian Blaga și ultima sa muză*, care a primit Premiul „Octavian Goga” al Uniunii Scriitorilor din România la filiala Sibiu. Este o carte care circulă și tradusă în limba franceză. Apoi, iată, așa cum ați observat, o altă întâmplare neașteptată, caietul de notițe al Feliciei Ionașiu, o vecină și o fostă profesoară de engleză a mea, în particular. Aveam un respect deosebit pentru tanti Felicia. Ei bine, vorbindu-mi despre personalitățile pe care le-a cunoscut, am aflat, spre exemplu, că și Radu Stanca i-a călcat pragul. Și, neapărat, multe mărturisiri erau despre Lucian Blaga, legat de care avea o prietenie de familie deosebită. Când Universitatea clujeană s-a refugiat în 1940 la Sibiu, intelectualii urbei aveau șansa de a urmări cursurile profesorilor clujeni vestiți, între care filosoful D.D. Roșca, Nicolae Mărgineanu psihologul, dascălul de estetică Liviu Rusu, fost profesor al meu în ultimii ani de facultate. Și iată, Lucian Blaga, care invita pe doamna Felicia și pe fiicele sale, Doina și Rodica, la Gura Râului, unde el era adăpostit de familia Manta, dar și de dr. Wird din Câmpșor, unde locuia într-o casă de lemn extraordinar de frumoasă, plină de pitoresc. Acolo se pare că a scris poetul câteva elegii, între care și *Bocca del Rio*.

R.: *Revenind la felul în care filozofează despre gândirea omului în general, despre etapele în care, de fapt, separă construcția conștiinței de sine între gândirea mitică și cea logică, găsim în acest caiet de cursuri notate, îmi dau seama cu o atenție deosebită, ceea ce apoi găsim în „Trilogia culturii”, dar neapărat pe înțelesul studenților. Este sistem, dar cred că este și dăruire în ceea ce venea de fiecare dată particularizat la o anumită temă.*

A.S.: Mulțumesc frumos pentru această descindere în conținutul cursului. Am vrut să explic auditorilor dvs. ideea că această doamnă, ca și alte intelectuale sibience, în plin război, a ascultat cu consecvență și cu mare atenție cursurile lui Lucian Blaga. O pomenesc pe Clemence Preda, nașa de căsătorie a Feliciei; nu numai că ascultau, ci apoi discutau textul cursului, se antrenau într-o dezbatere, pentru că voiau să înțeleagă în profunzime ideile filozofului. Pentru mine a fost o șansă extraordinară când am

început să îl citesc, să îmi dau seama că un asemenea caiet este punctul de sosire al gândirii lui Lucian Blaga, care era deja autorul unor cărți importante, viitoarele *Trilogii* (patru), din care a realizat trei, cum se știe. Ei bine, mi s-a părut că pot aduce o noutate și este clar, un element inedit, această receptare a modului în care Blaga înțelegea să predea studenților, esențializat, sistemul său de gândire.

R.: *De ce a ținut Lucian Blaga să devină profesor universitar?*

A.S.: Este o întrebare la care am încercat să răspund în noua mea carte. A fost uimitor pentru mine să constat că, oricât de important era, din tinerețe, ca poet – și aceasta ar putea să fie o temă pentru un alt interviu al nostru –, era dramaturg recunoscut, era mare filosof, ei bine, lupta lui ca să devină și profesor a durat 20 de ani de încercări multe, efectiv dramatice. De ce a făcut acest efort extraordinar, chiar părăsind o funcție diplomatică cu totul onorantă, benefică material și spiritual, ca să ajungă profesor? Consider că el își dădea seama de faptul că sistemul său filosofic trebuie receptat de tânăra generație și dincolo de litera cărților editate. Blaga a socotit că este benefic pentru gândirea sa atât de originală să predea ideile tinerilor, adică să facă el acea începătură de receptare a sistemului său filosofic.

R.: *Cred că se întâmplă ca maestrul să fie bucuros sau să fie necesar să își privească în ochi ucenicul pentru că, da, îl numești profesor și mentor. Este maestru și inițierea se face și în felul acesta, prin contact ochi în ochi.*

A.S.: Absolut, aceasta explică și faptul că a avut în jurul său pe cei mai deștepți dintre studenți, care i-au rămas temporar asistenți, cum s-a întâmplat cu Radu Stanca, cu I.D. Sîrbu sau cu acte în regulă, titularizați, cum au fost Zevedei Barbu și Ovidiu Drimba. Și în sensul acesta am făcut niște delimitări, ajustări, pentru că au circulat tot felul de teorii, dar informațiile pe care le-am obținut de la familiile asistenților lui, fie că mă refer la Doti, soția lui Radu Stanca, sau la Olimpia, nevasta lui I.D. Sîrbu, dar mai ales de la Ovidiu Drimba însuși, m-au ajutat. Am obținut de la nepoata lui, Anca Moldoveanu din București, chiar niște fotografii deosebite cu familia lui Ovidiu Drimba, ultimul lui asistent titularizat. Mentoratul a fost chiar o idee nouă cu care am venit în cartea aceasta; în condițiile în care Lucian Blaga doar 10 ani a reușit să fie profesor, cum visase, mentoratul a început cu mult înainte și a continuat, în condiții vitrege, fără îndoială, și mai târziu. Gheorghe Grigurcu, Toma Maiorescu și alții au lăsat mărturie extraordinare. Neapărat Gheorghe Pavelescu, un student deosebit, de când era tânăr publicist, care a pledat în presa timpului pentru aducerea lui Lucian Blaga în universitate și dacă, în sfârșit, s-a întâmplat lucrul acesta, în 1938-1939 efectiv Blaga a venit la catedră, părăsindu-și o funcție diplomatică „extraordinară” la Lisabona, unde era ministru plenipotențiar. Acest student a fost poate cel mai mare beneficiar, în sensul că nu numai că nu a lipsit niciun minut de la cursurile și seminariile lui Lucian Blaga, dar, după absolvire, a realizat trei doctorate la care profesorul fusese fie conducător științific al tezei, fie că a făcut parte din comisie. Atrag atenția asupra detaliului că Blaga ținea să participe și la seminarii, deși avea asistent. De ce? Consider că el socotea că seminariile sunt poate chiar mai importante decât cursurile pentru înțelegerea ideilor sistemului său. Mai mult, după ce termina un curs, erau studenți care veneau să-i pună întrebări; nu se ridica din preajma lor până nu lămuria ultimul detaliu pe care studenții îl cereau. Se știe că urma o plimbare prin Parcul Sub Arini, însoțit de unii studenți mai apropiați, cu care schimba opinii. În anii războiului el chiar locuia în zonă; am fost în locuința Bredicenilor pe strada Codru-Drăgușanu din Sibiu, unde era primit Lucian Blaga, a cărui nevastă, Cornelia, făcea parte din neamul vestit în Banat al Bredicenilor: „Nu-i român ca bănațeanu’, bănațean ca Brediceanu”.

R.: *În cazul lui Lucian Blaga, așa cum ni-l aduceți dvs., din nou, cu delimitările respective, în atenție prin acest volum, simțim un alt fel de înrâuriri și un alt fel de iradiere, așa că pentru toate legăturile pe care reușiți să le faceți căutându-l prin reflexele asupra contemporanilor pe care îi creștea din vremea studenției cred că avem o nouă lumină asupra lui Lucian Blaga și vă mulțumim foarte mult!*

A.S.: Este imperios necesar să completez o idee legată de acest gen de mentorat, unul în care Lucian Blaga nu a impus niciodată ideile lui ucenicilor săi, ci principiul lui era să stimuleze gândirea liberă a fiecăruia dintre ei. Cercul literar de la Sibiu a fost, în sensul acesta, un popas rodnic și semnificativ. Blaga nu lipsea de la cenaclu, dar acolo nu dorea să impună vreo idee proprie sau să facă neapărat aprecieri la lucrările care se citeau. Mai mult, în carte am demonstrat că, în condițiile grele care i-au fost impuse după 1948, el a lăsat un model cerchiștilor experimentați. Spre exemplu, Radu Stanca și Ion Ne-goitescu îl consiliau, după modelul blagian, pe Radu Enescu, mai tânărul filosof de la Oradea. Așadar, modelul s-a perpetuat, iar în contemporaneitatea noastră el a făcut epocă, în perspectiva învățământului formativ, care a luat locul celui informativ. O altă temă care se poate dezvolta într-un întreg interviu.

R.: *Așa cum spun, iradiere și înrâuriri. Vă mulțumim foarte mult!*

Trei decenii de la moartea lui Cioran

Ionel NECULA

Tecuci

De vreme ce toată viața se gândise la ea, ca la o *iluminare incurabilă*, moartea nu-l mai putea impresiona pe Cioran, poate cel mai dispus, de la Cădere încoace, să-i încerce angoasele și osânda. Cel ce jinduise atât de mult după certitudini a trebuit, în cele din urmă, să se mulțumească și el, ca noi toți, cu cea ultimă, definitivă și inderogabilă.

Toți ne gândim la ea, când îi simțim prezența prin apropiere, toți o invocăm ca fatalitate, doar Cioran a ținut-o în grații permanente și necompromise. A invocat-o cu atâta fervoare și patimă, încât la ceasul din urmă putea rosti liniștit cuvintele lui Kant, că *este bine*. Că nu era deloc bine o putem afirma noi, nu și scepticul rășinărean, care o primea ca pe o eliberare așteptată.

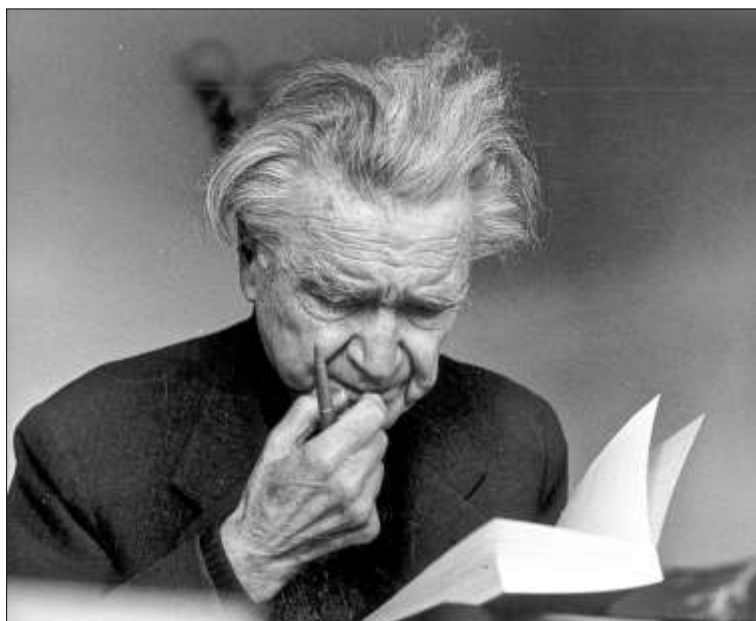
Moartea lui Cioran n-a însemnat doar sfârșitul unui om, ci și stingerea unei lumi întrupată excelent de întreita prezență românească pe malurile Senei, din care mai făcea parte Mircea Eliade și Eugen Ionescu. Este greu de anticipat când vom mai putea oferi Europei atâtea dovezi peremptorii care să confirme vorbele cronicarului că nici într-ale duhului nu stăm prejos și să legitimizeze dreptul gândului românesc de a se așeza necomplexat în templul patrimoniului universal.

N-aș zice că trecerea în neființă a lui Cioran a schimbat ceva în ceea ce privește locul său între gânditorii Europei sau în evaluarea lui exegetică. Recunoașteri și defăimări cunoscute Cioran și în timpul vieții, iar momentul despărțirii de lume nu putea oferi decât, cel mult, reînnoirea pozițiilor deja fixate și bine articulate. Soclul pe care și-l clădise era deja prea înalt și prea solid pentru a nu descuraja demolatorii de ocazie. *Mare moralist*, spunea președintele Chirac în mesajul său îndoliat, *el avea disperarea oxigenată și lucidă a celor care își înțeleg timpul. Moartea lui este o mare pierdere pentru Franța și de asemenea pentru Europa literară*.

Erau, desigur, cuvinte de recunoaștere pe care Cioran, având modestia înscrisă în gena lui românească, le-ar fi repudiat ca nepotrivite, așa cum a refuzat și propunerea lui François Mitterand, atunci când i-a propus o călătorie cu elicopterul pe deasupra Pirineilor.

La drept vorbind, *cel ce-a înțeles cel mai bine oamenii, destinul și singurătatea lor în lume și s-a gălcevit cu Dumnezeu pentru ei, nu mai avea nevoie de recunoașterea nimănui. A trecut Styxul cu credința sinceră că moartea e o stare de perfecțiune, singura la îndemâna unui muritor. Spunea în Sfârtecare: Pentru atâtea lucru, pentru o simplă schimbare de regn, nu este nevoie de osârdii prea mari (p. 81).*

Cioran a ieșit din viață și din individuația trăirii timid, aproape fără identitate civică, și n-a lăsat nici ranguri, nici onoruri văduvite. Lumea fără el nu s-a dovedit nici mai bună, nici mai rea decât cea prin care flanasă și pe care o ocărăse cu îndârjire sceptică. A scormonit prin tectonica omenescului, s-a mirat de vâpăile diamantine care-i dau valoare

Emil Cioran

și cutezanță, dar s-a și îngrozit de multitudinea malignităților insolite care-i marchează trecerea prin isto-

rie și prin lume. Multe dintre protocoalele percepției, odată intrate în zarea gândului activ, n-au mai rămas cum au fost. A răvășit atâtea sensibilități și a semănat atâtea îndoieli, că numai o pupilă bine exersată mai poate desluși potecile din hățșuri.

Era firesc ca reacțiile apărute după îmbolnăvirea, mai apoi după moartea sa să rețină câte ceva din toate aceste devălmășii ale spiritului îmbufnat, refractar la noime și la reguli paradigmatică. Cioran – omul și ideile sale –, cu toate ciudățeniile activate, este adus tot mai frecvent în atenție publică, iar comentariile despre el și despre aforismele sale au devenit tot mai insistente. Biografia, modul său insolit de viață și de a privi lumea au declanșat atâtea reacții și atitudini, câte n-a prevăzut scepticul.

Asemeni lui Schopenhauer, Cioran a fost, în ultima parte a vieții, martorul propriei sale apoteoze. Era însă prea târziu și prea în antiteză cu firea sa modestă și solitară. Piesa era spre final și actorul hotărât să nu mai apară la luminile rampei. Se fixase deja pentru un al drum, unul lung și fără întoarcere, la capătul căruia se întindeau imensitățile neantului și vacuității. Cu scepticismul său nevindecabil, n-ar fi acceptat în ruptul capului serbări și manifestări publice de simpatie.

I-a supravegheat lunecarea în veșnicie partenera lui de viață, Simone Boué, care i-a rămas până în ultima clipă o vestală statornică și credincioasă. Ultima zi de veghe a fost 20 iunie 1995, când Cioran și-a translatat spiritul pe alte tărâmur.

Corpul neînsuflețit a fost depus la Biserica Ortodoxă Română de pe strada Jean de Beauvais, unde, cu ani în urmă, Brâncuși slujise ca dascăl. Era imediat după solstițiul canicular și lumea, în ținută cernită, s-a perindat prin micuța biserică românească pentru a-și lua rămas bun de la cel ce-a pus disperările în silogism.

Peste toată privescerea trona o superbă coroană de flori orodate în culorile tricolorului românesc, din partea regelui Mihai al României. Mesajul îndurerat al Alteței Sale va fi lecturat de Marie-France Ionesco, fiica celui alt dispărut român. Trei preoți au oficiat serviciul divin, iar părintele Valentin Breton a rostit un emoționant necrolog despre cel plecat în lunga călătorie. Mai erau prezenți Marin Sorescu, Eugen Simion, Mircea Dinescu, ambasadorul României la U.N.E.S.C.O – Dan Hăulică și ambasadorul țării noastre la Paris – Caius Traian Dragomir, dar și prietenii dispărutului Arșavir Acterian și Barbu Brezianu. A fost înmormântat în cimitirul Montparnasse, alături de Eugen Ionescu, în apropierea mormintelor lui Tristan Tzara și Constantin Brâncuși.

Lumea a rămas cu un sceptic mai puțin, dar îi confirmă angoasele ori de câte ori se întâmplă câte o nenorocire mapamondică. A plecat din lume la timp, înainte de incendierea Bastiliei și înainte de demolarea gemenilor new-yorkezi. Barbarul despre care credea că așteaptă la porțile cetății a luat cetatea cu asalt.

Simone Boué

Emil Cioran, *Mon pays* – un manuscris uitat

Dr. Ada-Eli STUPARU

Craiova

Descoperit de Simone Boué în primăvara anului 1994 între manuscrisele lăsate de Emil Cioran, un plic cenușiu cuprindea 11 pagini scrise cu cerneală ce purtau titlul *Mon pays*. Trăind în acea perioadă întunecată de starea precară de sănătate a partenerului său de viață, Simone Boué a înțeles importanța confesiunilor cuprinse în acest document, pentru luminarea unor aspecte controversate din viața gânditorului. Aceasta s-a întâmplat, însă, prea târziu. La 20 iunie 1995, Emil Cioran înceta din viață.

Fiind publicat la Editura Gallimard în anul 1996, deci la un an după trecerea în eternitate a scriitorului, micul volum în limba franceză intitulat *Mon pays*¹ a fost predat Editurii Humanitas în același an pentru editare și în limba română, într-un volum bilingv. În traducerea lui Gabriel Liiceanu, cu un *Cuvânt-înainte* de Simone Boué, lucrarea aparținând lui Emil Cioran este completată într-o *Addenda* cu fragmente din corespondența acestuia și convorbiri publicate de-a lungul anilor, precum și de textul *Itinerariile lui Cioran*, o dezbatere cu Alain Finkelkraut, Pierre-Yves Boissau și Gabriel Liiceanu, transmisă la 18 noiembrie 1995, în cadrul emisiunii „Répliques” a postului de radio France Culture, apoi „A scrie pentru a desființa”, de Pierre-Yves Boissau, articol apărut într-o variantă modificată, sub titlul „Schimbarea la față a trecutului”, în *Le Monde des livres*, din 28 iulie 1995, și articolul „Mă îndoiesc, deci exist”, de François Fejtő, apărut în *Le Monde des livres*, tot din 28 iulie 1995.

Nota editorului precizează că scopul acestei apariții este „de a pune capăt unei interpretări abuzive” (p. 6)², asupra tăcerii referitor la anumite aspecte din trecutul scriitorului, vizând contactele sale cu extrema dreaptă. În această direcție prioritară de interpretare sunt orientate și atașările din *Addenda*. Mai multă atenție însă merită textul pe care, cu un scop bine determinat, Emil Cioran l-a intitulat *Mon pays*, o confesiune, sintetică, de altfel, cuprinzând nuclee ale viziunii sale despre legătura cu țara de baștină și interpretarea modului în care s-a reflectat aceasta în experiența sa de viață și de scriitor.

Interesând pentru contextul în care a fost redactat, povestea descoperirii acestui document este prezentată de Simone Boué, în *Cuvântul introductiv*. Ea relatează că l-a găsit în primăvara anului 1994, făcând curat în mansarda din *Rue de l'Odéon*, într-o valiză imensă cu care tânărul Cioran a ajuns în Franța la începutul anului 1941, părăsind România pentru totdeauna. Cadrul în care va locui alături de femeia care îi rămâne alături până la sfârșit, așa cum este descris de Simone Boué, se orientează spre fabulos, al spațiului, ca și al omului care scrie aici, așa cum i-au rămas în amintire: „o încăpere ireală în care domnea o dezordine uluitoare și în care doar el se putea cât de cât descurca” (p. 9). Un gest denotând devotament și noblețe spirituală este menționarea descrierii asemănătoare pe care o face Friedgard Thoma, cea care a inspirat filozofului ultimele trăiri erotice, text reluat de Cioran într-un interviu dat la Tübingen în 1984, publicat mai apoi. Numeroasele documente, mape și plicuri găsite în mica debara de sub acoperișul mansardei, hârtii lăsate de-a valma, probau graba acelei plecări, când tânărul Cioran nu avusese timp nici să-și cumpere șireturi la pantofi, după cum povestea adeseori.

Perfectă cunoscătoare a vieții și procesului creator cioranian, Simone Boué precizează că cele 11 pagini nu au fost scrise în cămăruța din strada Odéon, unde scriitorul s-a instalat în octombrie 1960, ci la Hotelul „Majorj”, din strada *Monsieur le Prince*, unde locuia „tot sub acoperiș, într-o mică încăpere înșorită, care sugera mai degrabă o cabină de vapor decât o cameră de hotel” (p. 10). Descrierea este nostalgică, într-o vizualizare demnă de penelul unui impresionist: „Din cămăruță se vedea cerul deasupra unei curți cu ziduri galbene și cu un pom rotat, spre care dădeau, ca într-un decor de teatru, ferestrele albastre și arcuite ale unui atelier” (p. 10). Se poate intui emoția cu care rășinăreanul pornit spre construirea altei vieți, știind că este un drum fără întoarcere, medita asupra destinului său, contemplând peisajul

¹ Emil Cioran, *Țara mea / Mon pays*, Humanitas, București, 1996. În românește de Gabriel Liiceanu, *Cuvânt înainte* de Simone Boué.

² Emil Cioran, *op. cit.* (Pentru simplificare, vom nota pagina citatului între paranteze).

parizian, așa cum o va face multă vreme, de la înălțimea mansardei sale. Gândul la țara sa însă îl frământa mereu și „își rumega fără încetare trecutul” (p. 11). Aici, pe la începutul anilor cincizeci, a fost scris textul *Mon Pays*, după cum afirmă Simone Boué.

Despărțirea de țară însemna și despărțirea de limba ei. Scrisul în limba franceză deja fusese consacrat, căci în anul 1949 apăruse *Précis de décomposition* la prestigioasa Editură Gallimard. Este de înțeles că pentru a urma pe acest drum – anii cincizeci sunt productivi: în 1952 publică *Sillogismes de l'amertume*, iar în 1956 *La Tentation d'exister* – Cioran avea nevoia unor clarificări, a analizei și a unor redimensionări în conștiință. *Mon Pays/Țara mea* se constituie într-un astfel de demers, o punere față în față cu un sine stăpânit de obsesii, de pasiuni mistuitoare, a căror deslușire scriitorul credea că poate să o găsească doar în limba lui Voltaire.

Declarându-se de la început „un specialist al obsesiilor”, românul fără patrie recunoaște o primă incoercibilă pasiune, legată de anii tinereții, când „s-a întâmplat să fac o pasiune pentru țara mea” (p. 13). Rețeaua motivațională pe care o întocmește pentru argumentație se desfășoară mai întâi în planul psihologic, al propriilor obsesii. Aceasta pe care ține să o descrie este „o pasiune disperată, agresivă, din care nu exista scăpare și care m-a hărțuit ani de-a rândul” (p. 13). Și aici Cioran devine el însuși, negativist, plin de furie, capabil de gesturi violente, dar incapabil de încredere în viitor. Trăirile sunt paradoxale, când vorbește de „Ura mea iubitoare și delirantă”, față de o țară al cărei trecut însemna doar „resemnare și umilință”, o țară lipsită de atributele care îi pot garanta un viitor. Devenită o adevărată suferință fizică, lipsa oricărei perspective copleșește o întreagă generație de tineri, în care se include: „Eram o adunătură de sperați în inima Balcanilor” (p. 15).

Acestei dimensiuni i se alătură cea ideologică, una lipsită de cunoaștere și experiență, bazată doar pe realitatea din care avea să se nască „un soi de mișcare, care voia să reformeze totul, până și trecutul” (p. 17). Este momentul în care, confruntat deja cu diferite luări de poziție despre legătura sa cu extrema dreaptă, Cioran ținea să lase mărturia opțiunilor sale. Prima care vine imediat este clarificatoare: „N-am crezut în ea nici măcar un singur moment” (p. 18). În aceste condiții, eșecul este previzibil, iar sfârșitul crunt al acestor „martiri sângeroși” este considerat un act justițiar.

(Atitudinea nu este una de circumstanță, căci se regăsește în numeroase confesiuni cu caracter particular: vezi corespondența, Aurel Cioran, *Fratele fiului risipitor*, *Caietele Cioran*).

Aderența la o înregimentare pe criterii politice este justificată psihologic și moral: „Cel care între douăzeci și treizeci de ani nu subscrie la fanatism, la furie și la demență este un imbecil. Nu ești liberal decât din oboseală, democrat, din rațiune” (p. 19). În acest fel explică Cioran frenezia, „nebulia”, zice el, cu care tineretul țării s-a angajat în atingerea unui ideal, care să scoată țara la suprafața istoriei. Rezultatul? Sunt semnificative calificative ca „mari absurdități”, „teorii bizare”, „absurditatea condiției”. Conștiința eșecului și decepția nu vor întârzia să apară.

O constatare se poate permite: documentul scris, dar fără prea multe corecturi și reveniri, neditat deci publicării (foarte inspirată reproducerea în facsimil a celor 11 pagini în franceză) probează că Emil Cioran a simțit nevoia de a-și explica sieși frământările acelei perioade din viața sa, mai mult decât ca un act de disculpare în fața celorlalți. Scris în perioada în care începuse redactarea lucrărilor sale în limba franceză – distins fiind, ca recunoaștere a valorii, cu premiul *Rivarol*, deși refuzat de el – manuscrisul păstrat în plicul cenușiu pare a fi o confruntare cu propria conștiință. De aceea, se întoarce mai intens spre aceasta, mai ales pentru definirea raporturilor sale cu țara la care renunțase. Cu evidentă intenție de disociere, scriitorul părăsește tema acestui trecut, în care a trăit un eveniment care l-a marcat și pe care îl respinge, pentru a se poziționa în noua sa condiție de viață, conform propriei conștiințe.

Textul *Mon pays* este expresia modului în care Emil Cioran își concepe scrisul: „N-am inventat nimic, am fost doar secretarul senzațiilor mele”. De aici și această prioritate acordată planului interior, căruia îi este rezervată o analiză lucidă, nu lipsită de dramatism. Ajuns la vârsta maturității, având libertatea de a gândi, scriitorul își reconsideră trecutul care îi pare un joc „de-a frenezia, de-a convulsia, de-a nebunia”, de care se delimitează, ca de o altă identitate. Fraza capătă ritm când lansează o enumerare a pasiunilor din care îi era construită viața, „tot delirul eului meu de odinioară, toate erorile și pornirile mele, toate visurile mele de intoleranță, de putere și de sânge, cinismul supranatural care pusesse stăpânire pe mine” (p. 21).

De această perioadă este legată redactarea unei cărți care a fost, chiar la o privire de suprafață, „elucubrația unui smintit”. Dar într-un plan de adâncime, interpretarea pe care o dă Cioran după trece-

rea anilor nu poate fi pusă la îndoială: „În negațiile mele era o asemenea flacără, încât (...) mi-e greu să cred că nu fusese o iubire răsturnată, o idolatrie pe dos. Era, cartea aceea, asemeni imnului unui asasin, era teoria țâșnită din rărunchi a unui patriot fără patrie” (p. 21). Propria condiție în raport cu țara de origine i se profilează cu claritate de la începuturile sale scriitoricești. Acum scriitorul recurge la un bogat fascicul argumentativ pentru felul în care i se pot stabili conexiunile și reflectările legăturilor sale cu „țara” în plan spiritual. Paradoxalul primează: suferind pentru țara sa, era recunoscător „pentru că îmi dădea un prilej de chin atât de formidabil”; „o iubeam pentru că nu putea răspunde așteptărilor mele”; „credeam în prestigiul pasiunilor nefericite”. Și mereu impresia de autoevaluare, de sondare a adâncimilor: „Îmi plăcea nespus să fiu pus la încercare: și încercarea supremă îmi părea tocmai faptul de a mă fi născut în țara mea”.

Descrierea pasiunilor, dar și a urilor ivite din cele dintâi, menține tensiunea discursului. Nihilismului i se alătură adeseori vitalitatea, activismul, ca soluții salvatoare: „Simțeam nevoia să distrug” (p. 22), mărturisește scriitorul, care se întoarce spre sine zâmbindu-și ironic: „Pe cine să distrugi? Nu uram pe nimeni anume”. Distingând în țara sa doar două categorii umane, majoritatea celor sărmani și câțiva șarlatani care îi exploatau pe primii, Cioran se poziționează prin idiosincrazie: a-i distruge pe cei din urmă: „nu corespundea ambițiilor mele”. De aceea se îndreaptă spre lumea celor trecuți în veșnicie. Umorel în momente de dramatism este un simbol de luciditate, o modalitate de susținere a contrariului: „Îmbătat de furie împotriva strămoșilor mei, nu știam cum să-iucid încă o dată, definitiv!” Acestora le găsește numeroase puncte pentru atacat: mutismul, ineficacitatea, numeroasele abdicări, iar măsurile sunt drastice: „trebuia profanată liniștea morților”.

Dar gândurile coboară spre explorarea propriilor trăiri din perspectiva resurselor filozofice asimilate. Astfel, lupta cu trecutul nu îi pare satisfăcătoare: „m-a apucat lehamitea să urăsc în van” (p. 23), de aceea își îndreaptă ura împotriva lumii întregi. Autoevaluările îl conduc spre exersări de psihanaliză: „E limpede că aveam nevoie de nebunie... Ideea că un lucru există sau ar fi putut să existe fără să-i pese de voința mea de distrugere îmi provoca crize de furie...”. Conform exigențelor retorice, analiza se îndreaptă apoi spre generalizare, într-o meditație asupra diferenței dintre modul în care oamenii urăsc, dominați de sentiment prin persistență, și felul animalelor de a-și consuma furia obiectual, deci instantaneu. Crescând necontrolat în intensitate, ura omului se întoarce spre el însuși, apreciază gânditorul.

Elaborarea unei minime teoretizări a urii apare ca suport ideatic pentru definirea raporturilor pe care gânditorul de la Paris le-a instituit cu țara: „Îmi urăsem țara, urăsem pe toată lumea și întreg universul: nu îmi rămânea decât să mă urăsc pe mine: ceea ce am și făcut pe calea ocolită a disperării” (p. 24). Dar, urându-se pe sine, nu face decât să anuleze celelalte uri, iar legătura particulară cu țara rămâne punctul de referință al întregii demonstrații. Este perspectiva cuprinzătoare pe care o oferă ca sistem de coordonate în care se va înscrie întreaga sa operă.

Pornind, călător singuratic, „par le détour du désespoir”, cum spune în *Mon pays* stilistul în afirmare, punctul de plecare pe imensitatea oceanului de gândire nu putea fi decât *Pe culmile disperării*. Rondoul a izbutit printr-o revenire la matcă, poposind din când în când pentru debarcarea comorilor strânse în călătoriile cunoașterii, despre a căror existență trebuia să depună mărturie. Iar această mărturie trebuia să rămână.

Plicul cenușiu nu a fost uitat, a fost bine pus la păstrare, spre știința românilor, pentru totdeauna.

Bibliografie:

Cioran, Emil, *Țara mea/Mon pays*, Editura Humanitas, București, 1996. În românește de Gabriel Liiceanu, cu un Cuvânt-înainte de Simone Boué.

Cioran, Aurel, *Fratele fiului risipitor*, Ediție îngrijită de Anca Sîrghie și Marin Diaconu, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2012

Caiete Cioran, Ediția 2022, Coordonator: Anca Sîrghie, Editura D*A*S, Sibiu, 2023.

In memoriam Marin Diaconu (1937-2025)

Drd. Vlad BILEVSKY

Biblioteca Academiei Române, București

La 18 ianuarie a.c. s-a săvârșit din viață profesorul Marin Diaconu, unul dintre, dacă nu chiar cel mai mare cărturar al filosofiei românești, care și-a legat indisolubil numele de tot ce a fost și este să fie creație filosofică românească, începând cu secolul al XIX-lea.

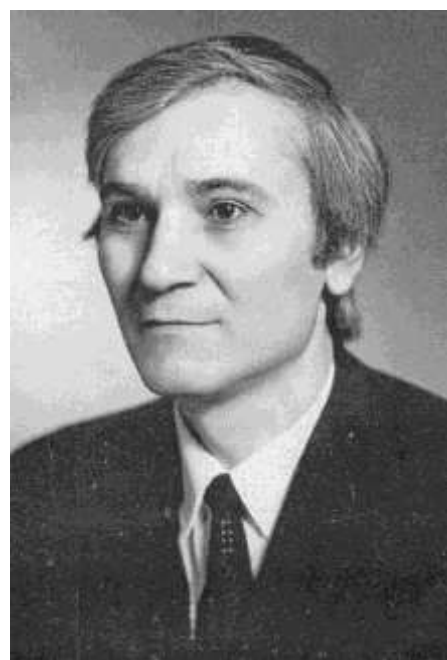
Formula vieții lui Marin Diaconu a fost, cu siguranță, *smerenia* și *răbdarea*. Nu întotdeauna – și mai ales astăzi – luăm act de ceea ce înseamnă o bună și roditoare statornicie în lucrul nostru, spre a dăruii culturii creații fecunde și durabile.

Marin Diaconu s-a născut pe 17 decembrie 1937, într-o familie tradițională românească, din satul Daneți, județul Dolj. Tatăl său, știutor de carte, nu ar fi putut anticipa că feciorul lor va ajunge cărturarul de prestigiu de mai târziu. În fapt, nici măcar el însuși nu a ghicit-o, căci apropierea de opera și arhiva filosofului român care avea să-i definească traiectoria vieții – adică Mircea Vulcănescu, pe care Marin Diaconu l-a socotit adevăratul „lider spiritual” al generației sale, mai degrabă decât Mircea Eliade – s-a petrecut abia după vârsta de 40 de ani, când, prin Zaharia Balinca, fost student și prieten al lui Mircea Vulcănescu și Mircea Eliade, și prietenul său Gheorghită Geană, a cunoscut-o pe văduva lui Mircea Vulcănescu, Mărgărita Ioana Vulcănescu.

Până la clipa aceea, avea să treacă prin câteva momente de răscruce care i-au creat mari încercări. Poate cea mai semnificativă – având în vedere că-și aducea aminte cu amărăciune și în ultimii ani despre aceasta – este împlinirea vârstei de 20 de ani într-un sanatoriu, fiind bolnav de tuberculoză. Norocul a făcut să refuze operația – cu șanse, i se spunea, foarte mici de reușită –, iar medicii și „întâmplarea” să-l însănătoșească. Odată intrat la Facultatea de Filosofie – după o încercare, fără succes, de a se înscrie la Facultatea de Ziaristică, aflată pe atunci în lichidare, visând, încă din liceu, să devină ziarist –, va fi îndrumat către filosofia românească de către profesorul său Titu Georgescu, cu care a și colaborat în vremea studenției. După absolvirea facultății, va rătăci câțiva ani prin cercetarea sociologică alături de N. S. Dumitru, în timp ce era și cadru didactic la Catedra de Filosofie a Institutului Politehnic București. Se va hotărî să se dedice exclusiv filosofiei românești în 1969, după ce a renunțat la o posibilă adâncire în sociologie, care cunoștea, în a doua jumătate a anilor '60, o renaștere atât spirituală, cât și instituțională, sub oblăduirea lui Miron Constantinescu.

Până la întâlnirea, în 1980, cu Mărgărita Vulcănescu, Marin Diaconu a publicat, în colaborare cu Ion Tudosescu și Ioana Smirnov, volumul *Filosofie. Tematică, bibliografie, crestomație*, tipărit în 1976, la Editura Didactică și Pedagogică (pentru uzul studenților). Această carte va fi sporită semnificativ și transformată în masiva culegere *Filosofie. Crestomație și Bibliografie*, de 952 de pagini, tipărită în vara lui 1989 la Editura Academiei R. S. R. Cu excepția acestei crestomații, în perioada 1965-1989, Marin Diaconu nu a colaborat decât sporadic la diverse publicații de specialitate („Forum”, „Revista de filosofie” etc.) ori volume colective și și-a petrecut tot timpul liber ca cititor conștiincios la Biblioteca Academiei Române. Printr-o anume echilibristică, a obținut și aprobare pentru consultarea Fondului Secret al Bibliotecii Academiei Române, și astfel s-a putut familiariza cu publicațiile interbelice și antebelice încă din anii '60-'70.

Întâlnirea spirituală cu Mircea Vulcănescu s-a petrecut sub semnul unui îndemn din studenție, primit de la profesorul său, Titu Georgescu, care l-a sfătuit să nu adâncească temele contemporanilor, ci

să încerce să dibuiască teme viitoare de cercetare, de care să se apuce încă de tânăr, pentru ca atunci când ele vor deveni actuale, el să aibă deja o experiență solidă. Intuiția sa pentru filosofia românească s-a dovedit într-un totu inspirată, acest domeniu urmând să devină, după împlinirea vârstei de 50 de ani, sacerdoțiul lui Marin Diaconu. Și-a petrecut ultimul deceniu din socialism lucrând la arhiva lui Mircea Vulcănescu, din opera căruia a întreprins o culegere de scrieri pe care a propus-o, în 1985, lui Valeriu Râpeanu, directorul Editurii Eminescu, pentru colecția „Biblioteca de filosofie a culturii românești”. Această culegere cuprindea și o sumă semnificativă de texte cu tematică religioasă, care, în circumstanțele de atunci, nu ar fi putut apărea în acei ani, și a fost sfătuit de câțiva prieteni să le scoată din culegere. Marin Diaconu, cu rigoarea sa de totdeauna, nu a dat ascultare îndemnurilor prietenești, spunând: „Dacă acele texte sunt problematice, să le scoată *ei*, la cenzură, nu eu, ca editor”. „Întâmplarea” a făcut ca această culegere să fie tipărită *întocmai*, în două volume, în 1991. Editarea operei lui Mircea Vulcănescu va continua neîntrerupt ulterior.

„Anul de grație” 1990 l-a găsit pe Marin Diaconu pregătit pentru „restaurarea” culturii românești interbelice, pe care o studia deja, urmând povața lui Titu Georgescu, de câteva decenii. Astfel, în iunie 1990, el era deja pregătit pentru centenarul lui Nae Ionescu, un filosof despre care Constantin Noica spunea că nu va putea fi vreodată reconsiderat, în socialism. Totodată, încă din 1989, lucrase, alături de Gabriel Liiceanu, la un plan de editare pentru o ediție de *Opere* ale lui Constantin Noica – plan tipărit în catalogul Editurii Humanitas din 1990 –, pentru care a și început lucrul, însă a fost curând suspendată (rămasă astfel până astăzi). A tipărit, însă, câteva volume de publicistică interbelică a lui Constantin Noica, la editura amintită, de-a lungul anilor '90. Din 1991, începe editarea filosofilor români, fără să intuiască faptul că va deveni preocuparea lui principală pentru mai bine de trei decenii.

Pentru cei formați în filosofie după 1990, edițiile îngrijite de Marin Diaconu au reprezentat o reală reîmprospătare a filosofiei românești, eliberată de vechile înăspriri ideologice, dar cuprinsă de altele, pe parcursul deceniilor. Cu toate acestea, deși se autodefinia drept o „victimă a socialismului”, activitatea și opera lui Marin Diaconu s-au împlinit aproape într-un totu după 1990. Dintre filosofi din socialism, i-a omagiat pe foștii săi profesori Henri Wald¹ și Tudor Bugnariu² prin câte un volum dedicat personalității și operei lor, și a mai editat sporadic diverse repere critice, însă principala sa preocupare a fost editarea filosofilor români ce au activat ori s-au format între cele două războaie mondiale. A colaborat, pentru publicarea acestor ediții, de-a lungul deceniilor, cu Gabriel Liiceanu și Dan Zamfirescu. Cu cel dintâi – fost coleg de facultate –, a colaborat pentru editarea lui Constantin Noica, încă dinainte de 1990, a lui Emil Cioran, Eugen Ionescu și alții, iar cu cel din urmă, pentru editarea lui Nae Ionescu. Dacă la Editura Humanitas nu a publicat, în ultimul deceniu al veacului trecut ori mai târziu, decât diverse culegeri ori însemnări, publicistică și memorialistică, alături de Dan Zamfirescu a reușit să inițieze o ediție de *Opere* ale lui Nae Ionescu, din 1999. Despre această ispravă, Marin Diaconu notează:

„Tot prin '88, am reușit să mă apropiu de Dan Zamfirescu. Ne-a apropiat Ideea de Nae Ionescu – Dan Zamfirescu fiind cel mai împătimit năist din ultima jumătate de veac, iar eu alergând prin cotidiane, reviste (câteva puse la dispoziție de Dan Zamfirescu, din biblioteca personală), spre a-l descoperi (de vâlul uitării...), a-l așeza într-o bibliografie (ce, credeam noi, o vom putea publica prin Italia...) și mai apoi în cărți. În prezent, suntem în desfășurare cu ediția de *Opere*...”³

După tipărirea câtorva zeci de volume, în paralel cu ediția de *Opere* ale lui Nae Ionescu, lucrează și tipărește, în 2005, o ediție de *Opere* ale lui Mircea Vulcănescu, în două volume, ce însumează peste 3 000 de pagini, la Fundația Națională pentru Știință și Artă. În aceeași perioadă, tipărește și un *Dicționar de termeni filosofici ai lui Constantin Noica*, elaborat, vreme de doi ani, alături de Florica Diaconu și publicat în 2004, la Editura Univers Enciclopedic. Odată cu aceste ediții, putem spune cu oarece siguranță că climatul filosofiei românești a început să capete o adâncire hotărâtoare pentru viitorul cercetărilor ei. Pentru prima oară, după aproape șase decenii de absență, Nae Ionescu și Mircea Vulcănescu au putut pătrunde în mod extraordinar de riguros – cu note editoriale de sute de pagini... – în spiritul românesc

¹ Marin Diaconu (ed.), *Laudă diferenței. Lui Henri Wald. La 80 de ani*, București, Editura Crater, 2000. Dintre colaboratori: Mircea Dumitru, Paul Cornea, Ion Ianoși, Z. Ornea, Alexandru Surdu, Sorin Vieru ș. a.

² Marin Diaconu (ed.), *Tudor Bugnariu: profesorul militant*, Sibiu, Editura Techno Media, 2013. Dintre colaboratori: Vasile Munteanu, Radu Florian, Ludwig Grünberg, Mircea Flonta, Gheorghică Geană, Constantin Stroe ș. a.

³ Marin Diaconu, *Despre el însuși. Viața ca un dar*, în vol. *Autoprofil spiritual*, București, Editura Semne, 2024, p. 109. Acest text a fost scris prin 2007. În prezent, ediția de *Opere* ale lui Nae Ionescu s-a încheiat cu volumul al XVII-lea, publicat la Editura Muzeului Național al Literaturii Române, în 2021.

contemporan. Ediția de *Opere* ale lui Mircea Vulcănescu este, prin ea însăși, dincolo de contextul cultural al autorului, un monument de îndemânare și măiestrie editologică și filologică, fiind rodul unei îndelungi eforturi, de peste un deceniu, în care editorul s-a ocupat aproape cu exclusivitate de Mircea Vulcănescu și generația sa. După părerea noastră, până la ora actuală, ediția de *Opere* ale lui Mircea Vulcănescu este cea mai reușită și riguroasă ediție de opere ce s-a întreprins până acum, în filosofia românească.

Nu doar Nae Ionescu și Mircea Vulcănescu se vor număra printre filosofi români norocoși să aibă parte de o ediție de *Opere*, ci și Emil Cioran, căruia i s-au tipărit, între 2012 și 2017, *patru* volume de *Opere*, elaborate tot de Marin Diaconu, la Fundația Națională pentru Știință și Artă. Eugen Simion a fost cel care a luptat – chiar la propriu, prin tribunale – pentru tipărirea operei românești a lui Emil Cioran și tot alături de el a publicat, în 2005, ediția Vulcănescu, în celebra colecție *Opere fundamentale*. Colaborarea cu Eugen Simion va continua și mai târziu, când, în 2020, tipărește trei volume de *Opere* ale lui Nae Ionescu, în colecția amintită. Aprecierea sa pentru Eugen Simion s-a înfățișat și editorial, când Marin Diaconu a publicat, în două ediții, din 2015 și 2021, un masiv *profil spiritual* al acestuia⁴, de 972, respectiv 998 de pagini. La rândul său, Eugen Simion scria despre Marin Diaconu următoarele:

„Nu știu ca azi, când toți ne grăbim și nimeni nu mai are chef să citească toate publicațiile dintr-o epocă, să mai existe altcineva care să facă, repet, cu atâta pricepere, răbdare și devotament, o operație așa de migăloasă și de utilă ca acest profesor de filosofie, modest și tăcut, perseverent și decis ca un bătrân țaran de munte, care se scoală dimineața la cinci și se culcă seara devreme, după ce a trebăluit toată ziua pe ogorul lui. Ogorul lui Marin Diaconu, om cultivat, cu multe lecturi filosofice, este, desigur, Biblioteca Academiei Române. (...)”

Marin Diaconu, zic, merge în fiecare zi la Biblioteca Academiei, citește reviste, face fișe (după sistemul vechi), copiază texte, le ordonează și face aceste ediții și aceste portrete spirituale care sunt, pentru cine știe să prețuiască, instrumente bune, indispensabile de lucru.”⁵

În ultimii ani, Marin Diaconu a încheiat și o ediție de *Opere* ale lui Titu Maiorescu, ce ar fi trebuit să apară, în 2022, în aceeași colecție coordonată de Eugen Simion, *Opere fundamentale*. Din păcate, cel din urmă săvârșindu-se din viață, ediția nu a apărut, iar editorul a propus-o academicianului Valeriu Matei, noul director general al Editurii Academiei Române. În prezent, ea se află în curs de publicare.

Pe lângă edițiile vaste de *Opere* și seria de profiluri spirituale (pentru: Constantin Rădulescu-Motru, Mircea Vulcănescu, Eugen Ionescu, Eugen Simion, Radu Stanca, Ileana Mălăncioiu și el însuși), contribuțiile în filosofia românească ale lui Marin Diaconu s-au făcut remarcate și prin publicarea unor filosofi mai puțin cunoscuți, precum Sorin Pavel, Paul Costin-Deleanu sau Radu Enescu, ori prin diverse seriale ținute în periodicele culturale ale vremii de astăzi, cu documente, scrisori și texte inedite ale unor filosofi români (amintim aici serialul său cel mai semnificativ, din *Viața Românească*, despre Constantin Noica, Anton Dumitriu, Emil Cioran și alții, din anii '90 ai secolului trecut). Multe din edițiile lui Marin Diaconu au servit nu doar ca instrumente de lucru, ci ca elemente vii de cultură ce au reușit să creeze un real progres în cercetarea filosofică românească. Având în vedere cât de dificil este să formezi un asemenea specialist – fără să mai amintim de răbdarea necesară unei asemenea întreprinderi, care prea adesea ne lipsește astăzi –, dar și câtă indigență spirituală se află în această ramură editologică a filosofiei românești, credem că activitatea lui Marin Diaconu a adus o strălucitoare lumină în filosofia românească, fără de care ar fi trebuit să așteptăm – cu optimism – *cel puțin* încă jumătate de veac spre a se crea. În fond, dacă astăzi se poate vorbi *cu sens* și, am spune, într-un context european despre filosofia românească – cel puțin în privința filosofilor autohtoni ce s-au putut bucura de ediții de *Opere* –, acesta este în principal meritul lui Marin Diaconu, care și-a închinat viața elevării filosofiei românești din confuzia și denaturarea în care se găsea în tinerețea sa, către zărirea adevărului absolut al operei și creației naționale.

Filosofia românească a pierdut, prin Marin Diaconu, pe cel mai devotat *diacon* al său. Rămâne opera sa, indispensabilă oricărui cercetător al filosofiei românești de astăzi și – s-o rostim de-a dreptul – *de totdeauna*. Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în Lumina Sa cea neînserată!

⁴ Marin Diaconu, *Eugen Simion. Profil spiritual*, București, Editura Tracus Arte, 2015, 972 p. Ediția a II-a, adăugită, în 2021, 998 p.

⁵ Eugen Simion, *Cuvânt înainte*, în vol. Marin Diaconu, Anca Sîrghie, Radu Stanca, *Profil spiritual*, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2015, p. 5. Textul a fost reluat și în vol. *Autoprofil spiritual*, ed. cit., pp. 622-624.

Ne-a părăsit Eugen Doga

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

În Panteonul culturii române și universale, numele lui Eugen Doga trebuie scris cu litere de aur, pe măsura calității sale umane, a creației sale muzicale, cu rezonanțe internaționale. Dar, înainte de toate, Eugen Doga face parte cu mândrie din Școala Basarabeană, aidoma Școlii Ardelene care a pregătit Unirea cea Mare. Școala Basarabeană a ființat înainte de 1989, dar a prins contur în anii de după 1990, demonstrând o forță intelectuală originală și națională pilduitoare (Gr. Vieru, N. Dabija, D. Matcovschi, Leonida Lari, Anatol Codru, Ion Hadârcă, Valeriu Matei, Emil Loteanu, I. Ungureanu, M. Cimpoi, etc.). Bine zice Grigore Vieru: „În cântecul lui Eugen Doga se poate trăi și visa. Se poate trăi din plin și visa spre mai bine. În cântecul său nu te poți plictisi, nici dispera [...] Eugen Doga s-a topit în cântec ca mirosul de brad în aerul munților. Nu el își spune azi cântecul, ci cântecul pe el ni-l spune”.

Eugen Doga este, fără nicio tăgadă, cel mai mare muzician român de la G. Enescu încოace. L-am cunoscut cu prilejul Congreselor Spiritualității Românești, organizate și conduse de Victor Crăciun și Adrian Păunescu. M-a onorat cu prietenia sa. Am avut plăcerea să-i cunosc și familia, o soție și o fiică minunate. A susținut concerte și la Filarmonica din Craiova și la Festivalul Internațional de Literatură „Adrian Păunescu”. A compus *Imnul lui Mihai Viteazul* și *Imnul lui A. I. Cuza*, pe versurile lui N. Dabija și Ion Deaconescu pentru spectacolul *Unirea cea Mare* montat pe scena Operei Române din Craiova. Mă simt mândru că l-am propus și a fost distins cu titlul de „cetățean de onoare” al municipiului Craiova în 2016, alăturându-se altor confrăți basarabeni (Ilie Ilașcu, Gr. Vieru, N. Dabija, M. Cimpoi, Victor Crăciun).

La 88 de ani, maestrul Eugen Doga, superromânul autentic, s-a grăbit să ne părăsească după o lungă și grea suferință, la 3 iunie 2025, lăsând în urma-i o operă în vecinătatea capodoperei, un model uman pilduitor.

Să ne reamintim câteva repere biobibliografice, preluate din două cărți scrise cu empatie și bine documentate de Victor Crăciun – Eugen Doga. *Meditații pe portativ. Convorbiri și evocări* (Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, Editura Semne, 2007) și Ion Gagim, *Eugen Doga. Perspectiva inversă* (Editura Academiei Române / Editura Istros, 2020, în colecția „Basarabia” coordonată de acad. Victor Spinei și acad. Ionel Căndea. Recent, la Târgul de carte Bookfest (București, iunie 2025), a fost lansată o nouă carte semnată de d-na Costin (soția fostului primar al Chișinăului) dedicată maestrului.

„Cetățean al planetei” (Cristiana Crăciun), Eugen Doga s-a născut la 1 martie 1937, în satul Mocra din Transnistria, în familia Lisaveta (n. Vizer) și Mitrea Doga („Mărțișorul – minusculă bijuterie tradițională dintr-un fir roșu și unul alb, m-a însoțit toată viața – eram mărțișorul măicuței mele”). Mama se trăgea dintr-un neam de fețe bisericești ale Mănăstirii Saharna și are o istorie inedită: un strămoș a pornit acum 300 de ani de pe malul Dunării în transhumanță până la „această coastă a Nistrului, căzându-i cu tronc la inimă o vâlcea cu cascadă, unde a hotărât să se oprească. Numele Doga își are obârșia în Italia”. Tatăl său a murit în 1945, astfel că tot universul său copilăresc se revărsa în Mama, așa cum a conceput-o Gr. Vieru (mamă=mamă, mama=Țară), iar copilăria i-a fost marcată de foamete și de trimiterea românilor basarabeni în „Siberii de gheață”: „În asta constă mișelia acestor regimuri criminale. Mama nu dormea nopțile, vedea cum se rănesc cei din jurul ei, ridicați ca urșii albi. Meru băteau la ușă comisari în tujurci de piele, îi trânteau pe frații și surorile ei la pământ, îi loveau cu picioarele. Din ce cauză? Rude peste hotare. Peste Nistru, adicătelea. Mare hotar! De parcă noi l-am fi pus, hotarul acela”. Și a mai avut o nedumerire, de copil, de elev la Școala de muzică „St. Neaga” din Chișinău (1951-1955), la Conservatorul de Stat din Chișinău (1955-1960), la Institutul de Arte „G. Musicescu” din Chișinău (1960-1965): se întreba care-i limba maternă: „nu înțelegeam

Eugen Doga

care-i rostul limbii moldovenești [...] de ce să mă dezic de mine însumi? Nu eu m-am creat așa, m-a creat mama”, pe care o idolatrizează: „Nimic mai scump ca Mama,” care este „icoană pentru mine”, „enigmă” „un univers în înfi-niț”. La mormântul mamei din Transnistria nu i se dă voie să meargă cu o floare („niște veniți naiba știe de pe unde îți dictează în propria ta casă”).

Dorința de a compune muzică i-a apărut chiar înainte de a începe studiile muzicale, prima dragoste instrumentală fiindu-i violoncelul. A debutat componistic în 1957 cu un cântec interpretat de colega sa, Maria Bieșu, devenită o soprană de talie mondială.

Ca violoncelist a cântat în Orchestra Comitetului de Stat al RSSM pentru Radio și Televiziune încă din studenție, devenind membru al colegiului redacțional și de repertoriu al Ministerului Culturii din RSS Moldovenești. Vreme de cinci ani predă la Școala de muzică „Ștefan Neaga”.

Domeniul în care se afirmă și-i aduce notorietate mondială este cel componistic, remarcabil nu numai prin valoare, dar și prin număr (peste 500 de titluri) și prin diversitate: *cântece pentru copii, muzică ușoară, romanțe, arii, lieduri* (peste 200); *piese pentru diferite instrumente muzicale* (40), *muzică pentru orchestra de estradă; muzică de cameră; muzică pentru cor; muzică de film* (peste 200), *muzică de teatru* (13); *muzică vocal-simfonică* (6 cantate, un poem vocal-simfonic); *balete* (3); *muzică simfonică* (o simfonie, un poem simfonic, 2 uverturi); *muzică pentru voce, muzică pentru dans* (valsuri, 70 și tangouri, 10); *prelucrări orchestrale și vocale pe motive populare* (30), *muzică pentru deschiderea și închiderea Jocurilor Olimpice de Vară de la Moscova din 1980* (conform statisticii lui Ion Gagim, în *op.cit.*, p. 67-68).

Cunoscute și apreciate pe întregul Mapamond sunt compozițiile pentru filmele *Maria Mirabela* (regizor: Popescu-Gopo, scenariu Gr. Vieru), *Lăutarii*, *Șatra*, *Divina Anna Pavlova*, *Patul lui Procust*, *Gingașa și tandra mea fiară*, baletul *Luceafărul*, valsul „Gramofon”, romanțe și arii pe versurile lui Eminescu, Veronica Micle, Grigore Vieru. Ultima operă, chiar dacă nu-i definitivă, se numește *Dialogurile dragostei*, povestea dragostei dintre Eminescu și Veronica.

Întâlnirea celebrului Eugen Doga cu creația genialului Eminescu, „la începutul tinereței a fost hotărâtoare. Poeziile lui mi-au inspirat multe lucruri de mici dimensiuni, care mi-au ogoit cumva dragostea de Eminescu”.

Prodigioasa sa activitate a fost răsplătită și recunoscută ca atare: deputat al poporului în Sovietul Suprem și în primul Parlament al R. Moldova, membru al Comitetului de conducere a Uniunii Compozitorilor din URSS și Uniunii Compozitorilor din Moldova, decorat cu înalte distincții de stat ale URSS, R. Moldova, cu Ordinul „Steaua României” în grad de ofițer. Anul 2007 a fost declarat la Chișinău „Anul Eugen Doga”, în 2015 o stradă din Chișinău îi poartă numele. A primit „Scoica de argint” la Festivalul Internațional de Film de la San Sebastian pentru muzica din filmul „Lăutarii”, în 1972, și „Scoica de aur” pentru coloana sonoră a filmului „Șatra”, în 1976 etc., etc.

Dar cel mai important este faptul că valsul *Dulcea și tandra mea fiară*, a fost catalogat „a patra capodoperă muzicală a secolului 20”.

Eugen Doga s-a stabilit definitiv la Chișinău, alături de soția, Natalia, fiica, Viorica și nepotul Dominic.

Personalitatea sa marcantă, creația remarcabilă a fost surprinsă de colegul său întru spiritualitate românească, Mihai Cimpoi: „Român transnistrean, Eugeniu Doga este prin vocație nativă și har (or Dumnezeu n-a uitat să-l înzestreze cu mult har!) – al întregului spațiu românesc căci acordurile molcome moldovenești se îmbină armonios, la el, cu undele povestitoare de largă respirație epică a taragotului ardelenesc, cu fioriturile oltenești, cu contra punctul pătoresc bănățean sau cântarea în draci teleormăneană.

Doga vine din adâncuri de arhetipalitate românească, din timpurile aurorale daco-romane din colind, baladă, cântec de petrecere și bocet, din doină, adică din dor și jale, cântate de ceteră, cimpoi, cobză, nai și vioară, ca două dimensiuni esențiale ale ființei noastre.

Doga are, în străfundurile intime ale sufletului său, tremurul existențial al vechimii și străvechimii, în modernitatea liniștită și fundamentală a muzicii sale regăsim temeiurile folclorice care înnobilează orice creație cultă. Să ne aducem aminte de recunoașterea valorii lui Barbu Lăutarul din partea lui Liszt.

Impresia de fond pe care o produce muzica lui Doga e că adună timpurile și spațiile, că nu vrea să fie nou fără a vrea să fie și vechi”.

Eugen Doga completează panteonul culturii române, început cu Neagoe Basarab și continuat cu Eminescu, Enescu, Porumbescu, Iorga, Nichita, Sorescu, Eliade, Păunescu, Vieru, Dabija, Tărășeanu etc., etc.

Individul față cu istoria. În căutarea identității

David ILINA

Pitești

Moto:

„Este vreunul dintre voi care să nu aparțină unui trib? Cu siguranță că nu e nimeni”. (Cicero)

„Omul nu este o foaie de hârtie albă pe care civilizația imprimă un text”. (E. Fromm)

„Fiecare om poartă cu sine întreaga condiție umană”. (Montaigne)

Se discută mult în ultima vreme despre „educația identitară”, implicit despre disciplinele („materile”) școlare îndrituite să asigure acest tip de educație. Istoria este doar una, poate cea mai importantă, dintre respectivele discipline. Rolul ei în această privință nu îl contestă nimeni. Cunoașterea trecutului, inclusiv a celui recent, reprezintă o componentă fundamentală a culturii naționale, a conștiinței noastre identitare, o condiție a continuității noastre ca neam. Nu putem înțelege cine suntem, unde ne aflăm, care ne sunt resursele, ce e de făcut, fără să știm de unde venim, care au fost izbânzile și eșecurile înaintașilor, ce moștenim de la ei.

Într-un discurs recent, academicianul Ioan-Aurel Pop (reputat istoric, profesor universitar, președinte al Academiei Române) a pledat pentru menținerea locului istoriei în programa școlară, eventual creșterea numărului de ore alocate acestei discipline. Domnia-sa a afirmat că istoria e o „amintire colectivă” (personal, cred că mai potrivită ar fi fost sintagma „amintirea existenței colective”). La o adică, ne putem dezinteresa și chiar ne-am putea lipsi de cunoașterea trecutului, dar – pe termen lung – cu prețul de neacceptat al dispariției noastre ca nație și, în ultimă instanță, ca specie.

În definitiv, omul e o ființă socială, nu e o ființă individuală, a afirmat domnul Pop, cu aerul că recuperează un adevăr aproape uitat din categoria celor zise elementare și că îl poate folosi ca argument în susținerea obiectivului enunțat (al predării istoriei pe toată durata formării școlare într-un număr optim de ore). Pentru a ilustra ideea, istoricul Pop a apelat nu la istorie, ci la literatura de ficțiune, la exemplul clasic al personajului Robinson Crusoe (din romanul omonim al lui Defoe) precizând că „nici el (Robinson) n-a putut trăi pe o insulă izolată atâta vreme, că la sfârșit s-a întors acasă, între oameni”. (Într-adevăr, în termenii ontologiei umanului, „acasă” înseamnă înainte de orice „între oameni”). De aici, concluzia: „Dacă trăim între oameni, trebuie să avem și amintiri colective. Ne obligă soarta, viața, Dumnezeu. Nu putem altfel”.

Înțelegem de aici că apartenența noastră la o comunitate determinată (la un „trib”) și, în ultimă instanță, la omenire, generează nevoia, dar și datoria de a păstra vie amintirea viețuirii noastre în comun. De acord, dar cu precizarea că termenul „obligație” nu pare (nici el) potrivit, întrucât sugerează o constrângere de un anumit tip, și anume una instituită, ceea ce implică un act de voință. Numai între oameni pot să fie instituite obligații (aflate, cum se știe, în relație cu drepturile). „Nu putem altfel”, într-adevăr, dar nu pentru că ispășim o sentință, sau că forțe extraumane au decis pentru sau împotriva noastră. *Existența împreună* e un fapt obiectiv, nu un aranjament subiectiv. Nu e rezultatul unei alegeri între alternative sau al unei impunerii extraumane.

Teza sociabilității ființei umane își are rădăcini în gândirea filosofică a lumii antice (omul este conceput de Aristotel ca *zoon politikon*), dar abia din epoca modernă încoace ea se sprijină tot mai mult pe cercetări sistematice, aprofundate din domeniul științelor sociale și antropologiei. Cu greu poate fi închipuită astăzi o negare directă, categorică a acestei teze. Nici cei mai înfocați susținători ai individualismului nu mai comit astfel de respingeri fățișe.

Concepția despre esența *socială* a omului s-a impus în cultura modernă, nu însă fără anumite ezitări și considerații eronate ivite din excese ale demersului speculativ. Astăzi, tot mai mulți înțelegem că omul nu poate fi om decât trăind împreună cu alți oameni. Ceea ce este omul datorează în bună măsură societății. Existența noastră, observa Rousseau, „este relațională și colectivă, și adevăratul nostru eu nu este în întregime în noi”. Apartenența omului la societate nu este o alegere, nu este rezultatul unui act de voință, al unui calcul de oportunitate sau al unor considerente morale. Nu dispunem de nicio dovadă că ar fi existat vreodată indivizi umani solitari, asociali, care ar fi decis ori ar fi fost constrânși la un moment dat să se asocieze formând o „societate”. Propriu-zis, nu a avut loc niciodată trecerea oamenilor de la viața solitară la viața comună, pur și simplu pentru că ei nu au trăit niciodată ca indivizi izolați, ci numai împreună.

Am reamintit (pe scurt) aceste lucruri atât de bine cunoscute doar ca bază sau punct de plecare pentru discuția pe care o propun cititorului interesat de validitatea argumentării. Rămâne de văzut în ce fel și în ce măsură teza caracterului eminent social al ființării umane este sau poate fi un argument autentic, valid, capabil să sprijine ideea intensificării studiului istoriei în școală, dar și în afara ei.

În primul rând, s-ar impune o observație de principiu: din punct de vedere conceptual, societatea nu este tot una cu etnia, neamul, poporul sau națiunea. Deși se află în legătură, nu există o suprapunere conceptuală între „social” și „național”. Nu spun o noutate: multă vreme societatea a „funcționat” în alți parametri decât cei proprii națiunii (formă de organizare politică constituită abia în epoca modernă). Aceasta e o idee bine asimilată, drept pentru care nu voi face din ea un subiect de discuție. Totuși, merită să ne întrebăm dacă, în materie de argumentație, putem face în mod legitim trecerea de la un câmp categorial la altul (de la social la național).

În al doilea rând, trebuie să ne asigurăm că relația dintre individ și societate e înțeleasă în toată complexitatea și nuanțele ei. Uneori ea e prezentată simplist, în termenii unei opoziții categorice, ca și când s-ar impune și s-ar putea face o alegere: fie individul, fie societatea. De asemenea, ea a fost concepută ca relație de anterioritate temporală, respectiv de succesivitate. În această chestiune, în timp, s-au confruntat două poziții extreme: comunitarismul și individualismul. Viziunea *comunitaristă* accentuează asupra preeminenței mediului social în raport cu individul, asupra faptului că omul este un „produs” al mediului social; o face însă atât de apăsător, încât tinde să estompeze sau să negligeze ideea caracterului individual al ființării omenești. La venirea lui pe lume, oricare individ găsește deja date condițiile materiale ale existenței lui ca individ (limba ca mijloc de comunicare, unelte, tehnici, tehnologii, strategii comportamentale de apărare ș.a.). În această reprezentare, societatea preexistă în raport cu fiecare individ, ca individ concret, unul sau altul, dar nu în raport cu toți.

Cum îi arată și numele, *individualismul* pornește de la individ, consideră că el e singura realitate de care trebuie să ținem seama. Societatea nu poate fi concepută fără indivizi și fără relațiile dintre aceștia. Potrivit teoriilor contractualiste, societatea ar fi rezultatul unei alegeri, al unei convenții, al unui pact (contract) încheiat între indivizi ce ar preexista în raport cu societatea. În realitate, așa cum societatea nu e anterioară indivizilor, deși fiecare individ uman, la venirea sa pe lume, găsește deja dată o comunitate structurată, nici indivizii nu preexistă în raport cu societatea. Ca membru al societății, „omul nu există la un mod general. Chiar dacă posedă calități proprii întregii specii, el nu încetează să fie un individ diferit de ceilalți, o entitate absolut unică” (Erich Fromm).

Prin urmare, omul există, se manifestă, acționează ca *individ* concret, cu însușiri fizice, psihice și comportamentale singulare, posedă o identitate inalienabilă. Fără doar și poate, el este așa ceva numai ca membru al unei comunități încheată (structurată) prin norme, limbă și valori. El nu își poate constitui și manifesta individualitatea în afara societății (individualitatea nu e un dat natural, oricum nu integral natural). Dar de aici nu rezultă că individul, supus unor influențe multiple, ar fi ca o bucată de plastilină pe care societatea o modelează după tipare pe care individul nu le poate controla.

Impresia mea este că modul abrupt, lapidar, nenuanțat în care s-a exprimat reputatul istoric, riscă să inducă o oarecare neînțelegere, cel puțin cu privire la primatul factorului social în raport cu factorul individual. Cândva, ideea că omul este prin esența lui o ființă socială a căpătat aura unei dogme potrivit căreia societatea, prin funcția ei modelatoare, e mediul constitutiv determinant, decisiv pentru ce este individul. A circulat reprezentarea ideologică (de inspirație hegeliană, ar zice Karl Popper) potrivit căreia individul ar fi un epifenomen sau un fel de oglindă sau reflectare pasivă a mediului social, a cutumelor, habitudinilor active în colectivitatea în care este integrat. Din această perspectivă, individul nici

nu contează propriu-zis ca individ, ca persoană autonomă, căreia trebuie să i se recunoască drepturi și libertăți, contează doar originea, respectiv apartenența lui la un grup social, la o clasă sau „pătură” socială, la „popor”.

În realitate, deși aflați mereu sub influența factorilor sociali, în forme și în grade diferite, indivizii sunt activi, reactivi, chiar creatori, fiecare are felul său unic de a asimila influențele mediului social și de a răspunde stimulilor exteriori, de a spune „da” și „nu”, manifestând o combinație proprie de conformism și non-conformism. Nu trebuie să pierdem din vedere că, fără indivizi și relații între ei, fără inițiativele lor, mărunte sau de anvergură, nu poate fi vorba de vreo comunitate sau colectivitate. De aceea, partea a doua a enunțului („omul nu e o ființă individuală”) e, prin urmare, complet discutabilă.

Rezultă că în chestiunea care ne interesează nu se poate vorbi de primat, primordialitate sau anterioritate în sens strict. Dinamica raportului individ-societate e mult mai subtilă, înțelegerea ei solicită o logică „fluidă”, de tip *dialectic* (ar zice Hegel, deși, din motive doctrinare, a căzut el însuși în capcana simplificării, de vreme ce a privilegiat *universalul* în raport cu *individualul*, considerând că individul își va găsi împlinirea – libertatea, rostul sau temeiul moral – ca cetățean, numai în interiorul statului, ca organizație politică rațională; Hegel era de părere că, la scara istoriei universale, individul nu contează).

Date fiind aceste considerente, în raport cu teza invocată de Ioan-Aurel Pop, poate fi acceptată, cu aceeași îndreptățire, teza opusă: *În definiție, omul este o ființă individuală, nu o ființă socială*. Evident, această afirmație ar fi pe placul susținătorilor individualismului, iar ei ar avea, probabil, argumente serioase pentru a o susține. Oricum, propoziția aceasta nu e mai puțin îndreptățită decât cea de la care am pornit în considerațiile de față. În spiritul dialecticii hegeliene, abia *împreună*, cele două teze, deși opuse, fac *întregul*, conduc la adevăr. Metodologic, Hegel avea dreptate: *adevărul este întregul*, trebuie avut în vedere *rezultatul* unui proces cu *proces* cu tot. Altfel zis, la modul general, a înțelege un fapt oarecare presupune să-l privești ca parte sau element dintr-un întreg, ca moment într-un proces (încheiat sau în desfășurare).

Pentru aceste motive, putem accepta că teza esenței sociale a omului poate fi invocată ca argument în susținerea necesității studiului istoriei, dar numai ca argument de ultimă instanță sau ca argument de fundal, fără a fi unul decisiv.

În lumea actuală, a globalizării accelerate, a nivelării standardelor, a metisajului cultural, a post-adevărului, istoria tinde să devină pentru mulți o narațiune opțională – căci ochii ne sunt tot mai mult îndreptați, cu îngrijorare și speranță, spre viitor. Un viitor grăbit, care se preschimbă în prezent chiar sub ochii noștri. Multor tineri, care trăiesc cu febrilitate prezentul imediat, trecutul le pare tot mai îndepărtat, ceva care nu-i privește, ceva care le e străin: mulți au impresia că istoria, poate chiar viața, începe cu ei. Nu putem dezerta din istorie, după cum nu putem să evadăm din societate, pentru a trăi „pe cont propriu” în afara ei.

De bună seamă, istoria trebuie învățată, dar și mai important ar fi să învățăm cu toții din ea, din caznele, suferințele și pierderile înaintașilor. Altfel, ar trebui să-i dăm iarăși dreptate lui Hegel, deși – de această dată – nu am vrea: „Domnitorii, oamenii de stat și popoarele sunt îndeosebi îndrumate să tragă învățătură din experiența istoriei. Atât experiența, cât și istoria ne arată însă că nicidecum popoarele și regimurile n-au învățat ceva din istorie și n-au acționat potrivit preceptelor care ar fi trebuit desprinse din ea... În tumultul evenimentelor istoriei, un principiu general, ori amintirea unor împrejurări asemănătoare, nu poate fi de folos, căci o asemenea palidă amintire nu are nicio putere față de forța și neprevăzutul prezentului”.

În treacăt fie spus: ciudată constatare din partea cuiva care credea că „rațiunea conduce lumea” sau că „tot ce e real e rațional”!

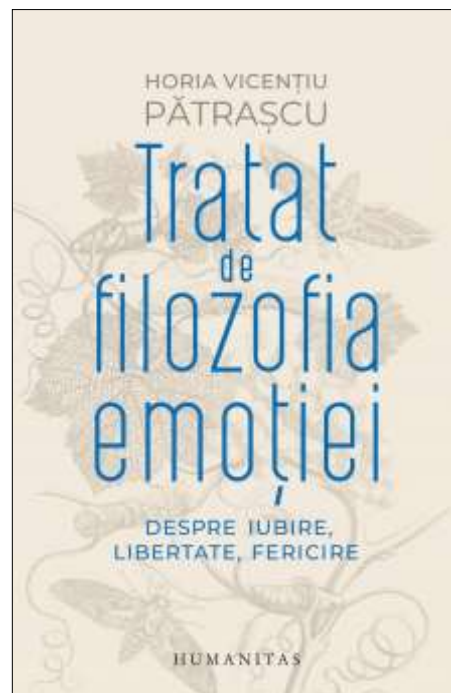
Note privind apriorismul spiritualității românești

Dr. Ștefan MUNTEANU

Bacău

În urmă cu câteva luni, într-o zi norocoasă, m-am lăsat ispitit de invitația prietenului Mihai Botez și am intrat într-o librărie din Piatra Neamț. Fiind ofertă bogată, am început, amândoi, după preferință, să facem selecție. Mie mi-a atras atenția, mai întâi, o carte care purta următorul titlu: *Tratat de filosofie emoției* (Despre iubire, libertate, fericire). Am observat că lucrarea era apărută în anul 2024, la Editura Humanitas și că are o prefață semnată de Ștefan Afloroaei. Despre Horia Vicențiu Pătrașcu, autorul cărții, nu știam nimic. Am aflat, mai apoi, că este profesor de filosofie, cu doctorat susținut la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și că profesază la Universitatea Națională de Științe și Tehnologie Politehnica București.

În legătură cu titlul și valoarea cărții lui Horia Vicențiu Pătrașcu s-a pronunțat, mai întâi, Ștefan Afloroaei, în prefața intitulată *Metamorfoze ale vieții afective*: „Titlul cărții ar putea totuși să ne surprindă. În definitiv, ce ar oferi nou înțelegerii noastre, astăzi, o perspectivă filosofică asupra unor sentimente și emoții? În ce fel poate fi regăsită, din această perspectivă mai liberă, lumea lor copleșitor de variată și dinamică?...”. Și, mai împăciuitor, universitarul ieșean continuă: „Tocmai în acest continuu efort, de a recunoaște lumea mereu nouă și plină de contraste a spiritului, mai ales când sunt în joc trăiri omenești neobișnuit de intense, aș vedea o deschidere cu totul aparte a cărții de față”.

Tot mai apoi am observat că pe cea de-a patra copertă a cărții și Gabriel Liiceanu a făcut câteva însemnări interesante, dintre care rețin: „Nu luați în serios titlu cărții lui Horia Pătrașcu. Ea nu este un «tratat», dacă asociem acest cuvânt cu fastul conceptului și cu solitudinea abstracției. Și nu este «filosofie», dacă asociem filosofia cu jargonul și cu *impolitețea unui discurs ininteligibil*. Prin paginile acestei cărți, căzute în peisajul nostru cultural ca un cadou neașteptat, filosofia își pune din nou hainele de sărbătoare, redevine «știința veselă» a vieții, ca în vremurile lui Montaigne sau Nietzsche”. Și, pentru a se face și mai bine înțeles, Gabriel Liiceanu conchide: „Ce încântare să faci filosofie – fără filosofie! Doar așa, convertit la transparența ideilor, poate un gânditor să-i pună și pe alții pe gânduri, poate să-i invite să imite, în oglindă, actul unei gândiri «de dinaintea filosofiei»”.

Nu vă ascund faptul că, în timp ce parcurgeam aceste consemnări, gândul meu era ținut asupra creației lui Eminescu, întrucât nici el nu a iubit filosofia sistematică, expusă în tratate. Aceasta înseamnă că avea o gândire «de dinaintea filosofiei»? Cred mai degrabă că atât Nietzsche, cât și Eminescu, aveau modalități deschise de gândire, căutau noi valori eliberatoare din strânsorile sufocantei filosofii sistematice. Gândirea lor nu era nici „de dinaintea filosofiei”, nici „de după filosofie”, ci era o gândire originală, „de alături de filosofia rece”, înțepenită în sisteme și tratate.

Cât despre cartea lui Horia Pătrașcu, nici eu nu cred că poate fi denumită „tratat”. În schimb, îi recunosc valoarea speculativă, dar până la momentele în care se pregătește să plonjeze în misticism. Drept dovadă, chiar și pentru argumentarea acestui text, privind spiritualitatea românească, mă voi raporta la această carte, cel puțin la introducerea autorului, sub titlul *Situația spiritului în lumea de astăzi. De la tripartiție la dualism psihic*. Pentru că, împotriva obișnuinței, destul de mult practică, chiar și de către unii cercetători, Horia Pătrașcu nu preia conceptele doar cu înțelesul de dicționar, ci depune un efort

remarcabil pentru a le situa în istoria filosofiei și a culturii. Așa se întâmplă și cu trimitere la conceptul de spirit. Tânărul filosof, născut în 1976, pornește de la următoarea constatare, presupusă ca valabilă: „Noile descoperiri ale psihologiei vin pe fondul unei pretinse excluderi a afectivității din viața psihică a individului uman de care ar putea fi acuzată filosofia – cu valorizarea exclusivă a intelectului și rațiunii” (p. 15). În această situație, autorul se simte îndreptățit să facă o judecată valorizatoare, în perspectivă filosofică. Și ce observă?

Pe de o parte, în apărarea filosofiei, Horia Pătrașcu consideră că: „Aparent, nimic nu îndreptățește o asemenea opinie” (p. 15). Explicația vine de la faptul că aproape toți marii filosofi s-au ocupat de emoții și de sentimente. Concret, zice autorul: „Însuși termenul «filosofie» trimite la această legătură intrinsecă dintre afectivitate și rațiune: *iubirea de înțelepciune*. Să ne mai amintim că Descartes scrie un întreg tratat despre *Pasiunile sufletului*, că *Etica* lui Baruch Spinoza se referă la sentimente, încununarea filosofiei sale fiind *iubirea intelectuală de Dumnezeu*, că Rousseau deduce ființa umană din două sentimente de bază – iubirea de sine și repulsia față de suferința celuilalt –, că Adam Smith scrie un tratat despre sentimente, că Schopenhauer arată că mila este calea prin care ne putem sustrage fatalității voinței oarbe, că Nietzsche vorbește despre *amor fati* – ca despre esența întregii sale filosofii, că Heidegger consideră *angoasa (Angst)* drept dispoziție metafizică fundamentală, că Max Scheler inițiază o fenomenologie a sentimentelor” (p. 16). Argumente însemnate împotriva opiniei că filosofia ignoră dimensiunea afectivă a ființei umane.

Pe de altă parte, spre critica filosofiei, Horia Pătrașcu constată: „Și totuși impresia psihologilor este cumva îndreptățită” (p. 16). De ce? Întrucât, începând cu filosofia modernă „ne-am obișnuit cu un anumit schematism de tip dualist care separă ființa umană fie la *corp* și *minte* (rațiune, intelect), fie în *suflet* (afectivitate, emotivitate, sentimente) și *rațiune*... Or acest dualism suflet-rațiune este posibil numai în condițiile în care s-a pierdut, între timp, un al treilea termen, și anume *spiritul*” (pp. 16-17). Dar ce este spiritul? „Spiritul este o «facultate de cunoaștere» diferită de intelect, diferită de «rațiunea calculatoare». Spiritul nu este nici sentiment (și deci nici afect), dar nici logică. E o facultate ciudată – care a fost văzută uneori ca instanță superioară rațiunii, iar alteori ca instanță intermediară între rațiune/minte/intelect și afectivitate sau corporalitate” (p. 17). Și, pentru o mai corectă înțelegere, autorul continuă: „Spiritul este ceea ce ne pune într-adevăr în legătură cu ceea ce este complet dincolo de noi înșine, este un intermediar paradoxal între noi și ceea ce ne depășește infinit. Ideile platonice sunt *inteligibile* spiritului, nu intelectului sau afectivității. Spiritul este deopotrivă mediul oricărei iluminări, al inspirației și al revelației. Prin intelect înțelegem ceea ce putem înțelege. Prin spirit înțelegem ceea ce nu putem înțelege, ceea ce e deasupra oricărei înțelegeri. Spiritul este văzut ca fiind imaginația, capacitatea noastră fantasmatică (I.P. Culianu), sau cel prin care sesizăm o lume *imagineală*, diferită de cea pur imaginară” (pp. 17-18).

Mai rețin, din textul lui Horia Pătrașcu, doar un fel de consecință și un avertisment. Iată consecința: „Estomparea spiritului, urmărită de I.P. Culianu în *Eros și magie*, dispariția lui, înlocuirea tripartiției (suflet-corp-spirit sau spirit-intelect-suflet) cu bipartiția suflet-corp/suflet-minte – pe care o consacră în spațiul occidental în primul rând Descartes și empirismul englez – au determinat un întreg parcurs al gândirii occidentale în care suntem prinși și astăzi, parcurs care va mai continua mult timp până ce, epuizat, se va reîntoarce, revoluționar, la adevăruri «mai originare»” (p. 20). Iată și avertismentul: „Este semnificativă similaritatea de destin în cazul lui I.P. Culianu și al personajului-cheie al studiilor sale religioase, Giordano Bruno. Ambii sunt executați, ambii mor prin moarte violentă. Tema fundamentală a lui Bruno și a lui Culianu este tocmai fundamentul tuturor legăturilor, legătura legăturilor, baza tehnicilor magice și spirituale de desăvârșire a omului” (p. 27).

Înțeleg din sugestiile lui Horia Vicențiu Pătrașcu că orice abordare asupra spiritului și a spiritualității se dovedește a fi un fel de aventură. Pentru a evita orice precaritate, chem în ajutorul „notelor” mele două voci cu ecou în spiritualitatea românească. Vocea unui filosof-logician (Athanasie Joja) și vocea unui filosof-poet (George Popa), ambele voci fascinate de geniala creație eminesciană.

Horia Vicențiu Pătrașcu

Athanase Joja (1904-1972), cunoscut în primul rând ca logician, ne-a lăsat și mai multe eseuri privind profilul spiritual al poporului român. Textele acestor eseuri au fost publicate, în anul 1978, într-o ediție îngrijită de Crizantema Joja, sub titlul *Filosofie și cultură*. În meditațiile sale asupra spiritualității românești, Athanase Joja pornește de la un adevăr larg recunoscut: „Toate popoarele – în măsura posibilităților lor și în conformitate cu organizarea social-economică și cu epoca căreia îi aparțin – își aduc contribuția lor la dezvoltarea culturii universale” (Athanase Joja, *Filosofie și cultură*, Editura Minerva, București, 1978, p. 187). Și acest adevăr este imediat bine nuanțat de autor: „Dar această contribuție manifestă nu numai *universalitatea naturii umane*, ci și *fizionomia lor morală proprie*, trăsăturile lor morale și culturale *particulare*, felul lor original de a privi natura și societatea, de a aborda problemele majore pe care le suscită viața lor în decursul secolelor” (*ibidem*, p. 187).

Spre meritul său, Athanase Joja insistă în explicarea fizionomiei morale a popoarelor. „Această fizionomie morală nu țâșnește din insondabile și inexplicabile adâncuri, nu este nici o expresie a unei inexprimabile iraționalități, nici a unei matrici care scapă oricărei determinări istorice și, în consecință, oricărei explicări filosofice și științifice... Ea provine din sinteza unor elemente concrete de ordin material, privind însuși modul de producere a bunurilor materiale, de ordin social, juridic, etic, religios, estetic și filosofic. Mediul geografic și întâlnirile cu alte popoare, cu așezările și cultura lor joacă, de asemenea, un rol deosebit de însemnat... Dar deși nu țâșnește dintr-un mister transcendent, fizionomia morală a unui popor nu e un fenomen ușor de explicat, tocmai fiindcă e sinteza unor elemente adesea foarte diferite” (*ibidem*, pp. 187-188).

Respectând toate aceste exigențe, analiza lui Athanase Joja ajunge la o concluzie, pe care o accept fără comentarii: „Profilul spiritual al poporului român se caracterizează prin precumpănirea rațiunii, prin realism și prin refuzul misticismului” (*ibidem*, p. 205). Impresionant este și unul dintre argumentele autorului: „Poezia lui Eminescu este, credem, cea mai expresivă pentru acest spirit apolinic, care nu înseamnă lipsă de conținut patetic, ci modelare în sens rațional a acestui conținut... *Luceafărul* – cel mai frumos poem românesc și unul dintre cele mai expresive din literatura universală – ne înfățișează conflictul dintre pasionalitate și raționalitate. Pasionalitatea e personificată de Cătălina și Cătălin și de însași dragostea nefirească a lui Hyperion pentru făptura foarte terestră a Cătălinei. De altă parte, Cătălina însăși aspiră spre frumusețea divină a Luceafărului. Logosul însuși nu e scutit însă de ispitele erorii, el dorește să evadeze din solitudinea sa rece și să reentre în lumea a cărei ordine, sens și inteligibilitate o exprimă... Hyperion e universalul, de aceea e legat de veșnicie, dar, supunându-se pasionalității, el vrea să se dezlege, particularizându-se. Dar demiurgul îi arată nesăbuirea dorinței sale de a se particulariza și singulariza în ființă muritoare – muritoare tocmai fiindcă e particulară și singulară, căci soarta particularului și singularului e să moară” (*ibidem*, pp. 198-199).

George Popa (1923-2021), cunoscut ca medic, poet, filosof, critic de artă și literatură, dar și devotat eminescolog, vorbește direct despre apriorismul românesc. Dar ce înțelege el prin apriorism? Iată: „La primul lor contact uimit cu lumea, *illo tempore*, arhaicii au formulat, în mituri exemplare, concepțiile originare ale omului despre viață, despre destinul nostru în lume. În felul acesta, s-a constituit apriorismul unui anumit popor cuprinzând ideile-fortă, tiparele matriciale care vor guverna și vor modela universul creațiilor sale culturale” (*Deschideri metafizice în lirica lui Eminescu*, Editura Floare albastră, București, 2007, p. 5).

Referindu-se la apriorismul spiritualității românești, George Popa notează: „Triada superlativă a poeziei românești: *Miorița*, *Meșterul Manole*, *Luceafărul* își are rădăcina în literatura populară. Având tematici diferite, dar plecate de la o viziune ancestrală comună, apare logic să existe înruderiri între ele în cadrul acestei viziuni unitare” (*ibidem*, p. 5). În plus, George Popa ne ajută să înțelegem și care sunt principalele caracteristici prin care se înrudesesc cele trei creații românești exemplare. Este vorba, mai întâi, să reținem: „Caracteristica fundamentală este *deschiderea cosmică*” (*ibidem*, p. 5). Ce înseamnă această caracteristică? „Era răspunsul omului la condiția sa de finitudine și, consecutiv, necesitatea eliberării metafizice” (*ibidem*, p.

George Popa

5). Să reținem, ca pe o a doua caracteristică, ideea că „Energia care motivează și pune în dinamică metafizica triadei este factorul inițiator al Creației, și anume, *iubirea* – sub diferite hipostaze” (*ibidem*, p. 6). O a treia caracteristică, recomandată de autor, este legată de faptul că „Semnificativ este raportul cu religia în cele trei poeme. În balada vrânceană se observă că, deși este vorba de un moment destinal-limită când, în pragul trecerii dincolo de viață, de obicei omul invocă divinitatea, în mod paradoxal, aici acest apel nu are loc... Dacă în *Miorița* divinitatea este ignorată, în balada argeșeană ea este întreit depășită de către om... Și în *Luceafărul*, Dumnezeu se delimitează de condiția umană” (*ibidem*, pp. 7-8). În dreptul celei de a patra caracteristică, autorul ne spune: „Un alt numitor comun care reunește cele trei poeme este constituit de *fenomenologia ontologică trifazică de model zalmoxic*, regăsită și la ceilalți doi zei traci, Orfeu și Dionysos, fenomenologie constând din *viață*, urmată de *moarte inițiativă*, aceasta purtând *la renaștere pe un nivel de ființare superior*” (*ibidem*, p. 9). În sfârșit, referindu-se la cea de-a cincea caracteristică, autorul ne sugerează să reținem că „fundamental este de asemenea și faptul că *toate cele trei poeme poartă către înălțimi*: balada vrânceană sfârșește deasupra munților în pirotihnia făcliilor miilor de stele; poemul eminescian se termină de asemenea la polul ceresc, iar actul icaric al lui Manole este o «cădere în sus» pe vectorul sușului mănăstirii” (*ibidem*, pp. 9-10).

Consecvent cu sine, George Popa dezvoltă aceste idei în întreaga sa operă de critic literar și eminescolog. O sinteză a acestei viziuni poate fi descoperită în lucrarea *Repere în spiritualitatea românească*, apărută la Editura Timpul, Iași, 2004. Din cuvântul-înainte la această carte, rețin pentru „notele” mele doar următorul fragment: „Pornind de la structurile matriciale ale originilor, lucrarea de față încearcă să identifice coordonatele principale ale spiritualității românești și numitorul comun, viziunea centrală sintetică de la care iradiază și către care converg diversele coordonate. Acest miez definitoriu care energizează constelația valorilor culturii românești îl considerăm a fi *deschiderea*, și anume, pe de o parte, deschiderea *afectivă*, simpatetică față de celălalt, față de natură, față de marea cultură universală, iar, pe de altă parte, deschiderea metafizică, adică *deschiderea întru depășire și eliberare spirituală*... Totodată și în aceeași măsură, în încercarea de a identifica trăsăturile cardinale ale spiritualității românești, ne vom adresa în primul rând operei lui Mihai Eminescu, creatorul care constituie expresia supremă a geniului românesc”.

Dacă așa stau lucrurile, precum spune Athanase Joja, cât și George Popa, trebuie să recunosc faptul că este binevenită orice meditație privind aspectele apriorice ale spiritualității românești. Ceea ce este foarte îmbucurător vine de la faptul că asemenea mari cercetători angajează creația lui Eminescu pentru evidențierea unor asemenea dimensiuni apriorice.

Text elaborat ca material pentru întâmpinarea *Festivalului Internațional de Literatură ÎNTĂLNIRILE DE LA VIIȘOARA – NEAMȚ* (22-25 mai 2025)

Pe urmele lui Diogene

Dr. Grigore SPERMEZAN

Urziceni

În opinia profesorului de filosofie și jurnalistului francez Armand Cuvillier (1887-1973), termenul de „filosofie” are cel puțin două accepții: a) viziunile asupra lumii ale oamenilor (sau ale grupurilor umane), concepția lor despre viață, ideile sau credințele lor asupra locului omului în univers și rolul pe care este chemat să-l joace. În acest sens, chiar și „primitivii” au „filosofia” lor; b) filosofia este o reflecție critică asupra tuturor acestor probleme, asupra soluțiilor pe care oamenii le-au dat asupra gândirii și asupra spiritului însuși. În acest al doilea sens, filosofia este o luare de conștiință a problemelor care este departe de a fi o atitudine spontană a spiritului (Armand Cuvillier, *Nouveau précis de philosophie*, 4ème édition, Librairie Armand Colin, Paris, 1954, p. 2).

Referindu-ne la primul sens, putem să ne aducem aminte de afirmațiile lui Aristotel, cel care considera că toți oamenii au o filosofie, atât aceia interesați de filosofie, cât și aceia care o ignoră, în virtutea faptului că nu filosofează, deci sunt adepții filosofiei nefilosofării. Dar acest aspect al problemei ne interesează mai puțin aici.

În lucrarea *Înțelepciunea și iluziile filosofiei*, psihologul și filosoful elvețian Jean Piaget (1896-1980), care a adus contribuții remarcabile în domeniile epistemologiei și psihologiei dezvoltării, consideră că „Orice om care n-a trecut prin filosofie este iremediabil incomplet”. Ilustrul psiholog (printre altele, *Doctor Honoris Causa* al Universității din București) are în vedere cel de-al doilea sens al termenului de „filosofie”, care trece de simpla viziune spontană a omului simplu și presupune aplecarea asupra textelor filosofice consacrate elaborate de-a lungul vremii. Este greu de conceput că personalitatea umană poate dobândi complexitatea și multilateralitatea înțelegerii lumii în absența unei concepții sistematice pe care o poate oferi studiul filosofiei. Dar dobândirea conștiinței filosofice și a capacității de a reflecta critic asupra problemelor cu care se confruntă omenirea nu este simplă, nici ușoară, presupunând un remarcabil efort intelectual. Iar aici nu trebuie uitați cei care și-au propus să urmeze chiar o facultatea de specialitate.

De aceea, am citit cu plăcere și interes lucrarea distinsului profesor universitar doctor Nicolae Iuga *Cu lanterna lui Diogene prin Facultatea de Filosofie* (Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2023). Cartea sa de factură memorialistică abordează cu precădere perioada studenției autorului (1974-1978) la instituția culturală din București, cel care ulterior se va consacra activității din învățământul superior. Olimpic de nivel național la Literatura română în perioada liceului, ulterior absolvent al facultății (1978), Nicolae Iuga a frecventat în anii '80 Cercul format la Păltiniș în preajma gânditorului Constantin Noica. A făcut un doctorat în Filosofie la Universitatea „Babeș-Bolyai” sub îndrumarea profesorului Andrei Marga, a fost lector al amintitei universități clujene (1998-2003), apoi conferențiar și respectiv profesor universitar al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, în prezent fiind Cercetător științific asociat cu gradul I la Institutul de Filosofie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române și membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj.

În cei peste 40 de ani de activitate didactică și de cercetare, Nicolae Iuga a publicat un număr de 28 de cărți, despre care au apărut recenzii favorabile în presa din țară și străinătate (spre exemplificare, cartea *Din istoria marilor idei etice și pedagogice*, publicată în 2015, a fost distinsă în 2017 cu premiul „Ion Petrovici” al Academiei Române). În afară de cărți, a mai publicat peste o sută de articole științifice și eseuri filosofice, unele

cotate în revistele ISI, respectiv reviste de top din străinătate. Este de menționat că unele dintre cărțile sale, în special cele apărute în străinătate, sunt difuzate prin rețeaua comercială Amazon pe toate continentele, fiind achiziționate în biblioteci importante din străinătate, fapt care îi asigură autorului – după cum cu modestie declară – o anumită vizibilitate internă și internațională. Nicolae Iuga a primit premii din partea mai multor universități, instituții de cercetare și alte instituții din țară și din străinătate, Academia Română conferindu-i în anul 2019 medalia „Distincția culturală” pentru lucrările din domeniul Filosofiei.

Dincolo de stilul și scriitura unui intelectual rasat, interesul meu pentru lectura cărții a fost dublat de faptul că semnatarul acestor rânduri a urmat el însuși aceeași Facultate de Filosofie a Universității din București, multe dintre personajele amintite aici fiindu-i cunoscute direct. Nicolae Iuga a dat admiterea la facultate în 1973, dar a început cursurile abia în anul următor pentru că, în conformitate cu legislația vremii, în acea perioadă a făcut armata la termen redus. Facultatea de Filosofie se afla pe atunci (între timp și-a mutat sediul undeva pe Splaiul Independenței) în același loc cu Dreptul, în clădirea de lângă Operă, Dreptul la parter și etajul I, iar Filosofia mai sus, la etajele doi și trei. Târziu, la câteva decenii după terminarea facultății, autorul cărții a glumit pe tema aceasta cu Adrian Severin. Fostul ministru a terminat Dreptul în 1978, ca șef de promoție și, când s-a întâlnit cu Iuga undeva la o recepție diplomatică, i-a zis că i se pare cunoscut. Da, a primit răspunsul, eu am terminat Filosofia tot în anul 1978, noi cei de la Filosofie eram cu un etaj mai sus decât voi, cei de la Drept. „Vă referiți, desigur, la clădire?”, a întrebat contrariat politicianul. „Nu numai”, a fost răspunsul plin de tâlc al lui Iuga.

Încă din primul an de facultate (1974-1975), autorul cărții s-a dovedit a fi un student sânguincios. Urmând sfaturile decanului de atunci al facultății, Ștefan Georgescu (cel care l-a înlocuit pe fostul decan Alexandru Valentin), dat studenților cu preocupări literare de a se ține serios de filosofie înainte de a cocheta cu poezia, cu literatura în general, studentul Iuga a hotărât să abordeze cu o ambiție ieșită din comun filosofia grea, conceptuală, precum opera lui Immanuel Kant, din care nu putea lipsi celebra *Critica rațiunii pure*, apoi să aprofundeze filosofiele lui Hegel și Marx. Tânărul de atunci a înțeles că studiul filosofiei presupune cunoașterea temeinică a unor cărți fundamentale pentru cel doritor de a dobândi o viziune mai profundă asupra lumii, lucru care a stat la baza forjării propriei personalități.

Ștefan Georgescu a ajuns decan în 1972 în urma unei întâmplări nu lipsite de un anume haz filosofic. Admiterea era organizată în timpul verii, când studenții erau plecați în vacanță, căminele erau goale și camerele golite, acolo putând fi văzute numai paturi și saltele murdare, lenjeria fiind luată de către administrația căminelor „ca să nu se fure”. Candidații din provincie care, pe perioada admiterii ar fi vrut să doarmă în cămin, primeau camere cu saltele goale, dar – în schimbul unui mic șperț (ce vreți, „suntem la Porțile Orientului”!) – se puteau aranja de o pătură, de un cearșaf și o față de pernă, (candidatul Iuga fiind el însuși pus în aceeași situație un an mai târziu). O doamnă cu ifose, care venise să stea la București cu fița ei în perioada admiterii din vara anului 1972, s-a dus la Decanatul Facultății de Filosofie pusă pe arșag, plângându-se pe un ton mahalagesc decanului Alexandru Valentin că „nu le asigură condiții de cazare” candidaților, discuție care a avut loc în public, pe holul Facultății. Ocupat cu alte probleme mai importante, decanul i-a zis calm că Facultatea nu are obligații față de candidați, ci numai față de studenți, că dacă dumneaei nu este mulțumită, nu are decât să se ducă cu fata la hotel. Sau, dacă există cineva care nu are bani de hotel și are totuși legătură cu Filosofia, ar putea să doarmă pe o bancă în parcul din apropiere, că a mai fost unul în Antichitate care nu a avut casă și a dormit într-un butoi, dar a ajuns un mare filosof. Cucoanei neștiutoare de filosofie, dar cu pile pe la ceva ștabi importanți din București și, la gândul că a fost trimisă să doarmă într-un butoi precum Diogenes, i s-a făcut rău. Ca atare, s-a dus la minister și a făcut tăraboii: ce a vrut să zică decanul de la Filosofie și cum adică să doarmă dânsa într-un butoi etc. Peste câțva zile, Alexandru Valentin și-a dat demisia, iar în locul său a fost numit Ștefan Georgescu, cel care a predat ani de-a rândul în facultate un curs de Teoria cunoașterii și Epistemologie.

Despre unii dintre profesorii săi din facultate de atunci, Nicolae Iuga păstrează amintiri frumoase. Un tip excelent i s-a părut a fi tânărul pe atunci profesor de Logică Petre Bieltz (1937-2013), om școlit serios la Londra, care avea idei clare și le expunea răspicat. Înainte de 26 ianuarie 1978, când Nicolae Ceaușescu împlinea 60 de ani și cultul personalității sale atinsese apogeul, a avut loc o ședință de partid pe Facultate (Iuga intrase și el în rândul comuniștilor pentru că era cotate ca un foarte bun

student, iar pe vremea aceea a refuza ar fi creat destule probleme), în care trebuia citită și adoptată o felicitare adresată secretarului general al PCR din partea Organizației. În calitate sa de secretar BOB, Petre Bieltz a dat citire telegramei propusă spre aprobare, un text laudativ la modul deșănțat, în care Ceaușescu era numit între altele „părinte al patriei, geniu al politicii externe mondiale” etc., etc. Dar în sală era un membru PCR pe care multă lume nu îl cunoștea personal, fost înalt demnitar comunist și ministru, Maxim Berghianu, proaspăt căsătorit cu tânăra și frumoasa actriță Silvia Popovici, ministru care din acest motiv a intrat pentru scurtă vreme în dizgrația Elenei Ceaușescu și, în consecință, a fost trimis înapoi la munca de jos, adică la Catedra de Socialism Științific a Facultății de Filosofie, redevenind implicit membru al acestei organizații PCR. Petre Bieltz și-a terminat lectura într-o atmosferă plictisită și a supus textul la vot, întrebând cine este pentru. Oamenii au ridicat mașinal mâna, ca de obicei. Mulțumesc, a zis oratorul, să trecem la punctul următor al ordinii de zi. Dar din fundul sălii s-a auzit o voce care a cerut autoritar să se întrebe dacă este cineva împotrivă. S-a pus întrebarea și persoana a spus că el este împotrivă: era Maxim Berghianu. Și-a motivat votul împotrivă arătând că în 1971 a fost în China împreună cu Nicolae Ceaușescu și la o discuție cu Ciu En Lai s-a căzut de acord că un conducător comunist, atâta timp cât este în viață, nu poate fi numit geniu. „Cine e prostul ăla care a scris acolo în telegramă că tovarășul Ceaușescu e un geniu?”, a întrebat Maxim Berghianu, la care logicianul Bieltz a răspuns calm: „Telegrama este rodul gândirii colective”. Apoi a întrebat la fel de calm dacă mai este cineva împotrivă și, cum nu s-au găsit alți doritori, a cerut să se menționeze în procesul-verbal al ședinței că telegrama se adoptă cu un vot împotrivă. După informațiile deținute de Nicolae Iuga, Facultatea de Filosofie a Universității din București a fost pe atunci singura instituție din România care a adoptat o telegramă adresată „genialului” cu un vot împotrivă.

Autorul acordă câteva capitole unora dintre foștii săi profesori din facultate, viitori membri ai Academiei Române: sociologul Cătălin Zamfir, format la Universitatea din Boston, specialistul în teoria cunoașterii și epistemologie Mircea Flonta, beneficiarul unei burse de studii la Universitatea din München și esteticianul Ion Ianoși, școlit serios la Leningrad, ultimul fiind conducătorul lucrării de licență a studentului din ultimul an de facultate Nicolae Iuga. Alte cadre didactice universitare evocate cu simpatie sunt N. Tertulian, Mihai Golu, Grigore Moisil și Cezar Radu, de la care puteai învăța carte serioasă.

Este plin de umor capitolul în care este povestită farsa făcută profesorului Ion Banu (1913-1993) de către studentul din ultimul an de facultate la filosofie Alexandru Monciu-Sudinski, ulterior devenit scriitor și jurnalist (după unele surse, ajutat de colegul său de facultate Șerban Cionoff, viitor cunoscut jurnalist). Profesorul Banu predă la facultate un curs de istorie a filosofiei antice, de la începuturi până la Platon inclusiv. Gânditorul german G.W.F. Hegel (1770-1831) susținuse orgolios că, dacă soarele răsare din Orient, în schimb adevăratul soare, cel al spiritului, răsare din Occident, deci istoria filosofiei începe cu antichitatea greacă. Însă profesorul Banu avea o marotă, el nu începea istoria filosofiei, ca alți profesori, cu Grecia antică și cu Thales, ci susținea că Filosofia începe în China antică, cu Lao Tse, primul capitol al cursului său fiind consacrat filosofiei în China antică. Farsa consta în faptul că scriitorul Alexandru Monciu-Sudinski (și-a semnat cărțile și cu Sudinski), aflat pe atunci în ultimul an de studenție, a introdus pe șest în dactilograma cursului profesorului un scurt text bășcălios despre un anume filosof chinez Mon-Ciu la sesiunea de examene din iarna anului 1972. Cursul de istorie a filosofiei cu Ion Banu se ținea la anul I și studenții de la fără frecvență din anul I, normal, nu-l cunoșteau pe profesor și nici nu știau ce pretenții și ce exigențe are la examene. Pe de altă parte, Ion Banu avea cursul pregătit pentru litografiere, dar acesta nu ieșise încă din tipografie până la data examenului, ca atare a pus cinci exemplare ale cursului litografiate în tot atâtea dosare la Biblioteca facultății, precum și un anunț la avizier, în care se spunea că acel curs de istorie a filosofiei de la anul I se poate consulta în dactilogramă la Biblioteca facultății. Lui Monciu-Sudinski i-a venit ideea farsei: a scris un text la mașina de scris de câteva pagini, intitulat „Anexa nr. 1. Despre filosoful chinez Mon-Ciu” conținând niște măgării greu de imaginat, anexă depusă – cu complicitatea unor bibliotecare – în toate dosarele cu dactilograma cursului lui Ion Banu.

Apoi, Alexandru Monciu-Sudinski a mers pe un hol unde erau grupați studenții din anul I f.f. pregătiți de examen și a intrat în vorbă cu ei, spunând că marele profesor Ion Banu are o idee fixă, descoperind un filosof chinez pe care îl cheamă Mon-Ciu și acuma face demersuri ca descoperirea lui să fie recunoscută pe plan mondial. În curs se află o Anexă despre acest filosof chinez, unul dintre

subiectele de examen este obligatoriu din Mon-Ciu și cine nu știe din filosofia lui Mon-Ciu nu trece examenul cu Banu. În consecință, cei care formau o mulțime pestră – de la ofițeri de miliție, activiști de partid amânați la „Ștefan Gheorghiu”, la președinți de CAP și gestionari din comerțul socialist, toți aspiranți pentru un statut politico-profesional mai bun – s-au dus la bibliotecă și au luat la tocit, fără să gândească prea mult, Anexa cu filosoful chinez. Ne putem închipui ce criză de nervi a făcut profesorul Banu auzind la examen că toți studenții de la fără frecvență spun lucruri trăsnete și vorbesc despre un anume filosof chinez Mon-Ciu.

Firește, întâmplarea a stârnit vâlvă, toată facultatea vuia de această bășcălie, profesorul Banu cerând să fie sancționat studentul „huligan” Monciu și bibliotecarele complice. Decanul facultății, Alexandru Valentin, i-a explicat profesorului că nu se poate aplica nicio sancțiune, pentru că „huliganul” de Monciu-Sudinski nu mai avea de dat niciun examen, era ca și cum ar fi terminat facultatea și mai avea de susținut doar examenul de licență, deci nu mai putea fi exmatriculat, iar bibliotecarele nu puteau să fie sancționate, pentru că dosarele cu cursul în cauză nu se aflau în inventarul bibliotecii, ci au fost primite la sala de lectură numai așa, ca un gest de bunăvoință.

În luna octombrie a anului 1975, stăpânirea s-a gândit să organizeze festivaluri naționale de creație literară pentru studenți, pe genuri literare: proză, teatru, poezie etc. În acel an a venit rândul Centrului Universitar Iași să organizeze „Festivalul Național de Poezie Studentească”, în acest sens fiind expediată o circulară pe la toate centrele universitare mari din țară (București, Cluj, Iași, Timișoara), unde existau facultăți de Filologie și Filosofie. La București, Centrul pe Universitate al „Asociației Studenților Comuniști” (ASC) era condus de tânărul asistent de la Facultatea de Drept Antonie Iorgovan (1948-2007, cel numit ulterior „părintele Constituției”). Acesta a convocat vreo 7-8 studenți de la Filosofie, spunându-le că sunt cunoscuți „ca având preocupări literare” (unii dintre ei publicaseră câte ceva în diverse reviste), că li se oferă o șansă de afirmare și vor fi trimiși la Festivalul Național de Poezie de la Iași ca să reprezinte „cu cinste” Centrul Universitar București, ASC-ul plătind trenul, diurna și vor fi motivate absențele. Dar cum acolo nu poate fi trimis oricine, trebuie să aducă fiecare câte cinci „poezii corespunzătoare” pe care să le verifice el, termen prin care Iorgovan spunea că înțelege „poezii despre patrie, partid, poezii cu poporul, cu tovarășul secretar general”, în caz contrar nu vor mai fi trimiși la Iași. Firește, studenții chemați au fost contrariați și nemulțumiți (ei scriau „poezie filosofică”!), unii propunând să se renunțe la plecarea la Iași. Dar cum o excursie în capitala Moldovei era tentantă și ar fi fost păcat să fie ratată, unuia dintre ei i-a venit o idee simplă și genială: să fie copiate poezii patriotarde din *Scânteia* și alte publicații asemănătoare scrise de condeierii de serviciu ai PCR, fiindu-i prezentate lui Iorgovan ca fiind producții proprii. Se punea problema dacă tipul „se prinde” la asemenea făcătură, dacă se pricepe la poezie. În ziua următoare, aproape toți studenții implicați au venit cu „poezie corespunzătoare” copiate de pe te miri unde. Iorgovan a citit cu un aer savant câteva „prin sondaj” și s-a declarat mulțumit. Tinerii au primit delegații, foi de drum pe CFR, bani de diurnă, li s-a urat să reprezinte „cu cinste” Centrul Universitar București și duși au fost, aruncând la primul coș de gunoi poeziile copiate de prin ziare și pe care le-au dat ca fiind ale lor. Dar la Iași au citit poeziile proprii, unele total „necorespunzătoare”, care, culmea, au primit și premii (inclusiv Nicolae Iuga) din partea unor reviste, care, în afara unei sume de bani oferite, publicau și o pagină de poezie, ei fiind felicități odată reîntorși la București de aceiași tovarăși de la ASC.

Bomba cu efect întârziat a explodat câteva luni mai târziu, prin ianuarie 1976, când revista *Cronica* a ajuns la tipar și pagina cu poeziile unuia dintre studenții bucureșteni premiați a fost scoasă de către cenzură, atrăgându-se atenția asupra conținutului subversiv al poeziilor, cerându-se sancționarea autorului, dar și tragerea la răspundere a acelor tovarăși de la ASC București care au dat dovadă de lipsă de vigilență revoluționară și au promovat la un concurs național „poezie necorespunzătoare”. Se cerea astfel capul lui Iorgovan, studenții fiind din nou convocați la ASC, de astă dată nu pentru felicitări, ci pentru anchetă.

Salvarea lui Iorgovan a venit de la un coleg de facultate al lui Nicolae Iuga, viitor informator al Securității, care a spus că tinerii implicați au făcut bășcălie și au copiat la întâmplare poezii „corespunzătoare” din colecția ziarelor *Scânteia* și *Scânteia tineretului*. Până la urmă, cazul a fost mușamalizat și Iorgovan a fost lăsat în pace, adică s-a apreciat că a fost indus în eroare de studenții-poeți. Dar pentru studenții-autori ai farsei cu poeziile a fost un motiv suplimentar ca Securitatea să aprobe deschiderea unui Dosar de urmărire informativă în ceea ce îi privește.

Este greu de spus dacă studentul de atunci Nicolae Iuga poate fi numit un „rebel fără cauză”, dar este cert că el refuza instinctiv canoanele doctrinare impuse de ideologia partidului comunist unic, știut fiind că filosofia presupune libertate de gândire, deci lipsa unor constrângeri de orice natură care ar împiedica propriile convingeri ale gânditorului. Altfel spus, el și câțiva dintre colegii săi apelau la ceea ce se numește „gândire critică”, nefiind dispuși să accepte o linie impusă de o concepție totalitară, discreționară. De fapt, cei care nu acceptă să gândească alții în locul lor, care își folosesc propria minte, care își pun mereu întrebări în orice problemă nu sunt agreați de stăpânire pentru că ei refuză să accepte lucrurile care nu au justificare rațională. Cum Nicolae Iuga era unul dintre aceștia, era firesc să ajungă în vizorul Securității ceaușiste și să fie urmărit pentru felul în care gândește și acționează. Iar suspiciunile care planau asupra lui erau întărite de legăturile pe care tânărul student le avea cu „filosoful vagabond” Cezar Mititelu, una dintre legendele facultății bucureștene de atunci.

Cezar Mititelu, căruia prietenii îi spuneau Cezărică (1945-1999), a fost student al Facultății de Istorie-Geografie din Iași între anii 1963 și 1966, după care a studiat la Facultate de Filosofie a Universității din București (1966-1973). Pentru că îi plăcea perioada de studenție (se pare că a totalizat vreo 12 ani de studiu la secția de zi), a rămas voit de mai multe ori repetent, Nicolae Iuga cunoscându-l în primăvara anului 1975. Cezărică nu mai avea statut de student și nici nu mai locuia în cămin, dar nici nu avea de gând să plece din București. Era deja cărunț și arăta mai vârstnic decât era în realitate, la 32 de ani arăta ca la vreo 40, iar o femeie care distribuia tacâmurile la intrarea în cantina studențească „6 Martie” de lângă Operă îl întreba de fiecare dată mașinal „Da’ nu ai mai terminat facultatea, maică?”. După absolvirea facultății, Mititelu a refuzat să intre în câmpul muncii, în semn de protest față de realitatea economico-socială din Republica Socialistă România. Argumenta cu o idee din Marx, aceea că munca duce la alienare, deși ideologia vremii susținea că în socialism munca produce tocmai opusul, adică dezalienarea celor care muncesc, în tripla lor calitate de proprietari, producători și beneficiari. Cezărică obișnuia să spună că oamenii muncesc fără elan, întrucât nu sunt de acord cu sistemul politic de la noi, el neconcepând să muncească într-o societate în care munca nu e muncă creatoare, ci prostituție, în schimbul unui salariu. Ca atare, a dus o viață de semi-vagabondaj, fără domiciliu fix, dormind pe la cunoscuți și întreținându-se din sumele de bani pe care i le dădeau aceștia sau vânzând cărți de literatură de bună calitate. A început să aibă influență în rândul unor studenți ai Facultății de Filosofie, prieteni și colegi ai lui Iuga, care îl găzduiau „pe blat” în camerele lor din căminele studențești.

În urma unor „abateri” ale unor studenți ai Facultății de Filosofie aflați sub influența lui, Mititelu a intrat, în aprilie 1976, în atenția Securității, ca propagator al unor concepții ostile politicii statului și Partidului Comunist Român. În urma demisiei din U.T.C. a unor studenți ai aceleiași facultăți, în 1978, Mititelu – considerat instigator – a fost arestat și internat la secția psihiatrică a spitalului Penitenciarului Jilava, oficial pentru a-i fi testată capacitatea de muncă. Scriitorul Alexandru Monciu-Sudinski, prieten al lui Mititelu, a declarat greva foamei în semn de protest și a publicat povestea lui în ziarul francez *Libération* cu titlul „Un Diogène arrêté” (Un Diogene arestat), ceea ce îl definea cu exactitate, text citit și la postul de radio Europa liberă, fiind alertată și organizația Amnesty International. Mititelu a fost eliberat, pe 18 mai 1978, după 32 de zile de reținere, fără a se lua alte măsuri împotriva lui, cu diagnosticul „apt de muncă”.

În februarie 1980 Mititelu a fost arestat din nou și condamnat la șase luni de închisoare contravențională pentru „parazitism social”, în baza Decretului nr. 153/1970. După ieșirea din închisoare a continuat să ducă același mod de viață, inclusiv după căderea regimului lui Ceaușescu. S-a sinucis în 1999, după eroica și ingrata sa misiune de pedagogie socială exercitată de-a lungul anilor. Sau, așa cum scrie Nicolae Iuga despre prietenul său din facultate: „A fost profesor fără catedră și fără plată, fără a fi angajat nicăieri și fără carte de muncă, a preferat să trăiască precum un vagabond, dar un vagabond de geniu, un spirit cu adevărat liber. Când s-a simțit îmbătrânit, slăbit și probabil dezabuzat, pe la 54 de ani, a ales să se sinucidă, precum mulți filosofi ai Antichității, adică să moară ca un om liber, confirmând în felul lui dictonul celebru al lui Nietzsche, pe care îl cita ades, că numai cine a trăit liber (frei zu leben) poate să moară liber (frei zu sterben)” (pp. 68-69).

Lucrare incitantă și extrem de instructivă, cartea lui Nicolae Iuga merită a fi lecturată de toți aceia care vor să urmărească devenirea spirituală a conștiinței filosofice, cu un beneficiu intelectual pe măsură.

Incidentul de la Derna-Tătăruș (Bihor) și moartea generalului alb Konovalov

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

Războiul civil din Rusia (1918-1920), care a opus bolșevicii veniți la putere în octombrie 1917 armatelor alb-gardiste conduse de Kolceak, Denikin, Wrangel ș.a., a provocat milioane de victime. Victoria finală a Armatei Roșii a determinat evacuarea din Peninsula Crimeea, ultimul bastion al rezistenței bolșevice, a zeci de mii de militari „albi”, în frunte cu generalul Pavel Wrangel, în vreme ce militarii care s-au predat bolșevicilor au fost masacrați fără milă. Între generalii evacuați cu navele britanice sau franceze s-a numărat și generalul Herman (Gherman) Ivanovici Konovalov, care, peste ani, avea să își găsească refugiul, dar și moartea, în România.

Născut în anul 1882, Herman Ivanovici Konovalov a fost absolvent al Școlii de Ofițeri din Odessa (1902), iar mai târziu, al Academiei de Stat-Major (1914). La intrarea Rusiei în Primul Război Mondial era căpitan, fiind apoi avansat maior și locotenent-colonel, în funcții de ofițer de stat-major pe frontul de sud-est. După revoluția bolșevică și ieșirea Rusiei din război, s-a alăturat în 1918 Armatei de voluntari a generalului Kornilov, primind gradul de colonel. Devenind general, după ce a deținut diferite funcții în armatele alb-gardiste din zona Uralilor, între aprilie-noiembrie 1920 a făcut parte din conducerea Marelui Stat-Major al Armatei Ruse a generalului Wrangel, până la înfrângerea acesteia în Crimeea¹. Generalul Konovalov s-a refugiat inițial în Turcia, iar din 1921 în Bulgaria, în încercarea de a supraviețui, de a-și proteja familia și de a sprijini emigrația rusă alb-gardistă. În 1932, din motive financiare, dar și pentru că România era o țară sigură în raport cu „brațul lung” al serviciilor secrete bolșevice, generalul Konovalov s-a mutat la nord de Dunăre. Cu sprijinul profesorului universitar rus Pavel Darman, a fost numit director general la firma „Derna-Tătăruș Bitumen” din județul Bihor, funcție în care s-a aflat timp de un an².

Societatea Magyar Aszfalt exploatarea acolo multă vreme nisip bituminos și lignit, având două fabrici în zonă, dar și exploatarea forestieră. Preluată de Industria Română de Petrol, firma a ajuns în 1933 să fie controlată majoritar de frații Nicolae și Leonida Gatovschi (Gatovsky, Gatoschi), afaceriști din Iași, primul fost secretar particular al Regelui Carol al II-lea, în perioada exilului și după 1930, iar al doilea fost prefect de Argeș. Frații Gatovschi, cu afaceri bănoase în toată țara, au intrat în conflict cu generalul Konovalov, pe care l-au concediat fără compensații și nu i-au plătit mai multe salarii restante. Drept urmare, generalul Konovalov a dat firma în judecată, solicitând 900.000 lei despăgubire. După mai multe procese, judecătoria Marghita i-a dat dreptate, acordându-i suma de 366.000 lei despăgubire, iar Tribunalul Bihor i-a acordat încă 147.000 lei. Neprimind banii datorati, Herman Konovalov a cerut executarea silită a firmei, astfel că, printr-o licitație publică, a primit dreptul de a exploata pădurea de la Derna-Tătăruș a firmei. În primăvara anului 1935 a și angajat lucrători forestieri care să taie din pădure și a arvunit cantități importante de material lemnos. Frații Gatovschi au făcut mai multe denunțuri și intervenții pe lângă autorități, reușind la un moment dat să oprească tăierea pădurii, dar generalul Konovalov a obținut decizie judecătorească de exploatare³.

În ziua de 18 noiembrie 1935, însoțit de fiul său, Valeri și de trei care pline cu săteni din împrejurimi, generalul a mers să ridice din pădure lemnele tăiate și deja vândute. Incidentul care a urmat a fost prezentat inițial deformat, presa centrală preluând inclusiv informații transmise de corespondenții locali, după zvonuri. Astfel, principalul cotidian al epocii a transmis că „un fost general rus s-a sinucis, după ce

¹ Jonathan D. Smele, *Historical dictionary of the Russian Civil War. 1916-1926*. Published by Rowman & Littlefield, Lanham, 2015, pp. 603-604.

² „Cercetările în jurul dramei de la Derna-Tătăruși”, în *Universul*, Anul al 52-lea, Nr. 323, sâmbătă 23 noiembrie 1935, p. 12.

³ *Ibidem*.

a împușcat proprietarul unei întreprinderi”, menționând că, după ce l-a împușcat pe Leonida Gatovschi, „generalul Konovalov s-a sinucis, trăgându-și un glonte în tâmplă. Sinucigașul a murit pe loc”⁴. O altă publicație vorbea de o vânătoare, la care „fostul șef de stat-major al armatelor contrarevoluționare rusești” se întâlnise cu „marele bogătaş” Leonida Gatovschi, care îi datora bani. După un schimb dur de cuvinte, Gatovschi a tras un foc, generalul a ripostat cu trei focuri, în final Gatovschi fiind grav rănit, iar generalul ucis⁵. O altă variantă vorbea despre faptul că generalul a mers în Pădurea Spinuș, unde s-a întâlnit cu Leonida Gatovschi, căruia i-a cerut achitarea unei datorii și s-a ajuns la un schimb violent de cuvinte apoi de focuri de armă. Gatovschi a fost rănit grav, iar generalul Konovalov omorât pe loc⁶.

Nu a fost însă deloc astfel, în zilele următoare fiind oferite informații veridice despre incident, în urma anchetei autorităților. Conflictul dintre generalul Konovalov și frații Gatovschi fiind de notorietate, iar intenția lui Herman Konovalov de a exploata pădurea fiind cunoscută, era evident că lucrurile vor degenera. Aflând despre sosirea generalului și a fiului său, împreună cu sătenii și carele, pentru a ridica lemnele tăiate, administratorul întreprinderii, Ioan Mircescu, el însuși în conflict cu generalul, care îl concediasse în 1932⁷, a cerut muncitorilor întreprinderii să strice podurile și să oprească trecerea celor trei căruțe, până la sosirea fraților Gatovschi, anunțând să vină de la Aleșd⁸.

Sosiți cu automobilul personal, frații Gatovschi i-au acuzat pe cei doi Konovalov că fură din pădure, conflictul verbal devenind unul fizic. Reconstituirea făcută de autorități, prin judele instructor Cornel Fersigan, prim-procurorul Ilie Petruc și maiorul Nistor, comandantul Legiunii de jandarmi Bihor, a arătat că, la acuzele violente ale lui Nicolae Gatovschi, Valeriu Konovalov a răspuns verbal, apoi a ridicat un ciomag, iar Nicolae Gatovschi s-a repezit la tânăr, pe care l-a trântit într-un șanț. Văzându-și fiul agresat fizic, generalul a scos un revolver, cu care a tras în aer, pentru a-l intimida pe agresor. Atunci s-a repezit Leonida Gatovschi, care l-a trântit pe general, moment în care revolverul acestuia s-a descărcat și l-a rănit pe Leonida Gatovschi în obraz. Ioan Mircescu a intervenit și el, lovindu-l puternic pe general cu patul puștii în cap, de mai multe ori⁹. Automobilul lui Nicolae Gatovschi a plecat imediat să aducă un medic și a revenit cu doctora Văleanu, care a acordat răniților primele îngrijiri. Leonida Gatovschi a fost trimis cu automobilul familiei la Oradea, iar mult mai târziu a venit o mașină care l-a transportat și pe general¹⁰.

Herman Ivanovici Konovalov

Cercetările autorităților au durat aproape toată noaptea, cu audierea mai multor martori și reconstituirea incidentului, abia mai târziu fiind audiați și cei direct implicați. Leonida Gatovschi a fost tratat la Sanatoriul „Sfântul Iosif” din Oradea, după ce medicii au constatat că primise un glonț prin gură, ieșit prin ceafă, însă fără să atingă un organ vital. Avea să fie complet refăcut în următoarele luni. Despre general, presa a consemnat că „e serios rănit la cap, dar nici rana lui nu e mortală”¹¹. În realitate, generalul Konovalov, care în viața lui trecuse prin războaie și deci cunoscuse primejdii nenumărate, fusese grav lovit de către administratorul Mircescu. Inițial transportat la locuința sa din Oradea, a fost internat în spital, unde după trei luni și jumătate, cu toate eforturile medicilor, nu a putut fi salvat. Drept urmare, clinica din Cluj constatând că loviturile puternice primite în obrazul stâng și în frunte provocaseră în final moartea generalului, a anunțat autoritățile, iar administratorul Mircescu a fost arestat, în luna mai 1936¹². Mandatul de arestare a fost emis pe 13 mai 1936, acuzatul a

⁴ „Dramă într-o pădure din județul Bihor”, în *Universul*, Anul al 52-lea, Nr. 321, joi 21 noiembrie 1935, p. 2.

⁵ „Drama de la Oradea”, în *Opinia*, Anul XXXII, No. 8585, miercuri 20 noiembrie 1935, p. 4.

⁶ „Drama din pădurea Spinuș-Bihor”, în *Lupta*, Anul XVII, No. 4225, miercuri 20 noiembrie 1935, p. 5-a.

⁷ „Tragedia unui fost general rus, în fața tribunalului din Cluj”, în *Universul*, Anul al 55-lea, Nr. 105, sâmbătă 16 aprilie 1938, p. 11.

⁸ *Ibidem*.

⁹ „Cine e vinovat de moartea generalului rus Konovalov?”, în *Patria*, Anul XX, 14 aprilie 1938, Nr. 84, p. 4.

¹⁰ „Reconstituirea sângerosului incident de la Derna-Tătăruș”, în *Dimineața*, Anul XXXI, No. 10391, joi 28 noiembrie 1935, p. 6-a.

¹¹ C. Albani, „Drama din pădurea Cerna”, în *Dimineața*, Anul XXXI, No. 1084, joi 21 noiembrie 1938, p. 12-a.

¹² *Universul*, Anul al 53-lea, Nr. 135, luni 18 mai 1936, p. 3.

contestat și inițial o decizie luată la Oradea i-a fost favorabilă, dar prim-procurorul a făcut recurs pe 28 iunie 1936, mandatul fiind confirmat¹³. Împotriva fraților Gatovschi, cu puternice legături politice și economice în țară, autoritățile nu au deschis urmărirea penală, deși Nicolae Gatovschi fusese cel care provocase conflictul fizic, agresându-l pe tânărul Konovalov, iar Leonida Gatovschi îl agresase pe general. Văduva generalului și fiul acesteia au deschis proces civil împotriva fraților Gatovschi, solicitând 2 milioane lei despăgubire civilă. Inculpații, prin avocații lor și relații, au strămutat procesul la Tribunalul din Cluj, pe motiv de suspiciune¹⁴.

La procesul din aprilie 1938, inculpații Nicolae Gatovschi și Ioan Mircescu au susținut legitima apărare, primul motivând că tânărul Konovalov a vrut să îl lovească cu un baston, iar al doilea că îl apărase pe Leonida Gatovschi de focurile de armă trase de generalul Konovalov. Cinci martori au declarat sub jurământ că văzuseră agresiunea lui Nicolae Gatovschi, apoi au auzit focurile de armă, s-au speriat și au fugit. Alți martori citați nu au lămurit împrejurările lovirii generalului Konovalov de către Mircescu¹⁵.

Tribunalul Cluj a stabilit că frații Gatovschi și Ioan Mircescu au premeditat agresiunea și că nu ei, ci răposatul Herman Konovalov fusese în legitimă apărare¹⁶. În ziua de 18 aprilie 1938, Tribunalul Cluj a pronunțat sentințele: Nicolae Gatovschi, președintele Consiliului de administrație al firmei „Derna-Tătăruș Bitumen”, acuzat de leziuni corporale ușoare, a fost condamnat la plata a 4.000 lei amendă, ca pedeapsă principală, 1.000 lei amendă pedeapsă secundară și 15.000 lei despăgubire civilă pentru Valeri Konovalov. Administratorul Ioan Mircescu, acuzat de leziuni provocatoare de moarte, a fost condamnat la șase luni închisoare și 40.000 lei despăgubire către văduva generalului¹⁷. Ambele părți au făcut apel, văduva cerând majorarea semnificativă a despăgubirilor. Pe 18 decembrie 1938, Curtea de Apel din Cluj, Secția I, a confirmat sentința Tribunalului, reducând însă reclusiunea lui Ioan Mircescu, de la șase luni la trei luni, perioadă oricum petrecută în arestul din 1936¹⁸. Generalul Herman Konovalov, victima incidentului de la Derna-Tătăruș, era de mult îngropat, iar dreptatea se făcuse mai degrabă trunchiat.

¹³ *Dimineața*, Anul 32, Nr. 10602, marți 30 iunie 1936, p. 1.

¹⁴ „Tragedia unui fost general rus, în fața tribunalului din Cluj”, în *ibidem*.

¹⁵ „Cine e vinovat de moartea generalului rus Konovalov?”, în *ibidem*.

¹⁶ „Procesul asasinării generalului Konovalov, în fața Curții de apel din Cluj”, în *România*, No. 134, 13.XI.1938, p. 11.

¹⁷ „Epilogul morții generalului Wranghelist Konovalov. O interesantă sentință la Cluj”, în *Curentul*, Anul XI, Nr. 3670, miercuri 20 aprilie 1938, p. 11.

¹⁸ „Agresorii generalului Konovalov au fost definitiv condamnați”, în *Tribuna*, Anul I, Nr. 44, luni 19.XII.1938, p. 2.

Politici etno-lingvistice în lumea modernă și contemporană

Liviu TĂTARU

Baia Mare

Naționalitățile conlocuitoare nu sunt abilitate să invoce și să uzeze de dreptul la autodeterminare până la despărțirea de stat, acesta fiind justificat numai pentru națiunea majoritară într-un teritoriu. Dreptul internațional a statuat în spirit democratic și compensatoriu un set de garanții urmărind respectarea individualității etnice și asigurarea deplinei egalități în drepturi, unele dintre ele fiind drepturi specifice. Acestea alcătuiesc ceea ce se numește discriminare pozitivă.

Preocuparea de a găsi mijloace eficiente care să ofere protecție naționalităților s-a manifestat în ultimul secol și jumătate, fiind exprimată la mai multe congrese și conferințe internaționale. Conferința de pace de la Paris din anii 1919-1920 a acordat o atenție specială statutului naționalităților, tocmai datorită sporirii considerabile a minorităților etnice, numite sub comunism și naționalități conlocuitoare. Ca urmare a fixării noilor frontiere pe baza hărților etnice, după revoluția pașoptistă, ele au devenit din comunități marginale, supuse națiunilor dominante, părți ale națiunilor noilor state în care au fost înglobate. Cum precizăm într-un material publicat în prezenta revistă pe un caz specific, a avut loc o schimbare a criteriului geopolitic în fixarea frontierelor, formulat de un abate francez în ideea de mare simplitate și justete că fiecare popor este stăpânul teritoriului său. Ungurii și germanii din România, Cehoslovacia și Iugoslavia au ajuns minorități în cadrul lor. Rușii din România, Polonia, Finlanda au ajuns la același statut ca urmare a destrămării parțiale a imperiului rus. Turcii din Rumelia ajunseseră minoritari încă în 1885, când acest teritoriu a revenit Bulgariei, ca și albanezii din zona Kosovo după proclamarea independenței Serbiei în 1878. Crearea statelor baltice în 1918 a găsit aici o populație germană relativ numeroasă, dar nu majoritară, din Prusia Orientală, în Lituania, Letonia și Estonia. Însuși Engels a trebuit să recunoască că „aproape fiecare națiune mare a trebuit să se despartă de unele porțiuni periferice ale organismului ei, care s-au rupt de viața ei națională și care au luat parte la viața națională a altui popor”.

În zilele noastre s-a repus în discuție situația naționalităților, ca urmare a valului de mișcări naționaliste declanșate după prăbușirea regimurilor comuniste. Încă Acordul de la Helsinki din 1975 a prevăzut o serie de măsuri în favoarea naționalităților. Prin includerea lor în legislațiile interne ale tuturor statelor semnatare, s-a evitat situația absurdă de la sfârșitul Primului Război Mondial, când asemenea prevederi erau obligatorii numai pentru statele mici, în vreme ce statele mari își rezervă „dreptul” de a controla respectarea lor de către cele dintâi. Ideea larg răspândită că problema naționalităților ar fi fost rezolvată de secole în Occident este contrazisă de conflictele mocnite din unele țări, inclusiv în cele bilingve teritorial, precum Spania, Belgia, Anglia, Franța și Canada.

Spania

Constituția adoptată în 1978, la trei ani după căderea regimului franchist și restaurarea monarhiei, recunoaște alături de „unitate indisolubilă a națiunii spaniole” și „dreptul la autonomie al tuturor națiunilor și regiunilor ce formează Regatul Spaniei”. Dintre cele 17 regiuni care îl compun, doar patru sunt „istorice”, adică au constituit și în feudalism entități statale proprii, și anume: Catalonia, Andalusia, Galicia și Țara Bascilor. Galicia este situată în NV Spaniei, ocupând teritoriul fostului stat Leon și pe cel al Asturiei și are un idiom distinct din a doua jumătate a secolului al XV-lea, Universitatea din Santiago de Compostela fiind „custodele” care-i elaborează „lucrările cu caracter normativ și dicționare”¹.

Catalonia, situată în NE Spaniei, cuprinde teritoriul fostului stat al Aragonului, catalana luând naștere în NE Peninsulei Iberice. Până la unirea Castiliei cu Aragonul în 1469, prin căsătoria dintre Ferdinand și Isabela, statul creat prin uniunea dinastică revine la numele antic de (Hi)Spania. Până la acea dată Aragonul a avut o evoluție aparte, comitatul Aragonului, participant și el la Războiul de eliberare a

¹ *Enciclopedia limbilor romanice*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 127.

peninsulei Iberice de sub stăpânirea arabă (Reconquista), devenind în 1035 un regat independent. Acesta a dus o politică de cuceriri în Sicilia și Italia meridională, pe care le-a stăpânit până la Napoli, pierzându-le în favoarea normanzilor. Nu ne mai interesează evoluția sa geopolitică până la unirea cu Castilia. Că limba romanică provenită din latina catalană s-a individualizat în secolul al XIII-lea, înglobând în lexic „în toate domeniile onomasiologice”, multe cuvinte din italiană și franceză². Abia în 1907 este înființat Institutul de Studii Catalane, care sistematizează ortografia și elaborează o gramatică normativă a acesteia. Din 1931 va deveni limba obligatorie în școlile din Catalonia; din 1718 fusese exclusă din învățământ³. Problema catalană a căpătat acuitate după 1945, dar, după cum vedem, este veche. Catalonia nu s-a mulțumit cu autonomia, acordată cu larghețe, dorindu-și independența, atât din cauză că, fiind partea cea mai dezvoltată a țării, părea neglijată, cât și din cauza respingerii regimului franchist până-n 1975. Intrarea Spaniei în NATO și în UE a transformat problema Cataloniei într-una europeană și nord-atlantică.

Guvernul catalan a organizat un referendum pentru independență la 9 noiembrie 2014, dar Curtea Constituțională a Spaniei a hotărât suspendarea plebiscitului, pe care totuși guvernul catalan l-a validat. Guvernul Spaniei a declarat că „nu va admite și nu va negocia un vot asupra autodeterminării Cataloniei”. UE a anunțat că, ieșind din cadrul Spaniei, Catalonia va pierde calitatea de membru al ei, devenind un stat terț, NATO descu-rajând și ea secesiunea cu o amenințare de excludere.

În ciuda acestor avertismente, liderii politici de la Barcelona au proclamat în octombrie 2017 în mod unilateral o Republică a Cataloniei, desemnându-l ca președinte pe europarlamentarul Puigdemont. Guvernul spaniol a emis un comunicat: „Există un mandat de arestare pe numele domnului Puigdemont, deci primul lucru pe care trebuie să îl facă (dacă se întoarce) este să se pună la dispoziția justiției”, a explicat vicepreședintele guvernului spaniol⁴. Pentru a nu amplifica conflictul, Germania, Belgia și apoi Italia, unde acesta s-a „exilat”, pe rând, au refuzat să îl extrădeze, pentru a nu putea fi judecat de justiția spaniolă, ceea ce ar fi stârnit reacția adversă a catalanilor. Nu mai extindem desfășurătorul evenimentelor, care au degenerat în ciocniri, cu deosebire la Barcelona, între detașamentele separatiștilor și unitățile armatei guvernului central, asemuite de unii cu don quijotesca luptă cu morile de vânt a eroului lui Cervantes, dar o asemenea metamorfoză era preferabilă unor lupte până la urmă sângeroase. O recentă cerere de amnistiere a „independentiștilor”, aflați în emigrație, a fost respinsă.

Țara Bascilor cuprinde nordul Spaniei și suprafața fostului Regat Navarra, bascii vorbind o limbă ale cărei origini au fost obiect de controverse. Bascii manifestă puțină aderență la Spania, dar când sunt puși să opteze pentru apartenența teritorială, resping despărțirea. Istoria recentă a Țării Bascilor este marcată de acțiunile ETA. Organizația, născută în 1959 în plină luptă împotriva franchismului, revendică independența Navarrei și a Țării basce franco-spaniole, al cărei prinț medieval a fost vestitul Henrik de Navarra, devenit un bun rege al Franței. După numeroase sabotaje, apoi atentate soldate cu sute de morți, organizația a renunțat la lupta armată, aspirația spre independență dispărând cu totul în 1993⁵. Andalusia constituie regiunea autonomă din sudul Spaniei cuprinzând teritoriul fostului Emirat de Granada, iar azi și pe cel al provinciilor Cadiz, Sevilla, Malaga, Cordoba, Granada și Almeria. După anul 429 a constituit temporar o parte a regatului vandalilor, de unde îi provine și numele, acesta cuprinzând și NV Africii. Andaluza este un dialect meridional al castiliei, adus de colonizatorii care au urmat armatele colonizatoare ale Reconquistei.

² *Ibidem*, p. 57.

³ *Ibidem*.

⁴ Cf. Dan Silviu Boerescu, *Noua ordine europeană*, vol. 8, Editura Integral, 2018, p. 100.

⁵ Dan-Silviu Boerescu, *op. cit.*, pp. 100-101.

Belgia

Un conflict interetnic acutizat în ultimul timp, existând în latență de multă vreme, este cel dintre valonii și flamanzii din Belgia. Aceasta reunește din 1830, când s-a despărțit de Regatul Țărilor de Jos, în care fusese inclusiv prin voința „capetelor încoronate” din Europa (Congresul de la Viena), două comunități etnice principale. Flamanzii constituie o populație olandeză, pe granița cu Olanda în estul regiunii francofone, unde este situată o comunitate germanofonă. Pe granița cu Franța este situată Valonia, cu o populație francofonă. Locuind teritorii paralele, nu au existat condiții ca între cele două comunități să se producă fenomene de asimilare prin suprapunere, iar faptul că flamanzii nu se consideră olandezi, iar valonii nu se consideră francezi duce la lipsa unor empatii spre vecinii lor din Est și Vest. La dorința lor de a rămâne împreună concură numai nivelul lor foarte ridicat de trai și civilizație. Prima lege lingvistică a fost dată în 1873, prin care s-a introdus olandeza în procedura penală din Flandra. O lege din 1889 dispune publicarea actelor parlamentului în cele două limbi. Până în 1930 nu a existat nicio universitate în flamandă (olandeză), valona (franceză) fiind limba aristocrației și a intelectualității de la orașe. Valonii dominau nu numai pe plan cultural, ci și economic. După 1930 situația a început să se schimbe în favoarea Flandrei, care a avut o dezvoltare economică mai rapidă.

Schimbarea raportului de forțe dintre cele două regiuni din punct de vedere economic a împins evoluția Belgiei spre sistemul federal. Linia de demarcație dintre cele două regiuni federale corespunde frontierei lingvistice. Flandra cuprinde Flandra orientală, nordul Brabantului, Limburg și Anvers, iar Valonia cuprinde sudul Brabantului și provinciile Namur, Hainaut, Liege și zona Bruxelles. Cele două regiuni sunt deosebite nu numai lingvistic, ci și religios, Flandra fiind în mare parte catolică. Formarea statului federal a început în 1963, când s-au delimitat lingvistic granițele dintre cele 3 comunități, francez, olandez și la sud de ele teritoriul lingvistic german. Grupurile lingvistice au fost avute în vedere în funcție de procente etnice pe localități; dacă procentul uneia dintre ele atinge 30%, aceasta poate folosi limba maternă în relațiile cu autoritățile administrației locale. Limba utilizată la întrunirile consiliilor locale este cea a regiunii, cu excepția Bruxelles-ului, unde bilingvismul este acceptat ca normă. Toate aceste prevederi au fost incluse în constituția votată în 1970, care a prevăzut obligativitatea de a avea un număr egal de ministere, folosind franceza și olandeza în guvernul federal. Amândouă comunitățile dispun de dreptul de veto în guvernul federal, iar toate textele legislative emenate de la parlament sunt redactate în ambele limbi.

În 1980 a început crearea instituțiilor federale ale celor două comunități lingvistice, prin alegerea a două parlamente regionale, de la care emană puterea a două guverne provinciale. Ele au dreptul de a emite decrete cu aplicabilitate regională. În 1988 bilingvismul a devenit o realitate legală în zona Bruxelles, astfel încât, prin 1990, Belgia avea deja toate structurile statului federal. Tony Judt a înțeles corect că o țară în care se trăiește mult mai bine decât în multe altele cetățenii manifestă dorința și nevoia de a trăi împreună, atunci când pun în cumpănă avantajele și dezavantajele conviețuirii.

Canada

Canada este un alt caz de *modus vivendi*, realizat prin compromisuri între două comunități etnice, formate prin colonizare, alternând ciocniri cu împăcări succesive. În Canada s-au confruntat două civilizații europene occidentale care au colonizat aproximativ în aceeași perioadă coasta de est a Americii de Nord, englezii începând de la Rio Grande, iar francezii de la Fort Quebec, la gura fluviului Sfântul Laurențiu. Englezii au creat colonia Noua Scoție mai la sud. A urmat crearea de alte forturi și colonii în SE Canadei de azi, dar ele erau „unități administrative (franceze) separate unele de altele”, precizează William A. Foster în *Schiță a istoriei politice a celor două Americi*, apărută la New York în 1951, tradusă și apărută la noi în 1954, la Editura pentru literatura politică (p. 50). Ele erau amenințate de a fi cucerite de cele engleze, precum la 1759. Prin Pacea de la Paris din 1763, în urma războiului de 7 ani, Arcadia, Canada și insula Cap Breton au trecut din stăpânirea Franței în cea a Angliei; printr-un act Canada fiind împărțită în trei regiuni: Quebec, Trois Rivières și Canada engleză⁶. Pentru a atenua frustrările coloniștilor francezi, în 1774 se dă Quebec Act, prin care se reintroduce legislația civilă franceză, se stabilește un consiliu de 17-23 membri, se garantează cultul catolic și se mențin unele prevederi cu caracter teritorial, dar în anul următor se ocupă orașul Montreal de către englezii „americani”. Luptele se reiau, dar în iunie 1776 trupele engleze sunt obligate să evacueze întreaga Canadă, deoarece începuse războiul de indepen-

⁶ *Istoria lumii în date*, Editura Enciclopedică, 1969, p. 209.

dență al celor 13 colonii engleze contra Angliei⁷. În 1791 s-a dat de către parlamentul englez legea de organizare a coloniei Canada în două provincii: Canada Superioară, de limba engleză, și Canada Inferioară, de limbă franceză. În 1818 s-a ajuns la o fixare a graniței dintre SUA și Canada pe paralela de 49 de grade, ceea ce implică o linie de graniță dreaptă, cum s-a practicat mai târziu în cuceririle coloniale din Africa și o parte a Asiei, acolo fără a ține cont de opțiunile populației. Cucerirea Vestului de către cele două metropole în cursa spre Pacific a impus și alte tratate de frontieră, precum împărțirea Oregonului în 1846 și a Columbiei în 1871. Nemulțumirile coloniștilor francezi a dus la răscoala lor din 1837, ceea ce a determinat parlamentul englez să dea Actul Unirii, „în mod categoric în dezavantajul canadienilor francezi”, după Foster.

În vreme ce SUA erau un stat independent încă din 1776, Canada a fost declarată dominion al Imperiului Britanic în 1867, ceea ce însemna că monarhul englez era și șef al statului canadian, care avea doar guvern și prim-ministru. Anglia a avut mereu teama că SUA va acapara Canada, pentru a face față valului de imigranți europeni. Ea stăpânea aici „două națiuni amarnic opuse una alteia”, după G.M. Trevelyan⁸. Primejdia a apropiat cele două comunități „care s-au alăturat de bună voie într-o federație strâns unită, al cărei mobil imediat era rezistența morală față de tendințele expansioniste legate de marea republică vecină⁹. Statutul de minion de care am amintit i-a permis „să trateze cu Statele Unite... pe cont propriu” și „i-a dat provinciei franceze de jos autonomia ei parată”. „Între timp comunitățile britanică și franceză învățaseră să trăiască una lângă alta cu mai puțină ostilitate și francezii se adaptaseră guvernării parlamentare”¹⁰.

În 1926 Canadei i s-a recunoscut egalitatea cu Anglia în cadrul Commonwealth-ului, iar cinci ani mai târziu situația de stat suveran în cadrul acestuia, prin Statutul de la Westminster. Din 1965 are drapel propriu. În prezent este formată din 10 provincii și două teritorii.

Compoziția actuală a populației Canadei este de 44,3% anglo canadieni, 30,4% franco canadieni, restul fiind de alte obârșii, mai ales europene sau asiatice. Engleza este limba oficială unică în toate provinciile, cu excepția Quebec-ului, unde împarte acest statut cu franceza. Canada face parte și ea dintre statele în care „problemele legate de identitate erau intens dezbătute la mijlocul anilor 1990”, întrucât „grupuri culturale distincte aparținând aceleiași civilizații pot fi profund divizate, până la secesiune, așa cum s-a întâmplat în Cehoslovacia sau s-ar putea întâmpla în Canada”¹¹. Este adevărat că în anii marii crize economice în Quebec a luat ființă mișcarea politică a francezilor canadieni, numită Uniunea Națională, de tendință naționalistă, dar ea s-a limitat la apărarea individualității provinciei și a locuitorilor ei majoritari. S-a uitat că Charles de Gaulle, în calitate de președinte al Franței, a trebuit să-și scurteze o vizită oficială în Canada, deoarece vizitând Quebecul i-a îndemnat pe locuitorii la secesiune, amănunt uitat de Huntington.

Anglia

Anglia însăși a fost și este amenințată de separatisme teritoriale, pentru că a luat ființă din mai multe „petice” etnice încă din Antichitate. Trevelyan începe cu „celții blonzi (care) s-au impus ca o aristocrație triburilor învinse, în toată Britania și Irlanda”, dar în unele zone substratul iber a rezistat mai ales antropologic¹². A urmat cucerirea romană a lui Cezar, dar „după un mare succes înregistrat la înce-

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Istoria ilustrată a Angliei*, Editura Științifică, 1975, p. 746.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Litera, 2012, p. 193.

¹² *Ibidem*, p. 34.

put, în cele din urmă romanii dădură un faliment total”, fiind prea puțini, încât „limba și organizarea politică romană s-au spulberat ca un vis”¹³. A urmat însă, după patru secole de la cucerirea romană, „așezarea popoarelor nordice pe insula (care) este evenimentul determinant al istoriei britanice”¹⁴. Așezarea anglo-saxonilor în Britania a determinat o conviețuire celto-anglo-saxonă la sfârșitul secolului al IV-lea, dar detaliile acesteia nu ne sunt cunoscute. Trevelyan poate afirma că „pagina cea mai importantă din analele noastre naționale este goală. Numele principale din această perioadă pierdută a istoriei – Hengist, Vortigern, Cerdic, Arthur – pot fi oameni adevărați sau imaginari”¹⁵. Cea mai recentă teorie istorică despre cucerirea saxonă susține că marea operă de distrugere a fost săvârșită nu de fiecare mic grup tribal, atunci când s-a așezat în ținutul său propriu, ci de o „oaste” alcătuită din mai multe grupuri acționând împreună, sub comanda unui comandant militar unic”¹⁶. Orașele și vilele romane au fost distruse aproape în întregime¹⁷, iar „în secolele al V-lea și al VI-lea, în Britania trebuie să fi domnit un haos cumplit de triburi și regate care se războiau, pe când în interiorul fiecăruia dintre aceste unități politice independente, o familie împotriva altei familii continuau răzburările sângeroase...”¹⁸. Galezii au fost îndepărtați din cele mai bogate ținuturi ale insulei, locul lor fiind luat de saxoni, care și-au adus din ținuturile de baștină pe cei rămași acolo. Cu vremea, saxonii deveneau tot mai civilizați, iar „galezii se obișnuiau tot mai mult cu ei ca vecini”¹⁹, mai ales că amândouă se creștinaseră, cu misionari din „insula sfinților” (Irlanda).

Trevelyan vede și o altă cale de pătrundere a creștinismului, de „întoarcere a civilizației mediteraneene sub o altă formă și cu un nou mesaj”, inclusiv prin vestitul Augustin din Roma și Teodor din Tars, prin porturile din Kent, ceea ce a permis „reîntoarcerea învățământului în insula și începutul unei civilizații politice și legale printre barbari, bazată pe arta cititului și a scrisului în alfabetul latin practicabil”²⁰. Nu s-a adoptat nici scrierea gotică și nici mitologia normandă; dimpotrivă, scandinavii s-au „latinizat” în această privință, după cum și „păgânismul anglo-saxon a pierit cu patru sute de ani înaintea celui scandinav”²¹. Beda Venerabilul înfățișează istoria anglo-saxonilor de la venirea acestora în Britania până în anul 731 în *Istoria bisericească a neamului anglilor*, care erau încă dezbinăți în șapte regate care se războiau între ele. Abia sub unificatorul lor, Alfred cel Mare, domnind între anii 871 și 899, sunt redactate *Croniclele anglo-saxone*, scrise în anglo-saxona vorbită și nu în latină. Alfred este primul rege al Britaniei, dar nu al întregii Anglii, necuprinzând Scoția și Irlanda.

În Irlanda stăpâneau celții numiți galezi, nesupuși lui Alfred, ca și cei care locuiau în SV insulei, ce-și numeau teritoriul Țara Galilor, nume păstrat până azi. Teritoriul aflat în Antichitate la nord de Zidul lui Hadrian, despărțind Britania romana de ținuturile nordice, inospitaliere și mai rar locuite de triburile de picți și scoți, foarte războinice, nesupuse Romei. Cei din urmă au dat numele de Scoția unui teritoriu aproape la fel de întins ca Britania romană și mai multe insule situate la est și la vest de teritoriul insular. Dealurile erau inapte agriculturii cerealiere, dar potrivite păstoritului și pescuitului la Marea Nordului. „În mod eronat se considera că Anglia este un sinonim pentru insulele britanice și chiar pentru întregul regat”. În fapt, ea constituie „partea de sud a insulei Marii Britanii, cu excepția Țării Galilor... Reprezintă cea mai mare parte a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord”; „În ciuda moștenirii politice, economice și culturale care îi poartă numele, Anglia nu mai există ca stat și nu are statut politic diferențiat în cadrul Regatului Unit”, având o suprafață de 130,410 kmp (*Enciclopedia Universală Britannica*, vol. I, Editura Litera, 2010, p. 186). Zidul lui Hadrian era un gen de limes ca cel dacic, cu caracter defensiv și care lega țărmul estic de cel vestic al Britaniei.

Noul dicționar Universal al Limbii Române (2012) îi consideră celți pe scoți stabiliți în nordul insulei britanice (p. 1288). Dacă cucerirea daneză a estului Britaniei și apartenența teritoriului numit de aceea Danelaw sub regele Knut cel Mare, după un șir îndelungat de atacuri și jafuri ale normanzilor, nu a fost de lungă durată și nu a avut efecte durabile, cucerirea normandă ulterioară venind de data aceasta din

¹³ *Ibidem*, p. 38.

¹⁴ *Ibidem*, p. 53.

¹⁵ *Ibidem*, p. 59.

¹⁶ *Ibidem*, p. 63.

¹⁷ *Ibidem*, p. 65.

¹⁸ *Ibidem*, p. 68.

¹⁹ *Ibidem*, p. 70.

²⁰ *Ibidem*, pp. 76-77.

²¹ *Ibidem*, p. 80.

direcția Franței și nu a Iutlandei a constituit un eveniment greu în urmări. Survenită în 1066 peste Canalul Mânecii, ea a „transplantat” în Regatul Angliei o nobilime care a luat locul celei anglo-saxone; armata lui Wilhelm Cuceritorul era una nobiliară. Paradoxul etno-lingvistic al acestei armate era inadecvarea etnonimului cu realitatea, cu limba și civilizația care le erau specifice. Provenind din teritoriul franco-normand, dintr-o fostă provincie romană romanizată (Normandia era o parte a Galiei), ea s-a romanizat la rândul ei între 933 și 1066, dar în limba franceză care luase naștere din limba galo-romana. „Normanzii” lui Wilhelm erau francezi, erau mândri de asta și manifestau față de cei cucerțiți o aroganță supărătoare, refuzând aproape două secole să le adopte limba. Încă și „în secolul al XIII-lea, franceza va fi vorbită la Curte, în castelele nobililor și în lumea burgheziei orășenești din Anglia”²².

Puțin înainte de 1200, eroul Cruciadei a III-a, Richard Inimă de Leu, preferă să locuiască la un castel al său din Normandia și să dialogheze în franceză. Puțin după anul 1000, se încheie unificarea Scoției din patru regate anterioare sub Malcolm II, al cărui urmaș prestează omagiu regelui Angliei la 1091. Revoluția burgheză din Anglia declanșată în 1642 și crearea unui Comitet al Salvării Publice, urmat de înfrângerea regelui Carol I în două bătălii, are ca urmare ridicarea în fruntea armatei țărănești zisă a „coastelor de fier” a generalului Oliver Cromwell. Acesta ocupă Scoția, a cărei dinastie a Stuartilor fusese adusă la tronul țării în 1640, și obține decapitarea regelui. Încercările nobilimii scoțiene de a restabili dinastia Stuartilor sunt înfrânte de Cromwell, declarat Lord Protector al Commonwealth-ului Angliei, Scoției și Irlandei, cu caracter ereditar, ceea ce însemna un absolutism monarhic ereditar. Moartea sa la 3 septembrie 1658 este urmată de desemnarea fiului său în funcție. Generalul Monk ocupă Londra în 1659, îl înlătură pe urmașul lui Cromwell și-i readuce pe Stuarti la putere, Carol al II-lea fiind încoronat ca rege în 1660. Este obligat să dea amnistie pentru cei implicați în regicidul lui Cromwell. Restaurația Stuartilor a permanentizat unirea Scoției cu Anglia, dar nu a putut înlătura lipsa de empatie a scoțienilor față de englezi, care a persistat timp de secole, poate până azi.

Cromwell a avut un rol nefast în sporirea resentimentelor irlandezilor față de englezi, mergând până la dorința de independență a acestora. Începutul cuceririi insulei de către englezi are loc în 1169 și se definitivează în 1171. Devine ulterior din nou independentă, dar revine în 1541 sub stăpânirea Londrei, sub Henry VIII. Deși la 1534 regele a hotărât ruptura cu Roma din motivul matrimonial bine cunoscut, a hotărât desființarea mănăstirilor și „concedierea” călugărilor, legăturile englezilor cu Roma erau puternice și deja milenare. Aceasta „a distrus centrele de cultură mai valoroase pentru Irlanda Tudorilor decât pentru Anglia Tudorilor”, „iar puțina știință de carte care exista în insulă se datora în mare parte centrelor monastice”, or „Englezii n-au adus nimic care să poată înlocui în mod efectiv ceea ce distrugeau. Ei n-au înființat nicio universitate și nicio școală pentru a înlocui mănăstirile”²³. Nemulțumirile stârnite de politica religioasă a Tudorilor au fost speculate de iezuiți, ceea ce a făcut ca „în Irlanda situația (să) devină foarte periculoasă pentru Elisabeta”²⁴. Spania speculă și ea situația. „Catolicului și puritanului nu li s-a acordat dreptul de a se închina lui Dumnezeu potrivit conștiinței lor”²⁵. Sub Stuarti un guvernator al Irlandei n-a ținut cont că irlandezii erau „profund îndurerați de proscierea religiei lor și de politica agrară a guvernelor succesive, care din ce în ce mai mult le dăduseră pământul pe mâna unor proprietari funciari britanici”, cea mai mare colonizare afectând mai ales Ulsterul²⁶. El „plănuia noi colonizări..., spre a-i deposeda pe localnici de pământurile pe care guvernele precedente le mai lăsasera”²⁷. În 1641 „catolicii se răsculasera ca să-și recapete pământurile, colonia din Ulster și toate interesele englezești fiind foarte grav primejduite, iar până acum pieriseră câteva mii de protestanți”²⁸.

După ce a ajuns Lord Protector, Cromwell a intervenit în sprijinul protestatarilor din Irlanda. „Reîmpărțirea proprietăților rurale din Irlanda, de departe cea mai proastă latură a operei (lui) Cromwell în insulele britanice (...) i-a supraviețuit substanțial în forma dată de el. Ea a desăvârșit transferul pământului de la proprietarii irlandezi la proprietarii englezi (...) pentru ca să plătească cu pământ irlandez pe soldații care luptaseră și pe capitaliștii care finanțaseră cucerirea insulei, în același fel în care fuseseră

²² Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. 3, Editura Științifică, 1990, p. 77.

²³ Trevelyan, *op. cit.*, p. 415.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 420.

²⁶ *Ibidem*, p. 454.

²⁷ *Ibidem*, p. 455.

²⁸ *Ibidem*, p. 464.

răsplătiți veteranii lui Cezar și ai lui Wilhelm Cuceritorul...²⁹. Atentatul la proprietatea agrară „a făcut din irlandezi, timp de veacuri, populația europeană cea mai subordonată preoților”³⁰, afectând în egală măsură pe țărani, nobili și clerici; aceștia s-au solidarizat prin menținerea catolicismului, sprijiniți și de Vatican și de Spania prin agenți...

În anii Primului Război Mondial mișcarea de eliberare națională a primit un nou impuls, având în frunte partidul Sinn Féin (Noi Înșine), creat în 1905, care a declanșat în aprilie 1916 (de ziua de Paști, ne spune Trevelyan, p. 816) o revoltă „reprimată cu cruzime de forțele militare trimise de guvernul de la Londra”³¹, Trevelyan fiind mai laconic și precizând că a fost vorba de „execuția conducătorilor ei”³². Wikipedia ne precizează că au fost executați peste 100 de lideri ai revoltei. În timpul luptelor, peste 450 de voluntari au fost uciși. Acești martiri i-au radicalizat pe irlandezi, care-și doreau acum independența și republica. În 1919 s-a creat Armata Republicană Irlandeză (IRA), care a trecut la o activitate teroristă contra forțelor engleze, „momentul putând fi considerat debutul propriu-zis al războiului de independență” (*ibidem*). În 1920 s-au creat două parlamente, unul pentru Irlanda de Nord, cuprinzând șase regiuni nordice, și altul pentru Irlanda de Sud, pentru 26 de ținuturi. Un Consiliu al Irlandei, format din reprezentanți ai celor două comunități, discuta chestiunile de interes comun (www.bbc.co.uk). Din 3 mai 1921 se proclamă Irlanda de Nord ca dominion. Eamon De Valera a devenit președinte al parlamentului noii entități, apoi primul premier al ei. Aripa militantă a IRA a respins compromisul și a declanșat un adevărat război de gherilă, în cursul căruia au fost uciși peste 400 de combatanți de ambele părți. Fără alte detalii, dar și fără empatie, Trevelyan evaluează aceste evenimente doar ca „un interludiu dezgustător și sângeros”, finalizat prin tratatul din 1921, prin care a fost întemeiat statul liber irlandez ca dominion, independența deplină fiind proclamată la 18 aprilie 1949. Cam discutabil echilibru în judecata acestui istoric celebru, amintind de antipatia lui Engels față de irlandezi în *Situația clasei muncitoare din Anglia* (1842). Resentimentele dintre cele două comunități au reizbucnit în Irlanda de Nord după al Doilea Război Mondial, datorită extremiștilor din IRA. Conflictul a durat aproximativ 30 de ani, de la sfârșitul anilor 1960 până în 1998. Prin acordul de la Belfast din 10 aprilie, IRA a renunțat la activitatea sa teroristă, ar a făcut în cei 30 de ani circa 3.000 de victime între protestanții și catolicii din Irlanda de Nord și cu aceasta punem și noi punct unui contencios tragic și jenant din istoria unui stat care a dat atât de mult civilizației moderne, chiar dacă Brexitul la care Irlanda nu a achiesat ridică o piedică în relațiile dintre Regatul Unit și Irlanda.

²⁹ *Ibidem*, p. 484.

³⁰ *Ibidem*, p. 486.

³¹ *Istoria universală*, Epoca contemporană, vol. L, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 108.

³² Trevelyan, *op. cit.*, p. 816.

Judecăm?

„Nu judecați, ca să nu fiți judecați” (Mt. 7, 1)

Pr. dr. Mihai PETIAN

Sibiu

Cuvintele acestea au fost rostite în contextul în care fariseii își defineau dreptul nu numai de a interpreta Legea, ci și de a-i condamna pe cei care nu se împărtășeau din părerile lor și nu făceau cele prescrise de ei (Mt. 15, 3). Punctul lor de vedere, uneori eronat, era principalul criteriu în judecarea altor oameni și a problemelor social-religioase (Mt. 7, 9). Reprezentanții ai acestei grupări au fost de față și la Predica de pe Munte (Mt. 5-7). Urmând pilda fariseilor, mulți evrei arătau o tendință în judecata de sine, de a-i muștra și condamna pe ceilalți de aproape sau de departe. Unora ca aceștia Mântuitorul li se adresează cu cuvintele: „Nu judecați ca să nu fiți judecați” (Mt. 7, 1).

Cuvântul „a judeca” are mai multe semnificații: unele pozitive, precum: a gândi, a cugeta, a raționa, a dezbate, a reflecta, a discuta, a cântări, a aprecia, sau a medita. „A judeca” înseamnă și a muștra, a dojeni, a critica, a condamna, a împricina, a pări. Mai poate fi înțeles și în sensul de a emite o judecată asupra oamenilor într-un proces juridic, pentru a rezolva disputele, procesele și cazurile, atunci când cineva se face vinovat.

Sintagma „nu judecați” nu interzice oamenilor să gândească sau să dezbată o problemă (1 Cor. 14, 29). Iisus nu se referă la lucrarea instanțelor omenești, ci recomandă să nu se judece omul în forma condamnării și a grăirii de rău, ci mai degrabă să fie ajutat spre a se îndrepta: îndreptați-l pe acesta cu duhul blândității, luând seama la tine însuși, ca să nu cazi și tu în ispită (Gal. 6, 1). Astfel că numai Dumnezeu, Care știe planurile, intențiile și scopurile ascunse ale oamenilor, El, doar El poate da o sentință (1 Cor. 4, 5).

Prin urmare, cuvintele Domnului pot fi înțelese ca interdicție, în sensul de a condamna, a grăi de rău și a certa. Pe de altă parte, de multe ori, judecând aproapele, face și cel ce judecă la fel, astfel că se înmulțește păcatul. Judecata de sine este fiica egoismului și a mândriei și soră cu defăimarea. Mândria merge înaintea pieirii și trufia înaintea căderii (Prov. 16, 18). De aceea Sfântul apostol Petru îndemna: „Lepădați dar orice răutate, orice vicleșug, orice fel de prefăcătorie, de pizmă și de clevețire” (1 Petru 2, 1). Sfântul evanghelist Luca introduce în subiectul judecării de sine – iertarea: „Nu judecați și nu veți fi judecați; nu osândiți și nu veți fi osândiți; iertați și veți fi iertați” (Lc. 6, 37).

Potrivit referatului biblic, adevăratul judecător este Domnul Hristos, Căruia Tatăl I-a dat toată judecata: Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata I-a dat-o Fiului (In. 5, 22). Astfel, doar Iisus Hristos este adevăratul și Dreptul judecător. În *Noul Testament*, Iisus îi judecă și-i muștră pe farisei și saducheii (Mt. 23, 1-36). Sfinții apostoli își asumă această competență de a-i îndrepta pe oameni (Tit 2, 15). Sfântul Petru a judecat păcatul lui Anania și pe al Safirei (F-te. 5, 1-11).

Sfântul Pavel face o distincție între cele două tipuri de a judeca: Ce am eu ca să-i judec pe cei din afară (bisericii). Însă pe cei dinăuntru oare nu-i judecați voi? Scoateți afară dintre voi pe cel rău (1 Cor. 2, 12-13). Prin aceste cuvinte apostolul indică existența unei instanțe de stat, ca mai târziu să-i îndrume pe creștini cum să se raporteze la tribunalele păgâne: dacă cineva dintre voi are o pără împotriva altuia, îndrăznește el să se judece în fața celor nedrepți și nu în fața celor sfinți... frate cu frate se judecă în fața păgânilor... De ce nu suferiți mai degrabă nedreptatea? De ce nu răbdați mai degrabă paguba? Fiindcă voi înșivă faceți nedreptate și produceți pagubă (1 Cor. 6, 1-6).

Astfel, în *Noul Testament* se exprimă nevoia de judecată și de judecători, datorită prezenței celui rău. Sfântul Pavel nu a refuzat să fie judecat, dar a cerut să fie în prezența Cezarului, datorită denunțurilor nefondate ale evreilor (F-te. 24, 10). Mântuitorul prin cuvintele „nu judecați ca să nu fiți judecați” se referă la a muștra, a dojeni, a critica, a condamna sau a grăi de rău. Aceste cuvinte se mai referă la păcatele: judecata de sine, părerea de sine, îndreptățirea de sine, slava de sine, îngâmfarea de sine ca fiice ale mândriei. Cuvintele Domnului recomandă mila și compasiunea, iar judecata se admite pentru a îndrepta greșala și a elimina păcatul.

Cum este posibilă iertarea? În peisajul vieții, mai rar sau mai frecvent se strecoară greșeala. Ea face parte din peisajul imoral al vieții. În această situație, iertarea poate fi o consecință logică necesară: iertăm ca să fim iertați; fără iertare viața ar fi prea dură, ar fi cu neputință de recuperat un om sau o situație, chiar atunci când acest act ar fi posibil.

Cei mai mulți oameni greșesc pentru că, deși au firea bună, au voința înclinată spre rău, pentru că nu au o orientare bună a spiritului, nu au o cultură spirituală. Aceștia își mobilizează mintea cu multe cunoștințe, deseori inutile; spunea Ernest Bernea că registrul vieții lor interioare rămâne în dezordine. Ca să nu greșească, au nevoie de mai multă profunzime și o conștiință care păstrează puritatea mijloacelor.

De aceea este nevoie din partea omului de multă atenție în a judeca pe celălalt, astfel încât, având în vedere toate considerațiile de mai sus, să ne găsim ținta. Fiindcă nimic nu rămâne stabil. Ceea ce rămâne este mila lui Hristos, care mângâie cu adevărat existența și personalitatea umană. Prezența dragostei lui Dumnezeu este ceva irevocabil, ceva neclintit, ceva cu neputință de falsificat, ceva sigur, ceva pozitiv.

Pe baza acestei iubiri, care prin harul Lui rămâne cu noi, ca o stare permanentă, ca un punct de sprijin – Arhimede căuta un punct de sprijin – avem siguranța că adevărul Domnului rămâne în veac (Ps. 116, 2). Făgăduința Domnului nu este abstractă, ci concretă. S-a văzut dragostea Lui în mod practic, am simțit-o, o trăim și o asimilăm în viața noastră.

Ce este greșeala? Abatere de la cale, abatere de la împlinirea voii lui Dumnezeu, de la poruncile Sale. Greșeala nu este o chestiune juridică, ci una de relație cu Dumnezeu. Iertarea este terapie pentru suflet. Prin iertare îți vindeci sufletul. Prin iertare îți păstrezi pacea și liniștea sufletească. Pacea și liniștea sufletească sunt un mare dar. În pace te poți bucura de toate darurile primite de la Dumnezeu.

Astfel, la întrebarea: Judecăm? Răspunsul cel mai scurt este: Judecăm și ajutăm. Adică pricina pentru care omul nu-i judecă sau condamnă pe ceilalți este legea răsplătirii Domnului. Omului i se întorc propriile fapte, prin cele făcute. Cu alte cuvinte, după legea răsplătirii dumnezeiești, așa precum omul se comportă cu ceilalți oameni, la fel și Dumnezeu, și oamenii, se vor purta cu el (Mt. 6, 14-15).

Dumnezeu va răsplăti fiecăruia după faptele sale (Mt. 16, 27).

Urmând exemplul dumnezeiesc, omul se poate feri de rău, doar biruindu-l cu binele. Pentru ca omul să nu fie într-o situație neplăcută în viitor, nu trebuie să păcătuiască în prezent. Dacă, totuși, se află într-o atare situație, este bine să rabde suferința și, cu demnitate, să-și ispășească păcatele anterioare (1 Cor. 11, 32). Pentru a se apăra împotriva celor care-i fac rău și

nu se poate împăca cu ei, apelează la unul sau doi martori, ca să se statornicească orice cuvânt. Următorul pas este de a trata problema în forul bisericesc (Mt. 18, 17) și numai în ultima instanță poate merge la forul judecătoresc pentru a se apăra de cei care-i fac răutăți (1 Cor. 6, 7).

Așadar, pentru a evita pedeapsa din condamnarea aproapelui, ar fi bine de a nu judeca pe cineva, pe nimeni, în sensul de a nu îngădui calomnia, umilirea și insultele asupra aproapelui. Dacă omul cât este în viață îl are pe Dumnezeu în minte, atunci Dumnezeu îl va ocroti de o mulțime de greutăți, inclusiv de răufăcători, de care nu va mai fi nevoie să se apere înaintea unei judecăți omenești. Omul lui Dumnezeu trăiește după voia lui Dumnezeu: nu calomniază, nu vorbește de rău, nu judecă cu egoism, pentru a nu fi el însuși judecat. Cea mai bună cale este rugăciunea pentru cei care ne privesc cu răutate și invidie, ca Dumnezeu să inspire mintea și sufletul celuilalt cum trebuie rezolvate asemenea cazuri.

Terapia sufletului. Din convorbirile Părintelui Stareț Efrem Vatopedinul cu psihologi, medici psihiatri și neurologi români

Ioan Daniel TOADER

Sibiu

O întrebare care frământă încă mintea multor specialiști: psihologie versus teologie sau psihologie și teologie?

Societatea românească postdecembristă a fost fascinată de psihologie și provocările ei. Pătrunși de această admirație, unii s-au lăsat ispitiți de gândul că psihologia poate oferi răspunsuri suficiente omului, răspunsuri care să nu Îl cuprindă pe Dumnezeu. Omul ateu sau puțin credincios a considerat că își poate rezolva problemele sufletești fără să se raporteze la Creator. Așa se explică faptul că, uneori, în facultățile de psihologie este afișată o aversiune față de teologie.

Această ispită a contribuit la creșterea egoului psihologilor, deoarece au început să fie priviți printr-o prismă magică. Încă se aude acest ecou al gândirii magice prin societatea românească și nu numai, orice problemă ar avea omul fiind suficient să se apeleze la psiholog și problema este ca și rezolvată. Adeseori, afirmațiile psihologilor sunt percepute ca dogme care nu suportă nicio îndoială sau vreun răspuns provenit din partea teologiei, care le-ar privi cu scepticism sau ar îndrăzni să le conteste.

O astfel de abordare a generat, alături, de ce să nu recunoaștem, de insuficienta cunoaștere a acestei tinere științe din partea unor teologi, o respingere reciprocă. De multe ori problema în discuție se pune în termenii teologie versus psihologie și viceversa.

Fundamental în înțelegerea corectă a lucrurilor ni se pare a fi răspunsul la întrebarea „Ce este psihologia, dar teologia?”

Putem afirma, fără să greșim, că psihologia este vorbirea omului despre om și cu omul, în timp ce teologia este vorbirea lui Dumnezeu cu omul, a omului cu Dumnezeu și cu semenii lui.

Răspunsurile la întrebările „Ce este psihologia?” și „Ce este teologia?” sunt fundamentale, întrucât ne conduc la o aserțiune fundamentală a cărții *Terapia sufletului* și la înțelegerea travaliului care a stat la baza apariției acesteia.

Autorul, părintele stareț Efrem Vatopedinul, afirmă că întâlnirea cu psihologul este o faptă antropocentrică, în timp ce întâlnirea cu duhovnicul, mai ales în Taina Spovedaniei, este o faptă hristocentrică. Antropocentrismul, tocmai pentru că se lipsește în mod deliberat de Cuvântul care Singur este „Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume” (In. 1, 9), îl conduce pe om în fundătură, deoarece susținătorii lui „sunt călăuze oarbe, orbilor; și dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă” (Mt. 15, 14). Hristocentrismul este soluția, fiindcă în Hristos găsim rezolvarea problemelor noastre.

Temelia problemelor de natură psihologică, afirmă starețul Vatopedin, este nesiguranța pe care o resimte omul. Odată cu creșterea numărului de societăți de asigurări de viață, a crescut și nesiguranța oamenilor.

Părintele Efrem insistă asupra faptului că știința teologică este o știință medicală. Biserica este un mare spital. Între spitalul Bisericii și celelalte spitale există o diferență demnă de reținut, chiar și la morgă în spitalul Bisericii existând nădejde.

Fără îndoială că există puncte în care cele două științe se întâlnesc și puncte în care se exclud. Le vom analiza pe mai multe direcții: psihologul, tipul de psihoterapie și țintele propuse.

Ruptura între psihologie și teologie, spune autorul cărții, se produce la nivel de credință. Lipsa credinței în Dumnezeu are drept consecință imediată incapacitatea psihologului de a-l vedea pe om în dualitatea lui, purtător de suflet și trup. Psihologia atee a ajuns să respingă existența sufletului și atunci,

se întreabă părintele stareț, cum să te numești psiholog (suflet, cuvânt), dacă nu crezi în existența sufletului? Fără să îl mai considere pe om purtător de trup și suflet nemuritor, psihologul nu va putea să îl abordeze decât în mod superficial. Un psiholog care nu cunoaște pocăința omului, harul, dorul după Dumnezeu, nu poate avea o imagine deplină asupra omului și va da direcții greșite celor care intră în cabinetul lui cu astfel de trăiri. Psihologia fără duhovnicie nu poate atinge necreatul. Consecința imediată constă în faptul că nu ajunge la mângâierea adevărată a sufletului, nu poate să tămăduiască omul întreg.

Părintele Efrem spune că, atunci când psihologul este bun, el constituie, în esență, și o milostenie a lui Dumnezeu, mai ales către europeni, care nu au de-a face cu clericii, astfel încât prin mărturisire să fie mângâiați, fie și doar într-un mod omenesc. Simpla destăinuire aduce o ușurare.

Părintele stareț susține că acela care vrea să aibă succes ca psiholog, psihiatru sau neurolog trebuie:

1. Să dobândească propria tămăduire, obținută doar în Hristos și cu ajutorul Lui va putea să îi tămăduiască și pe alții.
2. Lipsit de această tămăduire, va auzi din partea semenilor cuvintele: „Doctore, vindecă-te pe tine însuși!” (Lc. 4, 23).
3. Să îl abordeze pe om după principiile ortodoxe.
4. Ceea ce tămăduiește în mod special este dragostea. Psihologul să trăiască dragostea cea în Hristos, ca să o poată transmite și celui alt.

Ortodoxia nu respinge psihologia, respinge absolutizarea psihologului care vrea să îl înlocuiască pe duhovnic. Este în interesul major al clientului aflat în impas psihologic și duhovnicesc ca între psiholog și preot să existe o colaborare.

Primul lucru pe care trebuie să îl facă psihologul cu clientul lui este să îl ajute să dobândească harul cu ajutorul duhovnicului, pentru că omul fără Dumnezeu fie se îndrăcește, fie se îndobitoceste, „omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor” (Ps. 48, 12). Numai prin colaborarea dintre psiholog și preot se întregeste terapia. Este important ca psihologul să fie omul lui Dumnezeu.

Părintele Efrem Vatopedinul arată că psihologul ideal este cel care are darul străvederii (vederii cu duhul, al cunoașterii celor ascunse din inima omului) și al înainte-vederii (al cunoașterii celor ce vor să fie). Aceste daruri sunt ale celui care are plinătatea harului, plinătate care aduce unitatea și armonia puterilor lăuntrice ale sufletului (puterea rațională, poftitoare și irascibilă). Omul întregit este psihologul ideal. Întrebându-l pe părintele Efrem „Cine este omul întregit?”, sfântul Paisie îi dă și răspunsul: „Omul deplin este sfântul”. Omul duhovnicesc, pe de o parte, suferă împreună cu cei bolnavi, însă își păstrează integralitatea sa sufletească, pacea și bucuria sa. Acum înțelegem cum a fost posibil ca duhovnici precum pr. Iustin Pârnu, Paisie Olaru ș.a. să spovedească zilnic zeci de oameni ani în șir fără să se simtă împovărați, în timp ce doctorul primește 10-12 oameni pe zi și obosește foarte tare.

Darul străvederii și al înainte-vederii ajută foarte mult în psihoterapie.

La ora actuală în lume există în jur de 200 de tipuri de psihoterapii, fiecare psihoterapie are propria abordare a omului, abordarea fiind dată de modul în care este definit omul. În ceea ce privește boala, sănătatea, vindecarea, vindecătorul și mijloacele există înțelegeri diferite între psihoterapia laică și psihoterapia ortodoxă.

Psihoterapia laică definește boala ca absența unui echilibru bio-psiho-social, sănătatea ca prezența unui echilibru bio-psiho-social, vindecarea ca abținerea și/sau mai buna integrare a individului în societate, considerând că vindecătorul este terapeutul și/sau clientul, care apelează la psihofarmacoterapie.

În psihoterapia ortodoxă, boala este întunecarea și moartea minții, sănătatea este contemplarea lui Dumnezeu, vindecarea ajungerea la îndumnezeire, vindecătorul fiind Iisus Hristos. Mijloacele la care se recurge în psihoterapia ortodoxă sunt: învinuirea de sine, smerenia, credința, postul, dragostea, Sfintele Taine, farmacoterapia etc.

Dacă din punct de vedere psihologic omul sănătos este cel care are un sistem nervos puternic, părintele afirmă că din punct de vedere ortodox omul sănătos este cel care trăiește neîncetat pocăința.

Psihoterapia laică este faptă antropocentrică. Ea își are rădăcinile în Apus și direcția îi este dată de la Bruxelles. Punctul de plecare în psihoterapie îl constituie omul apusean. Omul apusean pune ac-

cent pe intelect și nu pe prezența Duhului Sfânt în om. Omul apusean a dat greș, a eșuat, pentru că nu poate să tămăduiască omul întreg. Cauza pentru care omul apusean nu poate face aceasta o reprezintă incapacitatea de a face diferența între intelect și minte (nous). În Ortodoxie, nu prin intelect, ci prin minte (nous) omul intră în comuniune cu Dumnezeu, prin energia noetică care este pusă în lucrare imediat după botez. Aceasta este principala cauză pentru care omul apusean nu va înțelege viața ortodoxă, iar psihoterapia izvorâtă din Apus nu se va putea potrivi nici omului apusean, nici celui răsăritean.

Îndemnul adresat de Mântuitorul apostolului Petru: „Mână la adânc” (Lc. 5, 4) se potrivește de minune psihoterapiei laice apusene în ceea ce privește țintele urmărite. Ea se limitează la a se liniști cineva. Liniștea este ceva superficial. Liniștea vine de la ferirea de probleme. Mă distanțez fizic, spațial de acestea. Când mă întorc voi întâmpina aceleași probleme. Psihologia aduce o liniștire, dar de multe ori sfaturile oferite sunt păcătoase. Noi nu căutăm liniștea, ci pacea lui Hristos. Pacea este ceva adânc, este o stare duhovnicească, un dar al Duhului Sfânt. „Iar roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea...” (Gal. 5, 22).

Orice problemă am avea, să avem comuniune cu Dumnezeu. Nu există problemă de nerezolvat pentru omul aflat în comuniune cu Dumnezeu.

Cea mai mare problemă a omului este moartea. Oamenii duhovnicești, spune starețul Efrem, au depășit moartea. Ei își doreau moartea pentru că trăiau viața veșnică. „Pentru mine viață este Hristos și moartea un câștig” (Filipeni 1, 21).

Ultimul aspect asupra căruia ne vom opri îl reprezintă gândurile. Psihoterapia laică consideră că originea gândurilor este omul și că omul este ceea ce gândește. În psihoterapia ortodoxă se vorbește despre existența a trei surse ale gândurilor: Dumnezeu, diavolul și omul. Se afirmă următorul principiu: nu înseamnă că acela care are un război cu gândurile este ceea ce și gândește. Nu ești ceea ce gândești câtă vreme nu ai făcut fapta. Acest principiu lipsește în psihoterapia laică deoarece ea nu recunoaște războiul gândurilor adus de duhurile rele, duhuri a căror existență o neagă.

Vom ilustra cât de diferit se tratează problema gândurilor în psihoterapia laică și în cea ortodoxă recurgând la cazul întâlnit chiar de părintele Efrem Vatopedinul. Acesta a fost vizitat de un absolvent de medicină. Având gânduri de natură homosexuală, a fost la psiholog iar acesta i-a spus: „Așa cum ești, așa să înaintezi în viață! Adică tu ești homosexual, uită de căsătorie și așa vei trăi!”. Părintele l-a sfătuit: „Fiul meu, ăsta e nătărău, să nu îl ascuți! [...] Tu ai un război de gânduri de natură homosexuală. Întâi de toate, tu nu ai săvârșit nicio faptă (homosexuală), ci pur și simplu ai un război cu gândurile”. Acum acest om are șase copii, este căsătorit și are o căsnicie fericită, este endocrinolog.

Ce se întâmplă cu acest om dacă asculta de acel psiholog?

Cooperarea între preot și psiholog se impune dacă urmărim binele omului cu probleme psihice. Nici psihologie fără teologie, nici teologie fără psihologie Pentru o bună cooperare între psihoterapeut și teolog, părintele recomandă aceste principii:

1. Nu există boală care să nu aibă ca fundament cauze duhovnicești.
2. Omul este o ființă psihosomatică.
3. Trebuie recunoscute:
 - a. tragedia omului după cădere;
 - b. dragostea nemărginită a lui Dumnezeu pentru om.
4. Tipul omului ideal este sfântul.

Din cele opt convorbiri pe calea undelor dintre părintele stareț Efrem Vatopedinul cu psihologi, medici psihiatri și neurologi români am rezumat trei convorbiri: „Deosebirea dintre starea psihologică și starea duhovnicească”, „Direcții duhovnicești pentru psihologi” și „Deosebirea dintre starea psihologică și starea duhovnicească”. Vă las bucuria de a descoperi dumneavoastră celelalte 5 convorbiri: „Agapa cu psihologi, medici psihiatri și neurologi români”, „Sănătatea sufletească a copiilor”, „Viața de familie”, „Despre adolescență și provocările ei”, „Întâlnirea privată a Părintelui Stareț Efrem Vatopedinul cu psihologi, medici psihiatri și neurologi români”.

Terapia sufletului. Din convorbirile Părintelui Stareț Efrem Vatopedinul cu psihologi, medici psihiatri și neurologi români, apărută cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Teofan, mitropolitul Moldovei și Bucovinei, la Editura Doxologia, este o carte a întâlnirii între oameni și științe, o carte care aduce lumină tuturor cititorilor ei, fie că sunt psihologi, psihiatri, neurologi, teologi sau iubitori de carte.

Centenarul Protopopiatului Ortodox Român Baia Mare

Dr. Vlad Ioan BONDRE

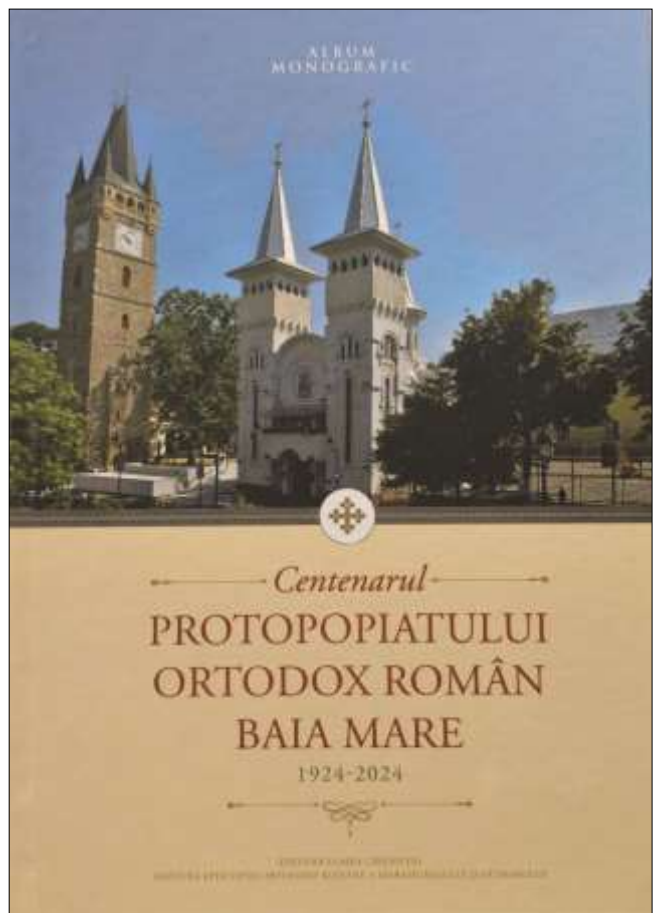
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În lumina unei istorii lungi cât un respiro de veac, Albumul Monografic – *Centenarul Protopopiatului Ortodox Român Baia Mare (1924-2024)* se deschide asemenea unei ferestre îndreptate spre un orizont în care timpul și harul co-respiră. Tipărit la Editura Lumea Credenței și la Editura Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmăruului, monografia se oferă Bisericii și cetății ca un evangheliar al memoriei comunitare, întrucât împletește rigoarea istoriografiei cu fiorul liturgic, adună date, chipuri și documente într-o țesătură ce-și sprijină urzeala pe conștiința identitară a maramureșenilor.

Cu binecuvântarea Preasfințitului părinte Iustin și sub fina cărmuire a părintelui protopop Fabian Coroian, lucrarea răspunde chemării ierarhilor locului: „niciun protopopiat fără monografie”, vindecând o lacună a istoriografiei eparhiale. În paginile sale, textul și imaginea devin două strune ale aceleiași psalterion: prima cântă, iar a doua luminează.

Orice comunitate se naște atunci când îndrăznește să-și înfigă rădăcinile în cer, iar timpul istoric devine, prin Liturghie, timp sacru. Așa s-a întâmplat la Baia Mare după Marea Unire, când românii, încă marginali într-un burg minier cu turnuri saxone, au căutat un „ax vertical” care să-i ridice de la statutul de simplă minoritate la demnitatea de popor-altar. Trimis de episcopul Nicolae Ivan în 1922, tânărul preot Alexiu Latiș a fost asemeni unui aluat: discret, dar capabil să dospească întreaga cetate. Mutarea, în 1924, a vechiului Protopopiat „Cetatea de Piatră” la Baia Mare a pecetluit actul fondator, determinând astfel ca identitatea românească să nu devină o simplă etnie, ci o teofanie. Numit protopop în 1926, părințele Latiș a dovedit că orice zid de piatră se ridică, mai întâi, din rugăciune. În numai zece ani, a înmulțit parohiile de la câteva la treizeci și cinci. În limbajul Bisericii, aceasta se traduce ca o dublă minune: extinderea „Împărăției dintre noi” și afirmarea unui neam chemat să se audă, în sfârșit, pe sine. Clopotul românesc, care odinioară tăcea, a început să răsună. Coconii au rostit „Crezul” cu voce tare, iar Liturghia a transformat spațiul urban într-un pridvor al Împărăției.

Deși în 1937 reînființarea Episcopiei Maramureșului a părut o zi a Rusaliilor locale, Biserica a fost silită curând la pribegie: Dictatul de la Viena a sfâșiat trupul țării. Episcopul Vasile Stan a fost expulzat, iar vicarul Alexiu Latiș a gustat amarul temniței. În 1948, regimul comunist a desființat episcopia și a redus parohiile. Cu toate acestea, în poduri slab luminate de candelă, protopopii Carol Pop și Gavril Mociran au ținut vie „unitatea de duh”. Conferințele apologetice și catehezele au devenit o liturghie clandestină, iar cancelaria protopopească s-a transformat într-un *scriptorium* în care fiecare pagină era scrisă cu cerneala martiriului.

Odată cu prăbușirea imperiului ateu, lumina a pătruns din nou prin fisura istoriei. La 12 februarie 1990, Episcopia Maramureșului și Sătmăruului s-a reînființat, iar harul a început să rodească abundent: patru mănăstiri au devenit treizeci și cinci; cinci protopopiate s-au preschimbat în opt, ca un adevărat Praznic al Penticostarului.

Protopopul Ioan Filip (1990-2002) a reactivat cateheza urbană și a „vindecat” arhiva, reșezând litera în Duh, iar din 2002, când părintele Fabian Coroian a cumpărat primul sediu tabular (str. Gheorghe Doja nr. 8), inima băimărenilor s-a deschis spre filantropie prin cantina „Sfântul Filaret” și programul „Ajută-ți aproapele”, conjugând cultul cu cultura și caritatea.

Astăzi, Protopopiatul Baia Mare numără 64 de parohii, o mănăstire, un schit și 105 preoți pentru 123.525 de credincioși. Dar cifrele, în sine, nu mântuiesc; ele devin teologie doar când pulsează de viață liturgică, solidaritate și frumusețe iconară. Aici, filantropia urbană se împletește cu rânduiala străbună, iar Evanghelia se face, din nou, „trup și lumină” pe vetrele Maramureșului.

Cele unsprezece capitole ale albumului alcătuiesc o catedrală textologică. Naosul ei istoric reconstituie registre de arhive, hrisoave, liste de protopopi-locțiitori de episcopi. Pridvorul sociologic analizează dinamica demografică, altarul patrimonial descrie reședințele protopopești, de la Copalnic-Mănăstur și până la actualul edificiu băimărean. Imaginea, bogată în icoane de epocă și fotografii-document, realizează o „frescă pe hârtie”, dând lecturii dimensiunea iconică.

Citite în succesiune, paginile respiră o dimensiune axiologică dublă: memorie și liturghie vie. Memorie – pentru că adună date precise, rectificând distorsiuni impuse de istoriografii străine; liturghie vie – pentru că reamintește adevărul patristic potrivit căruia Biserica este matrice din care renaște, neconținut, identitatea națională.

Volumul poate fi citit drept *palimpsest de lumină*: sub fiecare dată arhivistică pulsează o realitate duhovnicească, iar fiecare statistică demografică este deja hermeneutică teologică. Cuvântul Ierarhului, așezat la începutul lucrării, reia imperativul lui Nicolae Iorga: „Cine nu-și cunoaște istoria riscă să o repete!” și îl îmbibă de conștiința eclezială: istoria, pentru a nu fi falsificată, trebuie scrisă „pe pietre, zidiri și în lucrări de înaltă precizie”. Astfel, albumul devine „ctitorie culturală pentru veșnicie”, întrucât întărește frontierele spirituale ale Maramureșului, oferă mediului academic un corpus de referință și inspiră cercetări viitoare asupra episcopiei care a traversat, în ultimul secol, două războaie mondiale, o ocupație străină, un regim ateu și o renaștere democratică.

În anul jubiliar 2024, clopotele bisericilor băimărene bat, în ecou, odată cu foile acestui album: Fiecare dangăt rescrie, în eter, paginile monografiei. Pentru cititorul contemporan, volumul nu este doar o *carte sub braț*, ci un *micro-sanctuar* portabil: deschizându-l, intră în dialog cu protopopii-martiri, cu corul de țărani care, în anii '40, cântau „Apărătoare Doamnă” de teamă să nu fie dezrădăcinați, cu inginerul minier al anilor '60, ce trăgea de clopotul de la biserica din Valea Borcutului, și cu adolescentul digital de astăzi, care transmite slujba live dintr-o parohie de bloc.

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” recomandă această lucrare ca pe un *instrumentum studiorum* și, totodată, ca pe un tropar al memoriei. Într-o societate tentată să-și domesticească trecutul, monografia reamintește că memoria ne trage mereu spre rădăcină, iar rădăcina, dacă este udată cu har și cunoaștere, urcă spre cer. În această verticală dintre glie și boltă se cuprinde rostul centenarului: *un veac de lumină, așezat în carte spre a hrăni alte veacuri de speranță*.

Monografia Protopopiatului Vișeu – istoria unui vechi protopopiat maramureșean (1468-2023)

Dr. Vlad Ioan BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Semnalăm prezența în colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare a lucrării: *Monografia Protopopiatului Vișeu – Istoria unui vechi protopopiat maramureșean (1468–2023)*, care se așază ca o autentică mărturisire a unei tradiții duhovnicești neîntrerupte, desfășurată pe parcursul a 555 de ani de lucrare hărică și comuniune eclezială.

În paginile sale, autorii zugrăvesc cu iscusință iconomia divină în rânduirea acestui protopopiat, care nu doar că a păstrat și transmis moștenirea spirituală ortodoxă, ci a fost și un veritabil bastion al identității culturale și sociale a Maramureșului. Tipărită în două volume la Editura Lumea Credinței, lucrarea face o incursiune temeinică în istoria Protopopiatului Vișeu, ale cărui rădăcini se adâncesc în anul 1468, într-un timp de prigoane, dar și de luminare duhovnicească. De-a lungul veacurilor, Protopopiatul Vișeu a fost un stâlp neclintit al dreptei credințe, ocrotind și sprijinind lucrarea pastoral-misionară, care a făcut ca flacăra ortodoxiei să nu se stingă, ci să strălucească mai departe prin veacuri, din generație în generație.

Întâiul volum al monografiei se apleacă asupra începuturilor smerite, dezvoltându-se cu evlavie primele atestări documentare și momentele de răscruce ale epocii medievale. În acest context, se evidențiază chipul protopopului ca păstor duhovnicesc și liant al comunității, un simbol al unității și al statornici ei în credință.

Cel de-al doilea volum continuă firul istoric până în anul 2023, surprinzând modul în care această instituție ecleziastică a răspuns provocărilor vremurilor, adaptându-se fără a abdica de la valorile pe rene ale Bisericii. Printr-o analiză atentă a prefacerilor sociale, culturale și liturgice, monografia ilustrează cu limpezime faptul că, deși timpul aduce schimbare, esența credinței rămâne neschimbată, fiind temelia pe care se clădește viața bisericească a comunității.

Lansarea lucrării, desfășurată în incinta Casei de Cultură din Vișeu de Sus și binecuvântată de Preasfințitul Părinte Iustin, a fost mai mult decât un moment academic, devenind o veritabilă sărbătoare duhovnicească. Prezența ierarhilor, preoților, cărturarilor și a iubitorilor de tradiție a subliniat puterea unificatoare a acestei opere, care îmbină cu înțelepciune rigoarea științifică cu trăirea autentică a credinței.

Lucrarea se ridică drept o piatră de temelie în cunoașterea istoriei bisericești și a identității spirituale a Maramureșului. Mai mult decât o lucrare istorică, ea este o chemare la redescoperirea și prețuirea moștenirii străbunilor, la conștientizarea faptului că identitatea unei comunități nu poate fi înțeleasă în afara credinței și a tradițiilor care i-au fost transmise ca un odor de mare preț. Prin această operă, trecutul și prezentul se îmbrățișează, iar cititorul este purtat într-un pelerinaj prin secole, unde se descoperă lucrarea tainică a harului în viața Bisericii și a neamului românesc. În acest sens, Preasfințitul Episcop Iustin al Maramureșului și Sătmăruului afirmă următoarele: *La aniversarea a 30 de ani de la reînființare, 86 ani de la înființarea sa oficială ca unitate administrativ-bisericească și a 555 de ani de atestare documentară a organizării bisericești sub formă de protopopiat cu atribuții pastorale și liturgice, sub autoritatea canonică a episcopului locului, aducem mulțumire lui Dumnezeu în Treime slăvit: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Maicii Domnului, Sfinților Arhangheli, protectorii istorici ai ținuturilor și domeniilor voievozilor dreptcredincioși ai Maramureșului, și Sfântului Iosif Mărturisitorul, părintele și ocrotitorul episcopiei noastre, un mărturisitor și apărător al sfintei și dreptei credințe, că s-a făcut dreptate poporului dreptcredincios din Maramureș și Sătmăr prin reînvierea sfintei și istorice noastre episcopii și a protopopiate lor istorice, printre care se numără la loc de frunte și cinste Protopopiatul Vișeu. Bucurie sfântă, apreciere și binecuvântare părintească Protopopului Mihai Chira și colectivului de redactare, pentru alcătuirea cu acribie și documentare a primei monografii a Protopopiatului Vișeu, cu aplecare asupra informațiilor și documentelor inedite, lucrare ce se realizează în cadrul proiectului nostru eparhial „Nicio parohie fără monografie” și, prin extensie, „Niciun protopopiat fără monografie”.*

Tudor Bugnariu

Ionel NECULA

Tecuci

Mi-l amintesc bine. Eram în examen. Trăsesem biletul și așteptam în prima bancă a amfiteatrului Conta să-mi vină rândul la răspuns. Nu era un examen greu. Materialismul istoric se convertise deja din filosofie socială în câteva lozinci, numai bune să le scandeze clasa muncitoare la mitinguri și la alte manifestări omagiale. Toată lumea știa că existența determină conștiința sau că suprastructura este dependentă de baza economică.

Profesorul Tudor Bugnariu era bineînțeles la catedră, fuma țigări *jubiliar* și nu părea interesat de ceea ce făceam noi în bănci. La acea vreme părea trecut de cincizeci de ani, iar faptul că era slab și uscățiv lăsa impresia eronată că este înalt, deșirat, căruia Dumnezeu i-a uitat măsura. În timp ce noi ne pregăteam subiectele, a intrat în sală o doamnă, și-a tras un scaun în laterală din stânga catedrei, a scos din geantă niște hârtii și a început un lung dialog cu profesorul. Pregătea probabil un doctorat și avea de clarificat unele probleme. M-a surprins gentilețea arătată de profesor doamnei respective. Ținea mâinile în dreptul sânilor ei, la un centimetru distanță și orice mișcare ar fi făcut, ea au el, distanța rămânea constantă. Avea degetele răsfirate ca și când și-ar fi propus să-i cuprindă cupele, dar se ferea să le atingă. Vorbea tot timpul, dar lăsa impresia că păstrarea unei distanțe minimale față de sâni voluptuoși ai doamnei era mai importantă decât problemele puse în discuție.

Circulau mai multe legende pe seama lui. Știam, bunăoară, că este căsătorit cu Dorli Blaga, unica fiică a poetului, c-a fost unul dintre ilegaliștii partidului comunist, dar acum intrase în dizgrație și era tras pe linie moartă. Devenise proscris, partidul clasei muncitoare nu avea nevoie de intelectuali care să complice învățătura marxistă, se mulțumea cu câteva lozinci și cu convingerea că știe partidul ce face.

Totuși, în cazul lui Tudor Bugnariu lucrurile erau complicate, nu atât prin personalitatea lui recunoscută, sau datorită anvergurii sale intelectuale, cât datorită trecutului său de comunist ilegalist. A fost primul primar comunist al Clujului, intrase deci în conștiința publică și n-ar fi dat bine o eventuală ostracizare sau excludere din partid. L-a marginalizat, l-a șicanat și l-a supus unei supravegheri neîntrerupte, l-a încredințat Securității, care a dirijat pe urmele lui mai multe *surse*, dar n-a cutezat să meargă mai departe, adică să-l excludă.

Dintre informatori, mai activ și mai zelos s-a arătat agentul Șerban, prof. univ. la facultatea unde Tudor Bugnariu îndeplinea funcția de decan. Era sub îndrumarea lt. Achim V., de la care primea instrucțiuni exacte asupra problemelor pe care trebuia să le urmărească și să le raporteze. Printre altele, trebuia să urmărească persoanele cu care este *în relații mai apropiate în facultate și în afară și care este natura acestor relații*. Presupunând că cel urmărit era conectat la piața cărții de filosofie din Europa, *sursa* trebuia să informeze și asupra acestui aspect.

Evident, sursa și-a intrat în rol, voia să-și dovedească devoțiunea și redacta note informative detaliate despre urmărit. Așa, de exemplu, în nota informativă din 12 decembrie 1964 arată că dacă în trecut prof. Bugnariu *avea unele rezerve față de politica P.M.R. după declarația din aprilie (1964, ad. n.), el a lichidat aceste rezerve*. Era supărat că Institutul de Filosofie din cadrul Academiei *nu lucrează mulțumitor* și extindea această nemulțumire și față de Ilie Murgulescu, președintele Academiei, *prea puțin înțelegător față de problemele frontului filosofic*. Mai aflăm, din această notă informativă desfășurată, că multe dintre problemele care îl nemulțumeau ar fi dorit să le discute cu ideologul partidului, cu Leonte Răutu, dar cererea sa de audi-

ență, *depusă de multă vreme*, a rămas fără răspuns. Cât privește relațiile cu Ilie Murgulescu recunoaște că, deși ține la el, nu l-a sprijinit niciodată. O altă nemulțumire se referea la cererea sa de înființare a Centrului de sociologie care *se amână de luni de zile*.

Într-o altă notă informativă depusă la 4 martie 1965, aceeași sursă redă, cu ghilimele, declarația lui Tudor Bugnariu *că se consideră printre miile care am arătat partidului greșeala de a da unguirilor privilegii în loc de a (le, ad. n.) da drepturi*.

Urmează o mică pauză, timp în care Tudor Bugnariu a fost bolnav – fapt pe care-l explică prin *munca intensă pentru elaborarea manualului de materialism istoric*. Un lucru e sigur; așezate cronologic, una în prelungirea alteia, notele informative reconstituie continua dezolare și marginalizare a filosofului în condițiile creșterii autorității partidului comunist și a schimbărilor survenite în societatea românească. Este vorba de moartea liderului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej și de ascensiunea în exercițiul puterii a mai tânărului Ceaușescu.

O problemă frecvent adusă în discuție, față de care se raporta cu reproș, era prevederea constituțională prin care se preciza rolul conducător al partidului, ceea ce permitea *oamenilor nepregătiți să se amestece în probleme de specialitate*. Era, sau, mă rog, devenise un ghimpe pentru partid. Nu înceta să sublinieze apăsător că rolul conducător al partidului *este o lege socială, dar nu orice lege socială se realizează. Această lege*, se menționa într-o notă informativă din septembrie 1965, *pentru ca să se realizeze trebuie să intervină factori subiectivi. Când n-ai oameni corespunzători se ajunge la acumularea de greșeli și lipsuri în activitate* (p. 595). Era așa de radical, încât considera că rolul conducător al partidului *este cauza tuturor relelor*.

Spunea cu voce tare ceea ce oamenii de rând nu și-ar fi permis nici în șoaptă. Nu ezita să se pronunțe critic față de unii demnitari, precum Florian Dănilache, Ștefan Bălan sau Jean Livescu, ridicați în funcții publice mult mai înalte decât le-ar fi permis posibilitățile intelectuale.

Nu scăpau de spiritul său critic nici intelectualii din partid – Ilie Murgulescu, Horia Hulubei și chiar C. Daicoviciu (cumnatul său), care a ezitat să-l invite când a făcut o deplasare la Cluj. O asociere cu el devenise, cum se vede, riscantă și mulți îi evitau compania. Drama lui Lucrețiu Pătrășcanu era un avertisment că partidul nu glumește și nu tolerează ieșirea din linie, din dogmă, din *genialele învățături* ale bărbosului din Renania. La acea vreme, România experimenta cea mai deșănțată autocrație, iar Securitatea acționa furibund la orice tentație de neînclonare, de nesupunere oarbă.

Bibliografie. Toată documentația acestui medalion a fost preluată din masivul volum *Intellectualii români în arhivele comunismului*, Editura Nemira, București, 2006. Nu cred că Șerban era singurul informator care relatează despre Tudor Bugnariu, dar era, bag seamă, foarte zelos și disciplinat. Notele sale informative erau desfășurate, detaliate și demascatoare, exact pe placul Securității.

Nu știm cine se ascunde sub numele Șerban, știm doar că era profesor universitar, deci coleg cu filosoful pe care-l turna. Putem însă presupune că este vorba de Nicolae Șerban, profesorul de limbă franceză criticat sever de Iorgu Iordan într-un articol publicat în *Tribuna poporului*, nu atât pentru a-l demasca pe el, cât pe protectorul lui, pe Ion Petrovici. Văzându-și clătinată situația, e posibil că a acceptat târgul cu Securitatea. Repet, este doar o presupunere și nu știm în ce măsură se confirmă.

Istoricul, cercetătorul și academicianul Gabriel Ștrempel

Elena ȘTREANG

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Contextul istoric reparator al începutului de secol XX a adus o turnură nouă și firească în ceea ce privește viitorul țării noastre ca națiune liberă și de sine stătătoare, ceea ce a înlesnit și asigurat accesul neîngrădit al românilor la cultură. În acest promițător început de ev a venit pe lume Gabriel Ștrempel, cel care avea să devină o personalitate culturală de prim rang de pe meleagurile sătmărene.

S-a născut într-o zi aleasă de mare praznic, pe 8 septembrie 1926, ca fiu al lui Ioan Ștrempel și al Mariei (născută Crișan), în localitatea cu nume latinesc Pomi. Începuturile în lumina cărții le-a avut pe când avea 3-4 ani, prin cea care l-a adus pe lume – mama, care-i citea poemul liric „Istoria preafrumosului Arghir și a preafrumoasei Elena cea măiastră și cu părul de aur”, din cartea marelui cărturar al Școlii Ardelene Ioan Barac. Școala primară o face în satul natal între 1933 și 1937, după care urmează cursurile Liceului „Mihai Eminescu” din Satu Mare (1937-1940, 1945-1947), pe care este nevoit să le întrerupă din cauza ocupației hortiste și să plece în refugiu – singur, fără părinți. Evenimentele tragice din perioa-

da 1940-1944 s-au resimțit dureros în rândul românilor cărora, după cum bine se știe, li s-au restrâns și interzis drepturi elementare. Neexistând școli (lice) cu predare în limba română, absolvenții de școală primară din Pomi (și din întreg Ardealul ocupat de unguri) nu-și puteau continua studiile, fiind nevoiți să le întrerupă sau să renunțe la ele. În așa împrejurare, tânărul Ștrempel a fost nevoit să piardă doi ani de școală, trăind, după cum însuși mărturisea, *cumplete zile de umilință și deznădejde*. Singura salvare a fost plecarea dincolo de granițele ocupate de unguri. În iunie 1942 a luat calea pibegiei cu certitudine călăuzit de Dumnezeu; cu teama de a fi împușcat de grănicerii unguri, ajunge în Turda, la Comisariatul refugiaților din Transilvania de Nord, unde primește o Legitimăție pentru a putea călători mai departe. Ajutat de frații mai mari

(Augustin – cel mai mare – era la Școala de Ofițeri de rezervă de artilerie din Craiova, iar Ștefan student în București la Institutul Medico-Militar), primește repartizarea pentru Liceul „Brătianu” din Pitești, orașul de refugiu al viitorului cărturar.

Stabilit la Pitești, Gabriel Ștrempel continuă studiile la Liceul „I.C. Brătianu” (1942-1945), unde începuse cursurile de mai bine de o lună, fiind repartizat în clasa a IV-a. Viața de refugiat se încheie în anul 1945, când revine acasă, se înscrie în clasa a VII-a literară la Liceul „Mihai Eminescu”, finalizându-și studiile în 1947. Deși îndemnat de fratele mai mare Augustin să urmeze facultatea de medicină, își urmează visul și dă admitere la Facultatea de Istorie a Universității din București, unde este admis printr-o împrejurare care merită menționată.

„...Mă înscriu și mă duc la admitere, era profesorul Giurescu, dau examen și cad. De ce am picat? Nu intru în detalii. Când am ieșit din sala de examene, mi-am dat seama că am greșit teza și că nu-i a glumă. Mi-au dat un subiect pe care nu l-am intuit cum trebuie, dar am făcut o treabă excelentă. Vorbesc cu Ștefan, fratele cu care mă înțelegeam mai bine, îi povestesc pățania și îmi zice: «Te duci și dai admitere și te faci ofițer de jandarmi. Dai admitere la drept». Și m-am dus. Erau acolo cel puțin 3.000 de candidați, dar am reușit să intru al 13-lea... Peste vreo 2-3 zile mă duc pe la facultate să văd ce se mai întâmplă și, la avizier, dau peste o notiță pe care scria: «Candidatul Ștrempel este invitat în ziua cutare la

profesorul Giurescu». Mă prezint în ziua respectivă, la ora respectivă. Giurescu era un om foarte mare, impunător. Avea un cabinet modest, în mansardă. Am bătut la ușă și aud: «Intră!». Era așezat la birou. Intru timid și stau așa, la ușă, cu pălăria, cu clopul în mână. După vreo 2-3 minute ridică el capul: «Ce-i cu dumneata?» Îi spun că am văzut o notiță la avizier și mă întreb: «A, cum te cheamă? Unde ai făcut dumneata școala?» «La Pitești am făcut», i-am răspuns. «Pe cine ai avut profesor de istorie?» «Pe Stelian Rădulescu», îi răspund. «Stelian Rădulescu mi-a fost mie coleg de an. Ai făcut o teză foarte bună, dar ai schimbat subiectul, măi băiete. Să te ții. Mi-a plăcut teza, teză frumoasă. Dar eu îți dau notă de trecere. Sunt impresionat!»... Am făcut patru ani acolo între 1947 și 1951¹.

În timpul studenției o cunoaște pe Gabriela Anghel, cea care avea să-i devină tovarășă de viață în anul 1951. Peste opt ani (1959) li se naște un băiat, „suprema desfătare a tinereții”, Ștrempel Costin, care este medic primar cardiolog și doctor în științe medicale la București.

În ultimul an al studenției, atras de miracolul cărții, s-a angajat prin concurs la Biblioteca Academiei ca ajutor de bibliotecar la Secția de manuscrise și documente istorice, urmând pe rând toate treptele profesionale: bibliotecar (1951), delegat cu conducerea serviciilor unite de manuscrise și documente (1 februarie 1953), bibliotecar principal (1 aprilie 1953), paleograf principal (7 septembrie 1953), șef de serviciu (25 mai 1954), cercetător principal (1 mai 1955), șef de sector (1 august 1957), șef de secție cercetare științifică (16 decembrie 1964), director adjunct (14 ianuarie 1975), director (1 februarie 1994), director general al Bibliotecii Academiei Române (1 ianuarie 2004). Pasionat de istorie medievală și paleografie românească, domeniu pretențios care presupune multă muncă, pasiune și vocație, și-a susținut doctoratul la Universitatea din Cluj în 1966 cu lucrarea „Copiști de manuscrise românești până la 1800”, teză care a fost publicată mai întâi la București în 1959, mai târziu urmând a fi publicată și la Editura Academiei. A slujit cu profesionalism și demnitate vreme de 55 de ani cel mai înalt for al științei și culturii românești, Biblioteca Academiei Române, îndeplinind planul înaintașului său la conducerea Academiei Române, Ion Bianu, referitor la elaborarea și publicarea bibliografiei naționale retrospective a cărților și periodicelor românești. Acest corpus național bibliografic este compus din seturi de câte patru volume sau tomuri: patru volume de *Bibliografie românească veche* (1508-1830); patru volume de *Bibliografie românească modernă* (1831-1918); patru volume de *Publicații periodice românești* (1820-1930). La aceste 12 volume, conținând descrierea cărților tipărite între 1508 și 1918 și periodice (ziare, reviste, gazete) apărute până în anul 1930, se adaugă patru volume de cataloage ale vechilor manuscrise românești, după cum urmează: *Catalogul manuscriselor românești*, Editura Academiei Române, Tom I, întocmit de Ion Bianu și Remus Caracaș; Tom II, aceiași autori; Tom III, întocmit de Ion Bianu și G. Nicolaiasa; iar ultimul, Tom IV, întocmit de Gabriel Ștrempel (redactor responsabil) și colaboratori. Devotat culturii și muncii de cercetător, și-a adus o contribuție valoroasă la studiul operelor marelui prelat Antim Ivireanul față de care, cum însuși mărturisea, s-a simțit atașat în mod special. Pentru opera de cercetare și interpretare a variantelor lui Antim Ivireanul a lucrat timp de 40 de ani.

„Antim Ivireanul a fost dragostea mea mare și permanentă. Totul se desfășura în ritm susținut la manuscrise. Acest morb al cercetării și al observațiilor de literatură veche și de istorie medievală mă cuprinsese pe de-a-ntregul. Găsisem în fondul de documente istorice niște copii după *Chipurile Vechiului și Noului Testament*, descoperisem cel mai vechi manuscris al *Didahiilor* și m-am pus pe treabă. Au rezultat operele marelui orator și tipograf care a fost Antim Ivireanul”².

A publicat de-a lungul anilor numeroase lucrări, studii, articole în prestigioase reviste: *Studii și cercetări bibliologice*, *Revista bibliotecilor*, *Buletinul monumentelor istorice*, *Studii și cercetări de documentare și bibliologie*, *Magazin istoric*, *Revista de istorie și teorie literară*, *Luceafărul*, *România literară*, *Tribuna României*, *Manuscriptum*, *Revue roumaine* etc.

Lucrări de mare însemnătate pe care le lasă culturii românești sunt edițiile critice care au ca obiect atât opere fundamentale cunoscute din ediții anterioare care sunt riguros reexamineate, cum este cazul scrierilor lui Antim Ivireanul, Ion Neculce, Ienăchiță Văcărescu, cât și alte scrieri tipărite pentru prima oară integral: *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei* (Axinte Uricariu), *Ceasornicul domnilor* (Antonio de Guevara) sau *Cronograful* (tradus din grecește de Pătrașcu Danovici). Înzestrat din plin cu talanții cunoașterii, fiind unul dintre puținii cărturari dotați să cerceteze textele vechi, a fost pasionat de cultura

¹ Raluca Man, „Gabriel Ștrempel – o viață închinată cărții”, în *Biblioteca*, nr. 9, septembrie 2013, p. 286.

² *Ibidem*, p. 288.

veche românească, care a regăsit în Gabriel Ștrempel un cercetător meticulos și dedicat, preocupat de înzestrarea istoriografiei cu instrumente esențiale de lucru: cataloage, bibliografii, ediții critice.

A efectuat călătorii de specializare și cercetări istorice în Franța, Germania, Austria, Grecia, Italia, Rusia, Polonia, Suedia, Israel, Ungaria, Georgia. A fost cercetător la Institutul „Nicolae Iorga”, unde a contribuit la apariția volumelor I-III (1959-1960) din *Documente privind istoria României. Răscala din 1821*; de asemenea, a colaborat și la volumul I din *Istoria literaturii române*. A fost profesor asociat la Facultatea de Litere a Universității din București și președinte executiv al Fundației „Nicolae Iorga” de pe lângă Academia Română. Mai mulți ani a conferențiat la centrul de pregătire a muzeografilor „Arhiepiscopiei Ungrovlahiei și Ardealului” de la Techirghiol. Activitatea științifică pe care a desfășurat-o cu pasiune și pricepere academicianul Gabriel Ștrempel fost răsplătită cu multe premii și distincții: Premiul revistei *Manuscriptum* (1972), Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române (1976), Premiul „Perpessicius” al revistei *Manuscriptum* (1993), Premiul Uniunii Scriitorilor (1999), Premiul cultural al orașului Satu Mare (acordat în anul 2000 de către Redacția *Poesis*), Premiul Național al Ministerului Culturii (2001). A fost decorat cu Ordinul „Meritul Cultural” clasa a III-a, cu Medalia „Mihai Eminescu”, cu Ordinul Național „Steaua României” în grad de Ofițer, cu Ordinul „Sf. Împărați Constantin și Elena” al Patriarhiei Române. Totodată, a obținut următoarele aprecieri: Membru de onoare al Academiei Române, Membru titular al Uniunii Scriitorilor, Membru de onoare al Societății Numismatice Române, Membru la American Biographical Institute, Cetățean de onoare al comunei Pomi (Satu Mare), Cetățean de onoare al municipiului Satu Mare, Cetățean de onoare al orașului Râmnicu Vâlcea.

Ilustrul cărturar a fost chemat în veșnicia luminii în ziua celei mai mari sărbători a țării, la 1 decembrie 2020, când s-a mutat din edenul academic teluric în cel ceresc, alăturându-se celor dragi dispăruți înaintea sa. Este înmormântat în Cimitirul „Bellu” din capitala țării, București, orașul pe care l-a iubit și unde a cunoscut prietenia, omenia, generozitatea, blândețea celor care au făcut parte din viața sa, atât personală, cât și profesională.

Personalitate de excepție a culturii românești, istoric, bibliograf, cercetător, filolog, editor, profesor, Gabriel Ștrempel se înscrie și rămâne în rândul marilor bibliotecari pasionați și dedicați până la jertfă muncii care i-a fost crez și temei. Se poate spune că Gabriel Ștrempel a trăit cu sens și semnificație, având un parcurs profesional și academic de excepție, lăsând în urmă un vast patrimoniu intelectual și spiritual care va inspira noi generații. Probabil grandoarea, devotamentul și noblețea de odinioară nu vor mai fi atinse de oamenii viitorului, dar apostolatul celor care au trudit pe altarul culturii va rodi cu prisosință în dimensiunea unor vremi și vremuri mărturisitoare, căci cunoștințele umanității adunate și păstrate în biblioteci sunt singurele tezaure prin care se definește și certifică identitatea fiecărei națiuni.

Bibliografie:

1. *Academician Gabriel Ștrempel – Doctor Honoris Causa*, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad, 20 octombrie 2006.
2. Cosma, Gheorghe; Cosma, Rozalia, *Comuna Pomi – străveche vatră românească*, Editura Solstițiu, Satu Mare, 2002.
3. Cosma, Gheorghe; Cosma, Rozalia, *Pomi : omagiu celor care au fost și celor care sunt : 1407-2007 : 600 de ani*, Editura Solstițiu, Satu Mare, 2007.
4. *In honorem Gabriel Ștrempel. Gabriel Ștrempel la 80 de ani – o viață închinată cărții*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2006.
5. Man, Raluca, „Gabriel Ștrempel la 87 de ani: dialog profesional”, în *Biblioteca*, nr. 9, septembrie 2013, pp. 285-288.
6. Răpeanu, Elis, „Gabriel Ștrempel – o viață închinată cărții”, în *România Mare*, an 31, nr. 1567, 15-21 decembrie 2020, p. 5.
7. <https://www.gazetadenord-vest.ro/2017/09>
8. https://ro.wikipedia.org/wiki/Gavril_%C8%98trempel.

Spirit sagace, competent și profesionist: Florian Roatiș

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

Între personalitățile marcante care merită să figureze în sintagma dragă mie, *România dincolo de București*, numele filosofului, omului de cultură, universitarului Florian Roatiș este pe deplin îndreptățit. Îl îndreptățește activitatea sa științifică și culturală prodigioasă, concretizată în lucrări fundamentale.

Spre a-i încondeia profilul intelectual folosesc antologia lui Marin Diaconu, *17 gânditori în auto-prezentări subiective*, apărută în colecția „Biblioteca de filosofie românească”, coordonată de vrednicul și profundul Adrian Michiduță (prea puțin cunoscut publicului cititor) la editura craioveană Aius, în 2008. Datele cuprinse în *Autoprezentare* sunt exacte și complete.

Florian Roatiș s-a născut la 17 noiembrie 1948 în satul maramureșean Băsești (al celebrului patriot George Pop de Băsești), fiind al șaptelea copil al Mariei (n. Matei) și al lui Ioan Roatiș. Școala primară și gimnazială le-a urmat, între 1955 și 1962, în comuna natală, unde, spune el, „în pofida lipsurilor materiale și a inerentelor umilințe, am descoperit lumea mirifică și infinită a cărților”, „caracterul magic și sacru” al acestora. Primele două clase liceale le urmează la Vișeu de Sus (1962-1964), continuate la Liceul Militar „Ștefan cel Mare” din Câmpulung Moldovenesc (1964-1966), unde-l aștepta o carieră militară (o asemenea școală a urmat și Marin Sorescu, dar autorul *Lilieșilor* a ales cariera creației în locul celei militare). Tânărul Florian se înscrie la Școala de Ofițeri din Sibiu, dar se retrage, din absența vocației, după doar un an, stagiul militar satisfăcându-l în localitatea doljeană Plenița. Acum își descoperă reala vocație, înscriindu-se, în 1968, la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (avându-i profesori pe Achim Mihu, Andrei Roth), absolvind-o cu teza de licență *Concepția social-politică a lui Niccolò Machiavelli*. Proaspăt absolvent, a optat pentru un post de profesor la Liceul maramureșean din Borșa, transferându-se, apoi, la Liceul Nr. 4 (încă teoretic) din Baia Mare...

În 1976 se înscrie la doctorat la profesorul Grigore Drondoe (la care susținuse și lucrarea de licență) cu tema *Elemente de filosofie a istoriei în opera gânditorilor de la 1848*, teză susținută în decembrie 1984, din comisie făcând parte Camil Mureșan, Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, Nicolae Trandafoiu. După propriile mărturisiri, la alegerea temei a contribuit lectura cărții *Mihail Kogălniceanu, istoric*, din 1974, a academicianului Alexandru Zub, care-i va prefața, la publicare, teza (câți știu azi că savantul istoric Zub este găzduit, grație Î.P.S. Teofan, mitropolitul Moldovei, la Mănăstirea Văratec?!). Alte lucrări care i-au fost de folos și i-au influențat lectura au fost: *Existența tragică* a lui D.D. Roșca, *Scrieri inedite (Problema cunoașterii, Destinul omenirii, Istoria filosofiei moderne și Problema ontologică)* de P.P. Negulescu, *Memoriale* de Vasile Pârvan, iar după 1990 *Jurnalul fericirii* a lui N. Steinhardt și lucrările lui Mircea Vulcănescu, autori înțelepți, martiri sau supraviețuitori ai închisorilor bolșevice din România.

După o trecere profesională la Liceul Economic din Baia Mare, la Inspectoratul pentru Cultură, și la Inspectoratul Școlar Maramureș, Florian Roatiș intră în învățământul universitar la Universitatea de Nord Baia Mare, întâi ca profesor asociat (1993), apoi ca titular (1999), al cursurilor: *Propedeutica filosofică*, *Istoria filosofiei moderne*, *Istoria filosofiei românești*, *Istoria mentalităților* ș.a. Paralel, este cercetător științific la fondul documentar academic de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare și redactor-șef al revistei *Bibliotheca septentrionalis*.

A debutat publicistic în 1973 cu un studiu despre Dimitrie Cantemir, iar editorial în 1996, cu manualul de *Economie pentru Bacalaureat*. A colaborat la publicațiile periodice *Grăul Maramureșului*, *Nord literar*, *Observator cultural*, *Revista istorică*, *Ateneu*, *Ideii în dialog*, *Tribuna*, *Cronica*, *Jurnalul literar*, *România literară*, *Mozaicul*, *Revista de filosofie* etc.

Este autorul unor lucrări de analiză și sinteză precum: *Pașoptismul, o filosofie românească a istoriei* (2000), *De la Dimitrie Cantemir la N. Steinhardt* (2002), *Pledoarie pentru filosofia românească* (2006), *Confluențe filosofico-literare* (2008), *Dreptul la sinceritate* (2020), *Odissea filosofică a conștiinței și alte texte* (2023). A îngrijit ediții precum *Femeia din abis* de I. Peicin (2011), *Viața și filosofia lui Vasile Conta* de Ion Al. Rădulescu-Pogoneanu (2014), dar s-a consacrat și creației lui N. Steinhardt, îngrijind volumele *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional* (2008), *Critică la persoana întâi* (2011), *Steinhardt în evocări* (2012), *Prin*

alții spre sine (2012), *Steinhardt în interviuri* (2014), N. Steinhardt – *Convorbiri cu Zaharia Sângeorzan și N. Băciut* (2015), *Cultură și credință. Caietele de la Rohia* (I-III, 2016), *Steinhardt despre Eliade, Cioran, Ionescu, Noica* (2017), *Varia* (I-II, 2019-2020).

Florian Roatiș este, după aprecierea lui Adrian Michiduță (coordonatorul colecției „Biblioteca de filosofie românească” a Editurii Aius, unde i-au apărut unele cărți) un „spirit sagace” care „s-a aplecat cu multă competență și profesionalism asupra filosofiei românești”.

Florian Roatiș scrie concis și pertinent, chiar dacă unele studii sau articole deranjează prin purul și crudul adevăr. Iată, de pildă, ce scrie în articolul-editorial din revista pe care o conduce, intitulat *Plagiatul la români: trecut și actualitate*. După un scurt și succint istoric al problemei, autorul demonstrează că „plagiomania nu este o activitate de dată recentă, ea fiind, păstrând proporțiile, la fel de veche precum literatura”, dând exemplu de scriitori prinși „cu pana în călimara altuia”, după expresia lui Georges Maurevert din *Cartea plagiatelor* (Editura Floare Albastră, 2005). La români, plagiatul este o temă actuală, viu discutată, arătându-i cu degetul doar pe unii politicieni, nu și pe universitarii sau autointitulații filosofi, *Fabrica de doctorate* a Emiliei Șercan fiind grăitoare. Considerând că, la români, plagiatul este „un rău necesar”, Florian Roatiș pune degetul pe rană: „Puzderia de școli doctorale înființate în ultimii ani va continua să lucreze pe bandă rulantă doctori în științe, unii fără ABC-ul disciplinei respective și fără deprinderi intelectuale proprii cercetării științifice. Și aceasta sub privirile unei societăți indiferente la proprietatea intelectuală și devenită imună la impostură”.

În volumul *Pledoarie pentru filosofia românească*, Florian Roatiș face o scurtă, dar incitantă incursiune în filosofia românească, oprindu-se la I.H. Rădulescu, C. Antoniadă, Mircea Vulcănescu, N. Steinhardt, V. Băncilă, Lucian Blaga, Mircea Florian, Octavian Vuia, iar în capitolul „Eseuri aproape polemice” autorul corectează o serie de erori referitoare la titluri, nume, date biografice sau omisiuni notabile, comentează critic „teribilismele și narcisismul lui Bădiliță”, așezându-l între „patetic și ridicol”, sesizează omisiunile și erorile din *Dicționarul scriitorilor români* coordonat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, recenzează cărți din specialitatea sa precum: *Cioran în oglindă. Încercare de psihanaliză*, de Valentin Protopopescu, *Istoria limbajului filosofic românesc*, de Marin Diaconu, *Maiorescu și maioreșcenii. Zece studii de logică*, de Aurel M. Cazacu, *Publicistica lui Mircea Florian*, de Adrian Michiduță etc.

Recentul său volum, *Odiseea filosofică a conștiinței și alte texte*, reunește studii, articole și recenzii de cărți, de la axiologia pașoptistă la cărțile despre Steinhardt scrise de G. Ardeleanu, Călin Emilian Cira sau despre biblioteca Mănăstirii „Sfânta Ana” de la Rohia. Alte studii sunt dedicate ilustrului său consătean, George Pop de Băsești, Elenei Pop Hossu-Longin, lui Augustin Cozmuța, N. Labiș. Polemici constructive duc cu Nicoară Mihali (care prevede „moartea cărților”), apoi corectează (muncă migăloasă, dar necesară) erorile inexplicabile din *Enciclopedia identității românești* de Ecaterina Țaralungă și din *Portrete și restituiri literare* de Fl. Firan, la ultima carte sesizând și „un truc editorial: două titluri, aceeași carte”. Nu putea scăpa necenzurat (în sensul benefic al cuvântului) nici *Dicționarul General al Literaturii Române*, ediția a II-a, coordonat de Eugen Simion, apărut sub egida Fundației Naționale pentru Știință și Artă a Academiei Române, dar Florian Roatiș, spirit obiectiv, conchide că rectificările și completările sale la această lucrare „nu afectează valoarea «Dicționarului»” sesizând „dificultățile și riscurile pe care le presupunea elaborarea și publicarea astăzi a unor instrumente de lucru de o asemenea factură”.

Volumul se încheie cu publicarea prefețelor/postfețelor sale la unele cărți semnate de eminescologul Săluc Horvat (*Cronici și comentarii literare*, 2010), Monica Maier (*Eu sunt – un model de explorare personală*, 2011), Mihai Bejinaru (*Eseuri și portrete ocazionale*, 2018), Teodor Ardelean (*Biblioteca de idei*, 2011). Studii pertinente sunt consacrate de Florian Roatiș unor teme de maximă actualitate: „Corectitudinea politică: ideologie sau religie seculară?”, „Învățămintul românesc, încotro?”, „România – o țară a paradoxurilor”, „Patrie și patriotism – concepte desuete?”, „Protocronismul și mândria de a fi român”, „Pledoarie pentru cunoașterea istoriei naționale”.

Sesizând „anvergura vastă a lecturilor sale, de la filosofie, psihologie, sociologie la mitologie și istoria ideilor”, „ambitusul critic al discursului” lui Florian Roatiș, eseistul Cornel Munteanu îl caracterizează cu asupra de măsură: „rigoare, suflu argumentativ și o stilistică retorică adecvată la obiect”, „un raționalism cartezian”, „implicat în propriul discurs” cu o „autocenzură supravegheată”, un polemist care nu demolează, ci „atrage în cursa ideilor parteneri de forțe intelectuale egale”.

Altfel spus, Florian Roatiș face parte dintre puținii intelectuali români autentici, modești, obiectivi dar pertinenti, de care societatea românească contemporană are mare nevoie.

Et in... Coclauria ego

Ion FERCU

Buhuși

Aforismele mi s-au lipit de suflet încă din adolescență, atunci când Mary Pickford, pionieră a industriei cinematografice de la Hollywood, actriță, scriitoare, mi-a mărturisit că eșecul nu este căderea, ci decizia de a nu te ridica. Apoi, Nietzsche, într-un singur aforism, mi-a spus mai mult decât toți filosofii ce este istoria filosofiei: „...o furie ascunsă împotriva premiselor vieții, împotriva sentimentului valorilor ei, împotriva apărării ei. Filosofii nu au pregetat niciodată să postuleze un univers, cu condiția ca acesta să contrazică universul existent, să ofere un mijloc de a vorbi de rău acest univers. Până acum, istoria filosofiei a fost marea școală a calomniei”.

În acest al doilea volum de aforisme pe care-l publică – (*Reflecțiuni pe coclauri*, Editura Vasile Alecsandri, Bacău, 2025) –, Petru Botezatu, spirit elevat dedulcit decenii în șir la glasul de sirenă al unei matematici care face ocheadă seducătoare amantei sale, literatura, înstăpânește statutul *coclaurului*, ca sursă de inspirație, într-o nișă estetică pentru care-i poate fi eliberat un certificat de proprietate intelectuală. „Ce tot cauți pe *coclauri*? m-a întrebat un prieten. Ancore, i-am răspuns”. Aforismele sunt *ancorele* ființării sale, miracolul care-l ține aproape de sufletul supraviețuirii. Izvor de speranță/iluzie ferit încă de marea otrăvă a lumii – „Chiar și pe *coclauri* libertatea este o iluzie” – *coclauria* este un popas fericit între „exuberanță și melancolie”, locul aproape mitic în care, hălăduind ghidați de „amintiri și gânduri”, simțim că

„totul pare aieva”. Și, când ai credința că ficțiunea, spre deosebire de realul machiavelic, nu minte niciodată, te faci frate de cruce cu ispita de a rămâne nedespărțit de aforismele lui Petru Botezatu.

Cu ecouri din rigoarea cuceritoare a vechiului bagdadian Al Horezmi, șlefuitorul de esențe ale gândirii, discursul autorului îi invită în imperiul cugetării pe cititorii din toate zările ființării. Până și *pesimiștilor* li se oferă o gură sănătoasă de oxigen, care ar putea fi tema unui *debate* de pomină: „Într-o lume globalizată, vom fi cei mai fericiți priponiți”; „Pământul este nefericit: a fost transformat de tehnologi într-un câmp digital”. *Optimiștii* primesc un dar plămădit din umor negru: „Suntem norocoși: corupția și sărăcia îi țin pe extratereștri departe de Pământ”. Dacă ai avut profesori de matematică tributari științei, sunteți răzbunați: „Greșelile științifice ale profesorilor de matematică se numesc licențe matematică”. Suntem consiliați pentru a percepe și mai bine orizonturile prieteniei: „Când ai o grămadă de prieteni, ajungi să cerșești prietenie”. *Politicienii* primesc bobârnace utile: „Două culmi ale naivității în politică: să crezi că ești iubit de cei care-ți pupă mâna și să fii sigur de votul celor care-ți huiduie adversarii”.

Grămaticilor le sunt schițate sugestii pentru redefiniri esențiale: „*Dacă* este regina conjuncțiilor; fără ea, trecutului nostru i-ar lipsi poezia, iar viitorului aspirația poetică”; „Ulița este universitatea populară a satului, iar crâșma e forul lui academic”. Celor care cochetează cu senectutea li se oferă o rețetă crudă, vindecătoare de iluzii: „Durerile senectuții sunt continue; au grijă amintirile de aceasta”. Dacă doriți încă un ghid pentru evitarea capcanelor, îl găsiți aici: „Uneori, lucrările diavolului sunt atât de subtile, că ajungem să mulțumim Domnului pentru ele”. *Profesioniștii* care trudes la tratate despre elaborarea deci-

ziilor ar putea deschide discursul cu acest motto: „Cu cât ești mai bine informat, cu atât ți-e mai greu să iei decizii”. *Paseiștii* primesc satisfacții: „Ploaia și ninsoarea, altădată daruri firești ale naturii, acum sunt privite ca minuni sau calamități”. Speranța cochetează cu eternitatea: „Un cimitir e partea văzută a râului Timp, cea care izvorăște din miezul Pământului și se varsă în Ceruri”. Despre veșnicia care s-a născut la sat putem cugeta și altfel: „Rădăcinile și viitorul țaranului român pot fi contemplate în aburii mămăligii abia răsturnate”. Către *iubire* se poate privi și cu alți ochi: „Cuvintele nu pot mărturisi iubirea; pot doar s-o evoce după ce s-a stins”; „O iubire împărtășită poate sfârși dramatic, una neîmpărtășită e fără sfârșit”. Pentru *fericire*, ne sunt propuse și alte paradigme axiologice: „O copilărie fericită poate fi garanția unei vieți lipsite de griji, una nefericită poate fericii o lume”; „Auzim deseori afirmații de felul: «Sunt/nu sunt fericit 100%»” sau «Pe o scară de la 1 la 10, îmi apreciez fericirea cu...». E de înțeles preocuparea semenilor pentru fericire, dar să ajungi s-o exprimi în procente sau să o evaluezi prin note este o stupiditate”; „Secretul fericirii e ceva știut de toți nefericiții”. Pragmatistii și esteticienii pot savura împreună esențele aforismului: „Perspectiva utilitară a rombului e pătratul, perspectiva artistică a pătratului e rombul”. Cei care știu că omul este un ghem de contradicții obțin satisfacții: „Gândurile mele sunt eu, cel care aș vrea să fiu; vorbele mele sunt eu, cel care cere lumea să fiu”...

Aforistic, Blaga scria că „proverbele le fac numai cei pășiți, înțelegând prin termenul *pășit* nu numai suferință, durere fizică sau morală, ci și experiențe de viață îndurate în felurite conjuncturi ale existenței”. Cred că aforismele din acest volum pot fi percepute în acest orizont al creației. Expertiza blagiană din *Discobolul* – „Când formulezi un aforism trebuie să-l aduci în situația de a refuza orice adaos. Un aforism trebuie să fie ceva laconic, încheiat ca *Biblia*” – îl va ajuta mult pe cititor să aprecieze dacă fiecare aforism propus este „un simplu grăunte de metal nobil, dar are greutatea unei lumi”, cum ne spune același poet-filosof. Topite, uneori, în figuri de stil care-și cer dreptul la libertate, aforismele acestor pagini cochetează fericit cu literatura sapiențială, cea care are o istorie veche cât scriitura însăși. Să ne amintim numai de faptul că în Orientul antic, dar și în Grecia antică, înțelepții au ales forma apoftegmatică (sentențiară), ușor memorabilă, pentru a zămisli ceea ce în tradiția elină s-a numit *paideia*, strategie care viza educația ideală a cetățeanului polisului.

Nu există cititor care să nu găsească în aforismele lui Petru Botezatu măcar un dram de leac pentru vânățiile sufletului. Cei mai mulți dintre noi, după ce vom trage cortina peste ultima filă scrisă pe coclaurile unui nonconformism doldora de sănătate, vom rosti, probabil, gândindu-ne și la epigraful unui tablou celebru al lui Nicolas Poussin, ceva care ar putea avea și reverberații din tezaurul bucuriei unui „Et in... *Coclauria* ego”.

Petru Botezatu

Poezia, o primăvară a sufletului

(Sau de ce „Ținându-ne de mână/ Sunt atâtea de aflat/
Împreună primăvara e mai primăvară”)

Ion FERCU

Buhuși

Portalul inimii (Editura Prospexi, Dorohoi, 2024), volumul Victoriei Fonari, este un tezaur *sui generis* din care-și iau zborul îndrăzneli seducătoare, declarații de dragoste pentru *libertate, iubire, timp, natură, cultură, real, ficțiune*, teme majore ale discursului poetic din care am ales fugare popasuri în doar trei dintre acestea. Slujind performant la Facultatea de Litere a Universității de Stat Moldova, autoarea a publicat și peste zece volume de versuri și șase monografii științifice, în Republica Moldova și România, creația sa fiind tradusă în opt limbi. N-au ocolit-o premiile literare importante, asociații ale scriitorilor și ziariștilor apropiindu-și-o, ca membru.

Poeta schițează imperiile *libertății* cu tușe de Picasso, ca protest și cucerire, ca prezență permanentă pe baricadele Strigătilui, ca Eu dolda de demnitate pentru orice ființare umană: „Ne împotrîvim/ Interdicției de a cânta/ Ne împotrîvim/ Interdicției de a ne înțelege// Ne împotrîvim/ Interdicției de a gândi/ Ne împotrîvim/ Interdicției de a vorbi/ Ne împotrîvim/ Interdicției de a dansa/ Ne împotrîvim/ Interdicției de a cunoaște/ Ne împotrîvim/ Interdicției de a iubi/ Ne împotrîvim celor care/ interzic zborul gândului,/ interzic demnitatea,/ interzic noblețea/ Distrugem zidul tăcerii/ Prin cântecul ființei” („Nu interdicției”). Libertatea nu este doar o virtute a omului. Ea locuiește, trebuie să locuiască până și în lucruri, precum pânza de pe șevaletul artistului căutător de înalturi: „Apoi avea toată libertatea să zboare/ Se prefăcu într-un pescăruș/ Ce purta un destin de corabie,/ de orizont,/ de poezie” („Metamorfoza pânzei”). Libertatea a cucerit până și ținuturile atitudinilor pe care, cu ofilite reflexe axiologice, le credem uneori a fi *paria* ale comportamentului nostru: „Aroganțele ne dau libertate”. Instanțele care validează statutul libertății au aura măreției comice: „Soarele votează libertatea/ Eu vreau să votez cu el” („Soarele din lumi paralele”). Ascultând acordurile inimii Victoriei Fonari despre libertate, aud parcă și glasul lui Charlotte Brontë – „Nu sunt o pasăre și niciun cuib nu mă va prinde. Sunt o ființă umană liberă, cu o voință independentă” –, dar, în toată țeșătura scriiturii, simt și prezența crezului camusian: „Libertatea nu este nimic altceva decât o ocazie de a fi mai buni”.

Iubirea este, în zămisirea ideatică a universului *Portalului...*, liantul care cheamă, în același forum al seducției, iluzii, pustiuri și oaze, prăpăstii din care răsar piscuri de speranță, muguri de optimism sănătos și vindecătoare terapii ale clipei care sfidează imperial „fraternitatea linșorilor”, cea aruncată în suflet de Sartre. Este un gen de infern care se uită pe sine ca infern, o cifră salvatoare la care poți suna la ambulanța Cosmosului (deși ești convins că aceasta nu va sosi niciodată...), un risc în marginile periculoase ale ficțiunii, dar tocmai de aceea trebuie asumată: „Iubirea/ e liniștea tăcerii/ din scârțâitul de constelații/ e foaia toleranței/ divagate/ de plăcere/ Iubire/ fulgi fierbinți/ ce pătrund/ în noi/ în cifra doi/ se-mpletește-n infinit/ de poduri stelare/ și tot/ ce e concret dispăre/ o altă realitate apare/ în care liniștea se simte/ respirația se vede/ iar noi trăim activa contemplare/ și gândul cunoaște viteze stelare” („Iubirea”).

Căzut cu zgomet biblic din pom, cap de pod minat al plăcutelor războaie și tratate de pace ale sufletului, măruș adam-evil, otrăvit (și) cu interdicții sfidate de orice este încă viu, devine un cosmos fără margini, lipsit de centru: „Trecem prin fereastra timpului/ care ne scrie poezia nopții/ Și noi cei îndrăgostiți de soare/ O citim în aroma de iasomie/ Prin geana lunii/ Soarele ne privește mirat/ Cum în măruș universului/ Începe atâtea iubire!” („Măruș universului”). Iubirea-ți tonifică sentimentul că te afli într-o capsulă-n care au supraviețuit Gagarin, Aldrin & comp, cea din care poți râde în nas clipei, logodindu-te cu orizonturile unei eternități pentru care ai putea risca toți așii unui poker dostoevskian în care 1+1 fac 2 este formula morții: „În capsula iubirii se deschide universul/ Similar cum o picătură/ Are componența oceanului/ Așa și noi/ În unitate/ Percepem forța cosmică/ În care natura ne-a organizat/ Să trăim într-un timp/ Concentrat/ O clipă de eternitate/ Și cele 36,6/ Constant/ În fiecare noapte/ Aceași și totodată altă/ Clipă de eternitate” („Capsula iubirii”). Ca un Hercule al metaforei, Victoria Fonari plusează – „Am forțe să îmbrățișez universul” –, se-aruncă la beregata efemerului – „Secolul XXI este flămând de

dragoste”, „Iubirea ne transformă în constelații” – strigă pătimaș de uman, pentru a-și apăra hotarele ființării amenințate de zdrențuiri: „Îmbrățișează-mă strâns-strâns/ cu tot sângele tău din vine/ Îmbrățișează-mă strâns/ Cu toate gândurile/ [...] Îmbrățișează-mă cu toate amintirile/ strâns-strâns ca să se amestece cu cele viitoare/ Să compunem cuvinte noi/ înțelese doar de noi/ Să scriem în atingeri/ aripi de îngeri”. Primăvara, poveștile vechi ale lumii, muzica, pictura, iubirea și poezia aud Strigătul Poetei și-i răspund, solidarizându-se, vreme în care foaia de hârtie care așteaptă să devină manuscrisul iubirii înmugurește „în cuvinte/ Albul prinde crenguțele de rânduri scrise” („Lecturi de primăvară”).

Dacă nu și-ar face prezența în peisaj și sonurile bacoviene, ai crede, în sfârșit, că doar amorul shakespearian trimis în lume prin pruncii inocenței fără-de-leac, Romeo & Julieta, poate cânta la fereastra fiecăruia dintre noi: „Foaia plânge a toamnă/ într-un deșert sentimental/ când singurătatea din interior/ este prea plină și/ ultima picătură nu mai poate/ să țină echilibrul/ în cupa sufletului/ iar muștele de pe hoitul iubirii/ te pișcă/ energia de a suplini valorile/ e confuză/ se autodistruge/ și plouă cu frunze moarte/ cu pene înăsprite/ cu puf de cocos” („Amprente tomnatic”). Ne rămâne și nouă, *cetitorilor*, un oarece profit: să „Conspectăm iubirea/ Din sărutul razelor”, chiar dacă în varii orizonturi stă pitit și „hoitul iubirii”.

Timpul Victoriei Fonari, plămădire metafizică spre care alde Heraclit, Aristotel, Kant, Heidegger sau Bergson ar privi cu luare-aminte, o vedetă a discursului (cu 50 de prezențe în varii contexte), are ceva din îndrăznelile orizonturilor schițate de Sfântul Augustin: „Nu este corect să spunem că există trei timpuri, trecut, prezent și viitor, ci ar fi mai bine poate să spunem că există trei timpuri, și anume prezentul lucrurilor trecute, prezentul lucrurilor prezente și prezentul lucrurilor viitoare”. Memoria, contemplarea directă și starea optimistă de așteptare refac totul aproape nietzschean – „Timpul este [...] domnia unui copil” –, dar cu sonuri din *panta rhei* și acorduri ale fizicii contemporane: „Pasărea-timp a zburat prin fereastră/ Vroia să se odihnească/ Să odihnească timpul/ În clipe/ Dar a spart sfera/ Cioburile i-au intrat adânc/ În carne/ Zboară continuu/ În reprezentări/ Fragmentări/ Iar lumea ei temporală/ Zgârie prezentul/ Cu hemoglobina/ Din râul lui Heraclit/ Se dezice de entropie/ Își scoate cioburile/ Și rămâne/ În colivie” („Pasărea-timp”). Și iar augustinian: „Azi devine temporal/ Sigur poate fi segmentat/ Dar fragmentarea/ L-ar scoate din mit pe acest azi/ Azi a concediat/ Multe zile/ Care îmi păreau pustii/ Azi a sidefat gândurile/ Care mi se rostogolesc înapoi/ Pe foaia de hârtie/ Revin asemeni apei/ Pe care o dai la o parte/ Pentru a înainta prin ea/ Și ea revine/ Cosmicul înseamnă ordine/ Dar el pare fluid/ Totul planează/ Și pământul – o buburuză mai mare/ Care ne ia în spinare/ Azi mi-a desenat solzi pe picioare/ Azi mi-a dat aripioare/ Timpul a ieșit din eprubetă/ Și se revarsă în mare/ Timpul este un azi/ Ieri și mâine” („Timpul este un azi”). Un altfel de Uroborus, autohton, ne invită să privim către „eterna reîntoarcere a aceluiași”: „Soarele cu capul de lup își mușcă coada:/ SĂ INTRĂM ÎN TIMPUL/ DACILOR LIBERI!” („Dialogul artelor”). În artă, timpul devine un muzeu al regalității spiritului: „Eu – din secolul al XXI-lea/ privesc canavaua timpului/ realizată de/ maeștri din secolele XV-XVIII/ Belgia i-a păstrat pe Rembrandt, generațiile de Bruegel/ Rubens, David, Rembrandt și cel căutat intens/ pe Bosch/ Coduri, sensuri, senzații, valori/ Tablourile ne invită în rugăciune și foamete/ la festine, privirea pășește printre flori/ Suntem oaspeți în marea galerie a artelor/ frumoase” („Muzeul regal”). Subiectiv, timpul este perceput și ca... obiect al proprietății private: „un timp ce este/ numai al meu”, „corpul meu reassemblează eternitatea/ și rescrie timpul de la început”, „timpul ne intersectează/ Pulsul universului/ Depinde de noi/ Ieșim ținându-ne de mână/ Din timp/ Și auzim muzica universului”, „și timpul nostru ne aparține/ Acesta nu ni-l poate fura nimeni”...

Portalul inimii este un construct poemat sapientțial acompaniat de lirism, „un zbor deasupra unui cuib de cucu” (simbol al luptei împotriva opresiunii și al dorinței de a trăi liber, chiar și într-o lume dominată de reguli, manipulare și control), o spovedanie („când scrii poezii/ trebuie să scrii cu inima”), o poveste despre oftatul cel greu al Pământului, despre „ziua poeziei” care „anunță primăvara”, „tăcerea citită de primăvară” și „zodia teilor” („intrăm în Galaxia Teia”), despre tragedia și bucuria clipei și a eternității. Joc al realului și al ficțiunii care nu minte niciodată, capcană estetică din care nu poți evada decât după ce i-ai prezentat onorurile, „Portalul inimii” e de așezat pe raftul sufletului în care te așteaptă bijuterii estetice precum „Femeie-liră” – „Primul instrument muzical/ Era corpul femeii/ Bărbatul cântând bucuria vieții/ Îi atinge corpul cu palmele/ Și stelele începeau să cânte” – care pot locui în orice antologie contemporană de poezie. E o primăvară a sufletului acest volum al Victoriei Fonari, o aventură spirituală care hăituește olimpiian marile noastre singurătăți, care ne provoacă „să descoperim lumea/ Ținându-ne de mână/ Sunt atâtea de aflat/ Împreună primăvara e mai primăvară”.

Nicolae Weisz și a(s)cutul simț de cronicar cinefil

Dr. Monica D. CÂNDEA

Baia Mare

În 2023, Casa Cărții de Știință, prestigioasa editură clujeană, a dat publicului o carte de mare actualitate, după cum anunță și subtitlul, inscripționat cu litere roșii în marea de nuanțe gri a copertei întâi: *Cronici cronice și acute: ecran Netflix*. Cunoscându-l pe autor, într-o mare-mică măsură, nu mă surprinde deloc faptul că descopăr încă (mirare continuă), în această carte, detalii foarte grăitoare, care răsar de unde te aștepți mai puțin.

Nicolae Weisz pare că nici nu își revendică paternitatea acestui tom, ci se instituie ca un detașat prezentator al cronicilor, care, am presupune din jocul de-a v-ați ascunselea al autorului (vezi sintaxa paginii de titlu: *Nicolae Weisz prezintă...*), că au fost pritocite/moșite în altă parte, iar numele de pe copertă îl desemnează doar pe negustorul responsabil să le pună pe tarabă și să le „vândă” (ca un fel de Iuda cinefil sau filmofag) unui pu-

blic susceptibil de aceeași pasiune compulsivă pentru producțiile celei de a șaptea arte. De altfel, coperta se joacă drăgălaș și subtil cu lectorii, prin toate detaliile grafice care pot fi inventariate. Inițiala de la Netflix coincide cu cea din prenumele autorului. Ea zboară, multiplicată și răsucită/răsturnată, în oglindă, pe aripile unor fluturi schematici, victime potențiale ale păroasei tarantule, care acaparează, rapace, întregul ecran principal al cronicilor.

În dreapta sus, o copie, infidelă și roșu-netflixistă, a simbolului Hamsa te pune în dificultatea de a discerne dacă te afli pe cale să accesezi un tărâm al siguranței ontologice (simbolismul original al Măinii Fatimei trimite la puterea de a alunga energiile negative și la protecția împotriva deochiului!) sau al pericolelor ascunse (capcane, obstacole, hățșuri), având în vedere cromatismul alarmant, dar și abaterea de la simetria originalului. Deci, între Mâna Fatimei, semnul victoriei și un pumn care se strânge în jurul unui motiv greu descifrabil (ochi sau diamant?), colțul din dreapta sus (care pe ecran ne indică, de obicei, canalul vizionat) străjuiește intrarea triumfală pe scena savuroaselor și alunecoaselor cronici marca Weisz.

Lectura tabulară a copertei se oprește aici. Cortina se ridică. Deschidem cartea și ne așezăm, domol, în fotoliu, pentru a urmări meandrele discursului polifonic generat de conștiința, în alertă, a unui vajnic cinefil, acut sensibil la toate nuanțele proprii sau improprii pe care le pot genera cuvintele, atunci când sunt lăsate să exprime liber realitatea spre care privesc și privim. Dubla realitate: cea a ecranului, fascinantă și la modul absolut mincinoasă și înșelătoare, în ciuda potențialelor sale valențe revelatorii, și cea a cotidianului, în sânul căreia cea dintâi se insinuează ca o lume paralelă, simbolică, simbiotică sau, prin extrapolare, poate chiar parazitară.

Într-o singură pagină de *Prefață*, intitulată, nițel parodic, „Cui i-e frică de Nicolae Weisz?”, Alexandru Jurcan schițează verbal, cu mare acuratețe, un portret al intelectualului prezentator al cronicilor. Prieten și cunoscător al metehnelor ludice, parodice, satirice ale acestuia, exegetul sintetizează foarte judicios demersul cronicarului de filme vizionate pe ecran Netflix: „Autorul pornește într-o odisee hilară și ne trimite/retrimite în tuneluri cinefile, uimind prin deconstrucțiile de o ironie... constructivă”, formulare demnă să demonstreze forța de contagiune a stilului comentator al lui Nicolae Weisz – parodic, necruțător de lucid și critic. Remarcă mania de interpret exhaustiv și perfecționist, epuizând subiectul atacat până la ultimele sale semne, fără a cădea în convenționalism și conveniență. Miza este una foarte serioasă însă, din perspectiva noastră, aceea de a decela ceea ce rămâne eminamente valoros este-

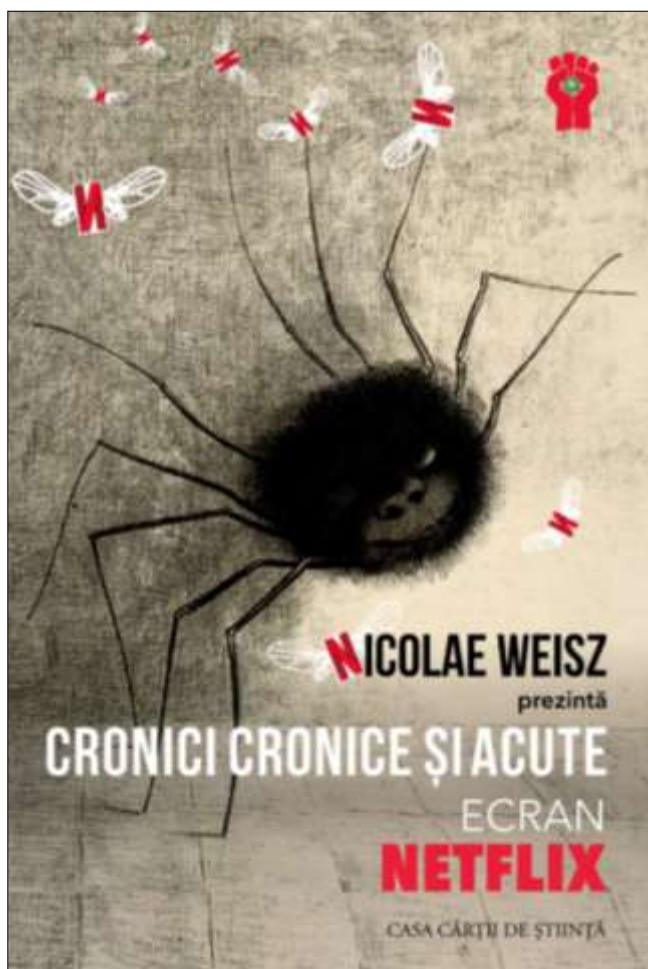
tic din producțiile cinematografice difuzate, cărora mediul de transmitere pare să le impună, din oficiu, importanța. Acest fapt scuză toate mijloacele folosite, inventariate de prefațator: „În cronicile de față aplică un filtru conceptual credibil, desolemnizează, decriptează eseistic, într-o devălmășie cinefilă relevantă”, astfel încât, comentate de spectatorul lor, filmele devin și mai incitante.

Și pentru că termenul *savoare* ni se pare a fi cel mai bun pentru o etichetă critică a volumului, găsim argumente în *Exordiul* autorului însuși, care își compară cartea ba cu un storcător de fructe (cinematografice! Y compris!), ba cu un mentosan cu nume gata consacrat – Netflix. Despre o etică a lecturii unei astfel de cărți, Nicolae Weisz ne ține predici încă din momentul în care alege drept motto un citat din Creangă (imitație parodică a grabei cugetări a cronicarului umanist): „Iubite cetitoriu, multe prostii ăi fi citit, de când ești. Cetește, rogu-te, și ceste și, unde-i vede că nu-ți vin la socoteală, ie pana în mână și dă și tu altceva mai bun la iveală, căci eu atâta m-am priceput și atâta am făcut”. Atât s-a priceput, dar s-a priceput minunat de bine, astfel încât fiecare articol în parte depășește cu mult consistența și structura unui clasic text cronicăresc, devenind el însuși o mică bijuterie artistică, greu încadrabilă ca formă, oscilând între eseu și scenariu dramatic. Cert este că cititorul amator de spirite și de poante ludice nu se va plictisi o dată ce s-a întâlnit, voluntar sau accidental, cu aceste tablete cronicărești.

Postfața este semnată de Daniela Sitar-Tăut, având la rândul său un titlu cu patent ludic: *Însemnările unui Gonzo cinefil*, astfel încât întreaga alcătuire livrescă are rotunjime și coerență. Criticul asociază, pe bună dreptate, stilul cronicilor cu jurnalismul Gonzo, în care scriitorul „devine/este pionul central al textelor pe care le elaborează autenticist, la persoana întâi, adică personaj al celor expuse/analizate”. Ca un adevărat contraspion, inventariază atitudinile cronicarului astfel: „Îl descoperim denunțând, atacând, negând, dăscălind, scandând, psalmodiind, ritmând, mimând, incurcând/descurcând, jucându-se, dejucând”, urmărind să contrarieze mereu așteptările unui potențial receptor comod, printr-„un uriaș sârg de-a ne da cu *savoare* cu tifla-n cap, taman atunci când pare c-am fi asimilat lecția. Măcar pe jumătate...”.

Interesant este modul în care în lista de filme regăsim atât producții recente (realizate de-a lungul ultimului deceniu), cât și unele, relativ vechi, din anii '80-'90, printre care se strecoară o ecranizare franțuzească din 1963, *Landru*, comentată cu toată sârguința unui bun cunoscător al cinematografului francez a secolului XX, francofil și francofon. Dincolo de popularizarea uneia dintre cele mai cunoscute companii media, axate pe streamingul de film, având implicit o complexă arhivă de producții cinematografice, cronicile lui Nicolae Weisz sunt atât o invitație la o recepție critică, analitică, disociativă a oricărui produs cinematografic pe care alegi să îl consumi, cât și un complicat și foarte fin mecanism de șlefuire culturală a receptorului.

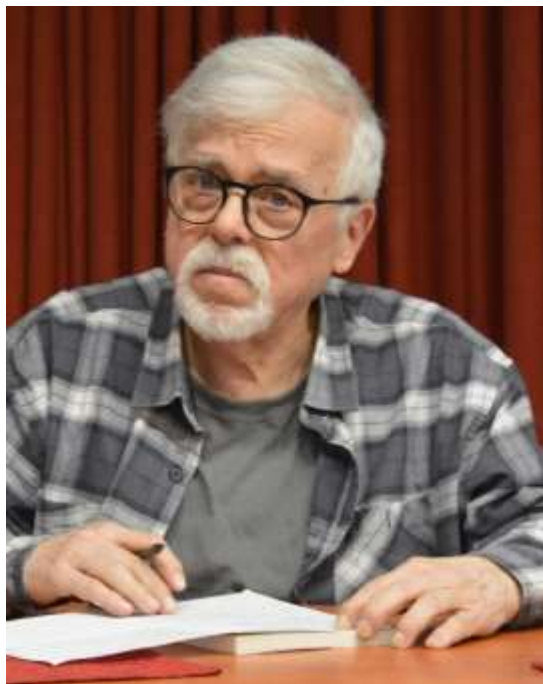
Chiar dacă ai vizionat filmul comentat, sau poate nici nu ai auzit de el, dar vei dori să îl devorezi cândva, cronică te acaparează atât prin informațiile exacte despre tramă, distribuție, echipa de producție sau viziunea regizorală, cât mai ales prin deseale și suculentele digresii, note și contranote, astfel încât, ai parte și de informații de istorie literară, politică, teatrală sau cinematografică, dar și de o paradă de erudiție lingvistică, absolut autentică și seducătoare. Textul este, deci, prin excelență, o polifonie, un joc al vocilor multiple ale comentatorului, atent la toate nuanțele operei vizionate și analizate, dar și la propriul limbaj, un fel de erou buclucaș, aruncându-ne mereu în zone conexe ale semnificațiilor.

Intenția noastră nefiind una de prezentare sistematică a tuturor articolelor reunite în volum, ci doar una mai modestă, de invitație la lectură, ne vom opri, înainte de încheiere, la una dintre cronică, aleatoriu aleasă, pentru a arăta cum funcționează fenomenul interpretării în cazul de față. O importanță covârșitoare, în realizarea originală a comentariilor, o are orizontul cultural al cronicarului, care dovedește, în fiecare moment, că acesta este o ființă culturală, șlefuită la modul superlativ.

Se ia cronică dedicată filmului *The King/Regele* (2019). Înainte de a pătrunde în miezul analizei propriu-zise, pătrundem în experiența, foarte generoasă, de receptor de filme istorice, pe care autorul o demonstrează printr-o listă semnificativă de opere cinematografice. Este și o punere în temă a motivației pentru alegerea unor astfel de producții – curiozitatea pentru cutare sau cutare personalitate istorică sau epocă, deoarece, spune cronicarul, cu o ușoară notă de persiflare în glas, este cunoscut tuturor faptul că filmele istorice sunt „o sursă documentară fundamentală și inepuizabilă”. Asta după ce, în prima linie a textului, accentuat retorică, subliniază exact contrariul: „Doamne, nu mai poți crede nici în film!”.

Sunt enumerate apoi filme românești și străine care au satisfăcut, oarecum, apetitul cronicarului cinefil pentru elucidarea istoriei. După ce, într-un târziu, ajunge să pomenească recent vizionatul *The King*, ne trezim victime ale altui vârtej de informații clarificatoare, de data aceasta luate de pe teritoriul literaturii. Suntem transportați, ex abrupto, în secolul al XVI-lea, în epoca marelui Will, care a scris el o piesă despre regele împuricatului film, adică despre Henry V, nici aceea în totalitate fidelă adevărului istoric. Urmează apoi, pas cu pas, o demontare a iluzoriei așteptări a spectatorului de a găsi în opera cinematografică informații exacte despre adevărul istoric.

Nicolae Weisz

Producția din 2019 este răsturnată pe toate fețele, de la scenariu, la distribuție și interpretare, până la efectele de ordin politic și naționalist provocate. Nicolae Weisz aplică în analiza sa multiple filtre comparatiste, demonstrând grațios și fără ostentație, cu fină ironie, cât de risicante sunt pretențiile spectatorilor de a găsi adevărul în filme, dar și cât de grotești pot deveni încercările de inovație ale producătorilor, atunci când pleacă de la celebre istorii reale și le rescriu, mai mult sau mai puțin tezigist. Ponciful în spatele cărora se ascund cititorii leneși, că ar fi de ajuns să vezi ecranizarea pentru a înțelege cartea, este demolat prin demonstrație, pentru aceia care pretind că nu au consultat surse istorice, dar știu totul (despre un eveniment istoric sau o personalitate), pentru că au vizionat filmul.

Erudiția, finul spirit de observație, generozitatea cu care oferă cititorului informații și concluzii generate de bogata sa cultură umanistă, recomandă volumul lui Nicolae Weisz ca pe un mic tratat pentru uzul cinefililor contemporani, dar și ca pe un mijloc de relaxare și de acces la delicii intelectuale unice. Fără a avea ca intenție funciară binedispunerea publicului cititor, cartea are, peste toate

celelalte efecte critico-etico-estetice, și un foarte bine venit efect catartic, de eliberare a tensiunii nervoase prin umor, prin vivacitatea și jovialitatea discursului.

Comentarii întârziate la o carte ignorată

Ionel NECULA

Tecuci

Zilele trecute, încercând o ordine în babilonica mea bibliotecă, am dat peste o carte semnată de Theodor Codreanu despre care nu știu să fi întâlnit vreo cronică în publicistica noastră culturală. Este vorba de *A doua schimbare la față*, apărută în 2008 la Editura Princeps Edit din Iași. Că am trecut prin ea turistic este sigur, dovadă sublinierile și însemnările marginale, pe care le-am regăsit și mi le-am recunoscut, dar un comentariu aplicat asupra ei știu că n-am scris, nici atunci, la apariție, și nici ulterior.

Îmi amintesc bine momentul: prins în alte lecturi și probleme presante, o pusesem bine pentru o lectură adâncită și pentru eventuale reflecții, dar, venind alte lecturi și alte solicitări curente, am uitat de ea. Regăsind-o acum, nu-mi dau seama cum de n-a produs, printre cărturari și așezămintele de cultură, interesul așteptat și cum de nicio Uniune, sau chiar Academia, n-a organizat un simpozion sau o dezbatere serioasă cu o largă participare a celor interesați și cu publicarea, în final, ca addenda, a opiniilor susținute.

Împreună, cartea semnată de Theodor Codreanu și addenda documentară ar fi realizat poate cea mai importantă dispunere metafizică asupra identității românești și a lufturilor din evoluția noastră postdecembristă. N-a fost să fie, ar fi spus Cioran, dar în felul acesta cultura românească a rămas fără o enciclopedie a specificului național și fără un lexicon al trecerii noastre prin timp, prin lume, prin viață.

M-am gândit dacă această lucrare, elaborată științific și cu bogate trimiteri bibliografice, concepută ca o replică la pamfletul lui Emil Cioran din 1936, care a produs atâtea reacții concordare sau contrapunctice în cultura românească, încât poate fi asociată cu alte lucrări similare și cred că cea mai apropiată tematic este masiva lucrare a lui Heliade Rădulescu *Echilibrul între antiteze*, dar, firește, cartea lui Theodor Codreanu, se decontează dintr-o altă epocă istorică, este mult mai elaborată, cu reflecții care nu se mai susțin exclusiv din istorie, ci, asemeni scepticului, configurează o nație și, bineînțeles, un destin.

Ce-i drept, demersul lui Theodor Codreanu nu păstrează structura cărții lui Cioran, dar *golurile istorice și psihologice* din ființa și din istoria românească, nesăbuințele administrației românești se regăsesc și în demersul exegetului de

la Huși, iar ideea *neantului valah*, ca paradigmă pentru identitatea românească, nu doar că se confirmă, dar o vedem prelungită și dincolo de intervalul circumscris de Cioran, o vedem cum se rostogolește mai departe nonșalant și se condensează în ideea de destin.

Ce mai constată exegetul de la Huși? În primul rând, faptul că realitatea românească – și înainte și după revoluția decembristă – a rămas principala furnizoare de decepții, de dezamăgiri, de disperări. Cioran își iubea țara *cu o ură grea*, noi o dezavuăm pentru indecizia desprinderii de trecutul comunist,

pentru jaful practicat la scară națională, pentru trendul greșit și insidios adoptat de aceleași personaje preluate din vechiul regim. *Golurile psihologice* invocate de Cioran care proveneau din istorie, sau chiar din protoistorie și configurau firea românească, acum se radicalizau, căpătau o alură hidoasă, devastatoare se originau dintr-un egoism exacerbat și dintr-o maladivă nepăsare față de popor și de țară. Noile cadre de conducere erau aceleași formate sub lozincă internaționalismului proletar și nu puneau mare preț pe ideea de patriotism și pe imperativul iubirii de țară, iar Cioran s-ar fi putut declara mulțumit de felul cum predicțiile sale vizionare se confirmă, se răsfață și se prelungesc în timp, tot sub formă devălmășită, iar un alumn, cu o viguroasă apetență pentru reflecție, îi preia și îi prelungește ofuscările.

Mereu cu publicistica lui Eminescu la îndemână, exegetul hușean consideră că motorul prim al civilizațiilor, în general, ține de arheitatea ancestrală și protoistorică a comunității, nicidecum de factori aleatorii. În temeiul spiritului eminescian, Th. Codreanu admite că o societate poate fi marcată de existența mai multor tipuri de relații și că unele, cum ar fi cele dintre majoritari și alogeni pot lua forme anti-tetice *aberante*. Antiteza însă, este de părere exegetul, nu trebuie rezolvată hegelian, prin sinteză, ci post-modernist, în spiritul logicii lui Ștefan Lupășcu, prin *împăcarea părților*, prin conivență. *Abia postmoderniștii*, este de părere eseistul, *sub impactul eternei reîntoarceri nietzscheene, au părăsit acest mit al progresului deschizând drum pentru o nouă paradigmă culturală, cea a postmodernismului* (p. 13). Raportul postmodernist dintre centru (autohtoni) și periferici (alogeni) își află rezolvarea chiar în publicistica eminesciană care *își întemeiază teoria păturii superpuse tocmai pe interacțiunea dintre centrali și periferici, coroborată cu alte două consecințe teoretice, cea a compensației și cea a golului etnic* (p. 13). De unde se vede că golurile psihologice invocate de Cioran pot căpăta un conținut cultural, o dovadă a potențialului creator, sesizată bine de Eminescu, atunci când spunea că trebuie să fim *un stat de cultură la gurile Dunării*. Problema e complicată și autorul nu pierde din vedere eventualitatea ca *minoritarii să fie implantați într-o comunitate națională cu scop dominator* (p. 25). În condițiile actuale, când emigrația a devenit un fenomen de masă, când nevoia de forță de muncă ieftină a impus o libertate deplină la graniță, alogeni s-au lăsat asimilați de națiunile europene mai dezvoltate, dar cu un spor de populație foarte redus sau chiar *negativ*.

A devenit naționalismul un concept anacronic și blamabil? Cum s-ar putea răspunde la această întrebare, când chiar comunismul, care avea înscris pe stindardul său internaționalismul proletar a adăugat doctrinei sale, în cele din urmă, o dimensiune naționalistă? Cât de formală a fost această adopție ne putem imagina ușor, dacă avem în vedere că Lucrețiu Pătrășcanu a fost condamnat la moarte exact din cauza unui presupus naționalism.

Comunismul grefase pe corpul vlăguit de război și de secetă al ființei românești tipologii gregare și *periferice, naturi catilinare*, cum ar fi spus Mihai Eminescu, declassați, ignobili și grobieni, marcați de imediatitate, incapabili de abstractizare și de a procesa generalul, universalul, înscrierea deciziei în timp, în durată și până la urmă în veșnicie. Un partid străin de țară, de popor și de menirea lui istorică guverna haiducește, le dăduse acestor netrebnici șansa unor poziții privilegiate și era firesc ca ei să răspundă prin recunoștință și devoțiune oarbă. După revoluție, partidul a căzut, dar tipologiile au rămas – ceva mai spilcuite și bine ideologizate – au continuat să se impună peste *neamul nevoii* (tot Eminescu), umilit și năpăstuit, redus la o singură dimensiune, aceea a acceptării implacabile. Au fost și cazuri de nesupunere, de neîncolonare docilă? Atotputernicul partid comunist a știut cum să-i neutralizeze. Cei care au scăpat de kalașnikovul securist, prin munții Făgărașului au fost deferiți faimosului Tribunal al Poporului și mulți dintre ei au pierit în imensitățile Gulagului comunist.

Cum ar fi putut pleiada vechilor opresori, sau descendenții lor, să consimtă la o nouă *Schimbare la față*, când deja se obișnuise cu deliciale puterii și cu imensele privilegii, ba chiar se considerau abonați de drept la culesul stafidelor din tortul care se iriza pe tipsia revoluției decembriste.

În exegeza sa desfășurată, Theodor Codreanu aduce în discuție mai multe situații și evenimente care, de s-ar fi derulat cu mai mult curaj, demnitate și luciditate, ar fi imprimat un alt trend evoluției românești. Sigur, privite din această perspectivă a posibilului și plauzibilului, e riscant să formulăm certitudini, dar lucrurile pot fi discutate. Oare cum ar fi arătat România postbelică dacă pacea ar fi fost negociată de regimul Antonescu și țara n-ar fi fost lăsată pe mâna comunismului, s-o pună la discreția bolșevismului sovietic? Bunăoară, dacă s-ar fi dat curs telegramei trimisă guvernului român de Alexandra Kollontai, ambasadoarea Rusiei sovietice la Stockholm, în care se prevedea că Stalin este dispus să accepte condițiile de pace transmise de oamenii lui Antonescu? Se poate discuta pe această temă, adică ce trecere avea o simplă ambasadoare în ochii lui Stalin, care era deja pe val și-și putea învecina imperiul cu

orice țară europeană dorea? În plus, când și-a respectat Rusia promisiunile asumate, chiar pe cele consemnate în tratate serioase și cu miză internațională? Dar toate aceste întrebări și încă multe care se pot formula rămân simple ipoteze, de vreme ce însăși existența telegramei este îndoielnică. Chiar Theodor Codreanu recunoaște această posibilitate, dar subliniem apăsător rațiunea sa sănătoasă și indefectibilă asupra urmărilor anterioare; *Firește că Stalin nu s-ar fi ținut de cuvânt cu acest armistițiu încheiat de Mareșal în condiții acceptabile pentru România. Bucovina de Nord, Herța, Basarabia tot ar fi ajuns pe mâna rușilor. Dar tratatele internaționale ar fi luat act de punctul de vedere al României nu ca despre o cedare și o recunoaștere a apartenenței la Uniunea Sovietică a teritoriilor ocupate. Cazul Țărilor Balcanice ne este la îndemână* (p. 102). Cum s-a întâmplat de atâtea ori în istorie, și de data aceasta diplomația românească s-a arătat neputincioasă și în defensivă.

Există, firește, și unele distincții între demersul lui Cioran și cel activat de Theodor Codreanu; de

Theodor Codreanu

unde Cioran vorbea despre religiozitatea minoră, de față cu a românilor, Theodor Codreanu coboară cu discursul la etnogeneza românească, aduce în discuție *ruptura dintre creștinismul ortodox și cel catolic*, apărut după schisma din 1054, și toate nefastele ei consecințe.

Se știe că una dintre diviziunile cărții lui Cioran, care a generat atâtea critici severe și i-a adus mari prejudicii de imagine, a fost cea consacrată realității evreiești. Ulterior, și-a reziliat acest capitol, dar Theodor Codreanu a ignorat decizia și-i consacră câteva paginii, ceea ce i-a adus și probabil îi va aduce și în viitor destule critici și va stârni polemici deloc cordiale.

Toată disponerea autorului se întemeiază pe parcurgerea unei bogate și variate bibliografii, dar, dincolo de numeroșii autori pe care îi citează, domină spiritul eminescian, la care recurge ca la un izvor infailibil și nesupus vremurii. Theodor Codreanu rămâne unul dintre cei mai zeloși eminescieni, și nu-i de mirare că-și trage sevele din fondul, niciodată perimat, al zbatelor sale publicistice. Este încă un liant care îl aduce în dialog, concordatar sau contradictoriu, cu scepticul de la Rășinari.

Există, în devenirea unei nații, unul sau mai multe momente decisive, de ruptură, când totul trebuie regândit,

resetat și reformat pentru a se înscrie într-un trend de evoluție nou, în deplină concordanță cu evoluția mapamondică. O evoluție românească în concordanță cu spiritul european, dar care să păstreze și ceva din diacronia indigenă, așa cum o rezoluționase Eugen Lovinescu era, de departe, tot ce-și putea dori mai mult țara noastră. Din nefericire, România, în momentele decisive, n-a avut întotdeauna o conducere la nivelul analiștilor și nici nu și-a ales consilierii providențiali, care să-i optimizeze decizia politică. Ceea ce le-a lipsit conducătorilor noștri – și mai demult, și mai recent – a fost spiritul vizionar, obiectivul pe termen mediu și lung, limanul spre care tindem și le-a mai lipsit, cum s-a întâmplat imediat după acel decembrie însângerat, voința politică, incapacitatea de a se detașa de un mental maladiv, care a tulburat țara câteva decenii bune.

Bântuiți de o mediocritate malefică, de interese meschine, de dorința îmbogățirii rapide pe seama statului, liderii partidelor politice de la noi s-au ferit să atragă în interiorul lor valori, care să ridice competiția internă din partid și au pus de multe ori electoratul în situația de a alege între două rele pe cel mai mic. Personalitatea unui conducător politic nu depinde exclusiv de calitățile lui intelectuale, deși nici acestea nu pot fi ignorate, ci și de calitățile morale și intelectuale ale celor ce-l consiliază cu bună credință. Subscriu la ideea lui Theodor Codreanu că Declarația din 1964 n-a fost rodul calităților de ceferist ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, ci a lui Mihai Ralea, care, dincolo de păcatele lui indigeste și umbroase, l-a consiliat pedant, convingător și rezolubil pe liderul comunist.

Pagini interesante consacră exegetul nostru și ideii de *protocronism* – concept lansat de Edgar Papu, înțeles și utilizat greșit, după caz, în disputa dintre grupările literare deja constituite. Protocronismul nu este o direcție exclusiv literară, ci răsfărânge realitatea românească în toate articulațiile ei. Ideea n-a

fost demonizată de la început, dar, ulterior, a generat atâtea atitudini potrivnice că a devenit imprudent să te declari partizan al ideii. De unde inițial a fost împărtășită de multă lume, ca idee nouă și lămuritoare, ulterior, odată cu regruparea zgomotoasă a globaliștilor și a sincroniștilor, a devenit ținta unor atacuri furibunde.

Theodor Codreanu readuce în discuție această idee și declară, cu decență și cu o cumsecădenie cuceritoare, că *nu este o mare rușine să te declari naționalist*, că sincronismul, așa de convingător tratat de Eugen Lovinescu, nu se află în relație de excludere cu naționalismul și cu iubirea de țară. Protocronismul nu exclude sincronismul, reclamă doar evaluarea fondului autohton, arheitatea, zestrea autohtonă cu care ne sincronizăm, *fundamentul dinlăuntru*, cum ar fi spus Titu Maiorescu. Faptul că naționalismul a fost confiscat de comunism și, într-o formă mai claxonată, de Ceaușescu, nu înseamnă că a devenit la fel de odios, de compromis și de nefrecventabil.

Ignorarea arheității românești și absența fundamentului interior pot transforma România, vorba Eminescului, într-o *Americă dunăreană*.

Subscriem la ideea autorului că, *după cele două Uniri, românii, descoperindu-se într-un stat marginal și schimonosit de vicisitudinile istoriei, au crezut că misiunea lor e să facă din România o țară puternică în stare să contribuie creator la concertul civilizației europene* (p. 337). Cum să contribuie? Decalajul de evoluție față de țările occidentale era așa de mare, că nu se putea reduce printr-o evoluție lentă, domoală și fără presiunea timpului. Era nevoie de o *Schimbare la față* radicală, de o înscriere decisivă într-un ritm de evoluție alert, și de o revigorare a mediului citadin. Nu se putea reduce decalajul înaintând în istorie cu viteza plugului înfipt adânc în brazdă. Despre o schimbare la față s-a vorbit mult și în termeni diferiți în România de la Tudor Vladimirescu încoace. Așa cum o concepea Cioran, trebuia să însemne *un nou început care să pună capăt Neantului valah* (p. 353). Nici Mircea Eliade nu era străin de această nuanță imperativă când vorbea despre *restaurarea demnității românești*. Din nefericire, ceea ce a urmat după ultimul război, noul model uman propus trebuia să răspundă prototipului sovietic.

Se mai poate vorbi despre o schimbare la față în România postdecembristă, tismănită și brucanizată? *Aceasta, conchide exegetul, e o chestie de viață și de moarte pentru poporul român* (p. 439).

Faptul în sine este foarte complicat. România este membră a Uniunii Europene și destinul ei reclamă o implicare a unor instituții pentru care *arheitatea românească* nu are, nici pe departe, importanța statornicită de noi. Dar, până una-alta, jucăm poker la caniotă, așteptând ca Uniunea Europeană să-și caute conducerea cea mai oportună.

Regret că volumul asupra căruia ne-am aplecat în rândurile de față n-a fost întâmpinat cu aceeași curiozitate intelectuală cu care a fost întâmpinat pamfletul lui Cioran, în pandant și în prelungirea căruia s-a situat. Sigur este că e la fel de analitică, de mustoasă și de plină de idei ca și pretextul cioranian din care descinde și curge, doar că n-a beneficiat de analiști la fel de interesați precum cei care au recepționat pamfletul lui Cioran. În cultura românească nu sunt prea multe lucrări de factura aceasta și este regretabil că nu i s-au extras toate sensurile subcutanate. Cartea a fost reeditată, dar nici prima, nici ediția secundă n-au declanșat curiozitatea intelectuală așteptată. O recomand călduros tuturor celor interesați de identitatea românească și de ceea ce s-a întâmplat în această țară după revoluția decembristă. Asta e tot și-n acest tot intră întreaga noastră devălmășie postcomunistă. Am ucis monstrul, dar e posibil ca el să reînvie sub alte înfățișări.

Iuliu-Marius Morariu:
Cu „piatra de hotar” pe umăr, lărgind
hotarele spiritualității românești

Dr. Vasile V. FILIP
 Feldru (Bistrița-Năsăud)

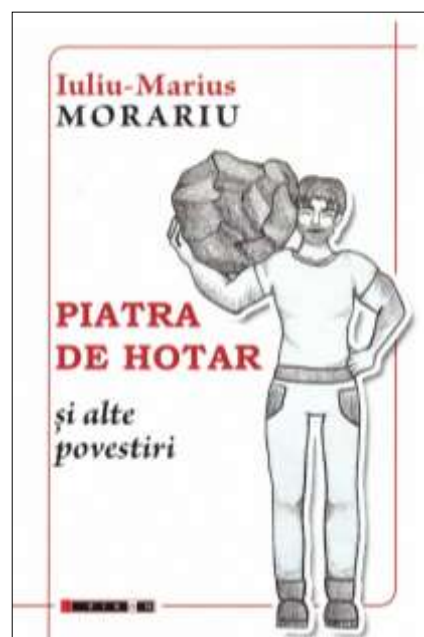
La nici 34 de ani, poetul, prozatorul, eseistul, istoricul și teologul Maxim Iuliu-Marius Morariu (n. la Salva, Bistrița-Năsăud, la 4 mai 1991) este un deja recunoscut reprezentant, chiar la nivel internațional, al culturii și spiritualității românești. Cunosător a patru limbi de circulație mondială, laureat, în plan academic, cu patru masterate și două doctorate (în teologie, respectiv în științe sociale), obținute la două universități de prestigiu, din România, respectiv din Italia, amintitul autor este membru al Academiei Oamenilor de Știință din România, al unor asociații culturale din România și din străinătate, deținător al unui mare număr de premii în domeniul literar, cultural și teologic, colaborator la numeroase reviste științifice, istorice și teologice, realizator de emisiuni radio.

În anul 2024, tânărul enciclopedist (afirmat mai ales în planul istoriei Bisericii Ortodoxe, dar și al istoriei propriu-zise a locurilor sale de baștină) ne-a surprins și încântat cu un volum de opt povestiri, intitulat *Piatra de hotar și alte povestiri* (cuvânt-înainte de Christian Crăciun, ilustrații de Maria Boțu, Editura Eikon, București) care îi rotunjește profilul de autentic reprezentant al unei bine conturate tradiții culturale, intracarpatică, mai cu seamă, cu rădăcini în „Școala Ardeleană”.

În plan literar, tematic și metodologic, cele opt povestiri ale lui Iuliu-Marius Morariu se înscriu în tradiția marelui realism ardelean (conturat prin Slavici, Rebreanu, Agârbiceanu și Pavel Dan), cu „scheme sociale solide, cu oameni sculptați în materie tare” (cum observă prefațatorul), dar pentru care istoria și orizontul social sunt mai degrabă cadre ale omenescului, cu deosebire în latura lui etică. Stilistic, însă, avem de a face cu o abordare mai degrabă ludică decât gravă, de o spontaneitate lingvistică ce sparge cunoscutele „acorduri stilistice” (respectiv confuzia voită, cultivată, între vocea naratorului și cea a personajului, pe care Tudor Vianu o observa la Slavici, mai întâi, dar care va deveni pecetea stilistică a amintitului realism transilvan), aspect în care recunoaștem, pe de o parte, o latură a personalității scriitorului, dar – pe de altă parte – o trăsătură a limbii contemporane înseși. Vom reveni cu exemple.

Oamenii care populează universul povestirilor (istoricește, întins între cea de-a doua conflagrație mondială și cea contemporană, din Ucraina) sunt „sculptați în materie tare”, zice prefațatorul, în sensul că sunt atașați unor valori morale tradiționale bine cristalizate, mai puțin muabile decât aiurea, ceea ce le conferă o anume forță centripetă. Sunt, de obicei, țărani săraci (iar pentru ei „pământul era aidoma iubitei”, cum aflăm din prima povestire, lucru care aruncă o explicită ancoră spre *Ion* al lui Rebreanu), babe și moși din vremurile „fără social media”, dar sunt și popi sau învățători, clopotari, tipografi, călugări, ți-gani, copii fără copilărie, surdomuți, luptători din tranșee. Chiar numele lor (Macedon, Leon, Firoana, Ileana, Năstaca, Ion, George) poartă o sesizabilă pecete locală, de Someș Superior.

Printre ei rătăcește mereu o persoană întâi, a naratorului sau a vreunui personaj martor (preot, protopop, călugăriță, seminarist, psiholog) suferind de o atracție hipnotică pentru origini și originar, pentru simplitate și natură, pentru omul – deși marginal sau marginalizat – neîncovoiat și nefalsificat de

răutatea lumii. Într-o povestire, el, martorul (deși persoană a III-a) se identifică în persoana tânărului preot, confesor empatic al eroinei căzute în *păcat*; într-alta, ne vorbește un tânăr protopop, destinat al unei scrisori a fostei sale învățătoare, de pe vremea când, deși copil, era „agricultor și crescător de animale *part-time* și elev *second-hand*”; altădată, naratorul-martor este un personaj secundar, seminarist, răzbu-
nat în revolta sa ascunsă împotriva unui profesor tiran, îngâmfat și oportunist, de către un simplu clo-
potar; sau este un agent al Crucii Roșii printre suferinzii din război, sau o călugăriță cu dublă ascendență
regională, care va deveni „ochiul străin” pentru felul cum se desfășoară cultul morților de 1 noiembrie,
în Ardealul originilor sale paterne – etc.

Ce-i unește pe toți aceștia este o acută nevoie de cunoaștere și autocunoaștere, de identitate și
identificare prin oglinda, fie ea și ușor aburită, a unui trecut, trăit sau doar bănuț, ca fiind izvorul unei
anume țării și stabilități morale, căreia autorul, disipat în naratori și martori, îi simte lipsa: „Eu aveam
mai multă nevoie de tămăduire decât bieții copilași”, traumatizați de război – zice naratorul psiholog,
agent al Crucii Roșii în războiul din Ucraina, într-una dintre povestiri (*Războiul*). Critica acelor „*bateri* ai
umanității”, care au creat sintagma „*resursă umană*” (receptată ca definitorie pentru derapajele de la
umanism și moralitate ale lumii contemporane) devine, în această povestire, explicită; dar ea este difuză
și implicită în întregul volum.

Deși, social și exterior privind lucrurile, perspectiva narativă e foarte frecvent cea a preotului sau
a teologului, iar subiectele povestirilor sunt deseori desprinse din această perspectivă, „soluțiile” morale
sugerate sunt departe de intransigența îngust-teologală.

Iată câteva întrebări pertinente care se desprind din cele opt narațiuni:

- Cât de greu poate fi *păcatul* infidelității unei neveste tinere, însingurate de război, rămasă la dis-
creția unei soacre haine și a unei mentalități a supunerii, atunci când întâlnește autentică empatie?

- Oare este suficientă și de neclintit porunca *ascultării*, inclusiv atunci când superiorul din mediul
teologal (școlar, monastic...) este un tiran mărginit și cinic?

- Să fie de repudiat păhăruțul de *pălimcă*, inclusiv când acesta e doar prilej de comunicare autenti-
că și chiar de consolidare a confesiunii religioase a unei comunități?

- Ba, chiar slăbiciunile bahice ale babelor, sau adoptarea postului cam de fațadă, nu pot fi privite
cu înțelegere și cu o mai omenească duioșie, mai ales dacă acestea s-au suprapus lumii copilăriei noastre,
o lume ce n-a dat monștrii „post-umanismului” sau ai „post-adevărului” actual?

- Dar chelfănelile din școală, fie ale educatorilor, fie ale părinților, nu și-au avut cumva și ele mi-
cul lor rost, mai ales dacă n-au venit de obicei pe linia unor monștri morali (ca educatori), ci pe aceea a
„rădăcinilor amare” ale unei învățături ce va da „roade dulci”? (Ceea ce strămoșii romani știau prea bi-
ne, dar noi am „folosit” timpul scurs, de la ei încoace, se pare, pentru a uita). Căci orgoliile din mediul
educativ, care se cer depășite, pot fi nu doar ale educatorilor, ci, uneori, chiar ale celor educați (vezi po-
vestirea a doua, *Scrisoarea*).

- Ba, chiar libațiile alcoolice pe mormântul celor plecați de la noi, ghicitul în palmă, datul în bobi
și atâtea alte practici ale altor vremuri – să fie oare exclusiv „drăcești”, de vreme ce au aparținut unor
personaje pitorești, care purtau în cârcă limitele mediului lor cultural?; pe care limite noi le-am trasat
fără a ne fi ridicat suficient deasupra lor, astfel că ele ne uimesc, adesea, răzbunându-se.

Ideea din urmă este exprimată memorabil de către naratorul din povestirea a treia, *Clopotarul*, oa-
recum pe linia legendei (mereu cu sâmburele ei de adevăr alegoric) care se naște în capul unor babe,
comentatoare necruțătoare ale fetișizării tehnologiei din lumea contemporană: anume că, dacă Ion, clo-
potarul cel vechi, stăvilea „fuișul” (furtunile de vară) trăgând clopotele cu mâinile sale binecuvântate,
„pe Dumnezeu nu-l poți păcăli cu telecomanda” (ce mișcă, azi, clopotele).

Dar personajul memorabil prin excelență (personaj în care, printr-un mic și nevinovat – sperăm
– exces interpretativ, am întrevăzut ceva din condiția autorului însuși, în titlul extins al acestei cronici)
este Geo (nu George!), surdomutul din *Piatra de hotar*, povestirea care dă titlul volumului. Bine dotat nu
doar ca putere, ci și ca înfățișare, el lărgeste hotarele comunității, într-o întrecere privind mutarea pietrei
de hotar, care avea loc, conform unei practici străvechi, în „săptămâna luminată”. Putem vedea în el (tot
forțând puțin interpretarea) un Quasimodo al locului, al catedralei noastre orizontale (pământul, aidoma
iubitei); sau un Ulise cu ceară în urechi, în raport cu provocările de sirenenă ale Ioanei (inițial, reprezen-
tanta celeilalte comunități, concurente); care Ioană îi va deveni soție lui Geo, comunitățile concurente
unindu-se prin cei doi miri, lucru care confirmă mitologemul dobândirii prin luptă și confruntare fie a

celui mai bun prieten („frate de cruce”), fie a celei mai bune soții. Iar moartea eroului (de fulger, cu mâna pe piatra de hotar, pe care tot el o mutase) nu e pedeapsă, ci consacrare divină (apoteoză), absorbție în lumea zeilor (precum cea a lui Herakle). O dovadă implicită (și, de aceea, convingătoare) că mitologemele mai acționează și azi, că sacrul mai izbucnește uneori de sub coaja groasă de profan sub care se ascunde (conform avertismentului lui Mircea Eliade), că sfânt și „erou” (adică semidivinitate, în orizont originar) al comunității poate deveni nu doar Herakle sau (Sân)George, ci și contemporanul (și, aparent, desacralizatul) Geo, zis Mutul.

În felul acesta (adică în cel al unei spontaneități ce seamănă mult a dare cu tifla osificărilor stilistice consacrate) poate fi înțeleasă și abordarea lingvistică a narațiunilor. În care regimul arhaic și regional se amestecă și se împletește deconcertant cu cel al limbajului contemporan și chiar argotic. Dacă Slavici își începea nuvelele cu acele „acorduri stilistice”, în care se topeau laolaltă narator și personaj, la Iuliu-Marius Morariu personajele sunt, lingvistic, una, iar naratorul (deși, în plan moral, pornit în căutarea lor) – cu totul alta. Astfel că, încă din prima povestire (*Păcatul*), termeni și sintagme arhaic-regionale, precum: *cătană*, *fârtai* (anexă pentru fân, din germ. *Fiertel*=sfert), *a-și rostui zăsa*, *cocoțat pe sărăcie* (escaladare a zicerii locale „a ieși deasupra nevoii”), *halăul* (scocul pentru adăparea vitelor), *beizadeana Lucreției* (ăsta e Leonuț, „cătana”, soțul absent al „păcătoasei” Firoana – dar *beizadea*, adică prinț, „fiu al beului”), e un termen de proveniență turcă, neîntâlnit în Ardeal, altfel decât pe cale livrescă), *a căina* (a deplânge) – toate acestea, ziceam – se amestecă cu neologisme, uneori de-a dreptul rebarbative, precum: *pilozițăți*, *raze terne*, *instant*, *teleportare*, *lucrativ*, *artizanal*, *a empatiza*, *recurență*, *tandru*, *ambient romantic* (acesta ar fi mediul de grădină al unor întâlniri amoroase dintre Firoana și neamțul Fritz, din *Păcat*), pedepse *cotidiene*, *alcovuri străine* (adică, paturile altor muieri, pe care le frecventa Leonuț, *beizadeana*, înaintea miraculoasei sale convertiri morale, prilejuite tocmai de *păcatul* soției sale Firoana, cu neamțul Fritz), *fronda* (pe care o evită socrul, Macedon, în raport cu tiranica-i soție, Lucreția; care, la rândul-i, susține la un moment dat o *perorație*...) etc.

Că nu e întâmplare (ci, poate, un mod abrupt, voit antagonic de abordare a compartimentelor limbii) ne-o dovedesc și celelalte povestiri, populate, antinomic, pe de o parte cu *mărbăi* și *băbăciuni* (vite și babe), cu *coconi*, *stânjari*, *voroave* sau *ceruze*, cu *huidume* ce prezintă *gâtlan* mare, iar, pe de altă parte, acestea din urmă pot fi tocmai „cârdul *vestalelor* din corul bisericii”, care dublează „celestele mașinării” (respectiv, clopotele); ceva poate fi *feșabil*, cineva – *apodictic*, altcineva poate avea „dificultăți motorii”, pe când milostenia pentru morți poate avea „dificultăți logistice”, dar și „insidioase racile”; sticla de băutură este un „corp contondent”, țiganka milostivă (*baranca*, care vorbește despre *firfirelul* – respectiv fiul – sau despre *faraonul* – respectiv soțul – său) l-ar fi „vizitat pe Bachus”, deci ar fi avut un „alibi imbatabil”; apoi găsim *bastarzi*, *conexiuni*, *narcolepsie*, *underground* etc. – toate într-o simpatcă devălmășie lingvistică, ce atestă, înainte de toate, lipsa de morgă (teologală) și o mare bucurie a comunicării.

Ambele aspecte fac din lectura celor opt povestiri ale lui Iuliu-Marius Morariu nu doar o sărbătoare a „mutării pietrei de hotar” mai departe, în adâncul omenescului din noi, ci și una a comunicării plenare, nuanțate, dezinhitate – aceasta tocmai în condițiile unui context social, general, îngrijorător grevat de o evidentă sărăcire și schematizare a limbii.

Lumea de la capătul disperat al Strigătului

Ion FERCU

Buhuși

Oftatul supraviețuirii (Editura Vatra veche, Târgu Mureș, 2025), noul roman al lui Ioan Ouatu, este un *memorial al durerilor* ținutului natal; și nu numai. Un Strigăt zdrențuit în esențele sale de divorțul dintre individ și viața sa, actor și decor, de ruptura funciară dintre „chemarea omului și tăcerea irațională a lumii” (Albert Camus) se aude de peste tot. Sudalma unui personaj, „Grijania ei de viață!”, este un leitmotiv al sufletului fiecărei pagini.

Satul, personajul colectiv al volumului, ieșit din război cu speranțe, devine un Macondo mioritic. La Márquez, macondonienii erau loviți de boala insomniei, cea cauzatoare de o destrămare inedită a sufletului: oamenii le era dor să viseze. În „Macondo nu s-a întâmplat nimic, nu se întâmplă nimic și nu se va întâmpla niciodată nimic. Satul acesta este un sat fericit”, spune amar scriitorul columbian. Bolile celor din „Oftatul cel greu...” poartă nume care nu se regăsesc în tratatele de medicină: jaf, crimă, tortură de suflet și trup, colectivizare, securism, legionarism... Personajele trăiesc în marginea părăsită a unei lumi uitate din care nici Țipătul nu mai poate evada („Un străin răătăcit prin aceste locuri nu poate bănuși că în străfundul unei asemenea pustietăți ar mai putea exista o așezare omenească”). Aici, crimele care ar trebui pedepsite de autorități sunt lecuite doar cu țințirim. „Un miros de frică și nesiguranță” plutește peste tot. Sătenii posesori de suflet și căutători de dreptate și-au epuizat până și tezaurul de lacrimi. Singurul lor aliat pare a fi doar „oftatul cel greu al supraviețuirii”. Le este dor să zâmbească. Năuciți de otrava unei propagande politice de balamuc (legionari, comuniști), care schițează machiavelic un viitor optimist, mulți dintre ei au puterea de a pricepe, fără să-l cunoască pe Sartre, că trăiesc, de fapt, în infernul gestionat de o „fraternitate de linșori” altoită cu generoase ecouri orwelliene („Unele eșecuri sunt mai bune decât altele, asta e tot”). Aproape distopic, în acest infern, dacă vrei să păstrezi un secret, trebuie să-l ascunzi chiar și de tine. Până și plânsul pare a fi cenzurat, căci un om precum Neculai Brâncă, amărâțul tâlhărit căruia i-a fost ucisă soția, simte că nu are decât libertatea unor „sughituri înfundate”. Paginile romanului par a fi evadate din „Țipătul” lui Edvard Munch.

Crâșma lui Ion Cușmă, un fel de poiană a lui Iocan, agoră-carceră cu patru pereți, iluzii, spaime și alcool din belșug, unde oamenii se strâng pentru a se informa, la concurență cu „slujbele de la biserică”, este instituția fundamentală a așezării. Aristică Onu, „unicul invalid de război care reușise să se întoarcă acasă”, „trofeu menit să răscolească amintirile [...] înnegurate de lacrimi” ale sătenilor, este doar un element de decor al acestei lumi în care dinspre viitor nu vin decât vești care-i fac frați de cruce cu un oftat care urcă pe o Golgotă fără de sfârșit...

Suferința, accentul cu prăpăstiile cele mai mari ale supraviețuirii, trece din zvârcolirile personajelor și în ființa apelor: „Numai susurul izvorului din vale răzbătea până la el, asemenea unei șoapte suferinde”. Fauna este, și ea, contaminată de acest oftat greu al supraviețuirii: „Dinspre livada cu vișini, auzi oftând, deznădăjduit, un cuc întârziat, de parcă s-ar fi molipsit și el de oftatul cel mare al sătenilor, de oftatul lumii... Doamne, atunci când încep să ofteze și păsările!...”. Rugăciunile sunt schimbate, esențializate, zămislite din carnea unei dureri care abia mai poate scânci printre ruinele umanului. Au și un

motto: „Spaime, teroare și scrum, Doamne! Așa a ajuns viața noastră”. O viață care stă sub lupa axiologică a sudalmei – „Camfura ei de viață!”, „Mămăliga ei de viață parșivă!” –, se află mereu „față în față cu moartea”. Petrecherile au chip de „lacrimi și ură”. Peste tot, „tirania își arată colții”. Libertatea individului e cea a unei păsări închisă într-o colivie, dar căreia, pentru a preveni orice șansă de evadare, i-au fost tăiate aripile.

Obidiții n-au odihna resemnării: „Recunoaște mai bine că meseria pe care ți-ai ales-o nu îți displace. Îți satisface pofta de sânge. Ai devenit un instrument odios la îndemâna comuniștilor [...]. Ne-ați biciuit trupurile și sufletele, batjocorindu-ne cum ați voit”. Atunci când într-un torționar se zvârcolește un fior de îndoială – „Oare nu cumva m-am pus în slujba unui regim totalitar menit să ucidă în oameni orice speranță de libertate și adevăr?!” –, nu trebuie să investești mari speranțe în gândul că în sufletul otrăvit al acestui avorton al ființării ar putea tresări, fie și timid, „conștiința vinii” (Milan Kundera). O culpă metafizică – „lipsa unei solidarități absolute cu celălalt, în calitate de ființă umană” (Karl Jaspers) s-a culcușit nu doar în ticăloșenia opresorului plătit, ci și în sufletul unora dintre semenii care încă n-au cunoscut cruzimea tiraniei în formele ei cele mai abjecte.

O povară și o încercare pentru Iov par a fi toate dramele din roman. Scriitura schițează o „Guernica” a noastră, un spațiu etico-simbolic în care brutalitatea și suferința trăiesc în fiecare tresărire și îndrăzneală de viață. Din orizonturile în care mai pâlpâie timide lumini, auzim, totuși, mereu și nu întotdeauna șoptit, că „atâta timp cât există speranță și credință în Dumnezeu, poți învinge chiar și moartea”.

Stilul scriiturii este plămădit dintr-o crudă estetică a suferinței. Chiar și atunci când romancierul evadează în zone poematice ale discursului, trădând fericit vocația sa de poet, vânățiile ființării rămân în decor, cu zâmbete triste de metafore în care țiuie marile singurătăți. Uneori, verbul cade ca o ghilotină peste coșmarul celor care reclamă că locuiesc într-o lume în care „nu se poate nici trăi, nici muri”. „Trăim și murim singuri [...]”. Să dea Dumnezeu să nu vă simțiți niciodată părăsiți de oameni, de prieteni, așa cum mă simt eu!” zice un personaj care acuză că a evadat viul din el. Substantivul poartă solii de pace care cuvântă în pustietăți, în vreme ce adjectivul pare a fi școlit la o gramatică a sufletelor hăituite de o mașteră soartă. Conjunctiile lipsesc restrîște de restrîște, prepozițiile sunt distribuite, uneori, în roluri de șerpăși ai unor vești care se vor rostogoli peste oameni, din înalturile barbariei, aidoma unui pârjol de infern migrator.

Îl putem găsi pe Ioan Ouatu și în orizonturi ale *operei deschise*, vrăjite de o dialectică a ordinii și aventurii, care-i erau atât de dragi lui Umberto Eco, întrucât „operele deschise sunt *în mișcare*, se caracterizează prin invitația de a *face operă* împreună cu autorul”. Ultimul capitol al cărții este emblematic în acest sens, lăsând deschisă și posibilitatea ca viitorul să-și asume rolul de *tribunal al conștiinței*, care ar putea avea ca reper etica deontologică a lui Kant, cel invocat și în roman: „Acționează astfel, încât să folosești umanitatea, atât în persoana ta, cât și în persoana altuia, întotdeauna în același timp ca scop și niciodată numai ca mijloc”. Deloc întâmplător, unul dintre torționari va ajunge torturat de o însemnare a victimei sale, scriitorul disident Emilian Nemțeanu: „«Istoria lumii este o curte de judecată»”, spunea Hegel. „Mai curând sau mai târziu, inevitabil, ea judecă”...

„Oftatul cel greu al supraviețuirii” este un univers absurd în care fiecare găsește sprijin „doar în umbra sa”, un fel de „iad al iadurilor”, al „vinovaților fără vină”, un pustiu „jefuit de orice credință, de orice speranță”. Până și *nenumitul* și-a schimbat culoarea, devenind „diavolul roșu”, iar reperele mari ale vieții și-au pierdut punctele cardinale („Cui cânti tu, mă baragladină, cântec de ocnă la nunta mea?”). Dacă Schopenhauer ar putea citi acest roman, probabil că i-ar sintetiza mesajul printr-un aforism din *Viața, amorul și moartea*: „Lumea este adevăratul infern: de-o parte sunt sufletele chinuite, de cealaltă călăii lor”.

O carte care te ridică la cer

Valentin BUSUIOC

București

Deși în diverse publicații literare și culturale autohtone au apărut câteva cronici literare, iar în presa locală și pe rețelele sociale s-au făcut prezentări ale volumului *Cuvântul și carele de foc – o aventură subiectivă în poetica ființării* (Editura Eikon, București, 2023), totuși, după părerea mea, ele sunt prea puține față de importanța apariției acestei opere uimitoare a ultimelor decenii.

Având ca autori doi scriitori care nu mai au nevoie de nicio prezentare, Ion Fercu în dialog cu mai tânărul Marius Manta, cartea nu este un interviu fluviu, așa cum s-ar putea crede la prima vedere, ci este o carte-dialog, menită să aducă în atenția cititorului teme, neliniști și credințe ale unor scriitori, filosofi, oameni de știință și de cultură, cu toții cuprinși într-o vastă și la fel de importantă matrice a spiritului uman.

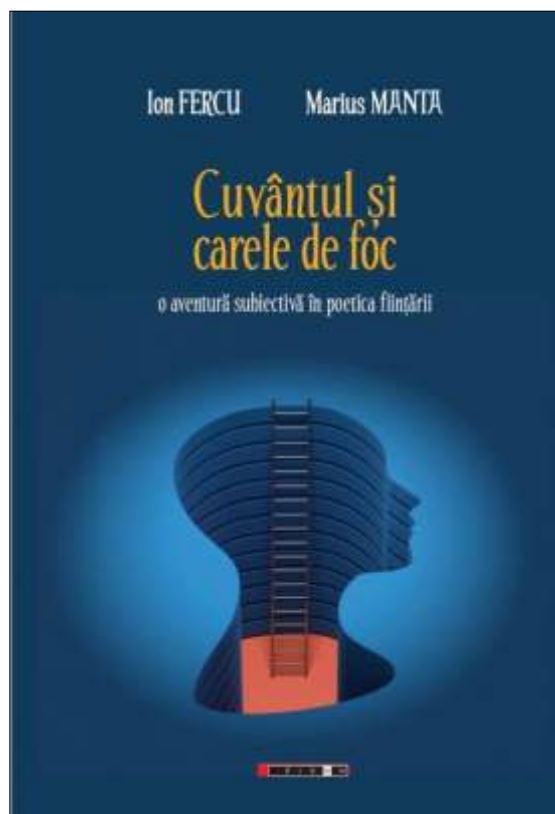
Astfel, în cele 448 de pagini ale volumului regăsim întrebări și răspunsuri care au menirea de a ne lămurii asupra condiției umane, cu toate suferințele și coborâșurile inerente.

În Argumentul său introductiv, Marius Manta ne pune în gardă și ne arată că, „[...] din start, o spunem răspicat: nu ținim să urcăm în topuri, nu fugim după promovări de niciun fel, îndrăznim să vorbim despre ceea ce iubim și nu despre ceea ce probabil ar fi trebuit să vorbim. Vrem în primul rând să ne (auto)surprindem cu întrebări și răspunsuri, să vedem că dialogul acela adevărat socratic încă (ne) mai poate însoți pașii prin Polisul vremurilor de azi. [...] Mai mult, țin să precizez că nu am convenit neapărat asupra unor subiecte, chiar dacă e de așteptat să nu fi ocolit teme majore, precum suferința, sensul, libertatea/liberul arbitru, credința, singurătatea, eșecul, lenea, iubirea, copilăria, inocența, absurdul, eșecul, dublul, spiritele apropiate sufletului, criticism, critică. Am venit în fața Cuvântului pentru noi și pentru bucuria de a aduce în același loc științe conexe precum literatura, religia, psihologia, filosofia, antropologia, științele exacte ș.a.m.d.”.

Iată, așadar, că Marius Manta ne prezintă nu doar o parte dintre temele cărții, dar ne dă și un indiciu foarte important asupra titlului – Cuvântul. Cuvântul, așa cum ne este prezentat în *Biblie* (Ioan, 1, 1): „Întru’nceput era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era”.

Cât despre carele de foc, acestea ne străbat fulgerător cerul minții pe măsură ce lectura ne cuprinde pe de-a-ntregul, scopul lor nefiind altul decât acela de a ne ridica nu în aerul rarefiat al bolții cerești, ci în acela mai pur și mai important al înălțării spirituale, acolo unde sufletele se simt în largul lor. Fiindcă dacă aici, în lumea noastră profană, întrebările și frământările sunt cele care ne subjugă și ne definesc, în lumea spirituală avem răspunsuri la toate, căci, înțelegând totul, aflăm pacea, care se traduce prin însăși bucuria de a trăi.

La întrebarea referitoare la viețuirea primilor oameni, Ion Fercu răspunde cu aceste versuri: „Netulburați de vreo grijă, trăiau asemeni cu zeii,/ Nu cunoșteau suferința, ori truda și nici bătrânețea/

Nu-i doboră, ci de-a pururi cu zdravene mâini și picioare/ Se veseleau în petreceri, feriți de orice amaruri./ Moartea ușoară ca somnu-i primea și averile toate...” (*Hesiod, Munci și zile*, Editura Științifică, București, 1957, vers. 105-110).

Mai încolo, însă, când vine vorba despre rolul religiei în evidențierea identității europene, Ion Fercu ne oferă cel mai elocvent răspuns, cel al lui Iov: „Iov este cel de dincolo de bine și de rău, necondiționatul, cel care-și asumă suferința ca suferință, în numele credinței. Cu Iov, cu omul Iov, putem îndrăzni să investim speranță pentru o nouă ordine etică a lumii”.

Dialogul celor doi autori continuă cu și mai multă vigoare, iar pe alocuri putem vedea limpede că Marius Manta își alege cu grijă întrebările și temele, dar nu pentru a-i ridica mingea la fileu lui Ion Fercu, ci parcă pentru a-l pune în dificultate și a-l ostoi de cunoaștere și înțelepciune. Din fericire, aceste lucruri nu se întâmplă, iar de asta nu ne dăm seama imediat, ci abia spre sfârșitul epuizării temei, când parcă te întrebi pe bună dreptate: Oare ce ar mai fi de spus!... Oare ce alte întrebări, ce alte neliniști mai are Marius Manta (și noi, deopotrivă) și pe care Ion Fercu i le-ar putea lămuri?... Ce alte întrebări aș fi pus eu, cititorul, unele la care încă nu s-au gândit cei doi autori?... Ce alte teme ar mai fi fost de discutat?... Dar, și mai important, oare cum aș fi răspuns eu unei asemenea provocări intelectuale?...

Acum, după toate aceste întrebări vin și cu o mărturisire: sunt cititori, mult mai avizați decât mine, care au spus că nu au putut lăsa cartea din mână până când nu au citit-o pe de-a-ntregul, așa de copleșitoare este. Ei bine, poate că eu sunt singurul sau unul dintre cei puțini, desigur, care am lăsat cartea pe noptieră de multe ori. Am deschis geamul după fiecare capitol nu pentru a medita, ci mai ales pentru a lua o gură de aer. Căci în lumea în care te duc autorii aerul este foarte rarefiat și pentru a putea supraviețui, asemenea alpiștilor care se încumetă să urce pe cele mai înalte culmi, trebuie să iei câte o pauză după fiecare mie de metri pentru a te obișnui cu puținătatea oxigenului. În cazul de față, trebuie să asimilezi enorm de multă informație enciclopedică și ale cărei conexiuni sunt de multe ori fabuloase prin bogăție și inedit, încât a-ți lua o pauză înseamnă de multe ori și a-ți îngădui răgazul de a savura aceste delicii spirituale, nu doar de a te mulțumi cu depozitarea lor într-un sertar sacru al minții și inimii.

Întrebat de Marius Manta: Cine considerați că ar fi „anunțat” – fie și parțial – drama/tragedia apariției *Übermensch*-ului? Credeți că putem risca o reapariție a „omului superior” în granițele digitalului, în metavers?, Ion Fercu își dezvăluie propriile neliniști, care de bună seamă pot fi și ale noastre. „Când vorbiți despre «drama/tragedia apariției *Übermensch*-ului», vă referiți, desigur, la... varianta nazistă, cred. Spun asta, deși știu că aforistica nietzscheană a *Übermensch*-ului poate provoca, într-o cheie răuvoitoare a lecturii unora, fiori de mare îngrijorare. Sensul nietzschean nu viza însă acest scop. [...] Dar nu de *Übermensch*-ul întruchipat într-un probabil creator fanatic de metavers otrăvit mă tem cel mai mult. Pe acesta l-am putea stârpi; umanitatea a mai stârpit, cu mari sacrificii, e drept, așa ceva. De un posibil *Übermensch* ticălos care s-ar putea culcuși în fiecare dintre noi mă tem. Scenariul acesta – fiecare cu *Übermensch*-ul lui nenorocit – este groaznic. Dacă vor fi astfel invadate, conștiințele noastre au o mare problemă. Ajungem atunci la încheierea tristă a lui Camus: a hotărî dacă viața merită sau nu să fie trăită înseamnă a răspunde la problema fundamentală a filosofiei”.

Închei, afirmând cu toată tăria că, dacă ar fi să dispară viața de pe Pământ, una dintre cărțile care ar merita să fie salvată și urcată la ceruri în carele de foc ale zeilor ori în navetele spațiale ale ultimilor pământeni este cu siguranță și aceasta, nu doar fiindcă este una definitorie pentru devenirea speciei umane, ci mai ales fiindcă are puterea de a transcende religia, psihologia și filosofia și a ne releva nădejdea, credința și iubirea omului pentru Dumnezeu, cel care este Calea, Adevărul și Viața.

***Blestemat a fi oricare* de Valeria Bîlț**

Alina CURAC

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Cartea *Blestemat a fi oricare* de Valeria Bîlț (Editura Actaeon Books, Baia Mare, 2025, x p.) are ca subiect principal pierderea timpurie, la doar câteva zile după promovarea examenului de bacalaureat, a singurului ei fiu, într-un tragic accident de mașină, provocat de prietenul vitezoman. Romanul este împărțit în două secvențe: 1. *Blestemat a fi oricare* și 2. *Bardo*. Prima parte cuprinde evenimente precum: bucuria nașterii lui Horia, rememorarea momentelor fericite din copilăria lui alături de mamă, bunici, colegi de clasă, vecini, neamuri și prieteni, semnele fatalității care prevesteau evenimentul tragic, secvența tragicului accident, aflarea tristei vești a trecerii în neființă, episodul trist al înmormântării lui, iar a doua parte cuprinde: lupta mamei de a face față și a trece peste pierderea unicului ei copil, întâlnirile din vis cu fiul ei iubit, pierderea mamei și a soțului, înfăptuirea testamentelor lui Horia și al mamei. Protagonștii romanului sunt: Horia, fiul, și Lelia, mama.

În data de 10 iulie 2003, la ora 21:00, autoarea/Lelia a pierdut fericirea de a mai fi mamă (ziua cea mai tristă), însă o putere Divină o întărește și o ajută să iasă biruitoare din aceste momente tragice. „Trăiesc, însă, și simt o putere ciudată și incomensurabilă, chiar zăcând precum un mort viu, fără senzații, fără gânduri, fără întrebări, dar zăcând și vărsând lacrimile unei dureri ce nu poate fi descrisă prin niciun cuvânt pe care-l cunosc... Se spune că Dumnezeu ne întărește în momentele cruciale ale tragediilor noastre. Dacă e adevărat, Dumnezeu e cu mine și-i sunt recunoscătoare pe veci pentru asta...”¹. Autoarea, în fața tragediei, se simțea încremenită. Respira, dar nu mai gândea. Se mișca, dar nu știa destinația, locul încotro să ajungă. Vorbea, dar nu știa ce. Asculta, dar nu auzea nimic. Vedeă culorile din jurul ei, dar tot universul ei acum era negru. Deși zăcea în beznă, nu se întreba de ce a lovit-o destinul. Nu se revolta împotriva lui Dumnezeu, nu puneă întrebări, nu căuta vinovați și nu aștepta răspunsuri.

În primă fază, pentru a ieși din această stare de tristețe, se hotărăște să meargă pentru o perioadă scurtă în străinătate, unde va îngriji bătrâni, iar în a doua fază va începe să îndeplinească dorințele din testamentul verbal al fiului ei. Se detașează de suferință prin bucuria de a face bine bătrânilor pe care îi îngrijea, cât a fost plecată din țară, iar după ce s-a întors în România, prin îndeplinirea rând pe rând a visurilor lui Horică, pe care el le proiecta verbal pentru ea și pentru care el mereu o sfătuia, ca un om mare, să le înfăptuiască, pe când încă era călător pe acest pământ. În urma pierderii fiului ei drag, se simțea palmuită de destin și anulată ca mamă, iar din acel moment conștientiză că ea nu mai avea copilul, ci se avea numai pe ea. Dar, privind cu ochii credinței, dincolo de durere și încercare, a înțeles că va deveni, în urma tragicului eveniment, mama unei flori din cer și că acest suflet nobil, care îl avea pe Dumnezeu în sufletul său, acum e una cu Tatăl Ceresc. El era puterea, echilibrul, reperul și rostul ei. Iar în locul feli-

¹ Valeria Bîlț, *Blestemat a fi oricare*, Actaeon Books, Baia Mare, 2024, pp. 22-23.

tărilor: pentru copilul ei că a intrat la facultate și a absolvit, pentru doctoratul luat, pentru o carieră strălucită, pentru nuntă, pentru nepoți etc. primește, în schimb: condoleanțe și compasiune. Deși și-a pierdut reperul, ipostaza cea mai sfântă a menirii ei, și-a amintit că fiul i-a lăsat drept moștenire un *testament*. Astfel, din acel moment revelator, a încercat să împlinească, treptat, tot ce era de îndeplinit din testament: să se căsătorească, să termine doctoratul, să scrie cărți.

În mijlocul încercării, brusc, au început să se nască: cuvinte noi, meditații interioare – pe care le așternea pe hârtie. Toate gândurile relevate, odată scrise cu dragoste, aduc vindecare și alinare. Reme-morând unele momente din trecutul ei, înțelege și i se clarifică faptul că a fost „aleasă” pentru experiențe grele, suferințe, lecții, a fi mama unei flori din cer și pentru a încasa palmile destinului. Chiar dacă în momentul trăirilor nu conștientiza chemarea ei, peste timp, totul capătă sens, astfel înfruntând amintirile și durerea. După o perioadă de așteptare și vindecare, reușește, cu ajutorul unor exerciții mentale de redactare, să scrie. Din mijlocul letargiei suferinței, începe să conceapă, agățându-se de acest act concret de creare a unei lucrări, care i-a adus ordinea și pacea interioară, de care avea mare nevoie. Astfel, iese din haosul suferinței în urma actului special de creație, compunând o capodoperă a mângâierii pentru cei care o vor citi.

Autoarea ne mărturisește și descrie cum a arătat cea mai fericită zi din viața ei, atunci când a aflat că este însărcinată. Trăia o fericire autentică, simțindu-se susținută de fiul ei, cu care timp de nouă luni au fost o singură ființă. „Eram fericită că, sub și lângă inima mea, creștea viața pe care o dădusem din mine copilului ce urma să se nască. Numai noi contam. Eu și fiul meu”². Vor rămâne în memoria ei momentele de bucurie: perioada celor nouă luni de sarcină, când și-a purtat copilul în pântec, timpul cât l-a alăptat, trăind o fericire mai presus de cuvinte, mai presus de orice greutate, viața devenind mai frumoasă fiindcă avea o comoară neprețuită: *copilul ei drag*. Nimic nu i se părea dificil sau imposibil, deoarece avea zâmbetul, avea ochisorii și mânuțele lui, gânguritul, silabele fără sens, cuvintele, apoi propozițiile și frazele, pe urmă inocentele filosofii concepute după fiecare experiență sau descoperire a lui, avea gesturile scumpe și dragi, duioșia, tandrețea, dragostea lui. Erau doar ea și copilul, dedicându-se lui în mod firesc și necondiționat. Avea ceea ce își dorea: copilul și noua ipostază, cea de mamă. Acum, menirea ei era de a fi mamă, iar profesia doar un mijloc prin care să poată susține financiar această menire.

Horia o încuraja și sfătuia pe mama lui să scrie și să publice. „Scrie, Doamna! De ce nu-ți publici volumul de poezii? Scrie! Uite, eu cred că ai greșit c-ai rămas aici! Trebuie să fii profesor universitar, cu o mulțime de cărți publicate! Vezi ce faci! Nu rămâne numai cu atât!”³. Își făcea griji pentru mama lui, dorind ca ea să nu fie singură, ci să își facă timp pentru a ieși cu prietenele ei, își dorea ca mama lui să se realizeze atât profesional, absolvind doctoratul, cât și în plan personal, găsindu-și un soț potrivit. „Da, dar eu am viitorul în față, pe când tu trebuie să te grăbești să faci ceea ce n-ai putut până acum! Eu, oricum, mă voi realiza! Uite, mă pot duce în Spania, să lucrez. Se câștigă bine și îți trimit bani să te înscrii la doctorat! Și să-ți cumperi mașină! Nu vreau să mai stai pe-aici! Eu mă văd deja, peste zece ani, psiholog, cu doctoratul luat, cu cabinet particular, însurat și cu doi copii!... Da, sunt tare preocupat de tine și mă simt responsabil de ce vei face tu cu viața ta. Trebuie să te înscrii la doctorat, să devii profesor universitar! Un volum, două de poezii, câteva romane, studii științifice. Asta ești tu, mamă!”⁴. Îi făcea mereu complimente precum: „profesoara mea preferată”, „Doamna mea”, oferindu-i dragoste și respect, o alinta cu diverse apelative: „Mama”, „Vere”, „Mami”, „Leli” și o considera: „o divă”, „o femeie formidabilă”, „cea mai frumoasă”. Între cei doi exista o frumoasă relație de iubire, dăruire, respect și admirație, dintre mamă și fiu, care ar putea fi un bun model pentru zilele noastre. Ceea ce impresiona în relația lor era faptul că fiecare se îngrijea îndeosebi de binele celuilalt.

În relația cu ceilalți, fiul ei era mereu acolo cu o vorbă de încurajare, cu sfaturi, fiind un suflet bun și un prieten de nădejde. Om de acțiune, vesel, iubitor, puternic, curajos, hotărât, zâmbăreț, des-tept, frumos, sufletist, prietenos, zburdalnic, energic, bine intenționat, plin de viață și priceput în a bine dispune. A fost o persoană hotărâtă, care urma să aibă o viață plină de realizări, fiindcă pe viitor dorea să fie: „vindecător de suflete”, psiholog, terapeut.

Scriitoarea a avut un vis prevestitor, care a avertizat-o că se va întâmpla o tragedie, în iulie 2001 și care i s-a repetat de mai multe ori. Se afla pe lacul Lighet, unde a văzut pe cer un punct minuscul ce

² *Ibidem*, p. 49.

³ *Ibidem*, p. 64.

⁴ *Ibidem*.

creștea încet, transformându-se în scheletul îndepărtat al unei cruci de lemn sau metal. Crucea s-a rotit și s-a arătat în întregime, iar pe ea era Iisus Hristos, răstignit. Îi vedea coastele, suferința și liniștea acceptării și ființa vie intrată în Eternitate cu crucea în spate. Acesta s-a desprins de pe cruce pentru ea, fiind învins și învingător, răstignit, dar *viu*. O privea cu ochii lui blânzi și cu nesfârșită, pătrunzătoare compasiune, spunând, fără cuvinte, prin visul oferit ca un mesaj special și tainic, că El are puterea să suporte și să accepte suferința. Ochii lui Iisus privind-o în suflet i-au adus pace, liniște, arătându-i compasiune. Iisus, prin apariția Sa, i-a arătat că urmează să fie răstignită de durere, să plângă la crucea pe care fiul ei a fost răstignit, într-un alt sens decât răstignirea cristică. Există niște forțe ale cuvântului care acționează asupra noastră malefic: blestemele. El a avut rol de țință și victimă a lor. Destinele lor: mamă-fiu, nu sunt singure, ele sunt împletite, de aici raportul cauză-efect. În această încercare, Forța Divină a protejat-o și a ținut-o întreagă.

Apoi, din mai 2003, a început să audă sunetul clopotelor de biserică, la orele cele mai ciudate, înțelegând că erau alarmele îngerilor ei păzitori. Astfel, ea simțea pericolul și conștientiza cu certitudine că țința era fiul ei. Alte două semne de avertizare au insinuat că ceva rău se va întâmpla, punând-o pe gânduri: frunza de stejar care a zburat spre dânsa și gândul cu care Horică s-a trezit: „Sunt blestemat a fi oricare”. La auzul gândului fiului său, a conștientizat că expresia „oricare” face aluzie la egalitatea noastră în fața morții, adică oricare dintre noi poate fi alesul morții. Frica că i se va întâmpla ceva rău copilului îi provoca plânsul zilnic și din senin. Era bântuită de spaima unui pericol iminent, pe care nu-l putea identifica, dar știa că-l privește pe el, și astfel îl atenționa mereu să aibă grijă să nu pățească ceva. Însă, în dragostea lui pentru mamă, acesta încerca mereu să o liniștească.

Mesajul din partea doamnei profesoare, scris pe suportul clepsidrei cu nisip, pentru Horia: „Pentru că tu poți da valoarea timpului în care trăiești!”⁵ arată că acesta, deși a trăit un timp foarte scurt pe pământ, a avut timp să lase în urma lui un impact puternic prin bunătatea pe care o oferea celor din jur, prin încurajările pe care le spunea cu sinceritate, prin dragostea pe care o avea față de semeni și animale, prin dorința lui de a-și proteja persoanele apropiate. Ele au valorificat fiecare clipă, trăind-o cu folos, oferind celor dragi crâmpoie din frumusețea și bunătatea sufletului lui, care au luminat viața multor persoane care l-au cunoscut.

Viața uneori este fericită, atrăgătoare, fascinantă, alteori se schimbă brusc și se transformă în durere, tristețe, din cauza încercărilor care apar, dar putem depăși orice obstacol prin revelația Divină de *a fi*. Da, trebuie să ne trezim din rutina vieții și să ne amintim că *suntem* aici, pe pământ, copiii lui Dumnezeu. Pe parcursul vieții noastre, vom avea multe pierderi, dar nicio pierdere nu va dura la fel de tare ca pierderea unei ființe dragi nouă. Golul lăsat în urma plecării ei e greu de umplut. Și, în odăița noastră interioară, ne vom întreba: Cum vom reuși să trăim cu acest gol? Rezolvarea, după multe lupte duse în interiorul nostru, ar fi să abandonăm acest gol imens în mâinile lui Dumnezeu și să Îl lăsăm să reverse peste noi balsamul Lui vindecător. Să Îl lăsăm să transforme tristețea în bucurie, neliniștea în pace și deznădejdea în speranță. Dacă vom lăsa bagajul suferinței, care ne-a îngreunat călătoria pe acest pământ, la poala Crucii lui Iisus vom fi eliberați de povara sufletului și vom primi biruința de a înainta pe drumul nostru către Cer. Vom înțelege care sunt adevăratele valori pe care trebuie să le acumulăm în suflet, pentru ca la sfârșitul alegării noastre de pe acest pământ să ajungem în Patria Cerească, lângă Tatăl Cresc și persoanele dragi nouă, care sunt deja Acolo. După ce ne vom reaminti de scopul nostru, să ajungem în Cer, unde ne vom reîntâlni cu Dumnezeu și cei dragi nouă trecuți în neființă, vom fi motivați să trăim o viață specială după planul lui Dumnezeu. Nu vom mai trăi pentru noi, ci vom avea viață dedicată în slujba *binelui*, care ne va umple sufletul de pacea și de bucuria revederii.

În paginile acestui roman, Horia ne lasă un *testament* și nouă, cititorilor, în care ne sugerează, prin exemplul propriu, ca în fiecare zi să facem un bine și să fim, pe rând, un copil, adult, părinte, bunic, prieten și creștin bun, cu un suflet nobil, ca la finalul alergării de pe pământ să ajungem în țara eternă, din Cer. Omul, de când se naște, știe că va muri, dar nu știe când se va întâmpla, de aceea ar trebui să fim pregătiți în orice clipă pentru trecerea la cele veșnice, prin a fi mai buni și a fi lumină pentru noi și pentru ceilalți.

⁵ *Ibidem*, p. 106.

Semnal editorial: Sorin Grecu, *Paranormal Cluj/Transilvania*

Olimpia MUREȘAN

Ulmeni (Maramureș)

Motto: „Cei care acceptă existența anomaliilor sunt de acord cu faptul că cea mai importantă dintre ele este cea cunoscută sub denumirea de PSI. Anomalia PSI se află la baza fenomenelor denumite de obicei paranormale, parapsihologice sau exotice, interzise de principiile restrictive fundamentale ale științei, care fac obiectul de studiu al parapsihologiei, o disciplină în continuă afirmare”.

(Adrian Pătruț, *De la normal la paranormal*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1993).

Sorin Grecu mărturisește că „eu am fost, pe parcursul întregii mele cariere, un jurnalist profilat pe «inefabil» și subiecte de senzație din zona underground... am fost nevoit să mă zbat permanent pentru genul de subiecte fierbinți, care se vând... motivul pentru care, înfruntând riscurile trimiterii în derizoriu, de către cei prea plini de propriul lor ego, o voi face fără nicio reticență”. În această carte, jurnalistul clujean Sorin Grecu alege ca temă generală observarea și prezentarea fenomenelor paranormale. Lângă aceste fenomene e mereu prezent autorul prin curiozitatea și empatia care-l caracterizează, încercând să le explice. Paranormalul e foarte apropiat de percepția extrasenzorială, de telepatie – fenomene care nu sunt în totalitate explicate științific. Percepția extrasenzorială, telekinezia, divinația, energetica, fantomele, casele bântuite de spirite care nu s-au înălțat, OZN-urile etc. sunt o serie de fenomene care ies din sfera normalului și din explicațiile științifice și... totuși... ele au loc.

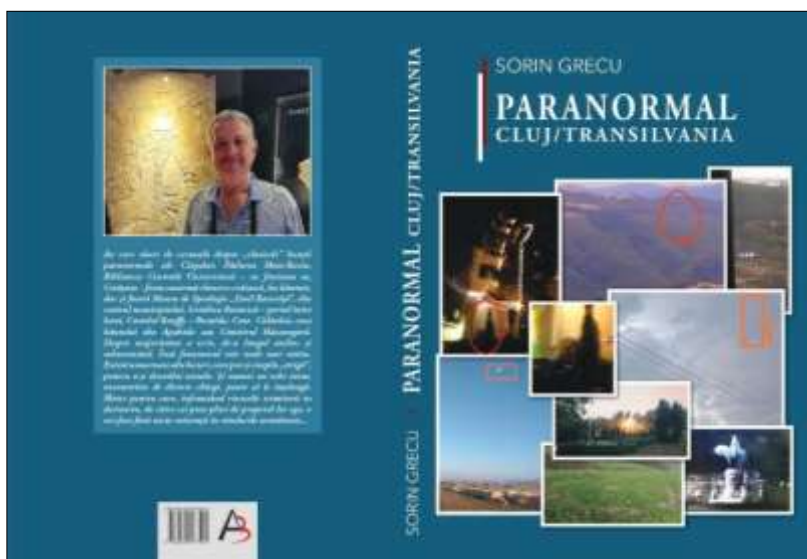
Asupra acestor manifestări deosebite, misterioase și puțin explicate se oprește, le observă, le descrie și le publică în ziarele și revistele la care a colaborat sau în emisiuni TV.

Nu întâmplător, autorul face referire de multe ori în încercarea de explicare a fenomenelor la înaintașii săi în cercetarea acestora: prof. univ. dr. Adrian Pătruț, Președintele Societății Române de Parapsihologie și la inginerul Ioan Ciprian Oltean – cercetător al fenomenelor paranormale. Ei sunt chemați uneori la locul faptei pentru a studia fenomenul, alteori li se prezintă filmulețe sau pelicule foto care vor fi interpretate de aceștia împreună cu jurnalistul Sorin Grecu –pasionat căutător de senzațional.

Autorul alege ca centru de studiu Clujul și împrejurimile, în special pădurea Hoia-Baciu, Biblioteca Centrală Universitară, Cetățuia, Muzeul de Speologie, Grădina Botanică, Castelul Banffy din Bonțida și, cu pasiunea cercetătorului dornic de inedit, vizitează aceste locuri cu „surprize paranormale” și le descrie aducând argumente interesante.

Fiind copil la vreo șase ani și locuind pe atunci aproape de pădurea Baciu, a fost martorul, alături de alte sute de persoane, a vizualizării unui OZN deasupra Clujului, fapt care l-a impresionat în mod deosebit. Pasiunea pentru necunoscut a crescut cu trecerea anilor, iar ca redactor la TV știri Cluj a căutat să fie prezent oriunde se semnală vreun eveniment de acest gen, unde erau manifestări aflate la frontierele cunoașterii și ale științei.

În carte apar relatări de la Centrul „Gavroche” destinat copiilor instituționalizați, locație unde în trecut au avut loc două crime, iar acum se petreceau fenomene bizare: noaptea se deschideau ferestrele, robinetele, se auzeau pași pe scări etc.

Alt loc bântuit este Sediul Școlii Populare de Arte din Cluj-Napoca, fostă casă de corecție în perioada Imperiului Austro-Ungar (autorul cunoștea bine acest loc, lucrând șase ani în calitate de referent de presă), unde paznicul auzea tablouri cum cad, sunete stranii, fantome ca niște spirite jucăușe.

În anul 2013, chiar autorul a fost protagonistul unei întâmplări în noaptea de Sânziene, când se deschid barierele cerului și ale pământului, iar unii oameni cu sensibilitate aparte pot vedea lucruri nebănuite din alte lumi. Autorul se întâlnește cu o entitate înaltă de trei metri, înaripată, cioc de vultur și picioare reptiliene de dinozaur. Parapsihologul Marius Moga îi spune că l-a întâlnit pe Anunnaki, cel mai teribil reptilian din Constelația Orion, creatorul pământului în perioada asiro-babiloniană.

După acest eveniment, întâmplările paranormale din viața știristului Sorin Grecu au crescut exponențial. I se alătură mulți oameni cu simțuri ieșite din comun, dornici de a-și împărtăși experiențele la limita dintre „aici” și „dincolo”.

Mult timp petrece scriitorul ziarist la Institutul de Medicină Legală Cluj, acolo unde au fost și circula energii negative. În trecut, în apropierea Institutului era groapa de gunoi a orașului, acum pe acolo zboară ciorile, iar locul e impregnat cu energii de joasă frecvență specifice cimitirelor și morgilor, în special unde stăteau cadavrele pentru un timp, iar după orele de lucru când angajații plecau se auzea cum tremură dulapurile din temelii și țevile, iar umbre și lumini apăreau și dispăreau pe parcursul timpului.

La o investigație experimentală în timpul fotografierii pomului de Crăciun, omul de știință care fotografia a surprins și fantoma fetei lui, moartă la naștere.

Interesantă e relatarea investigației pe teren a jurnalistului despre povestea Castelului „Octavian Goga” din Ciucea, în legătură cu istoria clădirii cumpărate de la văduva lui Ady Endre, munca Veturiei Goga pentru restaurarea clădirii, descrierea interioarelor și a tabloului în mărime naturală a Veturiei Goga, realizată de Camil Ressu, care dă senzația privitorului că este urmărit și studiat de către aceasta. (În paranteză fie spus, am vizitat și eu castelul mai demult și misterul locului m-a însoțit permanent).

Un incident macabru s-a petrecut în imobilul bântuit de la Muzeul „Emil Racoviță” din Cluj-Napoca, în această clădire fiind închis Baba Novac – renumitul căpitan al lui Mihai Viteazul, înainte de execuția sa publică din 1601. Ulterior, după revoluția din decembrie 1989, s-a amenajat muzeul. Poate chiar spiritul Marelui Emil Racoviță a făcut ca muzeul să nu mai ființeze: magistrul Racoviță, decedat în 1947, a murit în sărăcie, fiind dat afară de la catedră, deși a fost un profesor universitar apreciat pe plan mondial, fiind cel care a plecat cu alți exploratori în expediția de cercetare a Polului Sud, iar în urma expediției a scris studii și cercetări asupra acestui pământ mai puțin cunoscut, populat de simpatici pingui; spre sfârșitul vieții cercetătorul a trăit chinuit și marginalizat.

În carte e descrisă și întâlnirea de gradul trei din localitatea Baci, unde lucrătorii de la Fabrica de Mezeluri au văzut un omuleț verde în lanul de porumb, care mai apoi a intrat în OZN-ul care-l aștepta și a decolat cu o viteză uimitoare.

Jurnalistul Sorin Grecu îl cunoaște pe Gheorghe Vințan, traducătorul tăblițelor de la Tărtăria, care conține cea mai veche scriere din lume, datând din 3500 î.Hr., fiind descoperite prin anii '60 în județul Alba. Aflat în Irak, G. Vințan s-a împrietenit cu profesorul francez Antoine Cavigneux de la Muzeul Luvru și, împreună cu acesta, au dovedit legătura dintre civilizația spațiului carpato-danubio-pontic cu Mesopotamia între anii 4000-3500 î.Hr.

Spre deosebire de cercetătorul clujean Adrian Pătruț, care studiază paranormalul în strânsă legătură cu descoperirile științifice, Sorin Grecu are la baza povestirilor empatia personală și emoția pe care o transmite în relatarea investigației, perseverența în căutarea situațiilor paranormale atât din experiența proprie, cât și din relatările/interviurile realizate pentru a surprinde senzaționalul.

Lectura cărții este antrenantă, realistă în măsura în care se recunosc locațiile din Cluj, încât îți vine să pleci personal pe urmele povestitorului pentru a asista la acele lucruri misterioase. Avem portretele multor personaje reale care au interacționat cu autorul și care prezintă un interes deosebit: prof. Simeon Moșoigo, procuror Iuliu Andrei, ing. Ciprian Oltean, medicul Mircea Dragotescu, pictorul Al. Gheorghiu, autopsierul Ghiță Salanță de la Institutul de Medicină Legală Cluj, ing. Ioan Marcu, Ioan Vereș, patron din Bobâlna – Aurel Cristea, Ovidiu Chesăian, Dănuț Vincze – vampir energetic, Mihai Chepteș – omul care călătorește dincolo de propriul trup, prof. Liviu Rusu, Viorel Nimigeanu – marele pictor etc.; sunt numai câteva dintre persoanele reale intervievate și martori ai fenomenelor paranormale care au loc la Cluj și se manifestă mereu alături de cele normale.

Filozofice sunt gândirile care întemeiază oameni.

Anca Sîrghie: *Lucian Blaga – profesor și mentor*

Horia Ion GROZA

California, SUA

Horia Ion Groza

Cuvintele din titlu aparțin marelui scriitor și gânditor român Lucian Blaga, ele fiind scrise la maturitate și publicate postum în grupajul *Elanul insulei* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977). Astfel, se sugerează rolul nobil al filosofiei, care poate înaripa pe dascălul care crește și formează oameni. Printre multele fațete ale remarcabilei personalități creatoare care a fost Lucian Blaga este și aceea de profesor și îndrumător, evidentă în special în anii 1939-1948. Această fațetă, mai puțin cercetată și comentată, constituie subiectul cărții *Lucian Blaga – profesor și mentor* (Editura Junimea, Iași, 2024), purtând semnătura binecunoscutului istoric literar Anca Sîrghie, ea însăși cu o carieră profesorală de peste 50 ani, lucru care adaugă excelenței sale investigații documentare și un punct unic de vedere, de o deosebită putere de pătrundere și înțelegere. *Cuvântul însoțitor* al filosofului Eugeniu Nistor și aprecierea de pe coperta 4 a lui Ion Dur devin, în moduri diferite, un binevenit îndemn la lectură.

Intrat deja în legendă pentru disputa sa, pe când era în clasa a IV-a la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, cu profesorul de istorie Vătășan privind filosofii Francis Bacon și René Descar-

tes, Lucian Blaga, după absolvirea Facultății de Teologie la Sibiu și Oradea, precum și după doctoratul în filosofie la Viena, abordează pe Sextil Pușcariu, rectorul Universității de la Cluj, inaugurată oficial la 1 februarie 1920, manifestându-și dorința, la vârsta de numai 25 ani, de a ocupa un post de profesor la catedra de Estetică și Sociologie. Postul părea să fi fost solicitat și de Octavian Goga, care a fost primit în Academia Română în același an, 1920.

Anca Sîrghie descrie anevoiosul proces spre ajungerea la profesorat, o „lungă cursă cu obstacole” de optsprezece ani, terminată la 1 octombrie 1938. Însuși Blaga mărturisea: „Ciudată-i viața. A trebuit să ajung de două ori ministru și să se schimbe legea universitară... ca să mă văd profesor”. La acea vreme a contribuit și faptul că fusese primit, la propunerea lui Sextil Pușcariu și în ciuda opoziției lui Nicolae Iorga, în Academia Română la secțiunea literară, în 1936. Atunci, deoarece nu succeda unui academician înaintaș, a ținut discursul de recepție „despre unanimul nostru înaintaș fără nume, satul românesc”.

Și, totuși, cariera profesorală a lui Lucian Blaga nu a început cu Catedra de Filosofia culturii, a cărei înființare fusese propusă special pentru el, în paralel cu catedra de Estetică literară dedicată profesorului Liviu Rusu, cu susținerea noului rector, Florian Ștefănescu-Goangă. Prin noua lege a raționalizării învățământului superior, catedra de Filosofie culturală a fost desființată și Blaga a inaugurat primul său curs la 17 noiembrie 1938 ca titular al catedrei de Sociologie rurală. Cărturarul și filosoful Lucian Blaga avea să mai țină cursuri de Filosofia culturii, care a devenit principala sa materie, cel despre Conștiința filosofică și despre Aspecte antropologice, în decursul anilor, la Universitatea din Cluj (1939-1940), la Sibiu după ocuparea Ardealului de Nord (1940-1945) și, din nou, la Cluj (1946-1948).

Faptul că a îndrumat câteva lucrări de licență și de doctorat face ca Lucian Blaga să dezvolte legături deosebite cu studenți remarcabili, precum Radu Stanca, Ovidiu Drimba, Gheorghe Pavelescu, Zevedei Barbu, Felicia Ionașiu, Virginia Ciufudean – care a luat primul 10 din cariera universitară a profesorului Lucian Blaga, studenți pe care eminentul istoric literar Anca Sîrghie îi cercetează sau chiar îi

abordează direct. Informații prețioase sunt aduse în carte despre aceștia, ca și despre Cercul literar sibiian (Ștefan Augustin Doinaș, Ion Negoitescu, Radu Stanca, I.D. Sîrbu, Nicolae Balotă etc.), asupra căruia profesorul Blaga a avut o influență deosebită, deși, după cum sună mărturisirea lui Doinaș menționată de autoarea cărții, în perioada sibiiană a lui Blaga, „cerchiștii” cultivau mai mult un spirit maiorescian.

Este interesant cum avea profesorul Blaga să-și susțină principiile în fața studenților, el care, ca poet, proclama: „Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină”. Constantin Noica, deși pleda pasionat pentru profesoratul lui Lucian Blaga, se întreba cum se vor putea împăca predarea și comentarea gândirii altor filosofi cu prezentarea și argumentarea filosofiei proprii. Edgar Papu, citat de autoarea cărții, spunea despre Blaga că a păstrat, în „acea atmosferă fecundă, plurivalentă, de libertate și totodată de spirit și cultură”, ca mentor și „patron spiritual”, o atitudine „nu critică, ci efigială”. Cred că, mai mult decât preocuparea de a explica alte sisteme filosofice, dragostea de dascăl a lui Blaga a urmărit în primul rând introducerea și educarea tinerilor în promovarea pe mai departe, la noile generații, a descoperirilor și gândirii lui proprii în care începuse să construiască încă de pe când era june și dorea o catedră la universitatea clujeană. În 1935, el îi spunea tânărului Octav Șuluțiu așa: „În ce privește filosofia pe care o fac eu, ea ar putea fi o sinteză creatoare între poziția filosofiei apusene și [cea] a filosofiei ortodoxe, bizantine... Punctul de vedere al meu e personal”. Șuluțiu notează: „Valoarea lui Lucian Blaga începe deci de aici, că a fost primul care a prezentat într-un mod viu și original problemele metafizice, la noi”.

Ion Piso, student entuziast timp de trei ani al profesorului D.D. Roșca la Istoria filosofiei antice, medievale și renescentiste, sublinia darul pedagogic deosebit al acestuia din urmă „de a înscena în fața ta, cu o rară măiestrie, demersul și motivația gândirii fiecărui curent” filosofic, trezind în mintea învățăcelilor sentimentul unui „incendiu interior, ca un vulcan ce scoate din măruntaiele gândirii nu numai magmă informă, ci... diamant”. Prin comparație, prezentările profesorului Blaga îi apăreau „ca o înaltă plutire”, respectabilă, dar mai puțin directă și convingătoare. Cerchiștii Doinaș, Negoitescu, Balotă îl considerau „lipsit de har oratoric”, iar Victor Felea remarcă glasul său „melodic și monoton” ca al lui Apollinaire. Modul „inexpresiv” blagian contrasta cu „vivacitatea stilului de predare” al lui Liviu Rusu. Dar, în ciuda timbrului vocii sale, „Blaga captiva auditoriul cu densitatea ideatică a discursului său”. Studenții respectau pe acest „super-cărturar european” (I.D. Sîrbu) și, ca „emuli ai lui Blaga și ai spațiului mioritic”, au părăsit ostentativ sala de curs, în momentul când profesorul Onisifor Ghibu a criticat importanța exagerată dată de Blaga baladei „Miorița”. Modul de predare în genul pedagogiei germane era sorbit numai „de cei chemați”, care deveneau ucenicii săi spirituali. Magistrul prelungea cursurile „cu dialoguri explicative și plimbări prin parcurile urbei”, după cum nu concepea să lipsească de la seminariile cursului său, activitate care le revenea, în fapt, asistenților. Convingerea sa era că seminariile sunt chiar mai importante decât cursul în receptarea de către studenți a temelor tratate. Foarte frumos i-a spus Blaga tânărului învățăcel I.D. Sîrbu: „Orice cap trebuie să fie o cariatidă”.

Dintre cele 14 secțiuni centrale ale cărții, două capitole, ca două *intermezzi* binevenite, sunt cel privind istoria universității clujene și cel care se referă la Sibiul cultural la venirea lui Blaga ca profesor în această importantă urbe ardeleană. Cu abnegația de istoric literar, hrănită și din experiența sa didactică, Anca Sîrghie are inspirația de a investiga cum era receptată învățătura lui Blaga în esența ei. Autoarea oferă spre citire, în premieră, notițele de curs luate în anii 1943-1945 de către Felicia Ionașiu la cursul de Filosofia culturii, așezate în Anexele cărții, dintr-o prudență ușor de înțeles. În același capitol final, un interviu luat lui Ovidiu Drimba, student și apoi asistent al profesorului Blaga, el însuși devenit ulterior profesor universitar, completează bogăția informațională, bine organizată, a volumului. O colecție de fotografii rare completează cartea, conferindu-i un plus la deosebita sa valoare documentară, susținută și prin densa Bibliografie generală a temei, propusă de autoare.

Un loc aparte îl ocupă și capitolul privind atacurile și persecuțiile din perioada regimului comunist, al doctrinelor marxiste. Primul atac vine de la Lucrețiu Pătrășcanu, care-l acuză că filosofia sa este mistică și nu corespunde realității românești. Cel mai dur atac vine însă de la Mihai Beniuc, care îl idolatriza pe maestru în tinerețe și chiar îl vizitase entuziast la el acasă, atac ce, cu duritate fățarnică, îl apropie pe Blaga de atitudinile și concepțiile legionare, de „mesianismul sângeros al lui Hitler”. Catedra lui Blaga este desființată și, în 1948, este scos din mediul universitar, în care s-a introdus obligativitatea Marxismului, a Economiei politice și a Materialismului dialectic. A fost mutat forțat la Institutul de istorie și filosofie al Filialei Academiei în Cluj. Blaga este, după cum se știe, interzis ca scriitor și filosof și este pus în tragica situație ca, la Biblioteca Academiei, să distrugă propriile sale volume. Scrierile lui Bla-

ga încep a fi socotite unelte ale oamenilor de dreapta, ale dușmanilor clasei muncitoare și spiritului ei revoluționar. Persecuții suferă și profesorii Liviu Rusu și D.D. Roșca, iar o serie dintre cerchiști suferă ani grei de închisoare.

Chiar așa ostracizat, creativitatea lui Blaga nu a încetat. Dimpotrivă, filosoful și traducătorul lucrează cu febrilitate, iar poetul renaște din propria cenușă, sub imboldul unei noi iubiri, despre care Anca Sîrghie a depus mărturie prin cartea *Lucian Blaga și ultima lui muză*, publicată la Editura TechnoMedia în 2015 și premiată de Uniunea Scriitorilor din România la filiala Sibiu. El a continuat să fie activ și respectat, în această perioadă traducând magistral capodopera goetheană *Faust*. Ștefan Augustin Doinaș, și el traducător excelent al acestei mari lucrări, spunea că fiecare generație este datoră a-și da măsura valențelor sale, venind cu o nouă versiune interpretativă a piesei. Fiica Feliciei Ionașiu, Rodica Bota, povestește că, într-un moment de lectură a traducerii „Cântecului Margaretei”, Blaga, transpus și căzut pe gânduri, a considerat că traducerea sa „a depășit originalul” ca inspirație și meșteșug artistic.

Anca Sîrghie concludă: „Lucian Blaga și-a construit astfel viața încât să fie sigur că va dăinui prin ceea ce a creat, iar profesoratul ca parte a mentoratului său, *pars pro toto*, a netezit această cale”. Deși s-a desfășurat în condiții dramatice în ultima parte a activității sale, mentoratul „a dat roade târzii, dar perene”. Printre ele o întreagă pleiadă: poetul și dramaturgul Radu Stanca, criticii literari și esești Ion Negoieșcu, Nicolae Balotă și Ovidiu Cotruș, istoricii literari Eugen Todoran și Cornel Regman, prozatorul Ion Dezideriu Sîrbu, poezii și traducătorii Ioanichie Olteanu și Eta Boeriu, eseistul filosof Radu Enescu și mulți alții.

Cartea *Lucian Blaga – profesor și mentor* este o lucrare durabilă de istorie literară, o realizare remarcabilă și un minunat omagiu adus genialității creatoare a acestei mari personalități literare și filosofice, unul dintre fiii de înaltă elită ai neamului nostru românesc.

Portret de autor: Jane Harper, sau *thriller* la puterea a 5-a

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Jane Harper este o scriitoare britanico-australiană de *thrillere*. Anost, la prima vedere – când stai să te gândești la câți și câte sunt, în vasta lume literară. Totuși, se va remarca din marea mulțime și din când în când – o voce. Acea voce, acel sentiment tânjit, acea vibrație, acel „Eureka!” intern care te anunță cu mare bucurie că, în sfârșit, din nou, în marea masă gri, există ceva distinct, strălucind din ce în ce mai intens, până când, realizând câtă vreme a trecut, tu, cumva simți și știi din nou de ce încă nu poți uita (nu *exact*, doar *cumva*...) niciuna dintre cărțile *acelea*. Da, și-atunci constăți că ai mai descoperit un maestru-vrăjitor de cuvinte, sentimente și senzații care fac, chiar și acum, după atâta timp, și-atâția ani... din citit cea mai plăcută formă de relaxare dintre toate câte există. Ei bine, de data aceasta, să facem cunoștință cu Jane Harper și cărțile ei, adevărate comori literare. Aproape incredibil și nemaipomenit!

(Un detaliu, oarecum trist din punctul de vedere al oricărui consumator de *thrillere* care se respectă, mă tem că cea de-a 5-a carte a autoarei nu a apărut încă în limba română, așa că, în afara unei foarte scurte prezentări, cu sursa de informație preluată de pe internet, va trebui să ne mulțumim cu doar atât – chiar dacă sunt destul de sigur că ne putem aștepta la o traducere și apariție pe piața românească de carte cât de curând).

Aș mai adăuga o divagație, până la scurta prezentare a celor 4 *thrillere*, dar legată, totuși, chiar de ele. Pentru marea majoritate a fanilor acestui gen literar din ce în ce mai apreciat în zilele noastre, nu încapе îndoială că există ceva mai mult decât o simplă clasificare subiectivă, adică bazată pe gusturi personale, a autorilor și cărților lor; odată luat acest aspect și plasat într-un cadru chiar mai general, care se apropie de ceva și mai obiectiv, veteranul cititor de *thrillere* ajunge după o bună bucată de vreme asemenea unui critic. (Singura diferență notabilă dintre un astfel de om – cititorul – și un critic profesionist ar fi că primul nu-și câștigă *la propriu* existența din această activitate, pe când cel de-al doilea chiar trăiește din așa ceva – altfel, putând exista destule elemente unificatoare, de la păreri, gusturi sau credințe – în ceea ce privește o minimală calitate a ceea ce va fi numit de comun acord o carte cu adevărat bună).

Cu nimic mai adevărat și faptul că așa-i pe la noi, oamenii, când dăm de ceva bun la modul exploatabil, nu prea știm să ne mai oprim până nu secăm sursa și/sau resursele. Dar, totodată, prin asta se creează palierele atât de necesare unor viitoare clasificări, (aici) nu lipsite de sens. Așa putem ajunge la expresii de felul „clasici în viață” sau aceia care vor fi (re)lansat genul sau subgenul respectiv etc. Genul *thriller* a ajuns la un nivel superior și un cititor avid va fi deja în stare să recunoască poate chiar de la primele pagini o scriitură de calitate sau una care poate c-ar mai fi avut nevoie de o cizelare, măcar, din diverse puncte de vedere – toate legate de rezultatul final care trebuie să îndeplinească setul minimal de cerințe pentru a intra, ființa și chiar rămâne în topul celor care vor fi citite și de următoarele generații.

Căci doar să urmărești rețeta și ingredientele – e prea simplu, prea facil, prea de vis – prea rapid nu vei face altceva decât să eșuezi lamentabil. Până și a schimba doar tonurile, timpurile, registrele, sau a

Jane Harper

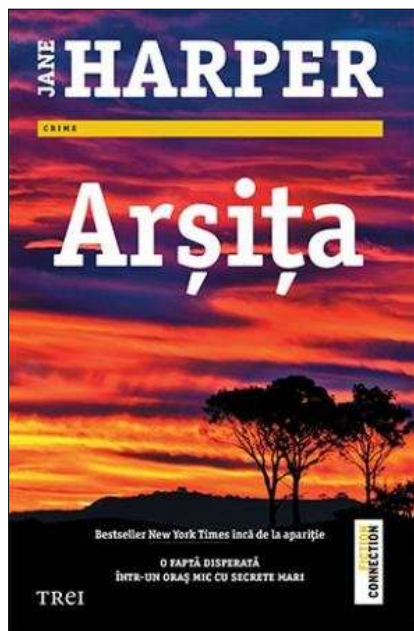
tot pasa vina sau bănuiala când pe un suspect, când pe altul până zăpăcești cititorul, poate deveni obositor, repetitiv și, în cele din urmă, chiar dincolo de atractiv; ba, dimpotrivă, după încă o carte de acest fel, o atare „rețetă” va acționa în sens invers, ca un *alungător* de cititori, în loc să-i atragă, mențină și să aducă și mai mulți alții.

Adevărul e undeva la mijloc, totuși. Rețeta clasică va trebui într-adevăr menținută constant pe-o spirală ascendentă a îmbunătățirii și diversității, în așa fel încât să nu simți prea puternic senzația că te-ai mai dat în caruselul ăsta al emoțiilor puse-n pioaneze, că și în acest/acel roman *ceva*-ul necesar e schimbat, iar sfârșitul pur și simplu nu poate fi prevăzut dinainte, nici să-l pici cu ceară. Altfel, nu e bine. Iar dacă încă mai crede cineva că așa ceva e ușor, adică floare la ureche, n-are decât să se apuce de scris, să vadă cât (nu mai) pare de simplu în realitate... Și dacă ți-a mai și ieșit șmecheria, cine știe, poate avem noroc de încă un Stieg Larsson, Lee Child, Jeffery Deaver, Anne Holt, Lucy Foley sau Jane Harper!

Un *thriller* bun nu poate fi decât și un roman psihologic de primă clasă – trebuie neapărat să se joace puțin și cu mintea ta, cu percepțiile tale sau cumva să le-nvârtă pe toate într-un mod memorabil. Iar psihologic ar însemna ceva de felul următor: la prima vedere, unele lucruri par să se-nscrie într-un oarecare tipar dat – fapt care duce la formarea stereotipurilor. Dar, conform zicalei care ne spune că nu există fum fără foc, oricât ar părea de obositor clișeu cu pricina, în toată acea redundanță acel mic sâmbure de adevăr o duce bine-mersi, el nefiind realmente afectat de frecvența folosirii respectivei repetiții. Pentru a înțelege corect până și un clișeu, trebuie să știm, să aflăm la ce adevăr se face de fapt referire și să acționăm în consecință. Așa pot fi elucidate cam toate problemele – în acest fel se poate rezolva, de exemplu, și o crimă sau un *psihopuzzle*, se poate dezvălui un mister vechi de zeci de ani, de nu și mai mult... Iar dacă tot a ajuns un vechi secret să fie dezgropat, ei bine, atunci ar face bine toată lumea să fie pregătită pentru ce urmează, căci până și inocența își are relativitatea și granițele ei.

Am ales și de data aceasta să nu mă azez pe un singur roman dintre cele ale lui Jane Harper, pentru că prea toate merită a fi citite și mi-e greu să cred că cineva care-i citește măcar pe unul dintre ele să nu vrea să se delecteze și cu celelalte. Iată o scurtă prezentare a celor patru romane ale ei, scoase toate la Editura TREI, București. Le vom lua în ordinea apariției.

Arșița (2017 – anul apariției ediției românești) este un titlu extraordinar de bine ales, e și un fel de *leitmotiv* al căldurii extreme de tip australian, dar și unul dintre elementele cheie ale unui sfârșit incendi-

diar. Chiar dacă ai zice că nu duce lipsă lumea de detectivi faimoși, loc este totuși destul și va mai fi de-a pururea pentru încă unul și încă unul și tot așa. Ne întâlnim deci cu un investigator al Poliției Federale Australiene, Aaron Falk, care revine în orașelul de baștină, Kiewara, pentru a cerceta (neoficial) moartea unui prieten din copilărie care, înainte de a se sinucide, pare să-și fi ucis și propria familie. Ce e ciudat, în ciuda grozăviei inerente, e mai degrabă faptul că lumea, oripilată de altfel, totuși, pare să fie împăcată cu situația așa cum (a)pare ea la prima vedere. Chiar dacă, dincolo de suprafață, absurdul aflat dedesubt amenință să sfâșie fragilul vâl al unei minciuni generale, întreșute în aparenta pace care înconjoară orașelul, mai degrabă ca un lițoliu...

Detectivului îi este de altfel destul de greu până și să înceapă să identifice primele ițe călăuzitoare, pentru că plecarea lui din Kiewara, intempestivă, de altfel, are niște legături cu o veche istorie neplăcută cu mulți actori, victime de-atunci și alte suflete nefericite, schimbate pentru totdeauna de o tragedie de demult care se leagă de cea de acum – situația pare încâlcită, dar Harper știe magistral cum să te conducă prin timp și întâmplări, ținându-te parcă de mână – astfel, senzația că ești acolo e pur și simplu incredibilă, la care-ți vine să adaugi și nelipsita arșiță, de care dacă și australienii se plâng...

Dar dacă credeți că e ușor să identificați corect și din timp „cine?” și „de ce?”-ul dezvăluit abia la sfârșit, eu zic că sunteți geniali, altfel (poate) vă supraestimați talentul investigativ. Oricum ar fi, cartea rămâne un regal al delectării relaxante printr-o literatură deșteaptă și cu lipici.

Cel de-al doilea roman, *Forța naturii* (apărut în 2020 la noi) îl are în rol de investigator pe același Aaron Falk, venit să cerceteze teribil de suspecta moarte a unei membre a echipei feminine de *team-*

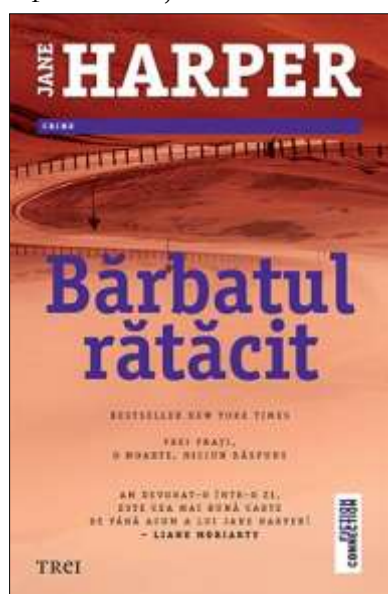
building al unei companii deloc curate din punct de vedere financiar, Falk fiind investigator federal la serviciul fraude. Deci, un *team-building*, 5 femei, din care doar 4 se întorc vii, aflăm că cea moartă nu era chiar bună de pus pe rană, dar parcă și toate celelalte 4 colege ale victimei ar fi avut măcar un motiv să... Dacă adăugăm la toate acestea dezvăluirile tot mai surprinzătoare ale celor 4 interogate molcom și subtil, cadrul în care au avut loc întâmplările care au condus la găsirea lui Alice neînsuflețită (o pădure deasă care înconjoară un masiv muntos, iar în pădure pericole la tot pasul, plus ascunzișul unui ucigaș în serie), tensiunea care crește cu fiecare pagină dată – ce mai, avem în mâini ceva ce nu poate fi lăsat, doar smuls de toți ceilalți pe care ți-e atât de ușor să-i ignori când stai cu un asemenea roman în brațe...

Cartea #3, *Supraviețuitorii*, promite încă din titlu un joc de cuvinte, cumva ambiguu, căci e vorba de mai mulți supraviețuitori în această poveste, de la un grup statuar „plantat” la o margine de ocean – o tăcută prezență a unei aducerii aminte de neuitat pentru micuța comunitate maritimă. Trecutul supraviețuiește prin cei care-l străbat până-ntr-un prezent care-l dezvăluie ritmic, odată cu marea, trecut care ar fi fost dorit de unii să rămână sub ape ca o epavă văzută de cei mulți mai degrabă ca un element-simbol romantizat. Pe când prezentul aduce cu el o nouă crimă, la fel, prea intim legată de ecouri din trecut.

Evelyn Bay e o foarte mică comunitate, dar asta nu are de ce să însemne neapărat că e lipsită de păcate, iar faptul că cei puțini se cunosc atât de bine nu e neapărat un avantaj întotdeauna... Cum sună „o crimă accidentală, din greșeală”, o vină neasumată și lăsată să alunece mincinos în cărcă altuia, care silit va trăi cu ea ani la rând? Cum e când o nouă crimă în aceeași comunitate zguduie totul, iar, din temelii, mai ales când încep să se întrevadă atât de nedoritele legături? Ciudata și surprinzătoarea dezlegare a misterului va fi dezvăluită cam pe la ultimele pagini, iar tot ce mai poți simți după un astfel de sfârșit atât de plin de revelații are darul să te miște, parcă *prea* personal... Dacă te-ar lăsa victima (și conștiința), ai empatiza și cu criminalul, măcar uneori, nu-i așa? Vina n-a fost nicicând doar a unuia, în unele situații, pur și simplu nu există inocenți, orice sau oricine e la un moment martor sau dovadă la o crimă, cu mult înainte de uitare sau ultimul sfârșit...

Probabil că una dintre cele mai bune căi pentru a ști cu siguranță dacă cineva e cu adevărat merit să devină un scriitor bun de *thrillere* e ca cea de-a patra carte a respectivei persoane să fie mai bună decât celelalte trei de dinainte (părere subiectivă, dar parcă nu-mi vine să cred că nu va subscrie nimeni la ea).

Bărbatul rățacit este exemplul perfect pentru a ilustra ideea enunțată în paragraful de mai sus. Apare în ediția românească în 2023, în traducerea Aluniței Voiculescu.

Suspansul e *fizic*. Tensiunea – aproape insuportabilă, iar finalul este cel puțin (și fără nicio exagerare), copleșitor. Australia pare să nu fi fost nicicând mai dură, ostilă, reală – neiertătoare până și cu cei care trăiesc de generații, încă de pe vremea primilor coloniști britanici (excepție ar face doar nativii boșimani). Rare mai sunt locurile pe Terra locuite permanent care să te supună la un mod de viață care te șlefuește precum vântul deșertic și soarele necruțător ca în statul australian Queensland. Până și cei mai încercați și zdraveni bărbați și femei construiți cu toții parcă din granit pur și simplu nu au voie să greșească, căci acolo nu există nici planul B, nici o a doua șansă.

Fermierii sunt puțini, pământurile lor sunt imense (de mărimea orașelor), vecinii sunt la cel puțin 3 (trei!) ore distanță de mers cu mașina, și e de-a dreptul un miracol dacă cineva rămas neasigurat (blindat, altfel spus, în sensul de a fi la volanul unui vehicul 4x4, cu rezervor și cauciucuri de rezervă, plus apă și mâncare) în așa fel încât să nu-l prindă arșița pe jos, la *doar* 45°C în pustietate, mai prinde în viață o a doua zi... Câteva ore, câțiva kilometri și până și cei mai aspri cedează. Aus-

tralia adevărată nu e pentru amatori.

Trei frați, crescători de vite într-un mediu cu mult mai ostil decât va fi vreodată pampasul argentinian (un exemplu asemănător, deloc blând, oricum), Nathan, Bub și Cameron. Ultimul a murit în cele mai suspecte, înfiorătoare și inexplicabile circumstanțe – departe de mașina lui de teren complet echipată pentru orice situație de criză, rătăcit, ucis de sete și atmosfera care se aseamănă mai degrabă cu condițiile (și șansele) de viață pe Marte...

Bub stătea la aceeași fermă cu Cameron, mama lor, copiii și soția lui Cam, un ajutor de nădejde la fermă, plus niște sezonieri – deci, suspecti cu ghiotura, doar că moartea lui Cam pare la prima vedere o sinucidere, complet lipsită de sens sau logică. Așa că..., *trebuie* să fie crimă, dar cine și, mai ales, *cum*?!

Cum era de așteptat, abia după ce Nathan – care s-a desprins întrucâtva de trunchiul familiei – va da la o parte vâl după vâl de secrete, se clarifică primele lucruri necesare pentru conturarea unui tablou de familie nu doar idilic și de fațadă, care ridică alte probleme și întrebări incomode. Apoi, spre inevitabila dezvăluire a unui adevăr șocant, nimic nu mai apare liniștit și calm, ba dimpotrivă.

Provocările zilnice ale unei vieți dure, dar altfel satisfăcătoare, presupune multe altele – de la tentații nepermise, la sacrificii sau chiar gesturi (acte) extreme... Mă tem să nu fi zis prea multe, dar chiar și așa, sfârșitul este într-atât de epic, încât face din acest roman un clasic, cu mult dincolo de marea masă a maculaturilor de larg consum. Tragedie antică și nimic mai puțin, plasată-n cadrul zguduitor al unui continent în care până și inima bate altfel.

Dacă scriitura lui Jane Harper te lasă rece ca gheața, poate că ți s-ar potrivi mănășă un job de fermier în Australia. Deși mi-e greu să cred că după *Bărbatul rătăcit* ai să mai vezi la fel relațiile interumane. Căci nu tot ce e just și corect e și cinstit și legal, dar alegerile se cântăresc cu tona și se plătesc cu sânge. Cât despre regrete – tardive, ca de obicei.

Despre cartea cu nr. 5 (*Exilați*) aflăm de pe net (sursa: *Wikipedia*) că e ultimul volum care-l are ca protagonist pe Aaron Falk, în care caută să rupă vâlul misterului dispariției unei mame la un festival de vin dintr-un mic orașel, lăsând în urmă un cărucior cu fiica ei de doar 6 săptămâni și prea multe întrebări fără răspuns... După cum ziceam, ediția originală, în engleză, a apărut în 2022, așteptăm cu sufletul la gură cât mai curândă traducere în română.

În încheiere, cred că ar fi destul de potrivit să zic următoarele: trăim într-o lume asaltată din toate punctele de vedere de informație și de cantități inimaginabile a ceea ce deseori se auto-intitulează divertisment și la care mult prea des subscriem, fără a mai cerceta mai în profunda și atât de necesara adâncime. Din așa ceva nu poate ieși decât o dezamăgire aproape existențială care, nu doar că ne lasă cu un gust amar pe la papilele mental-culturale, dar, mai rău, ne coboară nepermis de mult standardele calitative, și așa devenite cam comerciale în ultima vreme. Dar, din fericire pentru toți, unii citesc mai mult, mai repede și înaintea celorlalți, asumându-și nobila misiune de a ne spune nouă, celor rămași, *ce*, că *de ce* e dincolo de evident. Iată o *win-win situation*, cum ar spune orice vorbitor de engleză, altfel spus – un câștig general, de toată frumusețea. Cât să te ia (și să te și țină) florii, măcar până la următorul roman de-același fel.

Yusuf Heper și cartea
Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (1574-1634):
o punte peste timp și frontiere

Rozalia BARTA

Biblioteca Universității din Oradea

Uneori, istoria nu este doar o succesiune de date, documente și tratate. Ea devine punte între oameni, orașe, destine și culturi. Yusuf Heper, un cercetător dedicat relațiilor dintre Imperiul Otoman și spațiul românesc, a oferit cu generozitate Bibliotecii Universității din Oradea volumul său *Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (1574-1634)* – o lectură care ne îmbogățește și ne apropie de un trecut comun.

Alături de cartea amintită, istoricul turc a mai donat bibliotecii universitare orădene alte opt lucrări de istorie publicate în Ankara și Istanbul, care pot fi regăsite în catalogul nostru electronic¹. Prin această donație generoasă, Yusuf Heper ne oferă un exemplu de dialog intercultural, dar și de pasiune pentru istorie. Tânărul cercetător predă istoria la Universitatea Bakırçay din Izmir, însă legătura sa cu România este una de suflet și de lungă durată.

Un parcurs academic între două lumi

Yusuf Heper s-a născut în Karahalli, o localitate din provincia Uşak, Turcia. Anii de liceu i-a urmat în orașul Denizli, renumit nu doar prin viața sa culturală, ci și prin apropierea de spectaculosul Pamukkale – un sit natural unic în lume, cu terase de travertin alb și ape termale, inclus în patrimoniul mondial UNESCO. Această geografie bogată în istorie și frumuseți naturale a contribuit, fără îndoială, la formarea sensibilității sale față de patrimoniul cultural.

Yusuf Heper și-a continuat formarea academică, parcurgând studiile de licență, masterat și doctorat în cadrul Universității din Uşak, instituție care a jucat un rol esențial în consolidarea pregătirii sale profesionale. Încă din anii de studenție, Heper a fost fascinat de istoria spațiului românesc și de complexele relații dintre acesta și Imperiul Otoman. Pasiune care l-a adus la Universitatea din Oradea, unde, ca beneficiar al unei burse Erasmus, a aprofundat studiul istoriei românești.

Cariera de succes în istorie a început-o la Oradea în anul 2012, când a fost pentru un semestru student al Universității din Oradea. Tot aici, în urbea de pe malurile Crișului Repede, în anii 2014 și 2015, a urmat și stagiile de pregătire preddoctorală. Yusuf Heper a dezvoltat un atașament autentic față de spațiul românesc, în special față de Oradea, orașul care l-a format ca istoric, după cum o mărturisește într-un interviu: „Pentru mine bursa Erasmus și studiile făcute la Universitatea din Oradea au însemnat enorm de mult. Datorită acestor două oportunități sunt ceea ce sunt. Erasmus e proiectul care îți deschide uși, ca să cunoști oamenii și îți dă încredere în sine”².

Beneficiind de o bursă TÜBİTAK – de cercetare doctorală în străinătate, Yusuf Heper și-a continuat cercetările în istorie colaborând cu Institutul de Turcologie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și a lucrat îndeaproape cu istorici români de prestigiu, precum prof. dr. Mihai Maxim și prof. dr. Gemil Tasin. În timpul doctoratului a avut posibilitatea să studieze în arhivele otomane și românești, ceea ce i-a permis să abordeze subiectele din ambele perspective istorice. Yusuf Heper a afir-

¹https://biblioteca.uoradea.ro/liberty/opac/search.do?mode=BASIC&=AUTHOR&=KEYWORD&queryTerm=%22heper%22&operator=bestMatch&includeNonPhysicalItems=true&timeScale=ANY_TIME&limit=Toate&gmd=All&branch=Toate&resourceCollection=Toate&searchTarget=THIS_LIBRARY&activeMenuItem=false

² R.C., „Povestea unui istoric turc îndrăgostit de Oradea – „Ambasadorul culturii române”, în *Crișana*, an 78, nr. 9259, 10 iulie 2023, p. 5.

mat că pentru a fi obiectiv în istorie „este important să vezi istoria din ambele părți”³.

Yusuf Heper a ales calea carierei academice, în prezent ocupând poziția de lector universitar la Universitatea Bakırçay din Izmir, în cadrul Departamentului de Istorie a *Epocii Medievale*. Domeniile sale de cercetare gravitează în jurul istoriei balcanice, istoriei militare și relațiilor otomano-române, teme asupra cărora continuă să aprofundeze cu rigoare științifică. Rezultatele activității sale se reflectă într-un număr consistent de studii și articole publicate în reviste de specialitate, precum și în participarea la conferințe științifice internaționale.

Un exemplu relevant al implicării sale active în viața științifică internațională este reprezentat de participarea la Conferința Internațională de Istorie „Acta Historica Civitatis Lugosiensis”, Lugoj, 28-30 octombrie 2022, cu lucrarea *Câteva observații asupra revoltei voievodului valah Petru Cercel în lumina unor noi documente*. În anul 2024, Yusuf Heper a participat la primul Congres de Istorie Militară Turcă, desfășurat în perioada 29-30 mai 2024 la Universitatea Națională de Apărare Yenilevent din Istanbul, cu tema „Poziții fortificate și bătălii de asediu”. Cu această ocazie, Yusuf Heper a „abordat tema asediului repetat al cetății Budin de către Austria”, susținând că „Cetatea Budin avea o dublă funcție. Prima era aceea de a apăra provincia cu centrul în Budin. A doua era de a sprijini armatele imperiului, furnizând artilerie, arme și echipament militar armatei otomane aflate în campanie în Europa Centrală”.

Parcursul său academic reflectă o deschidere constantă spre dialogul intercultural și o preocupare profundă pentru spațiul româno-otoman. Amintim aici o colaborare cu publicația științifică *Analele Universității din Oradea – Fascicula de Istorie*⁴, printr-un studiu în care sunt valorificate 11 documente otomane inedite care contribuie la înțelegerea conflictului militar româno-otoman din contextul Războiului Lung (1593-1606).

Cea de-a doua colaborare orădeană este la revista Muzeului Țării Crișurilor din Oradea – *Crisia*⁵, printr-un articol al cărui scop este de a introduce în circuitul științific al celor 11 documente otomane inedite, care datează din perioada lunilor ianuarie-iunie 1595 și se referă la pregătirile făcute de Înalta Poartă pentru campania militară împotriva Țării Românești.

Structura și cuprinsul cărții

Volumul *Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (1574-1634)*, în traducere *Relațiile Imperiului Otoman cu Țara Românească și Moldova (1574-1634)* este considerat un demers de pionierat în Turcia. A fost publicat în prima ediție în luna septembrie 2024, la prestigioasa editură academică Yeditepe Akademi Yayinlari din Istanbul, sub îngrijirea editorială a lui Mustafa Karagülioğlu. Aceste date editoriale ne confirmă seriozitatea și valoarea științifică a lucrării, fiind un argument suplimentar pentru includerea sa în fondurile bibliotecilor academice.

Volumul cuprinde peste 500 de pagini și este structurat în șase capitole principale, alături de o prefață, introducere, liste de abrevieri, concluzii, anexe, bibliografie și index. Cele șase capitole care tra-

³ R.C., „Volum publicat de un istoric turc, despre Oradea – Inedit și binevenit”, în *Crișana*, an 80, nr. 9982, 6 mai 2025, pp. 1, 8.

⁴ Yusuf Heper; Adrian Tertecel, „Noi documente turcești despre Mihai Viteazul (1598)”, în *Annals of the University of Oradea, History-Archaeology Series*, Tome XXXI, 2021, pp. 19-38.

⁵ Yusuf Heper; Adrian Tertecel, „Noi documente turcești. Pregătirea campaniei militare otomane din anul 1595 împotriva Țării Românești”, în Muzeul Țării Crișurilor, *Crisia*, Oradea, LIV, 2024, pp. 119-138.

tează tema cărții sunt următoarele: Cap. I: „Geografia, structura administrativă, militară și religioasă a Țării Românești și a Moldovei în cadrul sistemului otoman”; Cap. II: „Procesul prin care Valahia și Moldova intră sub dominație otomană”; Cap. III: „Subordonarea politică și rebeliunea în perioada lui Ioan Vodă (1572-1574)”; Cap. IV: „Țările Române în timpul Războiului Lung (1593-1606)”; Cap. V: „Lupta diplomatică pentru influență la începutul secolului al XVII-lea”; Cap. VI: „Structura economică și socială în Țările Române – tributuri, resurse și comerț”.

Autorul examinează procesele politice, economice și sociale prin care au trecut voievodatele Țării Românești și Moldovei, care au rămas sub stăpânirea Imperiului Otoman timp de peste 400 de ani, până la mijlocul secolului al XVII-lea, din perspectiva surselor otomano-române. Situate în afara rutelor principale de cucerire otomană (spre Belgrad și Viena), Țara Românească și Moldova au devenit din secolul al XV-lea zone tampon între Imperiul Otoman și lumea creștină europeană, nefiind guvernate direct de Poartă. Acest fapt poate explica absența unei evidențe administrative sistematice din partea autorităților otomane.

Un aspect deosebit al lucrării îl constituie analiza comparativă a perspectivelor: cea otomană, oficială și militară, cu cea românească, deseori narativă și memorialistică, dar și cu cea occidentală, adesea diplomatică și politică. Demersul său este susținut de o bază documentară solidă și complexă care cuprinde registrele (mühimme) aflate în arhivele otomane, cronicile românești ale marilor cronicari (Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, Cantacuzino), colecțiile de documente diplomatice publicate de istorici de prestigiu, precum Eudoxiu Hurmuzaki și Nicolae Iorga, dar și corespondențe diplomatice din arhivele poloneze și britanice.

Autorul explorează relațiile diplomatice și tributare dintre domnii români și Poartă, rolul strategic al cetăților precum Oradea, Chilia, Tighina și Cetatea Albă în controlul asupra regiunii, impactul relațiilor economice și al tributului asupra societății românești. Istoricul Yusuf Heper a arătat că Oradea a avut un rol important în echilibrul strategic al secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. Despre Oradea mai spune că era „cheia Transilvaniei”, iar armatele otomane au asediat orașul pentru a tăia legăturile Transilvaniei cu Viena.

Oradea ocupă un loc deosebit de important în istoriografia Turciei, deoarece aici au avut loc întâmplări deosebite care au marcat atât Imperiul Otoman, cât și celelalte puteri din această parte a Europei.

Asediul Oradiei din 1660: între rezistență eroică și vulnerabilitate trădată

Cucerirea Oradiei de către otomani în anul 1660 a marcat un moment decisiv în contextul expansiunii otomane spre Europa Centrală. Cetatea din Oradea, fondată în secolul al XI-lea de către regele Ungariei Ladislau I (1077-1095), a avut un rol important atât în plan religios și militar, cât și în plan cultural. Regele Ladislau I, considerat „întemeietorul așezării medievale fortificate din care mai târziu s-a format orașul Oradea” a fost și „un sfânt al Bisericii creștine cu adânci rădăcini în meleagurile bihorene”⁶. În interiorul Cetății Oradea se afla o mănăstire dedicată Sfintei Fecioare Maria, devenită necropolă regală – aici fiind înmormântați șapte regi, inclusiv întemeietorul cetății.

Regele Ungariei, Ladislau I, s-a bucurat de un mare prestigiu în timpul vieții sale, având o autoritate morală recunoscută. Ca o împlinire a dorinței sale, a fost înmormântat în catedrala din Cetatea Oradea. Potrivit legendei, regele Ladislau I a fost „deplâns de bogați și de săraci, iar fecioarele au purtat vreme de 3 ani veșminte negre”⁷.

Istoria Cetății Oradea poate fi împărțită în două mari etape. Prima (1092-1557) corespunde statutului său de reședință episcopală și centru de pelerinaj în spațiul catolic central-european. Cea de-a doua (1557-1857) este cea mai dificilă perioadă din existența sa, fiind marcată de transformarea cetății într-un obiectiv militar, fiind deseori supusă asediilor și luptelor pentru control regional.

În studiul „Contribuții la istoria orașului Oradea în timpul stăpânirii otomane (1660-1692)”⁸, istoricul orădean Liviu Borcea reconstituie pe baza mai multor surse istorice contextul dramatic al cuceririi

⁶ Egco, „Cine este Sf. Ladislau?” în *Știri Eparhiale*, online: <https://www.egco.ro/2017/03/26/cine-este-sf-ladislau/>

⁷ Smaranda Chișbora, „Rege de legendă: Cine a fost Regele Ladislau I, sanctificat după moartea sa, și de ce este considerat întemeietorul Oradiei”, în *ebihoreanul* din 10 martie 2022, accesibil online la <https://www.ebihoreanul.ro/stiri/rege-de-legenda-cine-a-fost-regele-ladislau-i-sanctificat-dupa-moartea-sa-si-de-ce-este-considerat-intemeietorul-oradiei-169742.html>

⁸ Liviu Borcea, „Contribuții la istoria orașului Oradea în timpul stăpânirii otomane (1660-1692)” în *Crisia*, XI, 1981, pp. 107-124.

Cetății Oradea de către otomani. În vara anului 1660, forțele otomane conduse de serdarul Köse Ali Paşa au declanșat un amplu asediu asupra ei. Armata otomană număra circa 45.000 de soldați, în timp ce apărătorii cetății erau doar aproximativ 850, dintre care mulți civili și elevi ai școlii orădene, iar militarii profesioniști reprezentau o minoritate. Dezechilibrul de forțe și resurse a amplificat vulnerabilitatea cetății.

Cetatea beneficia însă de o apărare naturală importantă, datorită șanțului său lat și adânc, plin cu apă, astfel încât turcii au întâmpinat dificultăți majore în încercările de a evacua apa șanțului, esențială pentru a permite desfășurarea asaltului direct. Călătorul și cronicarul Evlia Celebi îl descria astfel: „Cetatea are un șanț ca o mare; e atât de lat și de adânc, încât și galera lui capudan-paşa s-ar putea plimba în el. Neputând să-l stăvilească în niciun chip, turcii se gândeau să sape o galerie sub cetate, dar nici așa nu au găsit vreo posibilitate”⁹. Evacuarea apei din șanț era o condiție esențială pentru atacul direct, însă tentativele inițiale ale turcilor au eșuat.

Un alt cronicar otoman, Hassan Veghi, accentuează dificultatea traversării acestui obstacol natural, afirmând că „șanțul era plin cu apă... toate acestea înconjurau cetatea dându-i forma unui balaur. Nimeni nu putea să treacă peste apa aceea. Până și o pasăre, în zbor, nu putea să o atingă cu aripa ei”¹⁰. Cetatea nu putea fi cucerită fără evacuarea apei din șanțul care o înconjură „ca un balaur”.

Majoritatea surselor narative legate de asediu menționează un episod neașteptat care a schimbat cursul evenimentelor: o femeie din interiorul cetății ar fi dezvăluit turcilor secretul alimentării cu apă, în schimbul promisiunii eliberării fiului ei, aflat în captivitate. Potrivit cronicii lui Georg Kraus, femeia i-a condus pe turci la pârâul Peța, indicând locul în care putea fi săpat un canal de drenaj spre bastionul Bethlen, permițând astfel golirea completă a șanțului. Abătând apa conform sfatului femeii, turcii au reușit cucerirea Cetății Oradea. În aceeași noapte, femeia le-a mai spus turcilor aflați în partea de jos a câmpiei „să-și ridice corturile, căci altfel se vor îneca”¹¹.

Cronicarul Miron Costin confirmă această întâmplare în *Letopisețul Țării Moldovei*, notând următoarele: „...ieșind o fămăie den cetate și arătându turcilor apa de unde venia, de-ncungiura cetatea. Acéia apă abătând-o turcii de la cetate în laturi, au luat-o, vestită între cetățile Ardealului”¹². Acest episod de trădare a permis turcilor să golească șanțul, slăbind astfel apărarea cetății și lăsând-o expusă atacurilor de artilerie. În centrul acestui moment istoric au stat nu doar armatele și strategiile, ci și fragilitatea umană – reflectată în figura femeii care, din disperare, a schimbat destinul unei cetăți.

Pe lângă trădarea femeii, cetatea a fost slăbită și de o catastrofă internă: la 14 august 1660, o explozie accidentală a depozitului de pulbere a distrus o parte a curții și a ucis peste 100 de apărători. Lipsa proviziilor, scăderea moralului, lipsa ajutorului habsburgic promis și pierderea unei părți a apărării au dus la capitularea cetății pe 27 august 1660. Deși s-au acordat condiții favorabile apărătorilor rămași (aproximativ 300), multe dintre ele nu au fost respectate ulterior.

Cucerirea orașului Oradea a fost primită cu entuziasm la Constantinopol și a dus la transformarea lui în centrul noului pașalâc de Oradea (1660-1692), care a avut importante funcții administrative, militare și comerciale în structura Imperiului Otoman. Asediul Oradei din 1660 și cucerirea cetății ilustrează transformările dramatice din Europa Centrală în secolul al XVII-lea.

O invitație la lectură

Cartea istoricului turc Yusuf Heper *Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Bogdan (1574-1634)* poate constitui un punct de referință pentru cei interesați de trecutul comun al spațiului românesc și al Imperiului Otoman, dar și o punte între culturi, arhive și viziuni. Chiar dacă este scrisă în limba turcă, poate reprezenta o sursă prețioasă pentru publicul căreia i se adresează cu prioritate: cercetătorilor în domeniul istoriei otomane și românești, centrelor de studii sud-est europene, specialiștilor în turcologie, studenților români și studenților internaționali veniți la Oradea prin burse Erasmus și, nu în ultimul rând, bibliotecarilor interesați de extinderea fondurilor cu publicații de tip comparativ, internațional. Prezența acestei

⁹ Evlia Celebi în *Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 518.

¹⁰ *Cronici turcești*, II, pp. 186-187.

¹¹ Georg Kraus, *Cronica asediilor din Transilvania*, Editura István Imreh, București, 1972, p. 367.

¹² Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei*, în *Opere*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 195.

cărți într-o bibliotecă academică nu este doar justificată, ci și necesară – atât pentru conținutul său istoriografic valoros, cât și pentru mesajul său de deschidere intelectuală pe care îl transmite.

Încheiere

Volumul *Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (1574-1634)* nu este doar o lucrare de specialitate, poate fi un pod între lumi – între trecut și prezent, între arhive și oameni.

În prefața cărții, autorul aduce calde mulțumiri mentorilor și profesorilor care l-au sprijinit pe parcursul cercetării: prof. dr. M. Murat Öntüg – îndrumătorul tezei de doctorat, prof. dr. Mihai Maxim (în memoriam), prof. dr. Gemil Tasin și prof. dr. Margareta Aslan. Un omagiu aparte este adus cadrelor didactice ale Universității din Oradea: prof. univ. dr. Sorin Sipoș, lector univ. dr. Laura Ardelean și lector univ. dr. Florin Sfrengu, care i-au oferit acces la resurse și un sprijin constant, contribuind esențial la parcursul său științific.

Într-un paragraf emoționant, autorul rememorează cu recunoștință sprijinul primit din partea „personalului zâmbitor al Universității din Oradea, care mi-a deschis biblioteca fără ezitare și mi-a permis să utilizez toate cărțile și revistele din ea atunci când mergeam la Oradea în fiecare vară, în cadrul diferitelor proiecte și burse”.

Această mărturie subliniază rolul esențial pe care bibliotecarii îl pot avea în formarea cercetătorilor și în sprijinirea cercetării științifice internaționale. Donația către biblioteca orădeană este un gest care ne amintește că, dincolo de granițe, istoria adevărată este construită de oameni care colaborează, se respectă și își împărtășesc cunoștințele.

Bibliografie:

1. Borcea, Liviu, „Contribuții la istoria orașului Oradea în timpul stăpânirii otomane (1660-1692)”, în *Crisia*, Oradea, XI, 1981, pp. 108-124.
2. *Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
3. Heper, Yusuf, *Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (1574-1634)*, Istanbul, Yeditepe Akademi, 2024, 512 p.
4. Heper, Yusuf, „Câteva observații asupra revoltei voievodului valah Petru Cercel în lumina unor noi documente”, în *Istorie locală și națională în context european: lucrările Conferinței Internaționale de Istorie „Acta Historica Civitatis Lugosiensis”*, Lugoj, 28-30 octombrie 2022, coord. Sorin Sipoș, Laura Ardelean, Cosmin Patca, Timișoara; Oradea: Eurostampa: Ratio et Revelatio, 2023, pp. 15-27.
5. Heper, Yusuf; Tertecel, Adrian, „Noi documente turcești despre Mihai Viteazul (1598)”, în *Annals of the University of Oradea, History-Archaeology Series*, Editura Universității din Oradea, Tome XXXI, 2021, pp. 19-38.
6. Heper, Yusuf; Tertecel, Adrian, *Noi documente turcești. Pregătirea campaniei militare otomane din anul 1595 împotriva Țării Românești*, în Muzeul Țării Crișurilor, *Crisia*, Oradea, LIV, 2024, pp. 119-138.
7. R.C., „Povestea unui istoric turc îndrăgostit de Oradea – «Ambasadorul culturii române»”, în *Crișana*, Oradea, an 78, nr. 9259, 10 iulie 2023, p. 5
8. R.C., „Volum publicat de un istoric turc, despre Oradea – Inedit și binevenit”, în *Crișana*, Oradea, an 80, nr. 9982, 6 mai 2025, pp. 1. 8.

Comuna Repedea

Aristița BORBEI

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Așezare geografică, relief, cadru natural

Comuna Repedea este situată în zona de nord-est a județului Maramureș, la aproximativ 35 km de orașul Vișeu de Sus și la circa 120 km de Baia Mare. Denumiri oficiale ale comunei Repedea de-a lungul secolelor au fost: Ruszkriwo, Rusz-Krewei, Krivo și Kriva (1411), Ruszkirvai (1759), Rusz-Kriva (1781), Rusz-Krivan (1842), Kirva (1844), Ruszkirvan (1850), Ruszkirva (1866) și (1893), Rusz Kirva și Rusz Kriva (1880-1889), Repedea (1920-1940), Oroszko și Ruszkirva (1900), Oroszkei, Repedei și Kirvo (1901), Oroszkő (1940-1944), Rusz Krewei (1944-1949) și Repedea după anul 1949 și până în prezent. În limba ucraineană Repedea înseamnă Krewei și se pare că ar proveni de la numele primului locuitor – Krevan. Acest huțul Krevan a venit din Galiția și s-a stabilit pe versantul stâng al râului Tomnatic. De la numele lui Krevan s-a dezvoltat și neamul Krevenilor, neam care de-a lungul secolelor s-a pierdut.

Comuna Repedea este situată la poalele Munților Maramureșului, într-o zonă pitorească dominată de păduri dese, pajiști alpine și culmi semețe, brăzdată de râurile Ruscova și Repedea. Altitudinea variază între 600 și 1.500 de metri. Clima este una montană, caracterizată prin ierni aspre și veri răco-roase, fiind propice pentru pășunat și activități forestiere. Vegetația este predominant formată din păduri de fag, molid și brad, iar fauna include specii precum cerbul carpatin, ursul brun, lupul și râsul. Datorită abundenței pădurilor, exploatarea și prelucrarea lemnului este o activitate de bază a locuitorilor, repedenii fiind cunoscuți în Maramureș, dar și în țară ca butinari pricepuți. În perimetrul comunei există mine de uraniu. În ultimii ani, Repedea a devenit o atracție pentru turiști, datorită peisajelor naturale și a culturii autentice.

Istoria comunei este legată de evoluția generală a Țării Maramureșului, o regiune istorică și etnografică bine conturată.

Regiunea a fost locuită încă din Antichitate, după cum o demonstrează descoperirile arheologice din zonă, care includ unelte și obiecte ceramice din epoca bronzului. Comuna Repedea este cunoscută pentru comunitatea sa bine încheagată, formată din români și minoritățile ucrainene, bazată pe bună conviețuire și pe sprijin între familii. În Țara Maramureșului și, implicit, în Repedea documentele îi menționează pe ucrainenii alături de români, începând cu secolele al XIII-lea și al XIV-lea, fie sub numele de ruși, fie sub numele de ruteni. Conform recensământului din anul 2021, procentul comunității ucrainene din comună este de 88,72%. În secolele XVII-XVIII, Repedea a fost afectată de conflictul dintre Imperiul Habsburgic și Principatul Transilvaniei, iar localnicii au participat activ la mișcările de rezistență împotriva dominației străine.

Cultura populară, obiceiuri, sărbători religioase

Datorită poziției sale geografice care o plasează aproape de granița cu Ucraina, cultura comunei Repedea este un amestec de elemente tradiționale românești și ucrainene, ce reflectă diversitatea etnică și culturală a regiunii. Locuitorii comunei, la fel ca și în alte localități din Maramureș, au păstrat obiceiuri vechi, transmise din generație în generație, care definesc identitatea culturală a locului. Minoritatea ucraineană din comuna Repedea, la fel ca alte popoare slave, sărbătorește Crăciunul pe stil vechi, pe 7 ianuarie, printr-o mulțime de tradiții și obiceiuri din cele mai vechi timpuri. În comunitatea ucraineană se spune că sărbătoarea Crăciunului este o ocazie pentru suplimentarea bugetului casei, dacă respectă anumite tradiții, iar încălcarea lor poate aduce mari probleme. În ajunul Crăciunului pe stil vechi, ucrainenii din Repedea și din alte sate maramureșene confecționează tradiționalul „Diduh”, un snop de grâu din bogatele culturi de grâu, considerate aducătoare de viață.

Începând cu anul 2001, în comuna Repedea, în luna mai, se organizează „Sărbătoarea Narciselor”. Comuna se mândrește cu cea mai întinsă poiană de narcise din zona Maramureșului istoric, respectiv a doua ca mărime din țară. Participă ansambluri și cântăreți renumiți din Maramureș, dar și din județele limitrofe.

Începând cu anul 2017, în luna august, la Repedea are loc Festivalul Internațional „Huțulii”. În cadrul acestui eveniment se organizează simpozioane pe teme de folclor, expoziții de pictură și fotografie, dar și programe artistice susținute de grupuri folclorice din Ucraina și Maramureș.

În luna noiembrie 2023, la Repedea s-a desfășurat Tabăra Internațională de creație „FotoArt”, organizată de Fundația Ucrainenilor Huțuli în România. Au participat artiști din România, Ucraina și Republica Moldova. Scopul proiectului a fost promovarea patrimoniului tradițional local din Repedea, Poienile de Sub Munte, Ruscova și Bistra, dezvoltarea turistică a satelor ucrainene și creșterea interesului de a vizita comunitățile locale care dețin un patrimoniu cultural specific zonei etnografice a huțulilor. Organizator a fost Vasile Popovici, președintele Fundației Ucrainenilor Huțuli în România.

Lăcașuri de cult și instituții culturale

Religia joacă un rol central în viața comunității din comuna Repedea, iar lăcașurile de cult sunt puncte de referință pentru viața spirituală și socială.

În anul 1762, în satul Repedea a fost ridicată o biserică de lemn. Era o biserică joasă, cu un acoperiș simplu de lemn, în patru ape. Peste biserică se înălța un turn cu foișor pentru două clopote. Din păcate a fost demolată în anul 1955, înainte de promulgarea legii monumentelor istorice.

Biserica ortodoxă ucraineană, cu hramul „Sf. Pantelimon” a fost construită în anul 1901 și renovată de trei ori. Ultima renovare a avut loc în 1990. Pe lângă biserică, în anul 2013, s-a construit o cantină socială, iar în anul 2018 s-a adăugat o capelă.

Aici funcționează și un cor format din 30 de membri.

În comuna Repedea există două biserici penticostale și două biserici adventiste.

Ca instituții de cultură există un cămin cultural și o bibliotecă cu un fond de carte de 8.300 de volume.

Comuna deține o școală de arte și meserii și o școală gimnazială.

Bibliografie selectivă

Bîrsan, Gabriel, *Tavanul bisericii cade pe credincioși. Rugăciuni cu frică-n sân la Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 2029, 5 dec. 2003, p. 11.

Buda-Țețu, Ioan, *Colectarea selectivă a deșeurilor în Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2138, 21 apr. 2004, p. 2.

Ciorei, Vasile, *Versuri de actualitate la Repedea. „Munții noștri aur poartă/ Noi cerșim din poartă-n poartă”. Cinci mii de oameni uitați într-un fund de sac. Interviu cu domnul Vasile Ciorei, primarul comunei Repedea*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 3995, 26 mai 2003, pp. 1, 12.

Csiszar, Corina Isabella, *Credințe și superstiții premaritale la ucrainenii din Valea Ruscovei*, „Memoria ethnologica”, 7, nr. 24-25, iul.-dec. 2007, pp. 122-131.

Ilea, Marian, *Huțulii s-au întâlnit la Repedea într-un festival al eleganței folclorului*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6446, 1 aug. 2018, p. 3.

Iștván, Dumitru, *Marcaje turistice noi în Munții Maramureșului*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 4052, 31 iul. 2003, pp. 1, 4.

Iuga, Dumitru, *Țara Maramureșului. Dicționar istoric*, „Cele trei Crișuri”, serie nouă, 2, nr. 7, iul. 1991, p. 7.

Iuga, Vasile, *Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura „Dragoș Vodă”, 2012, pp. 449-451.

- Iuga, Vasile**, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar (1700-2010)*, Cluj-Napoca, Editura „Dragoș Vodă”, 2010, p. 245.
- *** *Localitățile județului Maramureș*, Baia Mare, 1971, pp. 209-210.
- Mesaroș, Cosmin**, *Repedea – Comuna unde uraniul curge pe vale*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3022, 14 mart. 2007, p. 3.
- Miko-Indre, Rely**, *Prea puțin pământ pentru retrocedările din Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3033, 27 mart. 2007, p. 3.
- Năsui, Florentin**, *Repedea – comuna dintre văi și dealuri. Cetățenii de onoare și fiii satului. Un român naturalizat la Repedea. Un ucrainean naturalizat în Baie. Scurt istoric. „Dacă am avea numai cultură fără frica de Dumnezeu, atunci am fi pe nicăieri.* [Vasile Lever]. *Vestigii ale trecutului. Prezent și viitor*, „Graiul Maramureșului”, 13, nr. 3306, 16 febr. 2001, p. 7.
- Pârja, Viorica**, *Îmbunătățirea calității mediului prin implicarea populației*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4372, 17 aug. 2004, pp. 1, 3.
- Pârja, Viorica**, *Activități concrete de protejare a mediului. Pe Valea Ruscovei*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2943, 5 dec. 2006, p. 8.
- Perța, Alina**, *A apărut revista „Heirup!”*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2943, 5 dec. 2006, p. 8.
- Popescu, Ioan Johny**, *Căminul Cultural devine o importantă instituție de cultură. Repedea*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1139, 29 iun. 2005, p. 5.
- Popescu, Ioan Johny**, *Comuna s-a îmbogățit cu un dispensar. Din banii obținuți din vânzarea unui bloc la licitație. Repedea*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1185, 22 aug. 2005, p. 5.
- Popescu, Ioan Johny**, *La sfârșitul anului școlar, Pavel Țudic, primarul comunei Repedea, a premiat din propriul bușunar elevii cei mai buni*, „Informația zilei de Maramureș”, 6, nr. 1445, 28 iun. 2006, p. 4.
- Popovici, Vasile**, *Repedea (Krevei). Întemeiere, denumiri, toponime*, „Acta Musei Maramorosiensis”, vol. 12, 2016, pp. 63-67.
- Portase, Alec**, *În ultima duminică a lunii mai, la Repedea Sărbătoarea narciselor*, „Informația zilei de Maramureș”, 15, nr. 3994, 24-25 mai 2003, p. 12.
- Ruja, Alexandru**, *90 hectare de narcise. „Săptămâna narciselor” sărbătorită la Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 1865, 28 mai 2003, p. 9.
- Ruja, Alexandru**, *Al doilea Crăciun al maramureșenilor*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 1751, 10 ian. 2003, p. 9.
- Ruja, Alexandru**, *„Bastioane” ucrainene de-a lungul Tisei*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3210, 24 oct. 2007, p. 8.
- Ruja, Alexandru**, *Campioană la împrumut. Comuna Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 6, nr. 1515, 27 mart. 2002, p. 3.
- Ruja, Alexandru**, *Cariera de piatră are stăpân. La Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 6, nr. 1515, 27 mart. 2002, p. 3.
- Ruja, Alexandru**, *Cea mai, cel mai, cele mai... din țară sau din lume! Recorduri maramureșene*, „Glasul Maramureșului”, 23, nr. 6755, 9 aug. 2019, p. 16.
- Ruja, Alexandru**, *Crăciun de frontieră*, „Glasul Maramureșului”, 12, nr. 3270, 10 ian. 2008, p. 7.
- Ruja, Alexandru**, *O sărbătoare a narciselor... fără prea multe narcise. La Repedea au învins rațiunile ecologice*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2477, 30 mai 2005, p. 11.
- Ruja, Alexandru**, *Serviciu de salubritate în Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2222, 28 iul. 2004, p. 4.
- Ruja, Alexandru**, *Tricolorul, alături de drapelul Uniunii Europene. La Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 6, nr. 1589, 26 iun. 2002, p. 3.
- Săbăciag, Lavinia**, *Repedea, un sat pe un munte de uraniu*, „Glasul Maramureșului”, 17, nr. 5303, 30 sept. 2014, p. 7.
- Scopeti, Vasile**, *O familie de dascăli. [Familia Reszețac din Repedea]*, „Pentru socialism”, 39, nr. 10110, 11 mai 1988, pp. 1, 3.
- Suciu, Coriolan**, *Dicționar al localităților din Transilvania*, Editura Academiei Republicii Socialiste a României, București, 1967-1968. Vol. 2, p. 76.

Șiman, Liviu, *Festivalul de colinde ucrainene. La Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2359, 10 ian. 2005, p. 3.

Ștef, Dorin, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2023, pp. 314-315.

****Tabără de creație la Repedea. Zeci de artiști transpuși în creațiile lor frumusețea județului Maramureș, pentru conservarea patrimoniului cultural prin fotografie și pictură*, „Gazeta de Maramureș”, 22, nr. 1046, 11-17 nov. 2023, p. 14.

Teremtuș, Nicolae, *Pământul și apa ucigașe. În Repedea, indiferența autorităților județene și centrale distrug viața*, „Gazeta de Maramureș”, 3, nr. 66, 15-21 mart. 2004, pp. 2-3.

Traistă, Mihai, „Sărbătoarea narciselor” la cea de-a VIII-a ediție, „Curierul ucrainean”, nr. 147-148, iul. 2009, p. 10.

Țineghe, Cătălin, *A avut loc a III-a ediție a Festivalului Internațional „Huțului”*, „Glasul Maramureșului”, 23, nr. 6758, 13 aug. 2019, p. 16.

Țineghe, Cătălin, *Sărbătoarea buțurilor la Repedea*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6437, 21 iul. 2018, p. 16.

Țolaș, Radu, *Tabără sub genericul „Fii activ!”*. La Repedea, timp de 3 luni, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4646, 7 iul. 2005, p. 1.

Vatamaniuc, Mihai, *Noutăți din Repedea. Înființarea unui oficiu poștal și a unei centrale telefonice*, „Pentru socialism”, 28, nr. 6703, 13 mai 1977, p. 1.

Vezentan, Ioan, *Repedea, „Sărbătoarea narciselor”*, „Informația zilei de Maramureș”, 7, nr. 1723, 29 mai 2007, p. 8.

*** *Ziua Europei sărbătorită și pe Valea Ruscovei*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4904, 11 mai 2006, p. 2.

File din cronica comunei Repedea

1762 – Din acest an există biserică de lemn în Repedea;

1781 – De protopopiatul Vișeuului depindeau localitățile: Petrova, Leordina, Vișeu de Sus, Vișeu de Mijloc, Vișeu de Jos, Moisei, Borșa, Săcel, Săliștea de Sus, Dragomirești, Cuhea, Bocicoiel, Ieud, Șieu, Rozavlea, Botiza, Poieni, Glod, Slătioara, Strâmtura, precum și comitatele rutene: Ruscova, Repedea, Poienile de Sub Munte;

1901 – Se edifică biserici de piatră în localitățile Suciul de Jos și Repedea (a doua);

1910 – Repedea – 1.789 locuitori;

1913 – Sunt consemnate documentar localitățile: Bistra, Crasna Vișeuului, Mănăstirea (Giulești), Repedea și Valea Vișeuului.

Selecție din **File de cronică**. *Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș*. Vol. I: *Din paleolitic până în 1918*, Temian, Laura; Temian Lazăr; Băințan, Valentin...; Coordonator științific: prof. dr. Ardelean, Teodor, Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 274, 295, 489, 525, 540.

Folclor din comuna Repedea

Apa asta s-o spele

Să fie curată

Cum mama a născut-o,

Cum moașa a botezat-o,

Rălele să se ducă,

Vraja să se spele

Orice vrajă, orice rău

Nimeni să nu poată

Să oprească pe sortitul ei

Care i-e dat de la Dumnezeu,

Să vină, s-o ia.

Cum apa asta nimic nu poate s-o oprească

Nici cu furca s-o desfacă,

Nici cu lemne s-o oprească,

Nici cu toporul s-o taie

Să nu poată să-l oprească pe sortitul

Care îi e dat de la Dumnezeu,

Care i-i dat sortii ei.

*** *Nunta în Repedea*, „Memoria etnologică”, 6, nr. 20, iul.-dec. 2006, pp. 1960-1963.

Legături ale Maramureșului cu Academia Română privind cercetarea și valorificarea zestrei subsolului

Lazăr-Aurel PANTEA

Baia Mare

În articolul „Contribuția Academiei Române la cercetarea zestrei subsolului Maramureșului”, publicat în revista *Familia română*, nr. 1-12 (64-75)/2017-2019 – Maramureșul și Academia Română –, arătăm că în lista membrilor Academiei Române, cel mai înalt for științific și cultural al țării, de la înființare și până în anul 2016, au fost 32 de membri din domeniul geologiei. Dintre membrii Academiei care au avut activitate în domeniul geologiei și în Maramureș, am prezentat cinci membri titulari, academicieni Dan P. Rădulescu, Mircea Ioan Valentin Săndulescu, Gheorghe Udubașa, Dan Giușcă, Alexandru Codarcea și un membru de onoare, Răzvan Givulescu, precum și șase specialiști premiați de Academia Română pentru studiile sau programele de cercetare geologică întocmite: Oscar Edelstein, Costel Gașcu, Dumitru Iclozan, Ioan Cristu Măldărescu, Marian Răduț și Aurelian Ștefănoiu, foști salariați la I.P.E.G. Maramureș, Exploatarea miniere Baia Sprie și Șuior.

De menționat că, din momentul înființării, în 1866, Academia Română a reunit peste 1.700 de membri fondatori, titulari, corespondenți și de onoare, din țară și din străinătate, aleși în timpul vieții sau post-mortem. Titlul de academician poate fi folosit numai de membrii titulari. În 12 februarie 2025, Adunarea Generală a Academiei Române a decis, prin vot secret, să includă ca membri corespondenți patru personalități din țară și două din străinătate. A fost inclus membru corespondent renumitul prof. univ. dr. ing. Dan-Cristian Vodnar, președintele Senatului Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, născut în Baia Borșa, Maramureș. Acum numărul de membri ai Academiei Române cu origini maramureșene a ajuns la douăzeci, dintre care șapte cu titlul de academician: Nicolae Breban, Augustin Buzura, Vasile Gheție, Marius Porumb, Cristian Sorin Silvestru, Emil Burzo, Ionel-Valentin Vlad.

Văzând că revista *Familia română*, sub semnătura conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, redactor-șef adjuncț, își propune ca în numerele viitoare „să ofere cititorilor o imagine cât mai completă a legăturilor Maramureșului cu Academia Română, prezentând premianții acestui for științific, precum și pe cercetătorii institutelor academice care au avut legături profesionale cu acest minunat colț de Românie”, aprofundând lista membrilor Academiei Române, pe baza lucrărilor publicate în literatura de specialitate, se constată că și alți academicieni, dar și specialiști au contribuit, unii în domeniul geologiei, alții în extracția și valorificarea zestrei subsolului Maramureșului.

Membru ai Academiei cu o contribuție aparte în domeniul mine, geologie în nord-vestul României

Printre cei care au avut o contribuție aparte în domeniul mine, geologie, petrol și gaze, în nord-vestul României, și mai ales în Maramureș, se află și renumitul om de știință academician prof. univ. dr. ing. **Nicolae Petrulian**, născut la 7 ianuarie 1902, în satul Româna Balș, județul Olt, decedat la 9 noiembrie 1983 în București. A fost inginer minier. A absolvit, în anul 1927 secția Mine din cadrul Școlii Politehnice București. A urmat și cursurile (bursier) la Universitatea din Basel (1929-1932), unde, în anul 1932, devine doctor în urma susținerii tezei „Etude chalcographique du gisement aurifere de Roșia Montană et de zinc de Herja (Transylvanie, Roumanie). Din anul 1955 a fost ales membru corespondent al Academiei Române și membru titular din 1963. După ce a devenit doctor în științe, a fost conferențiar, profesor universitar, șef catedră Zăcămintele de substanțe minerale utile și minereuri, la Școala Politehnică București (1942-1948); Institutul de Geologie și Tehnică Minieră (1948-1952); Institutul de Mine (1952-1957); Institutul de Petrol, Gaze și Geologie București și Ploiești (1952-1972). A contribuit la pregătirea unui mare număr de ingineri în domeniul mine, geologie, petrol și gaze.

Personalitate a geologiei și mineritului din România, pe baza observațiilor și determinărilor din teren, a probelor geologice, analizelor de laborator etc., a efectuat studii deosebit de valoroase calcografice, geochimice și genetice asupra zăcămintelor de minereuri de la Herja, Baia Sprie, Cavnic, Săsar,

Cisma-Coasta Ursului Poiana Botizii și Țibleș. La zăcămintele de la Săsar-Baia Mare, a pus în evidență două generații de aur: una cu finețe mai mare, asociată cu sulfuri, și a doua cu aur argentifer-electrum, asociat cu sulfosăruri. A publicat în revistele de specialitate: *Analele Institutului de Geologie a României* (1934), *Etude chalcographique du gisement de plomb et de zinc de Herja (Transylvanie, Roumaine)*; *Revista Minieră* (în anul 1935), *Pirotinul de la Herja*. În anii 1959, 1961, 1971 și 1976, împreună cu colaboratori, a publicat: *Studiul mineralelor hipergene din zăcămintul Tomnatec-Țibleș*; *Cercetări mineralogice și geochimice asupra mineralizației de la Săsar, regiunea Baia Mare*; *Studiul mineralogic și geochimic al filonului Nou de la Baia Sprie*; *Contributions to the metallogenesis and geochemistry of the Cavnic vein area*. În anul 1973, la Editura Tehnică, București, a publicat cartea *Zăcămintele de minerale utile*, deosebit de utilă studenților și specialiștilor din industria extractivă a României. Este Laureat al Premiului de Stat din anul 1952 și i s-a decernat, în anul 1971, titlul de „Om de știință emerit”. Este membru al Societății franceze de mineralogie și cristalografie.

Mircea Socolescu (1902-1993), București, a absolvit Facultatea de Mine și Metalurgie din București, după care, în Franța, s-a specializat în geologie. A fost profesor la Facultatea de Geologie și Geografie București și, o perioadă îndelungată, aproape până la pensionare, geolog-șef la Trustul de Prospekțiuni, Explorări și Deschideri Mine Noi București, precum și membru al Comisiei Republicane de Rezerve. Este personalitate proeminentă a geofizicii aplicate, unul dintre cei care au pus bazele geofizicii din România. L-am cunoscut și însoțit în subteranul minei Toroioaga de la Baia Borșa, când s-a decis cercetarea și deschiderea din galeria cota 1408 m a filonului Octavian, filon cu minereu complex, dar care nu s-a mai exploatat. De numele său se leagă cercetarea geologică a întregului masiv Toroioaga, iar galeria de coastă la cota 1408 îi poartă numele – „Galeria Socolescu”, galerie deschisă pe o lungime de 2.100 m, pe filonul Caterina cu mineralizație cuprifera, un filon deosebit de bogat în cupru, aur și argint, mai ales în zona centrală la abatajele 24-31, de la care calcopirita cu 15-16% cupru s-a selectat și transportat direct la topire la Uzina Metalurgică din Baia Mare, fără a mai fi concasată, măcinată și flotată sub formă de concentrat cupros în Uzina de preparare Baia Borșa. De asemenea, a cercetat mineralizațiile din Munții Țibleș, versantul Dragomirești (Valea Izei), prin lucrări de explorări miniere subterane. Mina a fost deschisă și preluată de Remin și dată în administrare Exploatarea Miniere Băiut-Țibleș, dar nu a mai fost pusă în exploatare din considerente de restructurare a mineritului.

În calitate de autor sau împreună cu colaboratori, referitor la Maramureș, a publicat în diverși ani, o serie de lucrări: *Dări de seamă asupra geologiei regiunii Baia Borșa* (1952); *Contribuții la cunoașterea și valorificarea mineralizației staniifere din minereul complex și cuprifera de la Baia Borșa-Burloaia* (1962); *Observațiuni asupra metalogenezei și zonalității în provincia metalogenetică a Carpaților Orientali și provincia Baia Mare* (1962); *La géochimie des certains éléments avec de petites clarks dans les éruptions des Monts Gutâi et Călimani dans l'ensemble des phénomènes de métallogénies* (1963); *Considération sur la structure des complexes filonien hydrothermaux de la région de Baia Mare* (1971); *Phénomènes métallogéniques dans la province de Baia Mare* (1972). În anul 1975, la Editura Tehnică, București, împreună cu trei coautori au publicat cartea *Fizica și structura scoarței terestre din România*. Din anul 1993 a devenit membru de onoare al Academiei Române, an în care a și decedat.

Ion Atanasiu, născut la Iași în 26 octombrie 1892 și decedat la 14 aprilie 1949, în București, a absolvit în anul 1918 Facultatea de Științe din cadrul Universității București. A lucrat în învățământul superior, în calitate de asistent la Catedra de Geologie a Școlii Politehnice din București (1920-1931); apoi, profesor de geologie (1931-1940) la Universitatea Iași și (1940-1949) la Universitatea București. A devenit doctor în geologie în anul 1929, prin susținerea tezei *Cercetări geologice în împrejurimile Tulgheșului, districtul Neamț*. Personalitate a geologiei românești, a studiat zona vulcanitelor din munții Gutâi, iar în calitate de expert al Societății Miniere Petroșani a efectuat evaluări privitoare la perimetrele Jereapăn și Săsar, model de interpretare a unei structuri geologice. Din 23 mai 1940 a fost membru corespondent al Academiei Române.

Dan Jipa s-a născut la 20 decembrie 1935, în București. După absolvirea în anul 1958 a Facultății de Geologie Tehnică, specialitatea prospecțiuni geologice, a lucrat în perioada 1958-1968 la Întreprinderea Geologică de Prospecțiuni București. În anii 1961-1962 a efectuat prospecțiuni geologice pentru minereu de fier în Maramureș. Între anii 1968 și 1993 a lucrat, în calitate de cercetător principal III și cercetător principal I, la Institutul Geologic al României. Se transferă la Institutul Național de Geologie și Geoecologie Marină – Geoecomar, unde în perioada 1993-1999 a îndeplinit funcțiile de secretar științific; director științific și, până la pensionare, cercetător științific gradul I.

Din anul 2014 este membru corespondent al Academiei Române.

Membru corespondent, cu origini maramureșene, legat de minerit prin opere de artă

Dintre cei 20 de membri ai Academiei Române cu origini maramureșene, Gheza Vida, prin operele sale, a avut legături directe cu mineritul din Maramureș și oamenii săi.

Gheza Vida (28 februarie 1913-11 mai 1980), Baia Mare, al optulea copil al familiei Iosif și Rozalia Vida, este ales membru corespondent al Academiei Române în 1 martie 1974. Începe să cioplească la vârsta de 10 ani, se perfecționează și devine sculptor. Din tinerețe, a început să sculpteze personaje din lumea satului maramureșean sau din viața minerilor. Debutul său artistic a avut loc în anul 1937, când, în sala festivă a hotelului „Ștefan” din Baia Mare, expune și sunt remarcate sculpturile *Miner* și *Țăran legat de stâlp*. În anul 1943, sculptează *Miner obosit*; *Miner ghemuit*; *Miner cu lămpaș*, iar în anul 1949 *Mineri* (relief) și *Miner cu sapa*, unealtă folosită la timpul respectiv pentru curățatul pilugilor (loc pentru stâlp la armare) sau curățatul vasarășului (canal de evacuare a apelor de mină).

În anul 1956, realizează *Monumentul minerului*, ridicat în Centrul nou (Piața Libertății) al municipiului Baia Mare, un simbol al mineritului, a îndeltnicirii (ocupației de bază) de aproape 2.000 de ani a populației din acest colț de țară, pe seama căruia Baia Mare a devenit un puternic centru industrial minero-metalurgic, cu influențe deosebite în viața economico-socială a Maramureșului și cu un aport de seamă la economia națională. În anul 1968 a sculptat *Miner citind*, iar în 1972 *Vâlva Minelor*; *Priculiciul minei*, unele expuse în Muzeul Memorial „Gheza Vida” Baia Mare (foto), muzeu care se bucură de aprecierea vizitatorilor din țară și din străinătate.

Vizită la Muzeul Memorial „Gheza Vida” Baia Mare

Premii acordate de către Academia Română

Se cunoaște, Maramureșul a avut și are și în prezent legături cu Academia Oamenilor de Știință din România și Academia de Științe Tehnice din România. Iată câțiva dintre cei cu legături directe și premiați pentru lucrări aferente Maramureșului și contribuții la formarea de specialiști în domeniul geologic-minier.

Prof. dr. ing. **Marcian Bleahu**, membru al Academiei Oamenilor de Știință din România, autor a numeroase studii și cercetări, dintre care trei referitoare la regiunea Maramureș: *Studii geologice în regiunea Căvnic-Jerapăn-Băiut*; *Cercetări geologice în Valea Vișenului și împrejurimile Săcelului*; *Trăsăturile geologice ale Maramureșului Românesc*. Academia Română i-a acordat Premiile „Grigore Cobălcescu” (1974) și „Gheorghe Murgoci” (1976). După absolvirea, în anul 1949, a Facultății de Științe, Universitatea București, a îndeplinit o sumedenie de funcții, unele prin cumul: asistent, șef lucrări, conferențiar la Facultatea de Geologie București; geolog șef sector la Canalul Dunăre-Marea Neagră (1949-1952); geolog-șef la șantierul Metrou București (1953); secretar științific, director adjunct, director, șef secție (1953-1985) la Institutul Geologic București; director la Muzeul Geologic București (1985-1994), precum și profesor și prodecan la Universitatea Ecologică București (1990-2002). A fost ales senator în Parlamentul României în legislaturile (1990-1992) și (1996-2000). Totodată, în perioada 1991-1992 a fost Ministru al mediului.

Prof. univ. dr. **Ioan Petreus**, născut la 24 aprilie 1939, în Șieu, județul Maramureș, este absolvent a două facultăți: Biologie-Geografie, Universitatea Iași (1957-1962) și Geologie, Secția Mineralogie (1962-1967). După absolvire, din 1962 și până în 2003 a deținut funcții de asistent, lector, conferențiar, profesor universitar și decan la Universitatea „Al. Ioan Cuza” și Universitatea Tehnică „Gh. Asachi” Iași, Catedra de mineralogie, geochimie. Cercetător care a abordat pe lângă domeniul geologic și alte două distincte domenii, respectiv Știința și tehnologia materialelor și biotermale și biotehnologii. A făcut *Cercetări privind pirita sedimentară din Oligocenul Maramureșului*. În colaborare cu doi geologi, a efectuat cercetări în zona Borșa: *Studii petrochimice și mineralogice în zona subvulcanică Toroioaga; cercetează fluorina din ză-*

cământul Herja; semnalează mineralizații polimetalice în zona Glod-Botiză; cercetează piritele hidrotermale din unele zăcămintele din zona Baia Mare; descoperă lentile de magnetit în șisturi muscovitice cu granat+/- turmalină de pe valea Topoleu, Munții Maramureșului; cercetează cuarțul de tip alpin din Munții Rodnei, cât și sfaleritul din zăcămintul Rodna etc. Doctor în geologie al Universității București (1973) cu teza *Studiul cristalografic și mineralogic al piritei sedimentare*. Tot în 1973, i s-a acordat Premiul „Grigore Cobălcescu” al Academiei Române, pentru monografia *Pirita sedimentară*. Este membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România.

Gheorghe Bombiță (1928-2006), născut în comuna Mircea Vodă, județul Călărași, a fost geolog și cercetător științific la Institutul Geologic al României. A efectuat studii geologice în zona Băiuț-Poiana Botizii, cu contribuții privind stratigrafia și tectonica. A primit Premiul Academiei Române pentru teza de doctorat *Contribuții la studiul geologic al regiunii Băiuț-Poiana Botizii* (1966).

Florin Antonescu s-a născut la 18 aprilie 1935, satul Cerașu, jud. Prahova, de profesie geolog. Între anii 1970 și 1976, în calitate de geolog coordonator al echipelor de prospecțiuni la Institutul de Prospecțiuni Geologice Geofizice București, a prospectat perimetrele *Copalnic-Cărpiniș*, *Fiad-Dragomirești*, *Dragomirești-Botiză*, *Leordina-Strâmtura* și *Sighet-Bârsana-Dragomirești*. A publicat 12 lucrări în revistele Institutului Geologic. I s-a acordat Premiul „Grigore Cobălcescu” al Academiei Române (1980), pentru lucrarea *Stratigrafia zonei Transcarpatice din Maramureș*.

Dr. ing. dr. ec. **Nicolae Bud** s-a născut la 4 decembrie 1953, în satul Dăneștii Chioarului, județul Maramureș. Este absolvent, din anul 1979, al Institutului de Mine din Petroșani, azi Universitatea Petroșani. S-a specializat în strategii de dezvoltare durabilă în sectorul mineralelor. A obținut doctoratul în economie în anul 2001 la Academia de Studii Economice din București și doctoratul în științe ingineresti la Universitatea Petroșani, anul 2012. După absolvirea facultății în 1979 și până în 1992 a lucrat în unitățile miniere Baia Borșa-Gura Băii, Ilba, I.P.E.G. Maramureș, în funcțiile: inginer stagiar, șef sector, inginer-șef și director. Timp de trei legislaturi (1992-2012) a fost ales deputat în Parlamentul României.

Este autor a numeroase studii și cărți. Printre acestea *Proiectele Miniere. Evaluarea din perspectiva dezvoltării durabile*, care demonstrează că mineritul va rămâne un factor vital al economiei globale. Cartea a fost distinsă cu premiul „Virgil Madgearu” al Academiei Române în anul 2014. Nicolae Bud a primit premiul „Anghel Rugină” al Academiei Oamenilor de Știință din România (2011) și premiul pentru promovarea cercetării de vârf conferit de Academia de Studii Economice București (2009), pentru volumul *Managementul proiectelor*. În anul 2015, la Editura Academiei Române, publică cartea deosebit de valoroasă *La hotarul dintre milenii: Mineritul, încotro?*, prezentată publicului în București, Baia Mare și la Beijing, în China. Cartea a apărut și în Vietnam (2021) și în China (2022). Specialistul maramureșean în minerit Nicolae Bud a realizat un *studiu complex despre mult-discutatul caz proiectul minier Roșia Montană*. Studiul de caz l-a expus în cadrul Forumului Minier Român, în 21 aprilie 2016, în prezența unor membri ai Guvernului, conducători de instituții decidente, membri ai Asociației Profesioniștilor din Geologie și Minerit etc. Studiul a fost publicat și în revista Academiei, iar investigațiile detaliate se pot citi în volumul *La hotarul dintre milenii: Mineritul, încotro?* Pe bună dreptate academicianul Mugur Isărescu scria că *profesia, vocația și pasiunea pentru minerit a lui Nicolae Bud, prin care își onorează diploma de inginer minier, și un doctorat în materie îl împing din urmă și-l obligă să ne convingă, cu argumente științifice profesionale, că pământul țării ascunde în adâncuri zăcămintele bogate. Meritul cel mai important al cărții este tratarea temei alese în contextul dezvoltării durabile a României. Autorul atrage atenția cititorilor că mineritul nu înseamnă numai cărbune. Înseamnă și aur, și argint, și cupru și alte minerale. Și înseamnă o contribuție solidă la dezvoltarea durabilă a multor țări, pe baza științei și a tehnologiei.*

Bibliografie

- Academia Română, *Membrii Academiei Române/ 1866-2016*;
- Academia Oamenilor de Știință din România, *Membrii Academiei 1956-2016*;
- Academia de Științe Tehnice a României, *Membrii Secției Ingineria Petrolului, Minelor și Geonomie, 1987-2018*;
- Edelstein, Oscar; Kovacs, Marinela, *Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare și adiacente*. Ediție revizuită și adăugită, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2014;
- *Familia română*, nr. 2 (49), iunie 2013 – „Gheza Vida – 100”;
- Nicolae Bud, *La hotarul dintre milenii: Mineritul, încotro?* Editura Academiei Române, 2015;
- Țarălungă, Ecaterina, *Enciclopedia identității românești*, Editura Litera, București, 2011.

Din istoria fotbalului românesc. Primul meci de fotbal România-Ungaria (1936)

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

În istoria fotbalului românesc, de la începuturi și până la sfârșitul secolului XX, între România și Ungaria a existat o rivalitate istorică, fără îndoială reflectare a manifestărilor trecutului și politicii. În epoca interbelică, fiecare întâlnire fotbalistică dintre echipele de club din cele două țări, fie că era vorba de meciuri amicale, fie în cadrul *Cupei Europei Centrale*, și mai ales între echipele naționale, a consemnat „înceștări” care se doreau de însemnătate istorică. Dincolo de pasiuni, istoria fotbalului interbelic a ilustrat o evidentă superioritate a fotbalului din Ungaria, cu echipe de club de nivel cert european și cu o reprezentativă națională cotate, pe bună dreptate, drept una dintre cele mai bune ale Europei și ale lumii, în anii '30.

La nivel de echipe naționale, România și Ungaria s-au întâlnit în 1931, scor 0-4, și în 1933, scor 5-1, dar ambele meciuri au fost considerate de F.I.F.A. și de Federația Maghiară la nivel de reprezentative de amatori (Ungaria având echipe de club profesionale și prima națională la fel), nefiind înregistrate ca meciuri de palmares. Drept urmare, prima întâlnire oficială între echipele naționale ale României și Ungariei a fost considerată cea din anul 1936, așteptată de fotbalul românesc de multă vreme. În anul 1936, limitată la spațiul balcanic, chiar dacă participase la primele două ediții ale Campionatului Mondial, România aștepta, prin diriguitorii săi, prilejul potrivit de a se alătura fotbalului Europei Centrale, adică fotbalului mare al vremii. În primăvară anului 1936, România susținuse trei meciuri, toate în cursul lunii mai, anume: 3-2 cu Iugoslavia, în *Cupa Regele Carol al II-lea*, 5-2 cu Grecia și 4-1 cu Bulgaria, în *Cupa Balcanică*, toate meciurile fiind disputate la București. De partea cealaltă, Ungaria era o forță a fotbalului epocii, care peste doi ani avea să devină vicecampionă mondială și care în cursul anului respectiv jucase cinci meciuri, anume: 5-3 (de două ori) cu *wunderteam*-ul Austriei, 3-2 cu Germania, 3-3 cu Irlanda și 1-2 cu Italia, campioana mondială en titre. În ultimul meci, desfășurat la 27 septembrie 1936 la Budapesta, naționala Ungariei învinsese Austria legendarului Sindelar cu 5-3¹.

Federația Română de Fotbal a pregătit meciul cu Ungaria, menit să scoată fotbalul românesc din lumea balcanică și să-l introducă în „lumea bună” a Europei Centrale, la cel mai înalt nivel. Federația Maghiară de Fotbal urma să primească suma de 500.000 de lei, iar arbitrul de centru a fost solicitat belgianul John Langenus, unul dintre cei mai buni ai lumii, care oficiase la două Mondiale, inclusiv în finala de la Montevideo din 1930. Desigur că selecționarea jucătorilor în naționala României a născut numeroase polemici, în stilul românesc și în lipsa unui selecționar unic, unui specialist, și mai ales nespecialiști, cerând o națională pur românească etnic, în condițiile în care cele mai bune echipe românești ale momentului, Ripensia Timișoara și C.A.O., aveau majoritatea jucătorilor de origine maghiară sau germană. Așa se face că, la sfârșitul lui septembrie 1936, presa consemna că „federalii” anunțaseră numai trei minoritari în națională, doi fiind Dobay și Bodola, iar „Juhász sau Burger va furniza pe cel de-al treilea minoritar”². Comisia Federală a selecționat, inițial, următorii jucători români: Pavlovici, Burger, Dobay, Bindea (Ripensia Timișoara), Demetrovici (Chinezul Timișoara), Dobra (Gloria C.F.R. Arad), Bodola, David (C.A.O.), Albu, Sepi II, Petea Vâlcov, Eisenbeisser-Feraru (Venus București), Bogdan, Cuedan, Vintilă (C.F.R. București), Schileru, Sucitulescu (Unirea Tricolor București)³.

A fost programat un meci de pregătire cu Sportul Studentesc, după care urma definitivarea lotului. Meciul s-a desfășurat joi, 28 octombrie 1936, pe stadionul O.N.E.F. și s-a încheiat cu victoria naționalei, scor 6-1. S-au remarcat Bodola și Dobay, care au marcat câte două goluri, celelalte două fiind marcate de tânărul venusist Lucian Gruin. În apărare au evoluat foarte bine Burger și Sucitulescu, plus mijlocășul Demetrovici, iar cei doi portari ai naționalei, Pavlovici și David, au apărut pentru ambele

¹ *Magyarország-Ausztria 5-3 (3-2)*. În *Nemzeti Sport*, 1936 szeptember 28, XXVIII evfolyam, 190 szám, p. 1.

² *Dobay și Bodola sunt singurii selecționați pentru matchul cu Ungaria*. În *Rampa*, Anul 19, No. 5613, luni 28 septembrie 1936, p. 2.

³ *Antrenamentul echipei naționale în vederea matchului cu Ungaria*. În *Universul*, Anul al 53-lea, Nr. 272, vineri 2 octombrie 1936, p. 2.

echipe, cronicarul sportiv remarcând un plus pentru Mircea David, chiar dacă acesta primise trei goluri în poarta Sportului Studențesc⁴. S-a remarcat lipsa venusistilor Gheorghe Albu, Grațian Sepi II și Petea Vâlcov, a rapidistului Vintilă Cossini și a ripensistului Silviu Bindea. Albu, veteran al naționalei, a fost dat indisponibil până în preziua meciului, când a revenit în lot. Vintilă și Bindea au revenit și ei înaintea meciului cu Ungaria. Grațian Sepi, unul dintre cei mai buni atacanți români interbelici, și Petea Vâlcov, elegantul atacant remarcat în meciuri anterioare ale naționalei, au fost subiectul unor zvonuri bucureștene care spuneau că Venus-ul refuza să îi lase la lot. Clubul a dat însă un comunicat, prin care a menționat motive medicale, doi medici confirmând indisponibilitatea lui Sepi, iar Petea Vâlcov s-a deplasat personal la sediul F.R.F., pentru a preciza motivele medicale ale absenței sale⁵. Astfel, au fost convocați în grabă ripensistul Gheorghe Ciolac, și el un veteran al naționalei, precum și Dincă Schileru, unirist. Arădeanul Ștefan Dobra a fost considerat, de la ultimul meci direct, superior vechiului internațional Freddy Fieraru (Eisenbeisser) și inclus între titulari.

În final, Comisia Federală a anunțat următoarea echipă titulară pentru meciul cu Ungaria: Mircea David (C.A.O.) – debutant, Rudolf Burger (Ripensia Timișoara) – 19 A, Gheorghe Albu (Venus București) – 35 A, Cossini Vintilă (C.F.R. București) – 5 A, Ștefan Dobra (Gloria C.F.R. Arad) – debutant, Rudolf Demetrovici (Chinezul Timișoara) – 1 A, Silviu Bindea (Ripensia Timișoara) – 15 A, Dincă Schileru (Unirea Tricolor București) – 1 A, Gheorghe Ciolac (Ripensia Timișoara) – 22 A, Iuliu Bodola (C.A.O.) – 29 A, Ștefan Dobay (Ripensia Timișoara) – 24 A. Rezervele anunțate au fost: Dumitru Pavlovici (Ripensia Timișoara), Petre Sucitulescu (Unirea Tricolor), Andrei Bărbulescu (Venus București), Alfred Eisenbeisser (Venus București), Lucian Gruin (Venus București) și Sonny Niculescu (Unirea Tricolor)⁶.

Delegația Ungariei a sosit cu trenul în Gara de Nord, în preziua meciului, la ora 9:30 și a fost așteptată de oficialitățile fotbalistice române, precum și de mii de bucureșteni. Au fost prezenți Mario Gebauer, președintele Biroului Federal, Grigore Urlățeanu, Emil Hațieganu, Octav Luchide, Costică Rădulescu, Vică Negulescu și alți oficiali ai F.R.F., precum și atașatul cu afaceri al Ungariei la București. Delegația Ungariei a cuprins pe dr. Ussety, președintele M.L.Sz. (F.M.F.), dr. Fodor, secretar general al M.L.Sz., dr. Dietz, selecționar unic, Gidofalvy, președinte al Ligii de Sud, Takács, antrenor, Barna, managerul echipei Phoebus, Langfelder, managerul echipei Bocskay, ziariștii Mamusici de la *Nemzeti Sport* și Kiss, de la *Esti Ujsag*⁷, precum și 14 jucători, pe care presa i-a consemnat și cu profesiile de bază, anume: József Pálkás (Szeged), student la drept, portar; Gyula Csíkos (Phoebus), electrician, portar; Gyula Polgár (Hungaria Budapesta), student la drept, fundaș; János Fekete (Phoebus), funcționar, fundaș; Gyula Seres (Ujpest Budapesta), funcționar, mijlocăș; György Szűcs (Ujpest Budapesta), funcționar, mijlocăș; Gyula Lazar (Ferencváros Budapesta), croitor, mijlocăș; János Dudás (Hungaria Budapesta), mecanic, mijlocăș; Jenő Vincze (Ujpest Budapesta), funcționar, atacant; László Cseh (Hungaria Budapesta), tipograf, atacant; Géza Toldi (Ferencváros Budapesta), funcționar, atacant; Pál Titkos (Hungaria Budapesta), sculptor în lemn, atacant; Francisc Szász (Hungaria Budapesta), funcționar, atacant; Géza Kocsis (Ujpest Budapesta), mecanic, atacant⁸.

În cursul zilei de sâmbătă, delegația Ungariei a depus o coroană de flori la Mormântul eroului necunoscut din Parcul Carol, a vizitat Muzeul Militar Național, apoi stadioanele O.N.E.F. și Giulești,

⁴ *Antrenamentul naționalei. România a învins Sportul Studențesc cu 6-1.* În *Adevărul*, Anul 50, No. 16164, sâmbătă 3 octombrie 1936, p. 6-a.

⁵ *Venus nu a sabotat echipa națională.* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, luni 5 octombrie 1936, p. 4.

⁶ *S-a format echipa națională a României.* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2190, duminică 4 octombrie 1936, p. 1.

⁷ *Primirea echipei maghiare.* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2191, luni 5 octombrie 1936, p. 1.

⁸ *România înfruntă astăzi Ungaria pe stadionul O.N.E.F.* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, luni 5 octombrie 1936, p. 1.

seara participând la o recepție oferită de Legația Ungariei la București⁹. Cu trenul a sosit de la Bruxelles, după o lungă călătorie prin toată Europa, John Langenus, un vechi amic și cunosător al fotbalului românesc, care a adus cu sine și acordul F.B.F. pentru un meci România-Belgia, în 10 iulie 1937¹⁰.

Primul meci oficial dintre echipele naționale ale României și Ungariei s-a disputat duminică, 4 octombrie 1936, pe stadionul O.N.E.F. din București, în fața a aproximativ 40.000 de spectatori, fiind

transmis la radio, de către cronicarul Radu Vasilescu¹¹. România a prezentat echipa: David (Pavlovici)-Burger, Albu-Vintilă, Dobra, Demetrovici-Bindea, Schileru, Ciolac, Bodola, Dobay. Ungaria a prezentat formația: Pálinkás-Polgár, Fekete-Seres, Szűcs, Lazar-Szász, Vincze, Cseh, Toldi, Titkos. În ansamblu, cronicarii sportivi au apreciat că România a dominat prima repriză, iar Ungaria cea de-a doua repriză și că un rezultat egal era echitabil. Ungaria a câștigat însă cu 2-1, după ce România a condus o mare parte a meciului. În minutul 23, jucătorii români au presat, Bindea a centrat și portarul Pálinkás a respins cu pumnii, mingea a ajuns la Ciolac, care a pasat lui

Bindea, iar acesta a șutat puternic: 1-0 pentru România¹².

În minutul 36, Titkos a centrat la Vincze, dar portarul David a prins, însă a făcut mai mulți pași fără să bată mingea și s-a acordat lovitură liberă indirectă în careu, respinsă de Albu. În minutele 43 și 45, David a respins mingile șutate de Vincze și Szász¹³. La pauză s-a consumat episodul pe care mulți l-au considerat decisiv în evoluția meciului: portarul Mircea David a cerut să i se facă masaj și l-a anunțat pe managerul Costică Rădulescu de faptul că nu mai poate continua, deoarece a fost lovit și avea un ganglion umflat, în urma unei intervenții la o minge pe sus. Toate insistențele de a-l convinge să-și reia locul în poartă au fost zadarnice, astfel că, după o scurtă deliberare, comisia de selecție l-a anunțat pe arbitrul Langenus că Dumitru Pavlovici va intra în poarta României¹⁴. Presa a consemnat însă că David a avut numai două-trei intervenții serioase în prima repriză și că a cerut schimbarea ca fiind „rănit”, ceea ce nimeni nu a observat. Cronicarul sportiv avea să consemneze: „credem mai degrabă că David a vrut să rămână cu blazonul faptului că nu a primit niciun goal în prima repriză a matchului Ungaria-România”¹⁵. În altă parte, un alt cronicar cunoscut în fotbalul vremii a consemnat mai direct că „lui David i-a fost frică să mai joace în repriza a doua”¹⁶.

A doua parte a meciului a aparținut echipei Ungariei, care a avut numeroase ocazii. În minutul 65, Titkos a pasat lui Lazar, care a șutat de pe linia de 16 m, iar Pavlovici nu a putut reține: 1-1. În minutul 83, Cseh l-a deschis pe Szász, acesta a intrat în spațiul românesc și i-a pasat lui Toldi, care a șutat. Cronicarul a consemnat că Pavlovici „comite o greșeală elementară, nebloca și căutând să respingă cu pumnii. Mingea îi scapă pe deasupra capului, se lovește de partea de sus a plasei și astfel Ungaria conduce cu 2-1”¹⁷. În unanimitate, presa vremii l-a considerat vinovat de pierderea meciului pe Pavlovici, altfel cel mai bun portar al României în anii '30. Principalul cotidian sportiv al vremii aprecia că el avu- sese câteva intervenții bune, dar „de reproșat, în mod efectiv, îi reproșăm goalul prin care ungurii au egalat. Atunci nu a fost atent. Adormise”¹⁸, dar chiar și golul al doilea, deși Pavlovici justificase că min- gea ricoșase „dintr-un mușuroi în goal”, ceea ce părea confirmat de starea terenului, „altfel e inexplicabil

⁹ *Echipa Ungariei a depus ieri o coroană la mormântul eroului necunoscut.* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, luni 5 octombrie 1936, p. 1.

¹⁰ *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, p. 1.

¹¹ *Rampa*, Anul 19, No. 5613, p. 2.

¹² *Ungaria a obținut o victorie nemeritată asupra României, cu 2-1 (0-1).* În *Universul*, Anul al 53-lea, Nr. 277, miercuri 7 octombrie 1936, p. 6.

¹³ *Ungaria a învins România la mare luptă cu 2-1 (0-1).* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, marți 6 octombrie 1936, p. 4.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Lis, Echipa României a făcut o partidă mare.* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, p. 4.

¹⁶ *Bucur Berceanu, Ungaria a învins la limită selecționata României.* În *Rampa*, Anul 19, No. 5620, marți 7 octombrie 1936, p. 2.

¹⁷ *Ungaria a obținut o victorie nemeritată.* În *Universul*, Anul al 53-lea, Nr. 277, p. 6.

¹⁸ *Lis, Echipa României a făcut o partidă mare.* În *op. cit.*, p. 4.

cum a putut intra mingea în goal, sub nasul portarului”¹⁹. După meci, portarul român l-a acuzat de primirea golului egalizator pe Albu, care i-ar fi strigat să lase mingea, că iese în out, „de aceea am fost surprins și balonul mi-a trecut printre mâini”²⁰.

Mai trebuie remarcat faptul că belgianul John Langenus, ajutat la tușe de arbitrii români Xifando și Istrate, s-a consultat cu arbitrul Denis Xifando la golul al doilea al maghiarilor și l-a validat numai după confirmarea tușierului²¹. Analizând evoluția jucătorilor români, după acuzele amintite la adresa lui Pavlovici, presa vremii i-a considerat pe atacanții Dincă Schileru și Ciolac ca fiind complet depășiți de importanța jocului, jocul lor slab afectând și evoluția în a doua repriză a lui Bodola și Dobay. Apărarea Burger-Albu a fost apreciată ca foarte bună. Mijlocașii Dobra, Demetrovici și Vintilă au fost apreciați ca excelenți, îndeosebi arădeanul²². De altfel, după meci s-a apreciat că prezența în atac fie a ripensiștilor Beke și Schwartz, ar fi adus victoria României „cu minimum trei goluri”²³, fie cea a venusistilor Grațian Sepi și Petea Vâlcov²⁴. Presa românească a fost elogioasă la adresa echipei naționale, cu mențiuni de la „România a fost ieri, dacă nu mai bună, cel puțin egala Ungariei”²⁵ la „echipa României a făcut o partidă mare”²⁶.

Seara, delegația Ungariei a participat la un banchet oferit de oficialitățile române la Athénée Palace, apoi a plecat cu trenul către Cluj. Selecționerul unic al Ungariei, dr. Dietz, a apreciat că „a fost un meci disputat, în care România a arătat cu mult mai mult decât m-am așteptat [...]. De la români mi-a plăcut Bindea, un extrem rapid, Dobra, un mijlocaș central complet, și Bodola. În sfârșit, m-a bucurat schimbarea lui David cu Pavlovici, căci prin ea am câștigat matchul”²⁷. Arbitrul John Langenus a scris după meci un articol special pentru *Gazeta Sporturilor*, apreciind că România a jucat mult mai bine decât în meciul cu Iugoslavia, arbitrat tot de el. Despre Dobra a considerat că a făcut o partidă formidabilă, i-a apreciat mult pe atacanții Bodola și Dobay și a fost dezamăgit de Ciolac. L-a apărat pe portarul Pavlovici, considerând însă că a greșit la golul al doilea, când a ieșit cu pumnii. În concluzie, a menționat că „fotbalul românesc este în progres și spiritul sportiv domnește în toată splendoarea”²⁸.

La presiunea opiniei publice, Federația Română de Fotbal l-a desemnat pe Constantin Chiriceanu, președintele Sportului Studentesc, să ancheteze presupusele acuze la adresa lui Mircea David, că s-ar fi prefăcut lovit ca să îi cedeze locul lui Dumitru Pavlovici. Militar în termen, David fusese învoit pentru meci și se întorsese la Oradea, unde era la pat. Doi medici l-au consultat, în prezența lui Chiriceanu, confirmând „o puternică contuziune” la șoldul stâng și inflamația ganglionilor. În declarația dată, portarul orădean a menționat că nu era prieten cu Pavlovici, că îl cunoscuse cu trei zile înainte de meci și că „nici pe fratele meu nu l-aș fi lăsat să-mi ocupe postul”²⁹.

Meciul cu Ungaria a adus F.R.F. încasări de 1.816.000 lei, dintre care beneficiul net a fost de 1.000.000 lei, sumă dublă față de cât se plătise delegației maghiare pentru deplasare și joc³⁰.

Arbitrul John Langenus a primit de la F.R.F. suma de 35.000 lei, pentru prestația lui, cheltuielile Bruxelles-București și diurna³¹.

Ștefan Dobra, probabil cel mai bun fotbalist român în acest meci istoric cu Ungaria, nu a mai evoluat niciodată în reprezentativa României.

Două săptămâni după acest meci, Ungaria a pierdut cu 5-2 în fața Cehoslovaciei, vicecampioana mondială.

România a așteptat 63 de ani până să învingă Ungaria la fotbal...

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Bucur Berceanu, *Ungaria a învins la limită*. În *Rampa*, Anul 19, No. 5620, p. 2.

²¹ *Ibidem*.

²² Lis, *Echipa României a făcut o partidă mare*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, p. 4.

²³ V.G., *Matchul Ungaria-România*, în *Adevărul*, Anul 50, No. 16166, marți 6 octombrie 1936, p. 6-a.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ungaria a învins România la mare luptă cu 2-1 (1-0)*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, marți 6 octombrie 1936, p. 4.

²⁷ *Cum am văzut matchul România-Ungaria*. În *Rampa*, Anul 19, No. 5621, joi 8 octombrie 1936, p. 2.

²⁸ John Langenus, *Cum am văzut eu matchul Ungaria-România*. În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2192, marți 6 octombrie 1936, p. 3.

²⁹ Șt. Gh., *David este nevinovat!* În *Gazeta Sporturilor*, Anul XIII, No. 2197, duminică 11 octombrie 1936, p. 1.

³⁰ *Matchul România-Ungaria a adus un beneficiu net de 1.000.000 lei*. În *Rampa*, Anul 19, No. 5622, vineri 9 octombrie 1936, p. 2.

³¹ *Rampa*, Anul 19, No. 5620, miercuri 7 octombrie 1936, p. 2.

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Marti 4 februarie 1975 – 30 de ani de la moartea poetului Ion Șugariu

Sub auspiciile Consiliului comunal Tăuții Măgherauș al Frontului Unității Socialiste, duminică, în satul Băița, a avut loc o amplă manifestare consacrată împlinirii a 30 de ani de la moartea eroică a poetului Ion Șugariu, fiu al acestor meleaguri, căzut la datorie pe frontul antihitlerist din Cehoslovacia.

La manifestare au luat parte reprezentanți ai organelor de partid și de stat locale, participanți la războiul antihitlerist, membri ai familiei, foști colegi de-ai poetului și un numeros public.

După ceremonialul ridicării tricolorului patriei în memoria poetului-erou, desfășurat la școala generală, manifestarea a continuat în sala cinematografului. Profesorul Mihai Bălaj și lt. col. Aurel Vaida, președintele Societății de științe istorice, filiala Maramureș, au evocat viața și activitatea lui Ion Șugariu, înaltul eroism de care a dat dovadă armata română în luptele pentru înfrângerea definitivă a cotropitorilor fasciști. Programul artistic, prezentat de formațiile Școlii generale din localitate și ale căminului cultural din Tăuții Măgherauș, a adus pe scenă un reușit montaj literar din creația poetului, versuri și cântece închinat patriei și partidului, vieții noi în care au crezut și pentru care s-au jertfit atâția fii ai acestui popor. [...]

Format ca poet în atmosfera de puternică eferescență culturală și artistică a Transilvaniei deceniului al IV-lea, în cercul revistei *Familia* din Oradea, elev fiind la Liceul „Emanoil Gojdu”, iar apoi ca student – în preajma publicațiilor de prestigiu din capitală, Ion Șugariu n-a ezitat nicio clipă să-și pună întreg elanul tineresc și talentul în slujba propășirii neamului său. Acest postulat îl formulează chiar din poezia de debut – „Imn tineretii – (1934): „Sunt tânăr!... Misiunea păstrării unei patrii,/ Noi tinerii – odrasle a unui vechi popor,/ Pe ziua cea de mâine, suntem chemați cu fală/ A o purta, prin zare, privirii tuturor!”.

Fiu de miner, poetul se va identifica de timpuriu cu problematica socială a satului natal, va începe să deslușească nedreptele orânduiri ale timpului, viața de mizerie în care erau ținuți minerii, el însuși fiind nevoit să lucreze în anii fragezi, în șteampuri vechi și umede. [...]

[Ștefan Bellu]

Marti 4 februarie 1975 – O vatră de cântec: Corul din Ardușat la 75 de ani

Duminică, 2 februarie, la Ardușat a fost sărbătoare. Și nu ca oricare alta. Pentru că va rămâne adânc întipărită în memoria ardusătenilor și, mai mult, în filele aurite ale mișcării artistice amatoare a Maramureșului, ca un moment de înaltă cinstire a muncii roditoare pe ogorul cântecului românesc. Sărbătoarea țăranilor din Ardușat a marcat împlinirea a 75 de ani de când în acest spațiu plin de tradiții se înființa formația corală ajunsă azi la cote înalte ale valorii artistice. Ardușătenii i-au avut ca oaspeți distinși pe tovarășii Gheorghe Blaj, prim secretar al Comitetului Județean de Partid, Gheorghe Pop, primvicepreședinte al Consiliului Popular Județean, Ioan Retegan, secretar al Comitetului Județean de Partid. Au fost prezenți compozitori, dirijori, un numeros public. Gheorghe Blaj a înmănat, într-un cadru de mare vibrație sufletească, cea mai înaltă distincție acordată de Consiliul de Stat al R.S.R. pe linie de cultură: *Ordinul Meritul Cultural clasa I*. Este, aceasta, o recunoaștere a meritelor unui cor și a dirijorului său,

o încununare a hărniciei, talentului și priceperii cu care au adus către oameni, de-a lungul a trei sferturi de veac, ideile revoluționare, patriotice și de înaltă sensibilitate omenească pe care le-a exprimat, dintotdeauna, cântecul românesc. [...]

[V.R. Ghenceanu]

Martți 1 aprilie 1975 – Discul Nicolae Sabău

Iubitorii cântecului își pot îmbogăți discoteca lor cu un mare disc „semnat” Nicolae Sabău, interpret cunoscut și îndrăgit al melosului popular din această parte a țării. Discul, care se adaugă la cele patru anterioare ale aceluiași solist, cuprinde 12 cântece din folclorul muzical tradițional și nou (de dor, de nuntă, de ciobănie din ritualuri și obiceiuri străvechi, din viața de azi) al zonelor județului Maramureș și megieșe (Oaș). Păstrarea autenticității melodice cât și a textului literar, varietatea cântecelor imprimate, aria geografică întinsă a surselor de informație și culegere sunt calități remarcabile care fac din apariția acestui disc un eveniment cultural merituos.

[V.R. Măgură]

Martți 15 aprilie 1975 – Pop Simion: *Marșul alb*

Dedicat „celor care au sfidat moartea, murind sau trăind până au ajuns pe nisipul alb al victoriei”, noul roman al lui Pop Simion aduce în atenția cititorilor un crâmpel de istorie contemporană dintre cele mai semnificative: contribuția de sânge adusă de voluntarii români pe frontul de vest la înfrângerea decisivă a armatelor hitleriste. Cu atât mai meritorie este o asemenea prezență editorială acum, la împlinirea a treizeci de ani de la încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial.

Marșul alb este o carte a datoriei și a responsabilității, a jertfei și neîngenuncherii față de cotropitor, a tinereții revoluționare. Autorul reconstituie traseul unei grupe din „batalionul albastru” – denumire dată formațiilor de voluntari, după liniile albastre cu care erau însemnate la un moment dat pe hărțile militare înaintările lor. A unei grupe dintr-o asemenea companie formată în decembrie 1944 la Brașov. Un itinerar al eroismului militar antifascist român, al climatului moral, de înalt patriotism, în care evoluează acești „tineri foarte tineri”. Generația Tatrei, a Moraviei și a Ostravei, constituită deopotrivă din tineri și vârstnici, dar mai ales din „tineri și, nu puțini, foarte tineri, niște copii”.

Din rândurile lor, cartea propune câteva personaje memorabile: Hallo-Hallo, mustăciosul cu șapcă de ciocănar; Studentul, elevul-bacalaureat rămas cu matricola pe braț; Âlcupita, ucenicul de fabrică; Băiatul-cu-porumbel, adolescentul cu șapcă de schior, pirpiriu, serafic și naiv; Țară, existența cea mai febrilă a grupeii, insul solid, venit de la țară, plin de sănătate, „cu obrazul ca mărul domnesc”.

Toți poartă porecle venite de la niște întâmplări sau de la împrejurările în care s-au cunoscut. Dar cu toții sunt mânați de aceleași comandamente: teribila pornire spre adevăr și dreptate, foamea de pace, setea de frumusețe și armonie, oroare de întuneric și de moarte. [...]

Cursivitatea narațiunii, bogăția de date și situații, profundul umanism care emană din fiecare pagină conferă romanului o autentică notă de document epic al eroismului tinerilor noștri ostași în războiul din urmă.

[Ștefan Bellu]

Martți 6 mai 1975 – „Tânjaua” – Hoteni '75

Cea de-a VIII-a ediție a festivalului folcloric prilejuit de sărbătoarea numită „Tânjaua” va avea loc duminică 11 mai la Hoteni. Devenită, de-acum, tradițională, manifestarea folclorică ce are ca punct de plecare omagiul care se aduce hărniciei și muncii rodnice, sărbătorirea celui mai harnic om al satului, este, și în acest an, o ocazie minunată de intensificare a muncii politice, cultural-educative și artistice de masă. Conferințele, simpozioanele, serile literare, spectacolele artistice au, de data aceasta, în conținutul lor, un scop și o semnificație în plus: ele vin să omagieze, în forma actului de cultură, glorioasa tradiție de luptă a românilor pentru libertatea națională și socială, în contextul dublei sărbători a zilei de 9 mai: aniversarea a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României și a 30 de ani de la victoria împotriva fascismului. [...]

Duminică, 11 mai, în decorul frumos colorat al naturii, aflată în miezul exploziei florare a acestei primăveri, capricioasă la noi, pe lunca Dărasca din Hoteni se vor aduna, din nou, mulțimi de oameni. Vor fi de față bucuroși să participe la tradiționalul ritual al glorificării hărniciei, să se afle în preajma cântecului și dansului popular maramureșean – pline de frumuseți și de mare răsunet național și, de bună seamă, internațional.

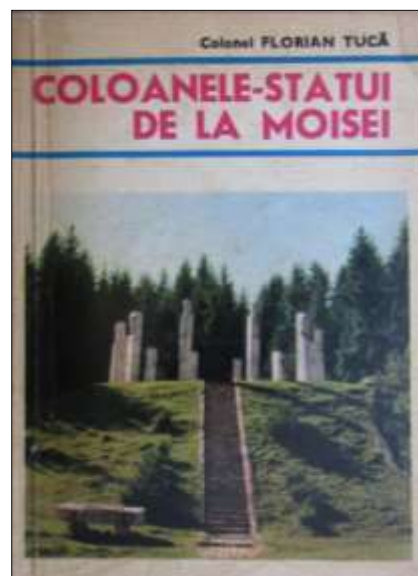
Serbarea câmpenească, întrecerile sportive, bogatul spectacol al unor renumite formații din 15 localități maramureșene, precum și bunătățile de tot felul, specifice unor asemenea sărbători, vor fi tot atâtea puncte de atracție pentru cei care doresc să petreacă o zi minunată în natură, printre oameni. Noi le adresăm, și prin aceste însemnări, o caldă invitație.

[V.R. Măgură]

Marti 13 mai 1975 – O carte despre Moisei

Proaspăt ieșită de sub tipar, cartea *Coloanele-statui de la Moisei* a colonelului Florian Tucă omagiază eroismul, dârzenia, jertfa maramureșenilor – concretizate, mai cu seamă, în tragicele întâmplări de la Moisei din toamna anului 1944 – în crâncena luptă împotriva ocupanților fasciști.

Scrisă cu har, cartea colonelului Florian Tucă ne vorbește frumos despre monumentul sculptorului Vida Gheza, despre semnificațiile sale, despre „monumentul Moisei” în biografia celor care au luptat să-și apere glia străbună. O recomandăm tuturor cititorilor – tineri sau vârstnici – dornici să afle noutăți din istoria acestor legende meleaguri românești.

Marti 13 mai 1975 – Noi documente la Arhivele Statului

Filiala Arhivelor Statului Maramureș a intrat recent în posesia a peste 750 de documente de reală valoare, din secolele XVII-XX. Dintre posesorii de documente, care le-au declarat și depus la arhive pentru păstrarea permanentă și introducerea lor în circuitul științific, conform Decretului nr. 206/1974 și a Legii nr. 63/1974, amintim pe Lucia și Iustina Mihalyi din Sighet, fiicele marelui jurist și istoric maramureșean Ioan Mihalyi de Apșa, autorul fundamentalei lucrări *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, pe pasionatul colecționar de material etnografic, învățătorul pensionar Nicolae Pipaș, din satul Tisa, pe învățătorii pensionari Vasile Dragomir din Baia Mare și Vasile Fodoruț din Desești, pe Cornel Gherman, Gheorghe Dipșe, Vasile Bârsan și Augustin Cordoș din Baia Mare, prof. Ioan Török din Sighetu Marmăției, Felician Todea din Remetea Chioarului, pe bătrânul olar Ioan Lőrincz și Ciulean Ana din Baia Sprie etc. Prin donațiile lor s-a îmbogățit tezaurul documentar al arhivelor maramureșene, tot mai des frecventate de cercetători ai diferitelor domenii.

Printre documentele de certă valoare istorico-documentară intrate recent amintim aici, mai întâi, diplomele privilegiale emise de principii Transilvaniei, Gheorghe Rákóczi I și Mihai Apafi I pentru familiile Tupița din Mara, Gherman din Rohia, Todea din Remetea Chioarului și altele, prin care aceste familii au fost scutite de obligații iobăgești, acordându-li-se statutul de familii libere.

Foarte valoroase sunt câteva regeste din secolul al XVIII-lea emise de foruri feudale specifice, împuternicite a emite copii autentice, care cuprind, în rezumat, peste 70 de documente dintre anii 1364-1770, acordate unor vechi familii maramureșene de către regi și principii, documente păstrate doar în parte, iar altele aflate în arhive străine.

[V. Căpâlnean, directorul Filialei Arhivelor Statului Maramureș]

Marti 17 iunie 1975 – O viitoare secție de etnografie

Călătorind spre parcul orașului se poate observa că fostul teatru de vară de la poalele Dealului Florilor a devenit, în ultimul timp, un vast șantier. Unii poate au aflat, alții se pot întreba: ce anume se construiește aici? Ne face plăcere să îi informăm noi: o secție de etnografie a Muzeului Județean. Pentru

amănunte, la întrebările noastre au răspuns muzeograful etnograf.

Janeta Ciocan: Fostul teatru de vară, prin amenajările care se fac acum, primește o nouă destinație. Expoziția de bază de etnografie și artă populară din zonele Maramureșului va beneficia de aproape 500 de metri pătrați: 4 mari săli (3 pentru exponate permanente și una pentru expoziții temporare).

Sabin Șainelic: Viitoarea secție se va deschide anul viitor. Dispunem de un prețios material etnografic (peste 3.000 de obiecte-port, textile, ceramică, instalații tehnice populare etc.) care a stat până acum în depozite.

Janeta Ciocan: Desigur, foarte valoroase sunt colecțiile pe care le avem și la care publicul va avea un larg acces: pictură pe sticlă și lemn (începând cu secolul al XVIII-lea), ceramică veche (începând cu 1645), lăzi de zestre din centrele Plopiș, Băița de Sub Codru, Botiza, apoi cergi, covoare vegetale și altele.

Sabin Șainelic: Noul spațiu ne va permite să desfășurăm o activitate educativă bogată, prin conferințe, expuneri, filme etnografice, expoziții temporare, găzduirea unor valori din alte zone sau chiar din străinătate.

Janeta Ciocan: Trebuie spus că vechiul teatru de vară nu-și va pierde complet din destinație: rămâne o scenă și spațiul aferent pentru ca publicul să poată urmări spectacole folclorice. Pe de altă parte, noul locaș etnografic va dispune de optime spații pentru depozitare, conservare și restaurare, de preluare și cercetare a materialului existent.

Sabin Șainelic: Noul locaș, așa mai adăuga, este un obiectiv al Secției etnografice interzonale în aer liber, care va prinde contur în viitorul cincinal pe Dealul Florilor.

[V.R. Ghenceanu]

Martți 24 iunie 1975 – Poposind la bibliotecă

Dacă numai efortul de a atrage spre bibliotecă un cât mai mare număr de cititori poate constitui un demn rezultat al muncii unui lucrător cu cartea, bibliotecara Melania Olăhuț din Ulmeni poate servi ca exemplu. O cifră este semnificativă: până la mijlocul lunii iunie a.c. numărul cititorilor înregistrați aici este de 240, față de numai 173 în aceeași perioadă din anul trecut. Rezultatul îl consemnăm ca valoros, cu atât mai mult cu cât bibliotecara are munca sa de bază în învățământ. Deci, se poate! Se poate pentru că există o investiție de energie, de interes și plăcere în munca cu valorile care sălășluiesc în cărți.

Am răsfoit fișele cititorilor, am comparat datele statistice și am reținut interesul cititorilor față de carte, dorința lor de a se instrui învățând, luând din cărți adevărul. Am fost emoționați să constatăm fișele pline (unii – cu mai bine de 15 volume citite în acest an), în care preponderente erau cărțile social-politice și tehnice. [...]

Biblioteca din Ulmeni, cu un fond de peste 10.000 de volume, intră, zilele acestea, într-un locaș spațios, dotat cu mobilier.

Scriind aici despre Ulmeni nu putem încheia fără a spune că munca bibliotecarilor cu indemnizație și a celor obștești s-a vădit a fi meritorie și în alte locuri pe unde am poposit: Săpânța, Șișești, Ocna Șugatag, Șomcuta Mare, Tâmaia, Desești. Un spor de atenție din partea organelor locale pentru viața cărților și lucrătorilor din biblioteci ni se pare a fi imperios necesar.

[V.R. Ghenceanu]

Ziua Portului Maramureșean – Bibliotecarii în costum popular

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Joi, 22 mai 2025, pe platforma Zoom, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, în parteneriat cu 13 dintre bibliotecile subordonate metodic, a organizat activitatea „Bibliotecarii în costum popular”, un eveniment festiv dedicat Zilei Naționale a Portului Tradițional din România, instituită prin Legea nr. 102/2015¹ și sărbătorită în cea de-a doua duminică a lunii mai, pentru a marca importanța valorii culturale inestimabile pentru fiecare etnie a portului și tradițiilor proprii, conviețuirea pașnică a tuturor cetățenilor europeni, uniți prin diversitate și pentru evoluție și îmbogățire culturală.

Alături de simboluri oficiale de stat: stema, drapelul și imnul, portul popular tradițional promovează mentalitatea, autenticul și originalitatea, ca expresie a valorilor artistice și autentice ale neamului românesc, parte esențială a patrimoniului cultural pentru că arta de valoare, indiferent de forma de exprimare, conferă privilegiul de a onora portul popular tradițional, ca una dintre cele mai importante forme de cultură ale unui popor – marcă a identității acestuia.

Portul popular împreună cu celelalte simboluri neoficiale ale României – preparatele culinare, muzica sau costumele populare – contribuie la definirea specificului etnic, la precizarea culturii în diferitele momente ale evoluției sale istorice, fiind un valoros material documentar și pentru clarificarea unor probleme de etnogenază. Astăzi, elementele tradiționale sunt reinventate în moda modernă, păstrând legătura cu rădăcinile, promovând portul popular maramureșean ca valoare autentică a patrimoniului cultural imaterial din toate cele patru zone etnofolclorice distincte: Țara Chioarului, Țara Lăpușului, Țara Maramureșului (jumătatea de nord-est a Maramureșului), Țara Codrului (partea de sud-est) și zona metropolitană Baia Mare.

Moderator a fost dr. Ioan Gogota, bibliotecar-metodist în cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, care a apreciat inițiativa organizării unui astfel de eveniment și a mulțumit celor prezenți pentru promptitudinea cu care au răspuns inițiativei, considerând că această ediție poate fi începutul unor frumoase inițiative de colaborare, promovată și pe viitor. În cuvântul său a făcut apel la esecul francez Charles Richet, care afirma că „tradiția este depozitarea celor mai profunde însușiri ale unei rase, ea făcând ca civilizația să se deosebească de barbarie”, și la filosoful francez Denis Diderot, care în *Scrisori*

despre artă cugeta că „omul nu trebuie să rateze nicio ocazie să se cunoască pe sine”.

Cei 10 vorbitori de diverse etnii și-au descris cu lux de amănunte portul specific purtat cu această ocazie, deoalând date și informații noi sau mai puțin cunoscute despre rolul și evoluția sa, în condițiile istorico-economice, a caracteristicilor proprii care au variat în funcție de ocupații, ocazii, vârstă, sex, etc. Au fost prezentate costumele populare specifice fiecărei zone în parte și au fost descrise detaliat semnificația simbolurilor care se regăsesc pe acestea, în general sau în detaliu, pentru că portul popular nu este doar vestimentație, ci o carte despre identitate, „despre conviețuirea diferitelor culturi care tră-

¹Legea nr. 102/2015, privind instituirea Zilei Naționale a Costumului Tradițional din România, a fost promulgată de președintele României Klaus Iohannis prin Decret nr. 448/2015 la data de 6 mai 2015, iar la 7 mai 2015 a devenit Legea nr. 102/2015. Legea a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 323 din data de 13 mai 2015.

iesc împreună și care au sentimentul unei case comune, numită «OM»».

În opinia moderatorului, manifestarea culturală s-a desfășurat sub semnul multiculturalismului, referindu-se, în același timp, la omul de cultură N. Steinhardt, care afirma că, „indiferent de forma de exprimare, arta este un mijloc de înălțare a sufletului și un izvor de bucurie curată și nobilă”, iar în cazul nostru portul popular continuă să fie o unitate de măsură pentru originalitate și inspirație, adevărată provocare pentru fiecare dintre noi, să ne cunoaștem specificul etnic în decursul timpului. Prin culori, motive și tipare unice, portul tradițional transmite valori ancestrale și specificul fiecărei zone geografice, reflectând istoria. Cea mai veche mărturie a reprezentării unor elemente de port pe teritoriul românesc este aceea a unor statuete din lut, înfățișând femei îmbrăcate în cămașă, catrințe și bete descoperite la Cârna în Oltenia.

Portul popular rămâne o comoară culturală care servește atât ca simbol al trecutului, cât și ca inspirație pentru viitor, care în decursul etapelor istorice a evoluat de la o epocă la alta și de la o zonă geografică la alta, având diferențe vizibile, astfel:

În Transilvania, în zonele Oaș, Năsăud și Bistrița, din punct de vedere al culorilor folosite, predomină mai multe variante de verde și galben, spre deosebire de predominanța roșu-negru din Maramureș, iar broderiile conțin motive mai stilizate cu influențe maghiare/săsești. În cazul pieptarelor, întâlnim adesea aplicații metalice, specifice Țării Oașului, sau blană pe margini în zona Năsăud.

În Moldova, cu precădere în Bucovina, culorile folosite sunt mai deschise (cu nuanțe de albastru, verde, galben) și cu motive florale elaborate. Fustele (fotele) sunt lungi, din lână sau mătase, cu broderii pe tiv. Pieptarele sunt adesea cu motive florale aurii pe fond negru.

În regiunile din Oltenia/Muntenia, întâlnim culori vii (roșu, portocaliu), cu motive geometrice simple. Fustele (vâlitele) sunt mai scurte și sunt din lână vârgată. În cazul pieptarelor, acestea sunt adesea din piele neagră, mai puțin decorate.

În regiunile din Banat/Crișana, predomină influențe cu elemente balcanice (broderii cu mărgelă, culori aprinse). Exemplul clasic este în cazul pantalonilor bărbățești, care sunt mai largi, asemănători cu cei din Serbia.

Materialele folosite pentru portul populat sunt fibrele naturale (lână, in, bumbac), vopselele sunt vegetale, iar tehnicile sunt de croitorie manuală, broderie și țesătorie. Piesele portului popular pentru lucru sunt simple, fără ornamente. La lucrul câmpului se folosesc haine bărbățești cu o croială mai lungă decât cele folosite în zile de sărbătoare. Pentru muncă la pădure se folosește cureaua, „chimirul”, iar pentru păstorit haina lungă, gluga și traista.

Dacă la început portul popular își avea rolul de a proteja corpul de intemperii, ulterior a primit o valoare artistică, ornamentală, decorativă, fiind o formă de exprimare și de împărtășire a unor emoții, impresii, sentimente, senzații etc. Acesta diferă în funcție de motivul geometric și floral, care simbolizează elemente ale naturii și credințe populare, iar culorile sunt cele vii, predominând roșu, albastru, verde și galben, asociate cu viața, fertilitatea și protecția.

La bărbații din arealul maramureșean, avem în vedere: cămașa tradițională, pieptar, pantaloni, clop (pălărie) și opinci, iar la femei: ie, poale (fustă), șorț, brâu, beta (năframa), ghetete sau opincile și eventualele accesorii. Influența kitschului a impus un colorit exagerat, țipător și de multe ori supraîncărcat, care denaturează autenticul și îi impune o altă valoare.

Portul popular feminin maramureșean este alcătuit din ie, catrință, apron, brâu. La acestea se adaugă accesorii în funcție de anotimp etc.

Ie: Cămașa tradițională („ie”) este albă, brodată cu motive geometrice sau florale, în special pe piept și mâneci; Catrință: Fota (numită „catrință” sau „zadii”) este din lână țesută în dungi verticale, cu culori vii (roșu, negru, verde, albastru); Apronul („șorțul”) este decorat cu broderii sau vârgate și se poartă peste catrință. La brâu se folosește o curelușă lată și colorată, legată peste șorț. Sunt folosite ca accesorii bete de argint la gât, mărgelă și banițe (monede) în păr.

În cazul îmbrăcăminte de iarnă, pieptarul este din piele sau „scoarță” (mantie din lână groasă).

Portul masculin este format din cămașă albă, pantaloni, vestă, pieptar, pălărie și opinci. Se utilizează cămașă albă, care poate fi lungă până la genunchi, cu broderii pe piept și la gură.

Pantalonii („izmene”) sunt din pânză albă sau stambă, strânși la gleznă. Vesta („laibăr”) este neagră sau albastră, decorată cu găitane peste care se poartă pieptarul, care poate fi din piele sau postav, ornamentat.

Pălăria sau „clopul” este din pâslă neagră sau paie, iar în picioare se utilizează opinci, care sunt încălțăminte din piele, legate cu sfori.

Totuși, întâlnim și elemente comune și între etnii, când avem în atenție opincile, care sunt purtate de toate grupurile, dar legate diferit.

Există și anumite particularități regionale, în funcție de zone, astfel:

- În zona Codrului: Portul are motive mai simple, predominând albul și negrul.
- Zona Lăpușului: Culori mai variate, broderii dense.
- Zona Chioarului: Elemente mixte, cu influențe din Transilvania.

Semnificația portului popular diferă în funcție de ocaziile în care este îmbrăcat. Pentru starea civilă se folosesc culorile și detaliile care indică dacă o femeie e măritată sau nu. De asemenea, în cazul ocaziilor speciale, se folosește portul de sărbătoare cu mai multe catrințe și accesorii, care se deosebește de cel de zi cu zi.

În Țara Maramureșului istoric², se păstrează o identitate „arhaică și distinctă”, datorită condițiilor istorice specifice, multiculturalității și conviețuirii între etnii, fapt care a determinat ca unele elemente specifice să fie preluate sau împrumutate, existând deosebiri evidente și dintre cei de pe Valea Izei, Marei, Cosăului, Tisei, Vișeuului și între aceștia și celelalte zone etnografice din Maramureș. Se constată că românii din zonele mixte împrumută și adoptă broderii ucrainene, iar românii includ în portul lor tradițional motive maghiare. Totuși, întâlnim și elemente comune între etnii, când avem în atenție, cum ar fi de exemplu opincile, care sunt purtate de toate grupurile, dar legate diferit. La români, se folosesc cu „năframe” albe, iar la ucraineni sunt cu șnururi colorate. De asemenea, pieptarul din piele este răspândit atât la români, cât și la ucraineni și maghiari.

Despre portul popular din Țara Maramureșului istoric au vorbit: Diana Iancu, bibliotecar – Biblioteca Municipală „Laurențiu Ulici” Sighetu Marmației; Gabriela Szerasz, documentarist-bibliotecar – Biblioteca Orășenească Vișeu de Sus; Tînuța Grec, bibliotecar – Biblioteca Orășenească Borșa; Ileana Pop, bibliotecar – Biblioteca Orășenească Săliște de Sus, Nan Cristina, bibliotecar – Biblioteca Comunală Rona de Jos, iar despre portul din Țara Lăpușului³ și Țara Codrului⁴, Daniela Ghițiu, bibliotecar în cadrul bibliotecii Orășenești Târgu Lăpuș, respectiv Gabriela Szerasz. Bibliotecarul-metodist a făcut o incursiune prin portul din Țara Chioarului⁵.

Toți vorbitorii au insistat pe descrierea portului popular, începând cu cămașa maramureșeană („cheșmă” sau „găitan”) – albă, cu broderii geometrice (romburi, linii) pe piept și mâneci, realizate cu bumbac negru sau roșu; Pieptar – din piele de oaie, negru sau alb, decorat cu motive solare (roata soarelui), florale sau zoomorfe (mai rar vulturul, simbolul Maramureșului); Pantaloni („izmene”) – din pânză albă, strâmți la gleznă; Clop (pălărie) – din fetru negru, cu boruri late (zona Lăpuș) sau înguste (zona Codru); Opinci – legate cu ciorapi albi groși și „năframe” (șireturi împletite), iar în cazul femeii pe iaua cu „altiță” (broderie pe umăr) și „râuri” (linii paralele) pe mâneci. De regulă, „ia” este cu broderii dense pe piept și mâneci, predominând culorile roșu, negru și albastru; Poale (fustă) – din lână, vârgate („catrințe”) din lână vârgată cu dungi late, dominată de roșu, negru și alb, prinse în „brăcinar” (cingătoare îngustă). În zona Lăpuș, motivele geometrice sunt mai simple, culorile mai deschise (albastru), iar în zona Cosău întâlnim broderii dense, cu fir metalic argintiu; Șorț – brodat cu motive geometrice sau florale; Bete (năframă) – legate pe cap, uneori înlocuite cu „ștergar” (maramă) în nuntă; Ghete sau opinci – depinde de zonă.

² Este o regiune geografică și etnoculturală aflată pe teritoriul României și Ucrainei, alcătuită din Depresiunea Maramureșului, aflată pe cursul superior al văii Tisei, și versanții munților care o înconjoară: Munții Oașului, Gutâi, Țibleș și Rodnei spre vest și sud, și Munții Maramureșului la est și nord.

³ Este o regiune geografică și etnoculturală românească din partea de nord-vest a depresiunii Transilvaniei, amplasată în depresiunea Lăpușului, pe cursul mijlociu și superior al râului Lăpuș, principalul afluent de dreapta al Someșului. Are o suprafață de 918 km². Cuprinde comunele Băiuț, Coroieni, Cuspești, Groși Țibleșului, Lăpuș și Suci de Sus.

⁴ Țara Codrului este situată în nord-vestul Maramureșului, de o parte și de alta a culmii Făgetului sau Codrului, cum îi spun localnicii – munți de origine hercinică, asemenea Măcinului dobrogean – iar, din punct de vedere administrativ, face parte din județele Maramureș și Satu Mare.

⁵ Cuprinde atât satele care au aparținut domeniului Baia Mare („fiscuș”) și Cetății Chioar (așa-numita „Țară a Chioarului”), precum și satele dintre Baia Mare și Seini. Geografic, zona etnografică Chioar se întinde la răsărit de la Cavnic până la vârful Șatra și dealul Pietriș, apoi pe versantul estic și sudic al masivului Preluca (precum și pe culmea Breaza și podișul Boiu) și ajunge, pe dreapta Someșului, până la Seini, iar limita de nord a Chioarului este marcată de partea de sud a munților Gutâi, de la Seini până la Cavnic.

Elemente unice ale portului maramureșean sunt:

- Simbolistica (Vulturul – frecvent pe pieptare, simbol al libertății); Romboanele – asociate cu fertilitatea și cercul vieții;

- Materiale (Lâna groasă (datorită climatelor aspre) și pieile de oaie, iar accesoriile (brâul maramureșean – cingătoare lată din piele sau textile, cu bucle metalice).

Specifică Maramureșului este cămașa cu „altită” – bandă brodată pe umăr.

Astăzi, portul maramureșean este păstrat în zonele tradiționale (Săpânța, Breb, Botiza), dar mai rar purtat zilnic.

Portul popular românesc din Maramureș se remarcă prin culori închise și bogate, motivele geometrice fiind caracterizate prin simplitate și sobrietate. Este perfect adaptat la clima montană, ceea ce semnifică robustețea și conține un simbolism puternic în elemente păgâne și creștine îmbinate. Este folosit la evenimente (nunți, sărbători, festivaluri), fiind asociat cu simboluri precum „pomul verde” (viața) și „crucea” (credința). Acesta a inspirat și artiști moderni, păstrându-și autenticitatea prin continuitatea meșteșugului țesut și brodat și face obiectul reinterpretării în modă, fiind frecvent întâlnit în cazul designerilor români (doamna Tesa, Ioana Ciolacu), care integrează motive maramureșene în colecții contemporane.

Portul popular maramureșean se distinge prin elemente unice față de portul din alte zone ale României, datorită izolării geografice, influențelor culturale și tradițiilor specifice, fapt pentru care Mariana Rusu, bibliotecar în cadrul Bibliotecii Orășenești Tăuții-Măgherauș, a vorbit despre portul din Dobrogea, care diferă de cel din Maramureș, fiind mai colorat și având numeroase influențe externe.

Totodată, portul popular din Maramureș reflectă diversitatea etnică a regiunii, unde românii, ucrainenii (rutenii), evreii, maghiarii și romii au contribuit la un mozaic cultural unic.

Despre portul popular ucrainean (rutean) din Maramureș a vorbit Blenke Zsigar, care a precizat că acesta conține elemente distinctive în ce privește culorile vii (portocaliu, verde, albastru), contrastând cu sobrietatea portului românesc, cu broderii florale mai abundente decât la români, iar Kádár Helén, bibliotecar în cadrul Bibliotecii Comunale Coltău, și Camelia Finteușan din cadrul Bibliotecii Orășenești Baia Sprie au vorbit despre portul popular maghiar din Maramureș și cel utilizat în particular de maghiarii din Coltău și Baia Sprie, care păstrează influențe din Transilvania. În cazul bărbaților avem: cămașă albă cu mâneci largi, brodată pe piept cu motive maghiare (flori, păsări); Vestă („pruszlik”) din postav negru, cu nasturi metalici, iar pantalonii sunt albi sau negri, strâmți la genunchi („gatya”), iar la femei întâlnim fusta („szoknya”) evazată, din stofă vărgată sau cu flori, peste mai multe subfuste și șorțul brodat cu motive transilvănene (roata soarelui, cruci). Specific populație maghiară sunt: pălăria maghiară („kalap”) cu boruri înalte pentru bărbați și curele late cu aplicații metalice. În mod sumar, Gabriela Szerasz a vorbit și despre minoritatea etnică germană (țipțeri⁶), originară din regiunea Zips (Munții Tatra), adusă de administrația austriacă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în zona Vișeu, în scopul exploatarei sistematice a pădurilor.

De asemenea, portul popular rom (țigănesc) din Maramureș este adaptat din elemente românești și ucrainene, dar cu particularități în ceea ce privește culorile folosite, care sunt mai stridente, predominând roșu, violet sau auriu; fuste lungi și evazate la femei, cu volane și aplicații strălucitoare, cu accesorii abundente (cercei mari, coliere, brățări). La bărbați, vesta este din piele sau catifea, cu broderii auriu.

Față de alte regiuni, portul romilor este mai puțin ornamentat decât portul romilor din sudul României.

Datorită faptului că în municipiul Sighetu Marmăției întâlnim și cea mai mare comunitate istorică de evrei, regăsim aici portul tradițional ashkenaz, care însă a dispărut aproape complet după Holocaust: Bărbații purtau halat negru („kapote”) peste o cămașă albă, iar pălăria este de fetru („shtreimel”) la cei hasidici. În cazul femeilor, acestea purtau rochii lungi și modeste, cu gulere închise și perucă („sheitel”) după căsătorie.

Astăzi, portul popular asigură coexistența tradițiilor, regăsindu-se la majoritatea evenimentelor interetnice (ex. Festivalul de la Sighet), unde se poartă toate varietățile de îmbrăcăminte.

⁶. Țipțer este o adaptare la limba română a termenului german Zipser, care vine de la comitatul Zips (atunci în Regatul Ungariei, azi Spiš, în Slovacia), ținutul de proveniență al acestui grup.

Proiectul cultural-educational „Popasuri prin țară, în Transilvania, acasă la Liviu Rebreanu” – etapa finală

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Luni, 26 mai 2025, de la ora 11:00, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, în calitate de partener oficial al proiectului cultural-educational destinat elevilor „*Popasuri prin țară, în Transilvania, acasă la Liviu Rebreanu* – itinerar literar, cultural-istoric, geografic, turistic și gastronomic în zona Maramureșului”, a fost gazda finalizării acestui proiect național, în cadrul unui seminar dedicat operei și personalității marelui scriitor Liviu Rebreanu – unul dintre cei mai importanți scriitori români –, printr-o activitate inclusă în promovarea patrimoniului cultural și natural al Maramureșului derulată în perioada februarie-mai 2025.

Scopul proiectului a vizat realizarea unor activități educative și interactive prin care elevii să descopere tradițiile autentice maramureșene, obiectivele istorice și turistice din Maramureș și Bistrița-Năsăud, specificul gastronomic din cele două zone, care, la rândul lor, vor contribui la dezvoltarea interesului tinerilor pentru valorile locale și pentru dialogul intercultural, sensibilizând spiritul de apartenență la identitatea românească.

Prin această inițiativă, colectivul Colegiului Economic „Viilor”, București, format din 7 cadre didactice și 16 elevi din clasele a IX-a și a X-a, coordonați cu competență și pasiune de Lucreția Nechifor, bibliotecar, inițiator și moderator al proiectului, respectiv Anamaria Ștefănescu, profesor de limba și literatura română în cadrul acestei instituții de învățământ, cărora li s-au adăugat și elevii clasei a X-a B din cadrul Colegiului Național „Vasile Lucaciu” din Baia Mare (diriginte dr. Florentina Ghita, profesor de limba și literatură română), au participat la un schimb de experiență menit să contribuie la îmbogățirea cunoștințelor de literatură și cultură generală ale elevilor și la explorarea universului literar al clasicului scriitor al literaturii române.

Programul a inclus vizitarea bibliotecii județene, ghid fiindu-le Daliana Bonaț, director adjunct de specialitate, care a prezentat toate compartimentele Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, instituție publică de cultură reprezentativă pentru comunitatea din municipiul Baia Mare, iar, la final, în Cabinetul Memorial „Iosif Herteza”, a oferit surpriza întâlnirii cu moștenirea originalului etnomuzicolog și compozitor maramureșean, formată din instrumente muzicale adunate din întreaga lume.

Moderatorul activității derulate ulterior în incinta Salonului Artelor a fost dr. Ioan Gogota, care, în numele Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” și a dr. Teodor Ardelean, directorul instituției, a urat bun venit participanților în această întâlnire dedicată lui Liviu Rebreanu și celebrării contribuției sale remarcabile la literatura și cultura română. Totodată, și-a exprimat profunda recunoștință față de colectivul Colegiului Economic „Viilor” din București, care merită felicitat pentru inițiativă, alături de toți ceilalți parteneri a căror contribuție a fost esențială în realizarea proiectului.

Abordarea colaborativă a demonstrat că, prin parteneriate autentice, putem aduce omagiu operelor marilor clasici ai literaturii române, de la care toți avem de învățat. Liviu Rebreanu a valorizat umanitatea și efortul colectiv, astfel încât orice gest autentic de recunoaștere îi va reflecta spiritul operei. Bibliotecarii – prin gestionarea resurselor bibliotecii – contribuie la promovarea operei rebreniene, facilitează cercetarea și educația literară, selectează cărțile care, ulterior, sunt folosite la amenajarea unor spații dedicate aducerii operei lui Liviu Rebreanu mai aproape de cititori. Vorbitorul s-a referit, totodată, la tradițiile ancestrale ale satului maramureșean, care încă păstrează rânduielele și tradițiile specifice. De asemenea, a mulțumit tuturor celor care au făcut parte din echipa de inițiatori, pentru viziunea și efortul depus în realizarea proiectului și în mod special bibliotecarei Lucreția Nechifor și profesoarei Anamaria Ștefănescu, pentru pasiunea și energia pe care le-au investit în acest proiect, transformând un simplu omagiu literar într-o experiență profundă și reușind să aducă opera lui Rebreanu mai aproape de publicul contemporan.

Bibliotecara Lucreția Nechifor a vorbit despre contribuția lui Rebreanu la literatura și cultura română și a declarat cu satisfacție și mândrie că încheie unul dintre proiectele de suflet. Totodată, și-a exprimat recunoștința față de toate instituțiile și persoanele implicate în derularea proiectului, nutrind speranța că eforturile conjugate vor contribui la obținerea rezultatelor vizate pe linia îmbogățirii cunoștințelor de literatură și cultură generală ale elevilor despre Liviu Rebreanu, iar ca un fin observator pe segmentul turismului literar a menționat că această întâlnire poate fi o reevaluare a legăturii Maramureșului cu opera lui Rebreanu, dar și o celebrare a patrimoniului local. De asemenea, a vorbit despre ceilalți parteneri oficiali din proiect: Biblioteca Metropolitană București – filiala „Ienăchiță Văcărescu”, Casa Memorială „Liviu și Fanny Rebreanu”, București, și Asociația Culturală „Arta Sonoră”, București, Primăria și Biblioteca Orășenească Vișeu de Sus, Muzeul memorial „Liviu Rebreanu”, Năsăud, și Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, dar și despre biografia lui Liviu Rebreanu (27 noiembrie 1885, Târlisua – 1 septembrie 1944, Valea Mare), despre educația și familia acestuia sau influențele literare. A amintit că scriitorul a desfășurat și activități de publicistică, colaborând, printre altele, la revistele *Viața românească*, *Adevărul literar și artistic* etc. A fost președinte al Societății Scriitorilor Români, membru al Academiei Române. Este autorul romanului *Ion* (1920), primul roman obiectiv din literatura română, care analizează viața țaranului ardelean și lupta pentru pământ etc., și este autor de nuvele și povestiri, respectiv de teatru.

Profesoara Anamaria Ștefănescu a apreciat curajul celor implicați de a transforma o simplă idee într-un tribut impresionant adus lui Liviu Rebreanu: „Datorită voastră, am redescoperit universalitatea operelor sale și am simțit că *Pădurea Spânzuraților*, lupta lui Ion Pop al Glanetașului, personajul principal și eponim (care dă numele operei n.n.) din romanul *Ion* sau dilemele din *Cinleandra* sunt mai aproape de noi decât am crezut vreodată”. Maramureșul reprezintă „matricea vie a identității românești”, este un itinerar cultural menit să ne reconecteze

la rădăcini, la oameni, la cuvânt, la memorie și, nu în ultimul rând, la valorile fundamentale care definesc identitatea unui popor, fiind esența a ceea ce înseamnă permanența, continuitatea și autenticitatea. Liviu Rebreanu, prin capodoperele sale, a fost și va rămâne o conștiință artistică care a înfățișat răscrucea dintre destinul individual și realitatea istorică. Maramureșul și Rebreanu se întâlnesc nu doar geografic sau tematic, ci și spiritual, pentru că vorbesc despre rădăcini, suferință, rost, identitate”.

În legătură cu Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a amintit că „nu este doar o bibliotecă, ci și un veritabil centru de iradiere intelectuală și educativă, spațiu în care se formează conștiințe, se păstrează patrimoniul scris și se modelează gustul pentru valoare”, fiind completată și de Gabriela Szerasz, bibliotecar-documentarist în cadrul Bibliotecii Orășenești Vișeu de Sus, care a insistat că demersul nu ar fi fost posibil fără un partener esențial în viața culturală a regiunii, și anume Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare. Ulterior, bibliotecarul documentarist a reamintit celor prezenți că „tradiția nu trebuie

uitată, ci trăită, pentru că spiritul lui Rebreanu plutește încă printre case și oameni, că romanele sale capătă sens în fața acestor meleaguri pline de viață (...). Rebreanu nu este doar un autor, ci un simbol viu al rădăcinii, al dramei și al destinului românesc, iar această călătorie nu ar fi fost posibilă fără sprijinul unor instituții care încurajează cultura vie, autentică, necomercială”.

Despre Maramureș și Rebreanu a mai vorbit Creța Ana Maria, profesor de limba și literatura română în cadrul Școlii Profesionale Româno-Germane din Vișeu de Sus, dar și alți profesori din cadrul colectivului bucureștean, care au accentuat ideea că trebuie să păstrăm vie cultura și să continuăm să promovăm valorile literare românești cu aceeași pasiune, felicitând organizatorii și dorind și pe viitor alte asemenea proiecte culturale. Invitat de onoare al evenimentului și fidel colaborator în proiect a fost scriitorul Săluc Horvat, autorul unor opere importante de critică literară, între care și cele despre Liviu Rebreanu, care a vorbit despre romanul românesc întâlnit la Rebreanu și care și-a donat cărți din patrimoniul propriu de critică literară cu referire la romanele *Ion* și *Pădurea spânzuraților*.

La final, moderatorul evenimentului a declarat cu mândrie și satisfacție că „s-a încheiat proiectul cultural dedicat operei și personalității lui Liviu Rebreanu, iar prin activitățile desfășurate am explorat universul său literar, am descoperit profunzimea personajelor sale și am conectat moștenirea sa la realitățile contemporane”, inițiativa fiind și o oportunitate de învățare, reflecție și creație pentru viitorii custozii ai culturii, dar și pentru a celebra contribuțiile sale remarcabile la literatura și cultura română.

În concluzie, Lucreția Nechifor a menționat că datele și informațiile din proiect vor putea fi surse de informare și documentare pentru elevi, studenți, profesori sau cercetători, sens în care se va edita o revistă, iar ulterior acestea vor sta la baza unui eventual volum, pentru că despre Liviu Rebreanu se pot spune multe, „dovadă fiind însuși acest proiect, grație căruia am reușit să cunoaștem oameni, adevărați prieteni în tainele muncii de cercetare, iar instituțiile partenere în proiect au participat cu teme deosebit de interesante despre turism și alimentație, lectura de plăcere sau promovarea turismului cultural din Maramureș – spațiu sacru, parte din ființa românească și păstrător al specificului etnic prin veacuri, marcat prin frumusețe și originalitate”.

Pentru ca proiectul să rămână în memorie, organizatorii au distribuit celor prezenți, și în mod special elevilor, mape conținând pliante, calendare cu imagini și postări din proiect (casa în care a locuit sau capturi din proiect), și cărți din opera lui Liviu Rebreanu precum *Pădurea spânzuraților* și s-a reiterat ideea unor noi întâlniri provocatoare din sfera proiectelor culturale!

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / Cântecul de lebadă al democrației ?	3
--	---

DIALOGURI PROFESIONALE

Bogdan Alexandru GHEUKA / Considerații generale asupra rolului bibliotecii universitare ca partener activ și permanent al universităților în era digitală	5
Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Colecțiilor speciale ale bibliotecii: Cărți cu autograf (II)	10
Diana FILIP / Tsundoku – eterna obsesie de a te înconjura de cărți	13
Valentina ROTARU / Lectura cu ochii minții: benzile desenate	16

PAGINI CULTURALE

Anca SÎRGHIE / Publicistul Mihai Eminescu – apărător al lui Andrei Șaguna	18
Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Despre (in)traductibilitatea poeziei eminesciene – (note și opinii de traducător)	22
Iulian BĂICUȘ / Despre basme și alte fantezii	25
Marin IANCU / Proza lui Ion Agârbiceanu	32
Ion DINVALE / Bărbile bărbaților – o mare problemă a istoriei universale	35
Vasile V. FILIP / Câșlegile	40
Săluc HORVAT / Nicolae Breban, despre el, viața și opera sa	43
Florian ROATIȘ / O antologie „originală”: <i>Sunetul Noica</i>	47

INTERVIURI

Rodica LĂZĂRESCU / „O istorie a literaturii prin... mărunțișuri? Sau prin bârfe?”	52
Anca SÎRGHIE / La Radio România Actualități, un dialog despre Lucian Blaga	56

COMEMORĂRI

Ionel NECULA / Trei decenii de la moartea lui Cioran	58
Ada-Eli STUPARU / Emil Cioran, <i>Mon pays</i> – un manuscris uitat	60

IN MEMORIAM

Vlad BILEVSKY / In memoriam Marin Diaconu (1937-2025)	63
Tudor NEDELCEA / Ne-a părăsit Eugen Doga	66

PHILOSOPHIA PERENNIS

David ILINA / Individul față cu istoria. În căutarea identității	68
Ștefan MUNTEANU / Note privind apriorismul spiritualității românești	71
Grigore SPERMEZAN / Pe urmele lui Diogene	75

ISTORIE

Ștefan GRIGORESCU / Incidentul de la Derna-Tătăruș (Bihor) și moartea generalului alb Konovalov	80
Liviu TĂTARU / Politici etno-lingvistice în lumea modernă și contemporană	83

RELIGIE

Mihai PETIAN / Judecăm?	90
Ioan Daniel TOADER / Terapia sufletului. Din convorbirile Părintelui Stareț Efrem Vatopedinul cu psihologi, medici psihiatri și neurologi români	92

Vlad Ioan BONDRE / Centenarul Protopopiatului Ortodox Român Baia Mare	95
Vlad Ioan BONDRE / Monografia Protopopiatului Vișeu – istoria unui vechi protopopiat maramureșean (1468-2023)	97
PORTRETE	
Ionel NECULA / Tudor Bugnariu	98
Elena ȘTREANG / Istoricul, cercetătorul și academicianul Gabriel Ștrempel	100
Tudor NEDELCEA / Spirit sagace, competent și profesionist: Florian Roatiș	103
RECENZII	
Ion FERCU / Et în... <i>Coclauria</i> ego	105
Ion FERCU / Poezia, o primăvară a sufletului	107
Monica D. CÂNDEA / Nicolae Weisz și a(s)cutul simț de cronicar cinofil	109
Ionel NECULA / Comentarii întârziate la o carte ignorată	112
Vasile V. FILIP / Iuliu-Marius Morariu: Cu „piatra de hotar” pe umăr, lărgind hotarele spiritualității românești	116
Ion FERCU / Lumea de la capătul disperat al Strigătului	119
Valentin BUSUIOC / O carte care te ridică la cer	121
Alina CURAC / <i>Blestemat a fi oricare</i> de Valeria Bîlț	123
Olimpia MUREȘAN / Semnal editorial: Sorin Grecu, <i>Paranormal Cluj/Transilvania</i>	126
Horia Ion GROZA / Filozofice sunt gândirile care întemeiază oameni. Anca Sîrghie: <i>Lucian Blaga – profesor și mentor</i>	128
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / Portret de autor: Jane Harper, sau <i>thriller</i> la puterea a 5-a	131
Rozalia BARTA / Yusuf Heper și cartea <i>Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (1574-1634): o punte peste timp și frontiere</i>	135
DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR	
Aristița BORBEI / Comuna Repedea	140
VARIA	
Lazăr-Aurel PANTEA / Legături ale Maramureșului cu Academia Română privind cercetarea și valorificarea zestrei subsolului	144
Ștefan GRIGORESCU / Din istoria fotbalului românesc. Primul meci de fotbal România-Ungaria (1936)	148
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	152
DIN AGENDA CULTURALĂ A BIBLIOTECII	
Ioan GOGOTA / Ziua Portului Maramureșean – Bibliotecarii în costum popular	156
Ioan GOGOTA / Proiectul cultural-educational „Popasuri prin țară, în Transilvania, acasă la Liviu Rebreanu” – etapa finală	160